ಶೀ:- ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಕಡೆಗೆ

ಲೇ:- ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ

೧೯೫೧

ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ
ಬೆಂಗಳೂರು 1951

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದೆಡೆಗೆ

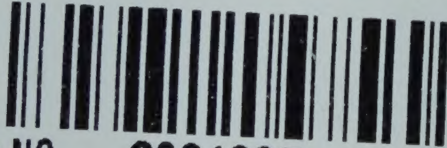
ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ

ಸೌರಭ ಪ್ರಕಟನಾಲಯ

ಬೆಂಗಳೂರು ೨

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದೆಡೆಗೆ

ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ

ಮಾರಾಟಗಾರರು :

ಮಾರುತಿ ಬುಕ್‌ಡಿಪೊ
ಅವಿನ್ಯೂರೋಡ್, ಬೆಂಗಳೂರು.

ಮುದ್ರಕರು :
ಎಸ್. ಮುನಿರಾಮಯ್ಯ
ಲಲಿತ ಪ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ವರ್ಕ್ಸ್,
ಬೆಂಗಳೂರು ೨.

ಬೆಲೆ ೨ ರೂ. ೪ ಆಣೆ

ಪ್ರಥಮ ಮುದ್ರಣ : ಮೇ ೧೯೪೬.
ದ್ವಿತೀಯ ಮುದ್ರಣ : ಮೇ ೧೯೫೧.

ಎರಡನೆಯ ಆವೃತ್ತಿಯ ಮುನ್ನುಡಿ

ಈ ರಾಜಕೀಯ ಕಾದಂಬರಿಯ ಮೊದಲನೆಯ ಆವೃತ್ತಿ ಪ್ರಕಟವಾದುದು ಐದು ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಹಿಂದೆ. ಆಗ ನಮ್ಮ ದೇಶವಿನ್ನೂ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಕೈಗಳಿಗೆ ದಾಸ್ಯದ ಬೇಡಿ ಬಿಗಿದಿದ್ದ ಹಾಗೇ ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೂ ಹಲವಾರು ಸಂಕೋಲೆಗಳು ಬಿಗಿದಿದ್ದುವು. ಗುಲಾಮಗಿರಿಯ ಸರಪಣಿಯನ್ನು ಮುರಿದೊಗೆದು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದೆಡೆಗೆ ಸಾಗಿದ ಯುವಕನೊಬ್ಬನ ಜೀವನ ಅರಳಿದುದನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುವ ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಬಹಳ ಧೈರ್ಯ ಬೇಕಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಆಗಿನ ವಿದೇಶೀಯ ಸರಕಾರದ ವಕ್ರದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸದೆ ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯದವರು ಇದನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಕಾದಂಬರೀ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಇದೊಂದು ಹೊಸ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದ್ದರೂ ವಾಚಕರು ಇದನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿದರು ; ವಿಮರ್ಶಕರು ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡರು. ಈ ಎಲ್ಲ ಸ್ನೇಹಿತರಿಗೂ ನಾನು ಋಣಿ.

ಈ ಕಾದಂಬರಿಯ ಮುಕ್ತಾಯದ ನಂತರದ ನಲವತ್ತೆರಡರ ಚಳವಳಿಯ ಕತೆಯನ್ನು 'ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದೆಡೆಗೆ–೨ನೆಯ ಭಾಗ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಮೊದಲು ನಾನು ಯೋಚಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೆ. ಆದರೆ ಹಲವಾರು ಅನಿವಾರ್ಯ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ನಾನು ಅದನ್ನು ಬೇಗ ಬರೆಯಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಲೇಖನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಬಿಡುವು ದೊರೆಯುವ ವೇಳೆಗೆ ಅದರ ಬರವಣಿಗೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ನನ್ನ ವಿಚಾರಗಳೂ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿದ್ದುವು. ಅಂತೆಯೇ ನಲವತ್ತೆರಡರ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಒಂದು ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನೇ ಬರೆದೆ. 'ಮಾಡಿ ಮಡಿದವರು' ಎಂದು ಅದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು. ಅದು "ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದೆಡೆಗೆ" ಕೃತಿಯ ಎರಡನೆಯ ಭಾಗವೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದರೂ ಅಲ್ಲಿನ ಕತೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿದಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಅಂತೂ ಎರಡೂ ಕೃತಿಗಳು ಸ್ವಯಂಪೂರ್ಣವಾಗುವ ಹಾಗೆ ನೋಡಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ.

ಈ ಕೃತಿಯ ಎರಡನೆಯ ಆವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಶಾರದಾ ಪ್ರಕಟನಾಲಯದವರೇ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಇನ್ನೂ ಸಂತೋಷದ ವಿಷಯು.

ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿ.

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡಿ ಮಡಿದ

ಕಿತ್ತೂರು ಚೆನ್ನಮ್ಮ

ಸಂಗೊಳ್ಳಿ ರಾಯಣ್ಣ

ಧನಶೆಟ್ಟಿ ಮಲ್ಲಪ್ಪ

ಕುರ್ಬಾನ ಹುಸೇನ್

ಮಹಾದೇವಪ್ಪ ಮೈಲಾರ

ಸಾತಪ್ಪ ಟೋಪಣ್ಣವರ

ತಿಮ್ಮನಗೌಡ ಮೆಣಸಿನಹಾಳ

ಹಾಗೂ ಇನ್ನು ಸಾವಿರಾರು ಜನ ಹುತಾತ್ಮರಿಗೆ ಅರ್ಪಣೆ

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದೆಡೆಗೆ

'ವಿಜಯೀ ವಿಶ್ವತಿರಂಗಾಪ್ಯಾರ
ಝಂಡಾ ಊಂಚಾ ರಹೇ ಹಮಾರಾ'

ಸಾವಿರಾರು ಕಂಠಗಳಿಂದ ಹೊರಟ ಆ ಧ್ವಜಗೀತೆಯ ಕಲಕಲನಾದ ಗಾಳಿಯೊಂದಿಗೆ ಹಾರಿ ಬಂದು ಶೇಖರನ ಕಿವಿ ಸೇರಿತು.

ಅವನ ಶರೀರವೆಲ್ಲ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಪುಲಕಿತವಾಯಿತು. ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದ ತಂಗಳು ರೊಟ್ಟಿಯ ತುಂಡನ್ನು ಹಾಗೆಯೆ ಕೆಳಕ್ಕಿಟ್ಟು ತಾಯಿಯ ಕಡೆ ಹೊರಳಿದ.

"ಮೆರವಣಿಗಿ ಹೊರಟಿರಬೇಕು ನೋಡವ್ವಾ! ಕೇಳಿಸಿತೇನು ನಿನಗ?"

"ಹೊರಡಲೇಳು. ರೊಟ್ಟೀ ತಿನ್ನು ಮೊದಲು. ಆ ಮೆರವಣಿಗಿ ಗಿರವಣಿಗಿ ಎಲ್ಲಾ ನಮಗ್ಯಾಕಪ್ಪಾ? ಮತ್ತ ಸುರುವಾತು ಗಾಂಧೀ ಚಳವಳಿ. ಯಾವ ದಿನ ಏನಾಗುತ್ತೈತ್ಯೋ ಯಾರಿಗೆ ಗೊತ್ತು? ನೀ ಎಲ್ಲೂ ಹೊರಗ ಹೋಗಬ್ಯಾಡಪ್ಪಾ" ಎಂದರು ಪಾರ್ವತಮ್ಮ.

ತಾಯಿಯ ಮಾತಿನ ಕಡೆ ಶೇಖರನಿಗೆ ಗಮನವಿರಲೇ ಇಲ್ಲ. ಧ್ವಜ ಗೀತೆಯ ಆ ಘೋಷಣೆ ಹಾಗೆಯೆ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು—ಸಮುದ್ರದ ಗಂಭೀರ ಗರ್ಜನೆಯಂತೆ! ದೇವಾಲಯದ ಘಂಟಾನಾದದಂತೆ!

'ಮಾತೃಭೂಮಿಕಾ ತನಮನ ಪ್ಯಾರಾ
ಝಂಡಾ ಊಂಚಾ ರಹೇ ಹಮಾರಾ!......'

ಯಾವ ಭಾಷೆಯೋ ಅದು! ಯಾವ ಪ್ರಾಂತದ್ದೊ! ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಿನ ಹುಡುಗನಿಗೆ ಅದೆಲ್ಲ ಹೇಗೆ ತಿಳಿದೀತು? ಆದರೇನಂತೆ! ಅಲ್ಲಿ ಭಾಷೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಭಾವನೆಯೆ ಬಲಯುತವಾಗಿತ್ತು. ಆಕರ್ಷಣೆ ಅತಿಶಯವಾಗಿತ್ತು. ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಮಾಂತ್ರಿಕ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಅವನ

ಹೃದಯದ ತಂತಿಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಮೀಟಿ ಝುಣಲ್ಲೆನ್ನಿಸಿದಂತಾಯಿತು ಆ ಗೀತೆ. ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆಯೆ ಅವನ ನಾಲಗೆಯೂ ಗುಣುಗುಣಿಸತೊಡಗಿತು.

"ಝಂಡಾ ಊಂಚಾ ರಹೇ ಹಮಾರಾ!"

ಹೇಳುವುದಕ್ಕೂ ಎಷ್ಟು ಸುಂದರ! ಎಷ್ಟು ಮಧುರ!

ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ತಲೆಬಾಗಿಸಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು, ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿನ ತಂಗಳನ್ನಕ್ಕೆ ಮೊಸರು-ಖಾರ ಬೆರಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಣ್ಣನನ್ನು ಮೆಲ್ಲನೆ ತಟ್ಟಿ ಶೇಖರನೆಂದ.

"ಝಂಡಾ ಊಂಚಾ ರಹೇ ಹಮಾರಾ! ಅಂದ್ರೇನೊ ಅಣ್ಣಾ, ನಿನಗ ಗೊತ್ತೈತೇನು?"

ಶಿವಣ್ಣ ಅವನಿಗಿಂತಲೂ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಹಿರಿಯವ. ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನಿಯನ್ನೂ ಅಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದನೇನೊ! ಹೇಳಿದ:

"ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಹಾರಲಿ ನಮ್ಮ ಧ್ವಜ ಅಂತ."

"ಓಹೋ! ಹಂಗಾದರ ಈಗ ಧ್ವಜವಂದನೆಗೇ ಹೊರಟಾರೇನು ಜನರೆಲ್ಲಾ?"

"ಹೂಂ, ಪ್ರಭಾತಫೇರಿ ಹೊರಟೈತಿ. ಬೈಲಿಗೆ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟು ಧ್ವಜವಂದನೆ ಮಾಡುತಾರ."

"ಆಮ್ಯಾಲ?"

"ಯಾರಾದರೊಬ್ಬರು ಭಾಷಣ ಮಾಡುತಾರ."

"ಏನಂತ?"

"ಅದೆಲ್ಲಾ ನಿನಗ್ಯಾಕ ಬೇಕು ಸುಮ್ಮಗಿರು. ನಿನ್ನೆ ಗಾಂಧೀಯವರನ್ನು ಹಿಡಿದಾರಂತೆ ಸರ್ಕಾರದವರು. ಅದೆಲ್ಲಾ ನಮಗ್ಯಾಕಪ್ಪ! ಅಪ್ಪನ್ನ ನೋಡಿದರ ಪೋಲೀಸ್ ಶಿಪಾಯಿ. ಆ ಹೊರಗಿನ ಗೊಂದಲ ಎಲ್ಲಾ ನಮಗ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಸಾಲಿ, ನಮ್ಮ ಪುಸ್ತಕ, ನಮ್ಮ ಮನಿ—ಅಷ್ಟಾದರ ಆಯ್ತು ನಮಗ" ಎಂದ ಶಿವಣ್ಣ.

ಅವನ ಮಾತು ತಮ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಗಾಂಧಿಯವರನ್ನು ಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಕೇಳಿದಾಗ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ ನಿಜ. ಗಾಂಧೀಜಿ

ಲಂಡನ್ನಿನಿಂದ ತಿರುಗಿಬಂದಿರುವರೆಂದೂ ಇನ್ನೇನು ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಅವರನ್ನು ಸರ್ಕಾರ ಬಂಧಿಸಬಹುದೆಂದೂ ಶಾಮರಾವ್ ಮಾಸ್ತರರು ಹೇಳಿದ್ದುದನ್ನು ಆತ ಕೇಳಿದ್ದ. 'ಗಾಂಧಿಯವರನ್ನ ಹಿಡಿದರೆ ಏನು ಮಾಡ್ತೀರಿ ನೀವು?' ಎಂದು ಅವರು ಕೇಳಿದಾಗ ಗಾಂಧಿಟೋಪಿ ಹಾಕಿದ ನಾಲ್ಕಾರು ಹುಡುಗರು "ಹಿಡಿದರೆ ನಾವು ಸಾಲೆಗೇ ಬರೋದಿಲ್ಲ ಮಾಸ್ತರರೇ! ಹರತಾಳ ಮಾಡು ತೇವೆ." ಎಂದು ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಹರತಾಳ! ಸಾಲೆಗೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರ! ವಾರ ವಾರಗಳು ತಿಂಗಳು ತಿಂಗಳುಗಳವರೆಗೂ ರಜವೇ ರಜ! ಸಾಲೆಯ ಕಡೆ ಮುಖ ಕೂಡ ಹೊರಳಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಅಂಕಗಣಿತದ ಆ ಕಠಿನ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಿಡಿಸ ಲಾರದೆ ಆ ಕೋತಿಮುಖದ ದೇಸಾಯಿ ಮಾಸ್ತರರಿಂದ ಬೆತ್ತದೇಟು ತಿನ್ನ ಬೇ ಕಾಗಿಲ್ಲ. ಇದುವರೆಗೂ ಹೊಡೆದು ಹೊಡೆದು ಮೈನೋವು ಮಾಡಿದಾನೆ ಆತ. ಅವನಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಬುದ್ಧಿ ಕಲಿಸಬೇಕು. ಗಾಂಧಿಯವರನ್ನ ಬಿಡುವವರೆಗೂ ಸಾಲೆಗೇ ಹೋಗಬಾರದು. ಅವರನ್ನು ಹಿಡಿದುಬಿಟ್ಟು ಸರ್ಕಾರ ಎಂಥ ಉಪಕಾರಮಾಡಿತು ಸಾಲೆಯ ಹುಡುಗರಿಗೆಲ್ಲಾ—ಎಂದುಕೊಂಡ ಶೇಖರ.

—ಆದರೆ ಅಣ್ಣ ಹೇಳುವುದೇನು? ಅದೆಲ್ಲ ನಮಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ ವಂತೆ! ಅದೇಕೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ? ಸಾಲೆಯೊಳಗಿನ ಎಲ್ಲ ಹುಡುಗರಂತೆಯೆ ನಾವೂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲವೆ? ಅವರೂ ಕಲಿಯುತ್ತಿದಾರೆ. ನಾವೂ ಕಲಿಯು ತ್ತಿದೇವೆ. ಅವರೆಲ್ಲಾ ಹರತಾಳ ಮಾಡುವಾಗ ನಾವು ಮಾತ್ರ ಸುಮ್ಮನಿರ ಬೇಕೇ? ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಏನು ಮಾಡಬೇಕು?—ಇಲ್ಲ. ಅಣ್ಣನ ಮಾತೆಲ್ಲಾ ಸುಳ್ಳು. ಎಲ್ಲರೂ ಮಾಡುವುದನ್ನು ತಾನೂ ಮಾಡುವವನೇ. ಗೊಂದಲ ವಾಗಲಿ—ಗಲಭೆಯಾಗಲಿ—ಹರತಾಳವಾಗಲಿ—ಏನೇ ಆಗಲಿ—ತಾನೂ ಅದ ರಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವವನೇ— ಎಂದುಕೊಂಡು ಹೇಳಿದ:

"ನಾನೂ ಹೋಗುತ್ತೇನವ್ವಾ ಪ್ರಭಾತಫೇರಿಗೆ. ಧ್ವಜವಂದನೆ ಮಾಡಿ ಬರ್ತೇನೆ."

ತಾಯಿ ದಿಗಿಲುಗೊಂಡರು. ಮಗನ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಹೆಮ್ಮೆ ಯಾಗದಿರಲಿಲ್ಲ ಅವರಿಗೆ. ಅವನ ವಯಸ್ಸೋ ಇನ್ನೂ ಚಿಕ್ಕದು. ಶರೀರವೊ

ಚೋಟುದ್ದದಷ್ಟು! ಆದರೂ ಈಗಲೇ ಎಷ್ಟು ಉತ್ಸಾಹ ಅವನಿಗೆ! 'ಅಭಿಮನ್ಯುನಂಥಾವ ನನ್ನ ಮಗ' ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಅವರ ಹೃದಯ ನಲಿಯಿತಾದರೂ ತಮ್ಮ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಅರಿವಾದೊಡನೆ ಅದೆಲ್ಲವೂ ಮುಸುಳಿಸಿ ಹೋಯಿತು. ಪೋಲೀಸ್ ಖಾತೆ—ಸರ್ಕಾರಿ ನೌಕರಿ—ಈ ಇಬ್ಬರು ಪುಟ್ಟ ಮಕ್ಕಳು—ಅವರ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ—ತಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಹೊಟ್ಟೆ ಬಟ್ಟೆ—ಶಿಪಾಯಿಗಿರಿಯಿಂದ ಬರುವ ಇಪ್ಪತ್ತು ರೂಪಾಯಿಯಲ್ಲೇ ಇದೆಲ್ಲಾ ನಡೆಯಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಒಂದು ಹೊಲವೆ? ತೋಟವೆ? ಗದ್ದೆಯೆ? ಬಯಲೆ? 'ತಮ್ಮದು' ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಂಥದೇನಿದೆ ತಮಗೆ? ಹೇಗೋ ಈ ಇಪ್ಪತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತಿದೆ. ಇದ್ದುದರಲ್ಲೇ ಸಂಸಾರ ಹೇಗೋ ಸಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈ ಹುಡುಗ ಎಲ್ಲಾದರೂ ದುಡುಕಿಬಿಟ್ಟು ಗೊಂದಲದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಬಿಟ್ಟರೆ? ಪೋಲೀಸರ ಮಕ್ಕಳೇ ಗಲಾಟೆಮಾಡಿದರೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಸುಮ್ಮನಿರುತ್ತಾರೆಯೆ? 'ಅವರಿಗೆ' ಏನಾದರೂ ಕುತ್ತು ಬಂದರೆ? ಕೆಲಸದಿಂದ 'ಡಿಸ್‌ಮಿಸ್' ಆಗಿಹೋದರೆ? ಮುಂದೆ ತಮ್ಮ ಗತಿಯೇನು? ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ಗತಿಯೇನು? ಅವರ ಶಾಲೆಯ ಗತಿಯೇನು? ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡು ಕೂಲಿನಾಲಿ ಮಾಡಿ ಹೊಟ್ಟೆಹೊರೆಯಬೇಕಾದೀತು......

ದಾರಿದ್ರ್ಯ, ದುಃಸ್ಥಿತಿಗಳ ಕರಾಳಛಾಯೆ ಅವರ ಕಣ್ಣಿನೆದುರು ನಿಂತಂತಾಯಿತು. ಬೆಳಗಿನಿಂದ ರಾತ್ರಿಯವರೆಗೆ ಹೊಲಗಳಲ್ಲಿ ಬೆವರಿಳಿಸಿದರೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಊಟವನ್ನೂ ಕಾಣದೆ ತೊಳಲಾಡುವ ಸಾವಿರಾರು ಬಡವರ ಮುಖಗಳು ಸರಸರನೆ ಹಾದುಹೋದಂತಾಯಿತು. ಗಾಂಧೀ ಚಳವಳಿ?-ಧ್ವಜವಂದನೆ?—ಅದೆಲ್ಲಾ ದುಡ್ಡಿದ್ದವರಿಗೆ! ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೂತು ತಿನ್ನುವವರಿಗೆ! ಶ್ರೀಮಂತರಾದವರು ಚಳವಳಿಯನ್ನೂ ಮಾಡಬಹುದು. ಜೇಲಿಗೂ ಹೋಗಬಹುದು. ಏನಾದರೂ ಮಾಡಬಹುದು. ಎರಡು ಹೊತ್ತಿನ ಕೂಳಿಗಾಗಿ ಸರ್ಕಾರವನ್ನೆ ಅವಲಂಬಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವರು ಸರ್ಕಾರದ ವಿರುದ್ಧ ಚಳವಳಿ ಮಾಡಲಾದೀತೇ?—ಇಂದು 'ನಮ್ಮವರು' ನೌಕರಿ ಬಿಟ್ಟರೆ ಈ ಶ್ರೀಮಂತರು ಅವರಿಗೆ ಹಣ ಕೊಟ್ಟಾರೇ?-ಒಂದು ಕೆಲಸವನ್ನಾದರೂ ಕೊಟ್ಟಾರೇ?....

"ಛೆ! ಛೆ! ಅದೆಲ್ಲಾ ನಿನಗ್ಯಾಕಪ್ಪ? ನೀ ಎಲ್ಲಿಗೂ ಹೋಗಬ್ಯಾಡ. ಸುಮ್ಮನ ಮನೆಯೊಳಗ ಕೂತುಕೋ ಪುಸ್ತಕ ಓದಿಕೊಂಡು" ಎಂದರು.

ಬಾಯಿಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ರೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಸುಟಿಬಿಟ್ಟು ಮುಖ ಗಂಟುಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟ ಶೇಖರ. ಅವನಿಗೆ ಕೋಪ ಬಂದಿತ್ತು. ಹೌದು. ನಿಜಕ್ಕೂ ತಾಯಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಕೋಪ ಬಂದಿತ್ತು. ತಾನು ಧ್ವಜವಂದನೆಗೆ ಹೋಗಬಾರದೆಂದರೇನು? ಊರೆಲ್ಲ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಧ್ವಜ ಹಾರಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ತಾನು ಇಲ್ಲಿ ಕೂತುಕೊಂಡಿರುವುದೇ? ಪುಸ್ತಕ ಓದಬೇಕಂತೆ. ಯಾರಿಗೆ ಬೇಕಾಗಿದೆ ಆ ಹಾಳು ಪುಸ್ತಕ? ಇಂಥ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಪುಸ್ತಕ ಓದುತ್ತಾರೆಯೆ? ತಾನೆಲ್ಲಿಗೂ ಹೋಗಕೂಡದಂತೆ. ಯಾಕೆ ಹೋಗಕೂಡದು?-ಹೋಗಿಯೆ ಹೋಗಬೇಕು. ಈಕೆ ಏನು ಮಾಡುತ್ತಾಳೋ ಮಾಡಲಿ—ಎಂದುಕೊಂಡು ಹಟದ ದನಿಯಲ್ಲಿ—

"ನಾನೂ ಹೋಗುವವನೇ ಅವ್ವಾ" ಎಂದ.

ದೂರದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಕೇಳಿಬಂತು, ಹಾಡಿನ ಚರಣ.

"ವೀರರೆಲ್ಲ ಏಳಿರಿ
ತಾಯ ಕರೆಯ ಕೇಳಿರಿ
ಭಾರತಿಯನು ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸ
ಲೆಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳೇಳಿರಿ!"

ಶೇಖರನ ಶರೀರ ಮತ್ತೆ ರೋಮಾಂಚಿತವಾಯಿತು. ಆ ಹಾಡಿನ ಒಂದೊಂದು ನುಡಿಯೂ ಅವನನ್ನು ಹೊಡೆದೆಬ್ಬಿಸಿದಂತಾಯಿತು. "ಏಳಿರಿ! ಏಳಿರಿ" ಎಂಬ ಆ ಅದ್ಭುತ ಆವಾಹನ!

ಎದ್ದು ಬಿಟ್ಟ ಶೇಖರ.

"ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗುತೀಯೋ ಕಿಡಿಗೇಡಿ!" ಎಂದು ಶಿವಣ್ಣ ಕೂಗಿದ. 'ಹೋಗಬೇಡೋ ಶೇಖರಾ'! ಎಂದು ತಾಯಿ ಅರಚಿಕೊಂಡರು. ಅತ್ತ ಅವನಿಗೆ ಗಮನವಿದ್ದರೆ ತಾನೆ! ಗಟಗಟನೆ ನೀರು ಕುಡಿದುಬಿಟ್ಟು ಅಂಗಿಯ ತೋಳಿನಿಂದ ಬಾಯಿ ಒರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದು ನೋಡಿದ. ಎದು

ರಿಗೆ ತುಸು ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದ ಬೀದಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮೆರೆವಣಿಗೆಯ ಸಾಲು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಅಬ್ಬ ! ಏನು ಜನ ಅದು ! ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಗಾಂಧಿ ಟೋಪಿಯ ಬಿಳುಪೇ ಬಿಳುಪು ! ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ರಾಷ್ಟ್ರಧ್ವಜಗಳು ! ಆ ಹಾಡು ! ಆ ಗರ್ಜನೆ ! ಆ ಘೋಷಣೆ !

ಪೋಲೀಸ್ ವಸತಿ ದಾಟಿ ಈಚೆಗೆ ಬಂದು ಬೀದಿಯನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡ. ಓಡತೊಡಗಿದ. ತುಂಬ ದೂರದಲ್ಲಿತ್ತು ಮೆರೆವಣಿಗೆ. ವೇಗವಾಗಿ ಧಾವಿಸತೊಡಗಿದ. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಬಿದ್ದಿದ್ದ ಚೂಪುಗಲ್ಲೊಂದು ಅವನ ಎಡಗಾಲಿನ ಬೆರಳಿಗೆ ರಭಸದಿಂದ ಏಟು ಕೊಟ್ಟಿತು. ರಕ್ತ ಬಳಬಳನೆ ಸುರಿಯತೊಡಗಿತು. ಒಂದು ಕಡೆ ಎಳೆಬಿಸಿಲು ಕಾಯಿಸುತ್ತ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ನಾಯಿಮರಿಯೊಂದು ಅವನು ಓಡುತ್ತಿದ್ದ ರಭಸಕ್ಕೆ ಬೆದರಿ ಎದ್ದುಬಿಟ್ಟು ಭೀಕರವಾಗಿ ಬಗುಳಿತು. ಇದಾವುದನ್ನೂ ಗಮನಿಸದೆ ಆತ ಹಾಗೆಯೇ ಓಡತೊಡಗಿದ.

ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಘೋಷಣೆ ! ಆ ಗರ್ಜನೆ ! ಆ ಜಯ ಜಯಕಾರ !—

'ವಂದೇ—
ಮಾತರಂ'
'ಗಾಂಧಿ ಮಹಾರಾಜಕೀ—
ಜಯ್'
'ಜವಾಹರಲಾಲ್ ನೆಹ್ರೂ ಕೀ—
ಜಯ್ !'
'ಇನ್ಕಿಲಾಬ್—
ಜಿಂದಾಬಾದ್ !'

'ಜಿಂದಾಬಾದ್ ! ಜಿಂದಾಬಾದ್ !' ಎಂದು ಗುಣುಗುಣಿಸುತ್ತ ಶೇಖರ ಧಾವಿಸತೊಡಗಿದ.

ಮೆರೆವಣಿಗೆಯನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹಾಕಿ ಮುಂಬದಿಗೆ ಬಂದಾಗಲೇ ಅವನ ಓಟ ನಿಂತಿತು. ಸಾಲು ಸಾಲುಗಳಾಗಿ ಶಿಸ್ತಿನಿಂದ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ಸಾವಿ

ರಾರು ಜನರೊಂದಿಗೆ ತಾನೂ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕತೊಡಗಿದ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮುಂದೆ ಹತ್ತು ವರ್ಷದ ಹುಡುಗಿಯೊಬ್ಬಳು ತ್ರಿವರ್ಣ ಧ್ವಜ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಿಂಕದಿಂದ ಅಡಿಯಿಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆಗತಾನೆ ಮೇಲಕ್ಕೇರಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಬಾಲಸೂರ್ಯನ ಬಂಗಾರಗಿರಣಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಸುಂದರವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು ಆ ಧ್ವಜ! ಮೆಲ್ಲನೆ ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದ ಗಾಳಿಗೆ ಅದು ಅತ್ತ ಇತ್ತ ಹಾರಾಡುವಾಗ ಎಷ್ಟುಮೋಹಕವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು!....

ಅದನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೊರಟಿದ್ದ ಹುಡುಗಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಶೇಖರನಿಗೆ ಈರ್ಷೆಯುಂಟಾದಹಾಗಾಯಿತು. ಆ ಧ್ವಜವನ್ನು ತಾನೆ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು—ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದಷ್ಟು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಡೌಲಿನಿಂದ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕಬೇಕು. ಒಂದು—ಎರಡು—ಮೂರು—ನಾಲ್ಕು....

ದಿಟ್ಟತನದಿಂದ ಅವಳ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸೇರಿ ನಡೆಯತೊಡಗಿದ. ಸಹಜವಾಗಿಯೆ ಆಕೆಯ ದೃಷ್ಟಿ ಇವನತ್ತ ಹೊರಳಿತು.

"ನನಗೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೊಡ್ತೀಯೇನಮ್ಮಾ ಧ್ವಜಾ? ನಾನೂ ಹಿಡಿದುಕೋತೇನೆ" ಎಂದ.

ಆ ಪುಟ್ಟ ಹುಡುಗಿಯ ಪುಟ್ಟ ತುಟಿಗಳ ಮೇಲೆ ತುಂಟ ನಗೆಯ ತೆರೆಯೊಂದು ಸುಳಿದುಹೋದಂತಾಯಿತು. ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೆ ಒಂದು ಬಾರಿ ಇವನನ್ನು ನಿಟ್ಟಿಸಿನೋಡಿದಳು. ಹತ್ತಾರು ಕಡೆ ಹರಿದಿದ್ದ ಅಂಗಿ—ಅಂಥದೇ ಲಂಡ ಚಲ್ಲಣ. ಹುಲುಸಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಮಾಸಿದ ತಲೆಗೂದಲು!

'ಇಲ್ಲ' ಎನ್ನಲಿಲ್ಲ ಆಕೆ; ಧ್ವಜವನ್ನು ಕೊಟ್ಟುಬಿಡುವುದಕ್ಕೂ ಇಷ್ಟವಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಉಪಾಯ ಹೂಡಿದಳು.

"ಬಕ್ಕ ತಲೆಯವರು ರಾಷ್ಟ್ರಧ್ವಜ ಹಿಡೀಬಾರದು ಅಂತ ಹೇಳುತಾರೆ. ಗಾಂಧೀ ಟೋಪಿ ಹಾಕ್ಕೊಂಡು ಬಾ ಹೋಗು. ಆಮ್ಯಾಲೆ ಕೊಡುತೀನಂತೆ"

ಅವಳ ಮಾತಿನಿಂದ ಶೇಖರನಿಗೆ ಅತೀವ ನಿರಾಶೆಯಾಯಿತು. ಆದರೇನು ಮಾಡುವುದು? ಉಪಾಯವಿಲ್ಲ.

"ಗಾಂಧೀ ಟೋಪಿ ಹಾಕಲೇಬೇಕೇನಮ್ಮಾ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದ ಕಳವಳದಿಂದ.

"ಹೌದು. ನಮ್ಮಪ್ಪ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ"

"ನಿಮ್ಮಪ್ಪ? ಯಾರವರು?"

"ನಿನಗ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲೇನೋ? ಈ ಊರೊಳಗೆ ದೊಡ್ಡ ವಕೀಲರು ನಮ್ಮಪ್ಪ, ಕಾಂಗ್ರೆಸ್‌ನವರು" ಎಂದು ಹೆಮ್ಮೆಯ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಹುಡುಗಿ ಉತ್ತರವಿತ್ತಳು.

ಬೀದಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೆರೆವಣಿಗೆ ಬಯಲಿಗೆ ಬಂದು ಸೇರಿತು. ತುಂಬ ವಿಸ್ತೀರ್ಣವಾದ ಬಯಲು. ನಟ್ಟ ನಡುವೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದ ಉದ್ದವಾದ ಕಂಭದ ಮೇಲೆ ಮಡಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ ಧ್ವಜ. ಜನರೆಲ್ಲ ಶಿಸ್ತಿನಿಂದ ವರ್ತುಲಾಕಾರವಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡರು. ಆ ಹುಡುಗಿ ಬಂದು ಧ್ವಜದ ಹತ್ತಿರ ನಿಂತುಕೊಂಡಳು. ಶೇಖರನೂ ಅವಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದ.

ಬಿಳಿಯ ಖಾದೀ ಅಂಗಿ, ನೀಲವರ್ಣದ ಖಾದೀ ಚಲ್ಲಣ, ಗಾಂಧೀ ಟೋಪಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡ ನಾಲ್ವರು ತರುಣರು ಮುಂದೆ ಬಂದು ಧ್ವಜಕ್ಕೆ ವಂದನೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದರು. ಅವರಲ್ಲೊಬ್ಬ ಕಂಭದ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ದಾರವನ್ನೆಳೆದ. ಮಡಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಬಾವುಟ ಮೆಲ್ಲನೆ ಬಿಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಪಡಪಡನೆ ಹಾರಾಡತೊಡಗಿತು. ಜತೆಯಲ್ಲೇ ಸಾವಿರಾರು ಕಂಠಗಳಿಂದ ಹೊರಟ ಜಯಜಯಕಾರ.

ತರುಣನೊಬ್ಬ ಭಾಷಣಕ್ಕಾರಂಭಿಸಿದ. ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಾವಿರದ ಆ ಜನಸಮೂಹ ಶಾಂತವಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಆತನ ಮಾತು ಕೇಳುತ್ತಿತ್ತು. ಆಣೆಕಲ್ಲಿನ ಮಳೆ ಸುರಿದ ಹಾಗೆ ಅವನ ಮುಖದಿಂದ ಮಾತು ಹೊರಡುತ್ತಿತ್ತು. ಆಗಾಗ ಮುಂಗೈಯನ್ನು ರಭಸದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ, ಬಿಗಿದ ಮುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮುಂದೆ ಮಾಡಿ ಆತ ಆವೇಶದಿಂದ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದ. ದುಂಡು

ಮೇಜಿನ ಪರಿಷತ್ತಿನ ನಾಟಕ, ಸರ್ಕಾರದ ಕಾರಸ್ಥಾನ, ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ ಬಂಧನ–ಮತ್ತೆ ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿಗಾರಂಭ–ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರ–ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಶಾಹಿ........

ಅವನ ಮಾತುಗಳೆಲ್ಲ ಶೇಖರನಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲವಾದರೂ ವಿಷಯ ಕೊಂಚ ಕೊಂಚ ತಿಳಿಯುತ್ತಿತ್ತು.

'ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರವನ್ನು ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದಿಂದ ಹೊರಡಿಸಬೇಕು......ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮಹಾತ್ಮರು ಅಸಹಕಾರ ಚಳವಳಿ ಹೂಡಿದ್ದಾರೆ....ನಾವೆಲ್ಲ ಅವರ ಆಜ್ಞೆ ಪಾಲಿಸಿ ಹೋರಾಡಬೇಕು. ಖಾದೀ ತೊಡಬೇಕು. ಗಾಂಧೀ ಟೋಪಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರ ಮಹಾತ್ಮರನ್ನು ಸೆರೆಗೆ ದೂಡಿದೆ. ನಾವು ಹೆದರಕೂಡದು. ಜೇಲಿಗೆ ಹೋಗಲು ಅಂಜಕೂಡದು....ಹೋರಾಟ ಹಾಗೇ ಸಾಗಬೇಕು....' ಇತ್ಯಾದಿ, ಇತ್ಯಾದಿ.

ಮಾತು ಮಾತಿಗೂ ಜನರಿಗೆ ಆವೇಶ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿತ್ತು. ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ಕಿವಿ ಕೊರೆಯುವ ಚಪ್ಪಾಳೆ. ಜಯ ಜಯಕಾರಗಳ ಗರ್ಜನೆ. ಭಾಷಣ ವಿನ್ನೂ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಮೋಟಾರು ಲಾರಿಗಳ ಸದ್ದು ಕೇಳಿಸಿತು.

"ಪೋಲೀಸರು ಬಂದರು ಪೋಲೀಸರು" ಎಂಬುದಾಗಿ ಗುಜು ಗುಜು ಮಾತಿಗಾರಂಭವಾಯಿತು. ಶೇಖರ ಅತ್ತ ದೃಷ್ಟಿ ತಿರುಗಿಸಿದ. ಹೌದು. ಪೋಲೀಸರು ಬಂದಿದ್ದರು ; ಮೂವತ್ತು ನಲವತ್ತು ಜನ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಕೈಯಲ್ಲೂ ಒಂದೊಂದು ಲಾಠೀ. ಅವರೆಲ್ಲರ ಮುಂದೆ ಒಬ್ಬ ಫೌಜದಾರ.

"ಲಾಠೀ ಚಾರ್ಜ್ ಆಗುತ್ತೋ ಏನೋ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಜನ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಲ್ಲೇ ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೂತಲ್ಲಿಂದ ಮಾತ್ರ ಯಾರೂ ಕದಲಲಿಲ್ಲ. ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದ ತರುಣನೂ ಭಾಷಣ ನಿಲ್ಲಿಸಲಿಲ್ಲ. ಪೋಲೀಸರ ಆಗಮನವನ್ನು ಆತ ಗಮನಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡಹಾಗೆ ತೋರಲಿಲ್ಲ. ಮೊದಲಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಆವೇಶದಿಂದ ಆತ ಭಾಷಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ.

ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಪೋಲೀಸ್ ಅಧಿಕಾರಿ ಆವನ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು, ಅವನನ್ನು ತಡೆದು-

"ಸಭೆ-ಭಾಷಣಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಪ್ರತಿಬಂಧವಿದೆ. ನೀವು ಮಾತನಾಡಕೂಡದು" ಎಂದರು.

ಶಾಂತ ರೀತಿಯಿಂದ—ಆದರೆ ದೃಢಸ್ವರದಿಂದ ಆತ ಉತ್ತರವಿತ್ತ.

"ನಿಮ್ಮ ಪ್ರತಿಬಂಧಗಳನ್ನು ನಾವು ಮನ್ನಿಸುವುದಿಲ್ಲ."

"ಮಿಸ್ಟರ್, ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತಿನಿಂದ ಕೇಳುತೀರೋ ಇಲ್ಲವೋ? ನಿಮ್ಮನ್ನು ಅರೆಸ್ಟ ಮಾಡಬೇಕಾದೀತು !"

"ಅರೆಸ್ಟಿಗೆ ನಾವು ಅಂಜುವುದಿಲ್ಲ. ನೀವು ಏನು ಬೇಕಾದರೂ ಮಾಡಬಹುದು."

"ಅಚ್ಛಾ ! ಕಾಶೀಮ್, ಇವನನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು ಲಾರಿಗೆ !" ಎಂದು ಅಧಿಕಾರಿ ಪೋಲೀಸನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದರು.

"ಅವನೇಕೆ ಹಿಡಿಯೋದು? ನಾನೇ ಬರ್ತೇನೆ ಬನ್ನಿ" ಎನ್ನುತ್ತಾ ಆ ತರುಣ ಪೋಲೀಸನೊಂದಿಗೆ ಹೊರಟ.

ಶಾಂತವಾಗಿದ್ದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲು ಬಂದು ಬಿದ್ದಂತಾಯಿತು. ಜನ ಎದ್ದು ನಿಂತಿತು. ಆ ತರುಣನನ್ನು ಬಂಧಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಸರ್ಕಾರದ ನೌಕರಶಾಹಿ ಜನತೆಗೆ ಆಹ್ವಾನವನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟ ಹಾಗಿತ್ತು. "ಎಷ್ಟು ಜನರನ್ನು ಹಿಡೀತಾರೋ ಹಿಡೀಲಿ. ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಡಕೂಡದು" ಎಂದು ನಿರ್ಧಾರವಾಯಿತು. ಇನ್ನೊಬ್ಬ ತರುಣ ಮುಂದುವರಿದು ಮಾತಿಗಾರಂಭಿಸಿದ. "ಬಂಧುಗಳೇ ಮತ್ತು ಭಗಿನಿಯರೇ...." ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೇ ಪೋಲೀಸರು ಅವನನ್ನೂ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋದರು. ತಕ್ಷಣ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ತರುಣ ಮುಂದೆ ಬಂದ. ಆತನನ್ನೂ ಬಂಧಿಸಿದರು. ಸರಿ. ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಬಂದ. ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಬಂದ. ಮಗುದೊಬ್ಬ ಬಂದ. ಪೋಲೀಸರು ತಂದ ಲಾರಿಗಳೆರಡೂ ಸೆರೆಯಾಳುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದುವು. ಅಷ್ಟುಹೊತ್ತಿಗೆ ಜನರಿಗೂ ಉದ್ರೇಕ ಉಕ್ಕೇರಿತ್ತು. "ಗಾಂಧೀ ಮಹಾರಾಜಕಿ ಜೈ !" "ಇನ್ಕಿಲಾಬ್

ಜಿಂದಾಬಾದ್" "ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರ್ ಮುರ್ದಾಬಾದ್" ಇತ್ಯಾದಿ ಕೂಗುಗಳಿಗೂ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಇಪ್ಪತ್ತುಸಾವಿರದ ಆ ಜನಸಮೂಹ ಕೆರಳಿದ ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಗರ್ಜಿಸತೊಡಗಿತು. ಪೋಲೀಸ್ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು. 'ಐದು ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿ ಜನರೆಲ್ಲ ಚದುರಬೇಕು, ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಲಾಠೀಚಾರ್ಜ್ ಮಾಡಲಾದೀತು' ಎಂದು ಅವರು ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಟ್ಟರು.

ಆ ಜಯಜಯಕಾರ, ಆ ಗಲಾಟೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಆ ಮಾತು ಯಾರಿಗೆ ಕೇಳಿಸಬೇಕು ? ಕೇಳಿಸಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನಾರೂ ಗಮನಿಸುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಸರಿ. ಲಾಠೀ ಪ್ರಹಾರಕ್ಕಾರಂಭವಾಯಿತು. ಮೇಲಕ್ಕೇರಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಖರ ಕಿರಣಗಳಲ್ಲಿ ಪೋಲೀಸರ ಆ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಲಾಠಿಗಳು ಪಳಪಳನೆ ಹೊಳೆಯತೊಡಗಿದವು. ಏಟು ತಿಂದವರು ನೆಲಕ್ಕುರುಳಿದರು. ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಲಾಠಿಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಜನಸಂದಣಿಯಲ್ಲಿ ಅತ್ತ ಇತ್ತ ತೂರಾಡತೊಡಗಿದರು. ದನದ ದೊಡ್ಡಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಪಶುಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಯುವಂತೆ ನಾಗರಿಕರನ್ನು ಹೊಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು ಆ ಪೋಲೀಸರು.

"ಅಯ್ಯೋ !" "ಅಪ್ಪಾ !" "ಅಮ್ಮಾ !" "ಸತ್ತೆನೋ ಸತ್ತೆ" "ಹಾಯ್ ಹಾಯ್ !" ಎಂಬ ಆರ್ತನಾದಗಳ ಜತೆಯಲ್ಲೇ "ಇನ್ಕಿಲಾಬ್ ಜಿಂದಾಬಾದ್" "ಭಾರತಮಾತಾಕೀ ಜಯ್" "ಗಾಂಧಿ ಮಹಾರಾಜಕೀ ಜಯ್" ಎಂಬ ಗರ್ಜನೆಯೂ ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಜಯಜಯಕಾರದ ರಭಸ ಹೆಚ್ಚಿದ ಹಾಗೆ ಲಾಠಿಗಳ ರಭಸವೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿತ್ತು. ತಲೆಯೆನ್ನಲಿಲ್ಲ-ಕಾಲೆನ್ನಲಿಲ್ಲ-ಕಣ್ಣೆನ್ನಲಿಲ್ಲ-ಕಿವಿಯೆನ್ನಲಿಲ್ಲ, ಲಾಠಿಯ ಅಳವಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಅವಯವಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಏಟೇ ಏಟು ! ಗಾಯಗೊಂಡವರೆಷ್ಟು ಜನ, ತಲೆಯೊಡೆದುಕೊಂಡವರೆಷ್ಟು ಜನ, ಕಣ್ಣು ಕಳೆದುಕೊಂಡವರೆಷ್ಟು ಜನ, ರಕ್ತ ಕಾರಿದವರೆಷ್ಟು ಜನ !

ಧ್ವಜದ ಹತ್ತಿರ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಶೇಖರ ದಿಗಿಲುಗೊಂಡ ಕಂಗಳಿಂದ ಈ ಘೋರ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ದಿಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಹತ್ತಿರವೇ ಆ ಹುಡುಗಿಯೂ ನಿಂತಿದ್ದಳು. ಅವಳು ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಆ ಧ್ವಜವೂ ಅವಳ ಕೈಯಲ್ಲೇ ಇತ್ತು. ಆ ಪುಟ್ಟ ಹುಡುಗಿ ಕೊಂಚವೂ ಹೆದರಿದ ಹಾಗೆ ತೋರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಎದೆ

ಸೆಟಿಸಿ, ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನಡೆಯುವುದನ್ನೆಲ್ಲ ನಿರ್ವಿಕಾರವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದಳಾಕೆ.

"ನಾವು ಹೋಗೋಣವೇನವ್ವಾ ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದ ಶೇಖರ.

"ಶ್ಯೂ ! ಮಾತಾಡಬ್ಯಾಡ. ಹೋಗ್ತಾನಂತೆ ! ಇಷ್ಟು ಮಂದಿ ಹೊಡತ ತಿನ್ತಾ ಇದಾರ ! ನಾವು ಓಡಿಹೋಗಬೇಕಂತೆ !" ಎಂದು ಮೂಗು ಮುರಿದಳು, ಆ ಹುಡುಗಿ.

ಅವಳ ದಿಟ್ಟತನವನ್ನು ಕಂಡು ಶೇಖರನಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗದಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ಹೆಣ್ಣು ಹುಡುಗಿಯೇ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ನಿಂತಿರುವಾಗ ತಾನು ಹೊರಟು ಬಿಡುವುದೇ ಎಂದುಕೊಂಡು ಹಾಗೇ ನಿಂತುಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟ.

ಲಾಠೀ ಪ್ರಹಾರಕ್ಕೆ ಪೂರ ಬಂದಿತ್ತು. ಜನ ಅತ್ತ ಇತ್ತ ಧಾವಿಸತೊಡಗಿದ್ದರು. ಓಡುವವರನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಕಾಲು ಮುರಿದು ಕೆಡಹುತ್ತಿದ್ದರು ಆ ಶೂರ ಪೋಲೀಸ್ ಶಿಪಾಯಿಗಳು. ಹದಿನೈದು ವರ್ಷದ ಹುಡುಗನೊಬ್ಬನಿಗೆ ತಲೆಗೆ ಏಟುಬಿದ್ದು ರಕ್ತ ಬಳಬಳನೆ ಸುರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ನೆತ್ತರಿನಿಂದ ಕೆಂಪಗಾದ ಅವನ ಮುಖದಿಂದ "ಭಾರತ ಮಾತಾಕೀ ಜಯ್" ಎಂಬ ಕೂಗು ಗುಡುಗಿನಂತೆ ಹೊರಡುತ್ತಿತ್ತು. ಇನ್ನೊಬ್ಬ ತರುಣನ ಕಾಲು ಮುರಿದಿದ್ದರೂ ಆತ ಕುಂಟುತ್ತ, ಕುಂಟುತ್ತ ಎದ್ದುನಿಂತು "ಇನ್ಕಿಲಾಬ್ ಜಿಂದಾಬಾದ್" ಎಂದು ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಮೂಗಿನಿಂದ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ರಕ್ತವನ್ನು ಅಂಗಿಗೆ ಒರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಒಬ್ಬ ಹುಡುಗ ಆವೇಶದಿಂದ ಕೂಗುತ್ತಿದ್ದ– "ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಧಿಃಕಾರ" ಎಂದು.

ಹಠಾತ್ತಾಗಿ ಪೋಲೀಸನೊಬ್ಬನ ದೃಷ್ಟಿ ಆ ಹುಡುಗಿಯ ಕಡೆ ಹೊರಳಿತು. ಧಾವಿಸಿ ಬಂದು ಅವಳ ಕೈಲಿದ್ದ ರಾಷ್ಟ್ರಧ್ವಜವನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ. ತನ್ನ ಪುಟ್ಟ ದೇಹದಲ್ಲಿನ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಮುಂಗೈಗೇರಿಸಿ ಆಕೆ ಅದನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಹೋರಾಡತೊಡಗಿದಳು. "ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು ಇದನ್ನ. ಇಲ್ಲಾಂದ್ರೆ ತಲೆ ಒಡೀತೇನೆ" ಎಂದು ಪೋಲೀಸ್ ಮಹಾಶಯ ಹೆದರಿಸಿದರೂ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಲಿಲ್ಲ. "ನಿನ್ನ ಲಾಠಿಗ್ಯಾರೊ ಅಂಜುತಾರೆ ! ಹೊಡದರೆ

ಹೊಡಿ. ಸತ್ತರೂ ಧ್ವಜಾ ಬಿಡೋದಿಲ್ಲ" ಎಂದು ದೃಢ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಬಂದಿತು.

ಪೋಲೀಸನಿಗೆ ಕೋಪ ಬಂದಿರಬೇಕು. ಇಂಥ ಜೋಟುದ್ದದ ಹುಡುಗಿಯೊಂದು ತನಗೆ—ಪ್ರಬಲ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿಯ ನೌಕರನಿಗೆ ಅವಮಾನ ಮಾಡುವುದುಂಟೇ ಎಂದುಕೊಂಡಾಗ ಅವನಿಗೆ ಕೋಪ ಬಂದದ್ದೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೇ ಸರಿ. ಆ ಕೋಪದ ಮಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ಆ ಎಳೆಹುಡುಗಿಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಕಡೆಗೂ ಅವನ ಲಕ್ಷ್ಯ ಹೊರಳಲಿಲ್ಲ. ಲಾಠಿಯಿಂದ ಹೊಡೆಯಲಿಲ್ಲ ಆತ. ಕೈ ಎತ್ತಿ ಅವಳ ಕೆನ್ನೆಗೊಂದು ಬಲವಾದ ಏಟುಬಿಟ್ಟ. ಆ ರಭಸಕ್ಕೆ ತಡೆಯಲಾರದೆ ಆಕೆ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟಳು. ಆದರೂ ಧ್ವಜವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಳಗೊಡದೆ ಹಾಗೇ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದಳು. ಪೋಲೀಸಿನವನ ಕೋಪ ಹದ್ದುಮೀರಿತು. ಅವಳನ್ನೆತ್ತಿ ಅಪ್ಪಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಮುಂದುವರಿಯುವುದರಲ್ಲಿದ್ದ.

ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದ ಶೇಖರನಿಗೆ ಇನ್ನು ತಡೆಯಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ತಕ್ಷಣ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದಲೂ ಅವಳನ್ನು ಬಾಚಿಕೊಂಡು ರಕ್ಷಿಸಿದ. ಅವಳಿಗೆ ಬೀಳುವುದರಲ್ಲಿದ್ದ ಏಟು ಶೇಖರನಿಗೆ ಬಿತ್ತು.

ಲಾಠೀಪ್ರಹಾರ ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಧಿಕಾರಿಯ ಆಜ್ಞೆಯಾದುದರಿಂದ ಪೋಲೀಸರೆಲ್ಲ ಹೊರಟುಹೋದರು. ಜನರೂ ಆಗಲೇ ಚದರಿಹೋಗಿದ್ದರು. ನರಳುತ್ತ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಸೋದರರನ್ನು ಅನೇಕರು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೊರಟಿದ್ದರು. ಶೇಖರ ತನ್ನ ಜತೆಗಾತಿಯ ಕೈ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮೇಲಕ್ಕೆಬ್ಬಿಸಿ ಬೀದಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದ. ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷದ ಹುಡುಗಿ ಆಕೆ. ಎಷ್ಟು ಧೈರ್ಯವಿದ್ದರೇನು, ಎಂಥ ಕೆಚ್ಚು ಇದ್ದರೇನು, ಆ ಕೊಬ್ಬಿದ ಪೋಲೀಸನ ಏಟಿಗೆ ನೋವಾಗದಿರುತ್ತದೆಯೇ? ಏಟಿನ ಪಡಿಯಚ್ಚು ಕೆಂಡದಂತೆ ಮೂಡಿ ಬಂದಿತ್ತು. ತಿಳಿಗುಲಾಬಿಬಣ್ಣದ ಆ ಕೋಮಲ ಮುಖ ರಕ್ತವೇರಿ ಕೆಂಪಗಾಗಿತ್ತು. ಉದ್ರೇಕದಿಂದ ತುಟಿಗಳೂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಆದರೂ

ಆಕೆ ಕೈಲಿದ್ದ ಧ್ವಜ ಬಿಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನೇ ಅದರಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ ಹಾಗೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅದನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದಳು.

ಅವಳ ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕೈಯಾಡಿಸುತ್ತ ಶೇಖರ ಕಳವಳ ದಿಂದ ಕೇಳಿದ.

"ಬಹಾಳ ಪೆಟ್ಟು ಬಿತ್ತೇನವ್ವಾ ?"

ಆಕೆ ಅವನ ಕಡೆ ದೃಷ್ಟಿ ತಿರುಗಿಸಿ ಕಿಲಕಿಲನೆ ನಕ್ಕುಬಿಟ್ಟಳು. "ಪೆಟ್ಟು ? ಇದೆಂಥಾ ಪೆಟ್ಟು ಬಾರೋ !" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಬಿರುಬಿರನೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕತೊಡಗಿ ದಳು.

"ಎಲ್ಲೈತಿ ನಿಮ್ಮ ಮನೆ ? ಅಲ್ಲೀ ತನಕಾ ಬರಲೇನು ?"

"ಇಲ್ಲೇ ಐತಿ. ಬಾ"

ಕೈಲಿ ಕೈ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಇಬ್ಬರೂ ಮುಂದುವರಿದರು. ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಸಲುಗೆಯಾಗಲು ಎಷ್ಟು ಸಮಯ ಬೇಕು ? ಆ ಪೋಲೀಸನನ್ನು ಶಪಿಸುತ್ತ, ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ವಂಶಾವಳಿಯ ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡುತ್ತ, ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಬೈಗುಳ ಮಳೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತ ಇಬ್ಬರೂ ಮನೆಯ ಬಳಿ ಬಂದರು.

ಬಾಗಿಲಿನ ಹತ್ತಿರ ಅವಳನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಹೊರಡಬೇಕೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೊರಳುತ್ತಿದ್ದ ಶೇಖರ. ಆ ಹುಡುಗಿ ಅಷ್ಟಕ್ಕೇ ಅವನನ್ನು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. "ಬಾರೋ ಯಾಕೆ ಓಡ್ತೀ ? ಏನಾದರೂ ತಿಂದು ಹೋದೀಯಂತೆ !" ಎಂದಳು.

"ಇಲ್ಲ. ಬಹಳ ಹೊತ್ತಾಯ್ತು. ಸಾಲೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕು. ಮಾಸ್ತರು ಬಹಳ ಕೆಟ್ಟವರು."

"ಇರಲಿ ಬಾರೋ ! ಪೋಲೀಸರಿಗೇ ಅಂಜಲಿಲ್ಲಂತೆ ! ಇನ್ನು ಆ ಮಾಸ್ತರರಿಗಂಜುತ್ತಾರೇನು ? ಇಂದಿನಿಂದ ಎಲ್ಲ ಹರ್ತಾಳ ಆಗುತ್ತೈತಿ. ಯಾರೂ ಸಾಲಿಗೆ ಹೋಗೋದಿಲ್ಲ."

"ಹಿಂಗೇನು ?"

"ಹೂಂ."

"ಏನೋ ಅವ್ವಾ ! ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬರ್ತೀನೆ."

"ನಾಳೆ ಬರ್ತೀಯಾ ಹಾಗಾದರೆ ನಮ್ಮನೀಗೆ ?"

"ಹೂಂ."

"ಅಚ್ಛಾ ! ಹಾಗಾದರೆ ಹೊರಡು. ವಂದೇ ಮಾತರಂ !"

"ವಂದೇ ಮಾತರಂ !" ಎಂದು ಅವಳನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಶೇಖರ ಇನ್ನೂ ನಾಲ್ಕು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಳಗಡೆ ಹೋಗಿದ್ದ ಆ ಹುಡುಗಿ ಮತ್ತೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕೈತಟ್ಟಿ ಅವನನ್ನು ಕೂಗಿ ಕರೆದಳು.

"ಅಲ್ಲಾ ? —ನಿನ್ನ ಹೆಸರೇ ಹೇಳಲಿಲ್ಲಪ್ಪಾ ? ಏನು ನಿನ್ನ ಹೆಸರು ?"

"ಶೇಖರ. ನಿಂದು ?"

"ಶಾಂತಾ"

[೨]

"ಶಾಂತಾ....ಶಾಂತಾ....ಶಾಂತಾ" ಎಂದು ಗುಣುಗುಣಿಸುತ್ತ ಶೇಖರ ಶಾಲೆಯ ಕಡೆಗೆ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದ.

ಪ್ರಖರವಾದ ಬಿಸಿಲು. ಕಾಯ್ದ ನೆಲ ಕಾಲು ಸುಡುತ್ತಿತ್ತು. ಪಶ್ಚಿಮದಿಂದ ಮೆಲ್ಲನೆ ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದ ಗಾಳಿಯೂ ಬಿಸಿಯನ್ನೇ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಜನ ಓಡಿಯಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ನಿತ್ಯದ ಗಲಾಟೆಯೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅಂಗಡಿಗಳ ಬಾಗಿಲುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಬೀಗಮುದ್ರೆ. ವ್ಯವಹಾರವೆಲ್ಲ ನಿಂತುಹೋಗಿತ್ತು. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಮೌನದ ಮಹಾರಾಜ್ಯ. ಬೆಳಗಾವಿ ನಗರವೆಲ್ಲ ಹರತಾಳವಾಚರಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ತಮ್ಮ ಪ್ರೀತಿಯ ಮುಖಂಡನ ಬಂಧನವನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸಲು ಜನ ಮೂಕವಾಗಿ ಶಾಪ ಕೊಡುವಂತಿತ್ತು ಆ ವಾತಾವರಣ.

ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲೆಯ ಬಳಿ ಹತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ಜನ ಹುಡುಗರು ನಿಂತುಕೊಂಡು ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಬಾಲಕರನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರೊಂದಿಗೆ ತಾನೂ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಹರತಾಳದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಬೇಕೆಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಶೇಖರ ಮುಂದುವರಿದ. ಆದರೆ ಆತನು ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಲೂ ಆ ಹುಡುಗರ ವರ್ತನೆಯೇ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಯಿತು. ಎಲ್ಲರೂ ಅವನನ್ನು ಮುತ್ತಿಕೊಂಡು ಕೊಂಕು ಮಾತಿನಿಂದ ತಿವಿಯತೊಡಗಿದರು.

"ಸರ್ಕಾರದ ಮಗಾ ಬಂದ ನೋಡಿರ್‍ಯೋ !" ಎಂದ ಒಬ್ಬ.

"ಲಾಠೀಧಾರೀ ಶೂರ !" ಎಂದು ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಅಣಕವಾಡಿದ.

"ಏ, ಪೋಲೀಸರ ಮಗನ, ಸುಮ್ಮನೆ ಹೊರಟುಹೋಗೋ ನಿಮ್ಮ ನೇಗೆ-ಸಾಲಿಯೊಳಗ ಕಾಲು ಹಾಕಿದೆ ಅಂದರ ನೋಡು !" ಎಂದ ರಾಜ.

ಶೇಖರನಿಗೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದೇ ಹೊಳೆಯಲಿಲ್ಲ. ತಾನು

ಪೋಲೀಸು ಶಿಪಾಯಿಯೊಬ್ಬನ ಮಗನಾದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೇ ಈ ಹುಡುಗರು ತನ್ನನ್ನು ಈರೀತಿ ಏಕೆ ಅವಹೇಳನೆ ಮಾಡಬೇಕೋ ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲ. "ಪೋಲೀಸರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದರೇನಾಯಿತು ? ನಾನೂ ಇವರ ಹಾಗೇ ದೇಶಪ್ರೇಮಿಯಾಗಿದೇನೆ—ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದೇನೆ. ಧ್ವಜವಂದನೆ ಮಾಡಿದೇನೆ. ಪೋಲೀಸನೊಬ್ಬನಿಂದ ಹೊಡೆತ ತಿಂದು ಬಂದಿದೇನೆ. ಹರತಾಳ ದಲ್ಲೂ ನಾನು ಭಾಗವಹಿಸುವವನಿದೇನೆ ಎಂಬುದು ಇವರಿಗೇನು ಗೊತ್ತು ? ಏನೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಅವಮಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರಲ್ಲಾ ಇವರು" ಎಂದುಕೊಂಡಾಗ ಅವನಿಗೆ ಕೋಪವುಕ್ಕೇರಿ ಬಂದಿತು. ಬಿಗಿದ ಮುಷ್ಟಿಯ ನ್ನೆತ್ತಿ ರಾಜನ ಮೂಗಿಗೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು—

"ಹೆಚ್ಚು ಮಾತಾಡಬ್ಯಾಡ ರಾಜಾ ! ಮೂಗು ಒಡದುಬಿಟ್ಟೇನು !" ಎಂದ.

ರಾಜ ಹಿಂಜರಿಯಲಿಲ್ಲ. ಕೈಕೊಡವಿಬಿಟ್ಟು ಅಣಕದ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ.

"ಹೋಗ್ದೋಗೊ ! ಬಂದಾನೆ ದೊಡ್ಡ ಶೂರನಾಂಗ ! ನಿಮ್ಮಪ್ಪನಿಗೇ ಹೆದರೋದಿಲ್ಲಂತೆ ನಾವು ! ಇನ್ನು ನಿನಗೆ ಹೆದರತೇವೇನು ? ನೀನು ಸಾಲಿ ಯೊಳಗ ಕಾಲು ಆದರೂ ಹಾಕಿ ನೋಡು, ಏನಾಗುತ್ತೊ ?"

"ನಾನು ಸಾಲೆಗೆ ಹೋಗಲು ಬಂದಿಲ್ಲೋ ರಾಜಾ ! ನಿಮ್ಮ ಹಾಗೇ ಹರತಾಳ ಮಾಡೋದಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ" ಎಂದು ಹೇಳಿಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಶೇಖರ ನಿಗೆನ್ನಿಸಿತಾದರೂ ರಾಜನಿಂದಾದ ಅವಮಾನ ಅದನ್ನು ಆಡಗೊಡಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ "ಇವರೇನು ಮಾಡುವರೋ ಮಾಡಲಿ. ನೋಡೋಣ ಒಂದು ಕೈ. ನಾನು ಹೋಗಿಯೇ ಹೋಗ್ತೇನೆ" ಎಂಬ ಹಟದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತ ನಾಗಿ ಶೇಖರ ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನು ದೂಡಿಬಿಟ್ಟು ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕುಳಿತು ಕೊಂಡ.

ದೇಸಾಯಿ ಮಾಸ್ತರರಿನ್ನೂ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಎಂಟು ಹತ್ತು ಜನ ಹುಡುಗ

ರನ್ನುಳಿದು ಬೇರೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೂ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಬಂದಿದ್ದವರೆಲ್ಲ ಅವನಂತೆಯೆ ಸರ್ಕಾರಿ ನೌಕರರ ಮಕ್ಕಳಾಗಿದ್ದವರೇ.

ಐದು ನಿಮಿಷ ಕಳೆದಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಹೊರಗಡೆ ದೇಸಾಯಿ ಮಾಸ್ತರರ ಕಠೋರಸ್ವರ ಕೇಳಿಸಿತು. "ನಡೀರಿ ಒಳಗೆ. ಹರತಾಳ ಮಾಡ್ತಾರಂತೆ ಹರತಾಳ! ಉಂಡಾಡಿಗ ಮುಂಡೇಮಕ್ಕಳು ! ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಶಾಲೆಯಿಂದ ತೆಗೆದು ಹಾಕ್ತೇನೆ. ನಡೀರಿ ಒಳಗೆ !" ಎಂದು ಅವರು ಗದರಿಸುತ್ತಿದ್ದುದೂ ಕೇಳಿಸಿತು. ಅವರ ದರ್ಪದ ಮಾತಿಗೆ ಅಂಜಿಕೊಂಡೊ–ಇಲ್ಲ–ಬೆತ್ತದ ಉಗ್ರತೆಗೆ ಹೆದರಿಕೊಂಡೋ ಹೊರಗಡೆ 'ಹರತಾಳ' ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಬಾಲವೀರರೆಲ್ಲ ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು ಒಳಸೇರಿದರು. ಬೈಲಾಟದ ರಂಗಮಂಚದಲ್ಲಿ ದರ್ಪದಿಂದ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ರಾವಣನಂತೆ ದೇಸಾಯಿ ಮಾಸ್ತರರೂ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದು ತಮ್ಮ ಮುರುಕು ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡರು.

ಮೇಜಿನೊಳಗಿದ್ದ ದಪ್ಪಗಿನ ಬೆತ್ತ ಹೊರಕ್ಕೆ ಮುಖಹಾಕಿತು. ಅದರೊಂದಿಗೆ ಮಾಸ್ತರರ ತೀಕ್ಷ್ಣದೃಷ್ಟಿ ಹುಡುಗರ ಮೇಲೆಲ್ಲ ಹರಿದಾಡಿತು. "ಹೊರಗೆ ಗಲಾಟೆ ಮಾಡ್ತಾ ಇದ್ದವರೆಲ್ಲಾ ಎದ್ದುನಿಲ್ಲಿರಿ" ಎಂದು ಕಠೋರಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪಣೆಯಾಯಿತು. ಹುಡುಗರೆಲ್ಲ ಹೆದರಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಯಾರೂ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುವ ಸಾಹಸ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ.

ಕೋಪದಿಂದ ಬೆತ್ತವನ್ನು ಮೇಜಿನ ಮೇಲೆ ಅಪ್ಪಳಿಸುತ್ತ ಮಾಸ್ತರರು ಕೂಗಿಕೊಂಡರು:

"ಏಳಿರಿ. ಯಾರ್ಯಾರು ಹೊರಗಿದ್ದಿರೋ ಅವರೆಲ್ಲಾ ಏಳಿರಿ."

ಹುಡುಗರೆಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಿಯೆತ್ತದೆ ತಲೆಬಾಗಿಸಿ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ವರ್ಗವೆಲ್ಲ ಸ್ತಬ್ಧವಾಗಿತ್ತು. ಯಾರೂ ಏಳುವ ಲಕ್ಷಣ ಕಾಣಿಸಲಿಲ್ಲ. ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಉರಿಯುತ್ತ ಮಾಸ್ತರರು ಬೆತ್ತ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹುಡುಗರ ಕಡೆ ನುಗ್ಗುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಹಠಾತ್ತಾಗಿ ರಾಜ ಎದ್ದುನಿಂತ.

"ಹರತಾಳ ಮಾಡ್ರಿ ಅಂತ ಹೇಳ್ತಾ ಇದ್ದವ ನಾನು ಮಾಸ್ತರ್ರೆ ! ಅವರ

ದೇನೂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ನಾನೇ ಮಾಡಿದ್ದು" ಎಂದು ದಿಟ್ಟತನದಿಂದ ಹೇಳಿದ.

"ಸಾಲೀ ಕಲಿಯೋದು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲದ ಉಪದ್ವ್ಯಾಪ ಮಾಡ್ತೀಯಾ ಲಫಂಗಾ! ಹರ್‍ತಾಳ ಮಾಡ್ತಾನಂತೆ ಹರ್‍ತಾಳ! ಆ ಗಾಂಧೀನ್ನ ಹಿಡಿದರೆ ನಿನಗೇನೋ ಹೊಟ್ಟೇಉರಿ? ನೀನೇನು ಅವನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನ ಮಗನೋ?" ಎಂದು ಆಕ್ರೋಶಮಾಡುತ್ತ ಮಾಸ್ತರರು ಅವನ ಮೇಲೆ ಛಟ ಛಟನೆ ಏಟು ಹಾಕತೊಡಗಿದರು. ಕಾಲಿಗೆ, ಕೈಗೆ, ಬೆನ್ನಿಗೆ, ಭುಜಕ್ಕೆ, ತಲೆಗೆ, ಕಿವಿಗೆ– ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಏಟುಬಿತ್ತು. ಆ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಕಂಡೇ ಎಷ್ಟೋ ಹುಡುಗರು ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸಲು ಮೊದಲು ಮಾಡಿದರು.

ರಾಜನ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನೀರು ಬರಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಕೊಂಚವೂ ಅಳುಕಲಿಲ್ಲ. 'ಅಯ್ಯೋ' ಎನ್ನಲಿಲ್ಲ. 'ಅವ್ವಾ' ಎನ್ನಲಿಲ್ಲ. ಏಟಿನಿಂದಾಗಿ ಅವನ ಮುಖಭಾವದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬದಲಾವಣೆಯೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಹಲ್ಲುಕಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಎದೆ ಸೆಟೆಸಿಕೊಂಡು, ಸೈನಿಕನಂತೆ ನಿಂತಿದ್ದನಾತ.

ಹೊಡೆದು ಹೊಡೆದು ಕೈಸೋತುಹೋಯಿತೋ ಏನೋ, ಮಾಸ್ತರರೇ ಹಿಂದೆಗೆಯಬೇಕಾಯಿತು. "ಎಷ್ಟು ಹೊಡೆದರೂ ಹಾಗೇ ನಿಂತಿದ್ದೀಯಲ್ಲ ಕೋಣನಂತೆ! ನಿನ್ನ ಮೈ ಮೆತ್ತಗೆ ಮಾಡೋದಕ್ಕೆ ಪೋಲೀಸರ ಲಾಠೀನೇ ಬೇಕು. ನಡೆಹೋಗು. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಆ ಚಳವಳಿಯ ಮಾತೆತ್ತಿದರೆ ಸುಲಿದು ಹಾಕಿ ಬಿಡ್ತೇನೆ" ಎಂದು ಗರ್ಜಿಸಿದರು.

ಇದುವರೆಗೂ ಮೌನವಾಗಿ ಹೊಡೆತ ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜ, ಈಗ ದನಿಯೆತ್ತಿದ. ದೃಢಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ:

"ನೀವೆಷ್ಟು ಹೊಡೆದರೂ ಹೊಡೆಸಿಕೊಂಡೇನು ಮಾಸ್ತರರೇ! ಚಳವಳಿಯ ಮಾತು ಮಾತ್ರ ಬಿಡೋದಿಲ್ಲ!"

ತಮಗೆ! ಮೂವತ್ತು ವರ್ಷಗಳಕಾಲ ಸರ್ವಿಸ್ ಮಾಡಿ ಪೆನ್ಶನ್ ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದ ಹೆಡ್‌ಮಾಸ್ತರ್ ದೇಸಾಯಿಯವರಿಗೆ—ಈ ಚೋಟುದ್ದದ ಹುಡುಗ—ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷದ ಈ ಪೋರ ಇಂಥ ಉಪಮರ್ದಕಾರಕ ಉತ್ತರ

ಕೊಡುವುದೇ! ಇವನ ಹಟಮಾರಿತನವಾದರೂ ಎಂಥದು-ಎಂದುಕೊಂಡಾಗ ಮಾಸ್ತರರಿಗೆ ಪಿತ್ತ ಕೆರಳಿತು. ತಾವು ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದೇನೆಂಬುದರ ಅರಿವೂ ಅವರಿಗುಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಬಲಗಾಲು ಎತ್ತಿ ರಾಜನನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ಒದೆದು ಬಿಟ್ಟರು. ಆತ ನೆಲಕ್ಕುರುಳಿದ. ಮತ್ತೆ ಅವನ ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ಧಡಧಡನೆ ಗುದ್ದತೊಡಗಿದರು.

ಸದ್ದು ಕೇಳಿ ಬೇರೆ ವರ್ಗಗಳ ಶಿಕ್ಷಕರು ಬಂದು ದೂರ ನಿಂತುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಯಾರೂ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಅವರನ್ನು ತಡೆಯುವ ಸಾಹಸ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. 'ಹೆಡ್‌ಮಾಸ್ತರ'ನ್ನು ತಡೆಯುವ ಧೈರ್ಯ ಪಾಪ—ಆ 'ಅಸಿಸ್ಟಂಟ' ರಿಗೆಲ್ಲಿಂದ ಬಂದೀತು?—ನಾಗರಹಾವಿನ ದ್ವೇಷ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಒಂದೇ-ದೇಸಾಯಿ ಮಾಸ್ತರರ ದ್ವೇಷ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಒಂದೇ—ಎಂಬುದೆಲ್ಲ ಅವರಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತು. ಈ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಮುನಿದರೆ ತಮ್ಮ ನೌಕರಿಗೇ ಗದೆ ಬಿದ್ದೀತು—ಎಂಬುದೂ ಅವರಿಗೆ ಮನದಟ್ಟಾಗಿತ್ತು. ಅಂತೆಯೆ ಇಂಥ ಕ್ರೂರಕೃತ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ಕನಿಕರವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಉಪಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲರೂ ತೆಪ್ಪಗೆ ನಿಂತಿದ್ದರು.

ಗುದ್ದಿ ಗುದ್ದಿ ಮುಂಗೈ ನೋಯತೊಡಗಿದಾಗ ಮಾಸ್ತರರು ನಿಲ್ಲಿಸಿದರು. "ಇವನ ಸೊಕ್ಕು ಮುರಿದೆ ಸೂಳೇಮಗನದು! ಇನ್ನು 'ಕುಂಯ್' ಅಂದಾನೇನು!" ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ತಮ್ಮ ಕುರ್ಚಿಯ ಕಡೆ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೇ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ರಾಜ ಪಕ್ಕನೆ ಎದ್ದುನಿಂತ. ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನೂ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ಬೀಸುತ್ತ ಉಚ್ಚಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಘೋಷಿಸಿದ:

"ಭಾರತಮಾತಾಕೀ ಜೈ"

"ಜವಹರಲಾಲ್ ನೆಹ್ರೂ ಕೀ ಜೈ"

"ಇನ್ಕಿಲಾಬ್ ಜಿಂದಾಬಾದ್!"

ಅದುವರೆಗೂ ಮೂಕನಂತೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಶೇಖರನಿಗೂ ಆ ಜಯಜಯಕಾರದಿಂದ ಉತ್ಸಾಹವುಕ್ಕೇರಿತು. ಎದ್ದುಬಿಟ್ಟು ತಾನೂ ಜಯಜಯಕಾರ ಮಾಡತೊಡಗಿದ. ಇನ್ನುಳಿದ ಹುಡುಗರಿಗೂ ಧೈರ್ಯಬಂತು. ಸರಿ. ಎಲ್ಲರೂ

ಉಚ್ಚಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಘೋಷಣೆಗಳಿಗಾರಂಭಿಸಿದರು. ಹುಡುಗರೆಂದರೆ ಕೇಳಬೇಕೇ! ಒಡನೆಯೆ ಎಲ್ಲ ವರ್ಗಗಳ ಹುಡುಗರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪಾಟಿ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಬಿಸುಟೆ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿಯೆ ಗುಂಪುಗೂಡಿ ಜಯಜಯಕಾರಗಳಿಗಾರಂಭಿಸಿದರು. ಗಲಾಟೆಗಾರಂಭವಾಯಿತು. ದೇಸಾಯಿ ಮಾಸ್ತರರ ಚಿತ್ತ ಎಲ್ಲೋ ಮಾಯ ವಾಯಿತು. ಅವರ ಕುರ್ಚಿಯ ಹಿಂದಿನ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ನೇತಾಡುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜರಾಣಿಯರ ಚಿತ್ರಪಟವನ್ನು ಯಾವುದೊ ಕೈ ಹಾರಿಸಿ ಒಡೆದು ಚೂರು ಚೂರು ಮಾಡಿತು. ಗಾಂಧಿ-ನೆಹರೂ ಜಯಜಯಕಾರವಂತೂ ಶಾಲೆಯ ಲ್ಲೆಲ್ಲ ದುಮುದುಮಿಸತೊಡಗಿತು. ಹಲ್ಲು ಕಳೆದಕೊಂಡ ಹಾವಿನಂತೆ ಬುಸು ಗುಟ್ಟುತ್ತ ನಿಂತುಕೊಂಡಿದ್ದರು ದೇಸಾಯಿ ಮಾಸ್ತರರು. ಈ ಗಲಾಟೆಗೆಲ್ಲ ಕಾರಣರಾದ ರಾಜನನ್ನೂ-ಶೇಖರನನ್ನೂ ಕತ್ತುಹಿಸುಕಿ ಕೊಂದುಹಾಕುವಷ್ಟು ಕೋಪ ಬಂದಿದ್ದರೂ ಆ ಮೂರು ನೂರು ಜನರ ವಾನರ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಅವ ರೆಲ್ಲೂ ಕಾಣಿಸುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಿಕ್ಕಿದರೂ ಆಗ ಮಾಸ್ತರರ ಆಟವೇನೂ ನಡೆ ಯುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ.

"ಇಂದಿನಿಂದ ಹರತಾಳ. ಯಾರೂ ಸಾಲೆಗೆ ಬರಬಾರದು" ಎಂದು ನೂರಾರು ಕಂಠಗಳು ಕೂಗಿಕೊಂಡವು. ಮಾಸ್ತರರಿಂದ ಭಾರಿ ಏಟು ತಿಂದರೂ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಶೂರನಂತೆ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ರಾಜನೂ-ಅವನಿಗೆ ಬೆಂಬಲವಾಗಿ ಎದ್ದು ನಿಂತಿದ್ದ ಶೇಖರನೂ ಹುಡುಗರಿಗೆ ವೀರರಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವ ರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಮಧ್ಯೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಜಯಜಯಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಹುಡುಗ ರೆಲ್ಲ ಶಾಲೆಯಿಂದ ಹೊರಟುಹೋದರು.

ಶೇಖರನೂ ಇನ್ನೂ ನಾಲ್ಕಾರು ಹುಡುಗರೂ ರಾಜನನ್ನು ಅವನ ಮನೆಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸಲು ಹೊರಟರು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ರಾಜನ ಬಗ್ಗೆ ಶೇಖರನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮೀ ಯತೆ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಅವನ ದಿಟ್ಟತನ, ಧೈರ್ಯ, ಕೆಚ್ಚು, ದೇಶಪ್ರೀತಿ, ಶೌರ್ಯ ಸಹನೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಂಡು ಆದರ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿತು.

"ಪೆಟ್ಟು ಬಹಳ ಬಿತ್ತೇನೋ ರಾಜಾ?"

"ಇದೆಂಥಾ ಪೆಟ್ಟು ಬಿಡೋ! ಎಲ್ಲೋ ನೊಣಾ ಕಡಿದಾಂಗಾತು

ಅಷ್ಟೇ. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಏಟು ತಿಂದು ಅಭ್ಯಾಸ ಐತಿ ನನಗೆ" ಎಂದ ರಾಜ.

"ಯಾರಪ್ಪಾ ನಿನ್ನ ಹಾಂಗ ಹೊಡೆದೋರು ?"

"ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ. ಐದು ವರ್ಷದವನಿದ್ದಾಗಿನಿಂದ ಅವನ ಹೊಡೆತ ತಿಂದು ತಿಂದು ಬೆಳೆದೈತಿ ಈ ಮೈ. ಮೊನ್ನೆ ಮೊನ್ನೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಅದರಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಂಡೆ"

"ಅದ್ಯಾಕೋ ? ನಿಮ್ಮ ಅಪ್ಪ ಇಲ್ಲೇನು ?"

"ಇದ್ದನಂತೆ. ನನಗೊಂದೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ನಾ ಹುಟ್ಟೋದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ಸತ್ತು ಹೋಗಿದ್ದನಂತೆ !"

"ಹಾಗಾದರೆ ಯಾರಿದಾರೆ ಮನೆಯೊಳಗೆ ?"

"ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ನಮ್ಮವ್ವ ಒಬ್ಬಳೇ !" ಎಂದು ಉತ್ತರವೀಯುವಾಗ ರಾಜನ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಕಳವಳ ತುಂಬಿ ಬಂದ ಹಾಗೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು.

ಹೌದು. ಇನ್ನಾರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ ಅವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ. ತಾಯಿಯೊಬ್ಬಳೇ ಇದ್ದುದು. ಐವತ್ತರ ಗಡಿ ದಾಟಿದ ಮುದುಕಿ. ಮಗನ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲೂ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಆಕೆಗೆ ಅಳುವುಕ್ಕಿಬಂತು. ಮಾಸ್ತರರು ಈ ರೀತಿ ಹೊಡೆದರೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಲೂ ಅವರ ಕುಲಕೋಟಿಗಳ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕಾರಂಭವಾಯಿತು. ಮಗನ ಅಂಗಿ ಬಿಚ್ಚಿ ಹಾಕಿ ಶರೀರದ ಮೇಲೆಲ್ಲ ನೀಳವಾಗಿ ಮೂಡಿದ್ದ ಬಾಸುಂಡೆಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲೂ ಆ ಹೆತ್ತ ಕರುಳಿಗೆ ತಡೆಯಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮಾಸ್ತರರನ್ನು ಶಪಿಸುತ್ತ, ಕಣ್ಣೀರು ಹಾಕುತ್ತ ಗಾಯ ಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಎಣ್ಣೆ ಸವರಿ ಮಗನನ್ನು ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿಸಿದಳು.

ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದ ಹುಡುಗರೆಲ್ಲ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ಹೊರಟುಹೋದರೂ ಶೇಖರನಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಡಲು ಮನಸ್ಸು ಬರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಗೆಳೆಯನ ಹಾಸುಗೆಯ ಬಳಿ ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದ. ಎಷ್ಟು ಬಿಗಿ ಹಿಡಿದರೂ ತಡೆಯದೆ ಅಳು ಉಕ್ಕಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ

ನೀರು ರಾಜನಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿತೋ ಏನೊ, ನೋವಿನಿಂದ ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದ ಎಡಗೈಯನ್ನೆತ್ತಿ ಶೇಖರನ ತಲೆಯ ಮೇಲಾಡಿಸುತ್ತ—

"ಅಳಬ್ಯಾಡೋ ಮಗೂ ! ನನಗೇನೂ ಆಗಿಲ್ಲ. ಸುಮ್ಮನಿರು" ಎಂದ.

ಶೇಖರನಿಗೆ ದುಃಖವುಕ್ಕಿ ಬಂತು. ಬಿಕ್ಕುತ್ತ ಬಿಕ್ಕುತ್ತ ಹೇಳಿದ.

"ನೀ ಇಷ್ಟು ಧೈರ್ಯದವ ಅಂತ ನಾ ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲಪಾ ರಾಜಾ ! ಆಗ ಸಾಲೀ ಹೊರಗೆ ನಿನ್ನ ಹೊಡೆಯೋದಕ್ಕ ಬಂದಿದ್ದೆನಲ್ಲಾ ?"

"ನೀನೂ ನಮ್ಮ ಕಡೆಯವನೇ ಅಂತ ನನಗಾದರೂ ಏನು ಗೊತ್ತೋ ಶೇಖರಾ ? ಅದೂ ಇದೂ ಅಂದು ಬಿಟ್ಟು ನಿನಗೆ ಅವಮಾನ ಮಾಡಿದೆನಲ್ಲಾ !"

"ನಾನೂ ಹರತಾಳ ಮಾಡಬೇಕು ಅಂತ ಬಂದಿದ್ದೆನಪಾ. ಇವತ್ತು ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಧ್ವಜವಂದನೆಯೊಳಗ ಪೋಲೀಸ ಒಬ್ಬ ನನ್ನನ್ನೂ ಹೊಡೆದಿದ್ದ...."

"ಹೊಡಿಸಿಕೊಳ್ಳೋಣ. ಹೊಡಿಸಿಕೊಳ್ಳೋಣ. ಎಷ್ಟಂತ ಹೊಡಿತಾರೋ ಹೊಡೀಲಿ. ಇಂದಿಲ್ಲ ನಾಳೆ ಆದರೂ ಅವರೂ ನಮ್ಮಿಂದ ಹೊಡಿಸಿಕೊಂಡಾರು. ಸಾಲೀ ಕಲಿಸಿದ ಗುರು ಅಂತ ಆ ಮಂಗ್ಯಾ ಮಾಸ್ತರನ ಮೇಲೆ ಕೈ ಎತ್ತಲಿಲ್ಲ ನಾನು. ಇನ್ನ್ಯಾರಾದರೂ ಹಾಂಗ ಹೊಡೆಯೋದಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದರೆ ಮೈ ಮುರಿದು ಹುಗಿದುಹಾಕ್ತಿದ್ದೆ" —ಎಂದ ರಾಜ.

ಕೊಂಚ ಕಾಲ ಮೌನ.

"ಮುಂದೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕಂತೀ ರಾಜಾ ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದ ಶೇಖರ.

"ಈ ಸರ್ಕಾರೀ ಸಾಲಿಗಂತೂ ನಮಸ್ಕಾರ ಹಾಕಿದ್ದಾಯ್ತು. ನಮ್ಮ ಶಾಮರಾವ್ ಮಾಸ್ತರು ರಾಜೀನಾಮೆ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸಾಲೆ ತಗೀತಾರಂತೆ. ಅದಕ್ಕ ಸೇರಿಕೋಬೇಕು ಅಂತ...."

"ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸಾಲೆ ?...."

"ಹೂಂ ! ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸಾಲೆ. ನಮಗೆ ಬೇಕಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನೇ ಕಲಿಸೋ ಸಾಲೆ....ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಹುಡುಗರನ್ನು ತಯಾರ್‌ಮಾಡೋ ಸಾಲೆ.... ಗಾಂಧಿಯವರೂ ಹೇಳಿದಾರ—ಇಂಥಾ ಸಾಲೀ ತಗೀಬೇಕೂ ಅಂತ...."

"ನಾನೂ ಬರ್ತೀನಪ್ಪಾ ಹಾಂಗಾದ್ರೆ ! ಶಾಮರಾವ್ ಮಾಸ್ತರು ನನ್ನನ್ನೂ ಕರಕೊಂಡಾರೇನು ?"

"ಕರಕೊಳ್ಳದೇನು ? ಆದರೆ ನಿಮ್ಮಪ್ಪ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸೂದಕ್ಕ ಒಪ್ಪಬೇಕಲ್ಲ ಮೊದಲು ?"

"ಯಾಕ ಒಪ್ಪೂದಿಲ್ಲ ? ಒಪ್ಪೇ ಒಪ್ಪುತಾನೆ !"

"ಹುಡುಗನೋ ನೀನು ಶೇಖರ ! ನಿನಗೇನು ಗೊತ್ತು ಇದೆಲ್ಲಾ ! ಶಾಮರಾವ್ ಮಾಸ್ತರು ಗಾಂಧೀಭಕ್ತರು. ಸರ್ಕಾರೀ ನೌಕರಿಗೆ ರಾಜೀನಾಮೆ ಕೊಟ್ಟು ಈ ಸಾಲೀ ತಗೀತಾರ. ಗಾಂಧೀ ಜನರ ಸಾಲಿಗೆ ಪೋಲೀಸರ ಮಕ್ಕಳು ಹೋಗೋದಕ್ಕಾಗುತ್ತೇನು ? ಸರಕಾರ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದೀತೇನು ?"

ನಿಜ. ಹುಡುಗ ಶೇಖರ ! ಅವನಿಗೆ ಈ ರಾಜಕೀಯವೇನೂ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಶಾಮರಾವ್ ಮಾಸ್ತರರೆಂದರೆ ಅವನಿಗೆ ತುಂಬಾ ಪ್ರೀತಿಯಿತ್ತು. ಆದರವಿತ್ತು. ಬೇರೆ ಮಾಸ್ತರರಂತೆ ಅವರು ಎಂದೂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬೆತ್ತ ಹಿಡಿದುದನ್ನೇ ಅವನು ಎಂದೂ ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಬೆತ್ತದೇಟಿನ ಮಾತು ಹಾಗಿರಲಿ, ಯಾರನ್ನೂ ಅವರು ಎಂದೂ ಗದರಿಸಿದವರಲ್ಲ. ಅವರ ಕಣ್ಣು ಕೂಡ ಎಂದೂ ಕೆರಳಿ ಕೆಂಪಗಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕಂಡರೆ ಅವರಿಗೆ ತುಂಬಾ ಪ್ರೀತಿ. ಅಂತೆಯೆ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಅವರೆಂದರೆ ಗಾಢವಾದ ಪ್ರೀತಿ. ಅಂಥವರು ತೆಗೆದ ಶಾಲೆಗೆ ತಾನು ಹೋಗದಿರುವುದೇ—ಎಂದು ಶೇಖರನ ಯೋಚನೆ. ಅಪ್ಪ ಏಕೆ ಒಪ್ಪಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಅವನ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಹೊಳೆಯುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಪೋಲೀಸ್ ಶಿಬಿರಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಆ ಜೀವಕ್ಕೆ ರಾಜಕೀಯದ ಇಂಥ ತೊಡಕುಗಳು ಅರ್ಥವಾಗುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ.

"ನೋಡೋಣ. ಇಂದು ಅಪ್ಪನ್ನ ಕೇಳೇ ಬಿಡ್ತೇನಿ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ರಾಜನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಂಡ.

ಮನೆಗೆ ಬರುವಾಗ ಅವನಿಗೆ ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಅದೇ ಯೋಚನೆ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆ—ಅಲ್ಲಿನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ—ತಮ್ಮ ಪ್ರೀತಿಯ ಶಾಮರಾವ್ ಮಾಸ್ತರರು—ಅವರ ಖಾದೀ ಬಟ್ಟೆ—ಗಾಂಧೀ ಟೋಪಿ ! ಹಾ ! ಹೌದು !

ತಾನೂ ಇನ್ನುಮೇಲೆ ಖಾದೀ ತೊಡಬೇಕು. ಗಾಂಧೀ ಟೋಪಿ ಹಾಕ ಬೇಕು. ಅಪ್ಪನನ್ನು ಇವತ್ತು ಕೇಳಿಯೇ ಬಿಡಬೇಕು—ಅಹಾ ! ಎಷ್ಟು ಚೆಂದ ಆ ಗಾಂಧೀ ಟೋಪಿ ! ಇಲ್ಲವಾದರೆ ತನ್ನ ಆ ಕರಿಯ ಹೊಲಸು ಟೋಪಿ ! ಎಷ್ಟು ಕೊಳೆ—ಎಂಥ ವಾಸನೆ ಅದಕ್ಕೆ ! ಈ ಬಿಳಿಯ ಟೋಪಿ ಎಷ್ಟು ಚೆಂದ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ ! ಆ ಶಾಂತಾ ಕೂಡ ಹೇಳಿದ್ದಾಳೆ. 'ಗಾಂಧೀ ಟೋಪಿ ಹಾಕ್ಕೊಂಡು ಬಾ. ಧ್ವಜ ಕೊಡ್ತೇನೆ' ಅಂತ. ಹೌದು. ತಾನಿನ್ನು ಅದನ್ನು ಧರಿಸಲೇಬೇಕು. ಅನಂತರ ಡೌಲಿನಿಂದ ಶಾಂತಾ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟು 'ಕೊಡು ಧ್ವಜಾನ್ನ. ನಾನೂ ಹಿಡೀತೇನೆ' ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಆಗ ಎಷ್ಟು ಸಂತೋಷವಾದೀತೋ ಅವಳಿಗೆ !....

ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಎರಡು ಗಂಟೆಯಾಗಿತ್ತು ಅವನು ಮನೆಗೆ ಮರಳಿದಾಗ. ಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿನ ಹರಕು ಚಾಪೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಕೈಯ್ಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದೋ ಪತ್ಯ ಪುಸ್ತಕವೊಂದನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಶಿವಣ್ಣ ಗಾಢ ವ್ಯಾ ಸಂಗದಲ್ಲಿ ತಲ್ಲೀನನಾಗಿದ್ದ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹರಿದುಹೋದ ಅಂಗಿ. ಅಂಥದೇ ಚಲ್ಲಣ. ಶೇಖರನ ದೃಷ್ಟಿ ಹಠಾತ್ತಾಗಿ ಅಣ್ಣನ ಎದೆಯ ಕಡೆ ಹೊರಳಿತು. ಅದರ ಮೇಲಿನ ಬಟ್ಟೆಯೆಲ್ಲ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹರಿದು ಸೀಳಿದ್ದುದರಿಂದ ಒಳಗಿನ ಚರ್ಮ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೊರಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು.

ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡಿದ ಆ ತರುಣನ ಉದ್ಗಾರಗಳು ಶೇಖ ರನ ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಝೇಂಕರಿಸತೊಡಗಿದವು:

—"ನಮ್ಮ ಜನರಿಗೆ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬ ಅನ್ನವಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮೈ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಟ್ಟೆಯಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಅನ್ನ-ಬಟ್ಟೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಈ ಪರ ದೇಶೀ ಸರಕಾರ ಸೆಳೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿದೆ. ನಮ್ಮ ನಾಡಿನಲ್ಲೇ ನಮಗೆ ಉಪವಾಸ, ಅವರಿಗೆ ಮೇಜವಾನಿ. ಎಂಥ ಹೀನ ಬಾಳು ನಮ್ಮದು !....ಅಯ್ಯೋ ! ಎಂಥ ಹೀನ ಬಾಳು ನಮ್ಮದು !...."

ಆ ಒಂದೊಂದು ಉದ್ಗಾರವೂ ಶೇಖರನ ಎದೆಯನ್ನು ಚುಚ್ಚಿ ಚುಚ್ಚಿ ಕೆರಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಎಷ್ಟು ನಿಜ ! ಎಷ್ಟು ನಿಜ ! ಈ ಸರ್ಕಾರದ ಕಾರಭಾರ

ದಿಂದಲೇ ನಮಗೀ ಭೀಕರ ದಾರಿದ್ರ್ಯ ಬಂದಿರುವುದು....ನನ್ನಣ್ಣನ ಈ ಹರಕು ಅಂಗಿ....!

ಅಣ್ಣನ ಬಗ್ಗೆ ಅವನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರೀತಿಯೆಲ್ಲಾ ಉಕ್ಕಿ ಬಂದಿತು. ಅವನ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಮೆಲ್ಲನೆ ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಟ್ಟು ಕರೆದ:

"ಅಣ್ಣಾ...."

ತಮ್ಮನ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಬಂದಿದ್ದ ವಿಲಕ್ಷಣ ಕಂಪನವನ್ನು ಶಿವಣ್ಣ ಗುರುತಿಸದಿರಲಿಲ್ಲ. ತಲೆಯೆತ್ತಿ ಆತನ ಕಡೆ ದೃಷ್ಟಿ ಹೊರಳಿಸಿದ.

ಎಂದಿನಂತಿರಲಿಲ್ಲ ಆ ತಮ್ಮ !

ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಅದೃಶ್ಯ ಶಕ್ತಿಯೊಂದರ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಬಿದ್ದು ಆತ ಹೊಸ ರೂಪು ತಳೆದ ಹಾಗೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ಎಣ್ಣೆಗೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಆ ಮುಖ ಈಗ ಉದ್ರಿಕ್ತವಾದಂತಾಗಿ ಕೆಂಪಗೆ ತೇಜಸ್ವಿಯಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ತುಟಿಗಳ ಮೂಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ತರದ ವಿಲಕ್ಷಣ ಮೋಹಕಭಾವ ತುಳುಕಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ವಿಚಿತ್ರವಾದುದು ಆ ದೃಷ್ಟಿ !

ಹೌದು ; ಸಂಪೂರ್ಣ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗಿತ್ತು ಆ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ. ಎಂಥ ಹೊಳಪು, ಎಂಥ ತೇಜಸ್ಸು !

ಶಿವಣ್ಣ ದಿಗಿಲುಬಿದ್ದು ಕೇಳಿದ:

"ಯಾಕೆ ತಮ್ಮಾ, ನಿನಗೇನಾಗೈತಿ ಇಂದು ?"

—ಏನಾಗಿದೆ ?

ಅಣ್ಣನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಏನು ಉತ್ತರವೀಯಬೇಕೋ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಏನಾಗಿದೆ ತನಗೆ? ಯಾರಿಗೆ ಗೊತ್ತು ? 'ಏನೋ ಆಗಿದೆ' ಎಂಬುದು ಮಾತ್ರ ನಿಜ. ತಾನು ಮೊದಲಿನ ಶೇಖರನಲ್ಲ. ಇಂದು ಹೊಸದೇನೋ ಬಂದು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದೆ. ಇದುವರೆಗೂ ಶಾಂತವಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಎದೆಗೆ ಇಂದು ಬೆಂಕಿ ಬಿದ್ದ ಹಾಗಾಗಿದೆ. ತನಗೇನೋ ಹೊಸದು ತಿಳಿದಿದೆ. ಅದೇನು—ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

"ಏನೂ ಆಗಿಲ್ಲಣ್ಣಾ....ನೀ ಹೋಗಲಿಲ್ಲೇನು ಸಾಲಿಗೆ?" ಎಂದ.

"ಹೋಗಿದ್ದೆ. ಅಲ್ಲೂ ಹರತಾಳ ನಡೆದೈತಿ. ನಿಮ್ಮ ಸಾಲಿ?"

"ಅದೂ ಆಗಲೇ ಮುಚ್ಚಿಬಿಟ್ಟಿತು. ಹುಡುಗರೆಲ್ಲಾ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟರು. ಶಾಮರಾವ್ ಮಾಸ್ತರು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸಾಲೆ ತಗೀತಾರಂತೆ. ನಾನೂ ಹೋಗ್ತೀನೆ. ಇನ್ನೂ ಬಂದಿಲ್ಲೇನು ಅಪ್ಪ?"

"ಬಂದಿದ್ದ. ಮತ್ತೆ ಯಾಕೋ ಕಚೇರಿಯ ಕಡೆ ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ. ಈಗ ಬಂದಾನು ಊಟಕ್ಕೆ. ಪುಸ್ತಕ ತಕೊಂಡು ಕೂಡು. ಇಲ್ಲಾಂದರೆ...."

ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಯಾವುದೋ ಪುಸ್ತಕವೊಂದನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಶೇಖರ ಓದುವ ನಟನೆಗಾರಂಭಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಶಂಕರಪ್ಪನವರು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಅಡಿಯಿರಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಸರಿಹೋಯಿತು. ಓದುತ್ತಿದ್ದ ಮಕ್ಕಳ ಕಡೆ ಒಂದು ತೀಕ್ಷ್ಣ ಕಟಾಕ್ಷ ಬೀರಿ ಅವರು ಒಳಕ್ಕೆ ನಡೆದರು. ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಭಾರಿ ಅನಾಹುತದಿಂದ ಪಾರಾದವರಂತೆ ಸೋದರರಿಬ್ಬರೂ ತಲೆಯೆತ್ತಿದರು.

ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದಿದ್ದ ತಾಯಿತಂದೆಗಳ ಮಾತುಕತೆ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು:

"ಊಟಾ ಮಾಡಿ ಮತ್ತ ಹೋಗಬೇಕು. ಇನ್ನೂ ಅಡಿಗೆ ಆಗಲಿಲ್ಲೇನು?"

"ಆಯ್ತು—ಆಯ್ತು ಸ್ವಲ್ಪ ಕೂತುಕೋಬಾರದೇನು? ಊಟಕ್ಕೂ ಪುರಸತ್ತಿಲ್ಲೇನು ಈ ಹಾಳು ನೌಕರೀ ದೆಸೆಯಿಂದ?"

"ಏನ್ಮಾಡೋದೇ! ರಾವ್ ಸಾಬರು ಕೂಗಾಡ್ತಾ ಇದಾರ. ಈ ಗಾಂಧಿ ಚಳವಳಿ ಬ್ಯಾರೆ ಮತ್ತ ಸುರು ಆತಲ್ಲಾ ನಮ್ಮ ಜೀವಾ ತಿನ್ನೂದಕ್ಕ! ಪೆಶಲ್ ಡ್ಯೂಟಿಗೆ ಹಾಕಿದರೂ ಹಾಕಿಯಾರು!"

"ಎಲ್ಲಿಗೆ?"

"ಎಲ್ಲಿಗೋ ಏನೋ ಆ ಶಿವಶಂಕರಗs ಗೊತ್ತು. ಸಿಪ್ಪಾಣಿಗೆ ಹಾಕಿದ್ರೂ ಹಾಕಬಹುದು."

"ಆಗಲೇಳ್ರಿ. ಕೈಕಾಲು ತೊಳಕೊಳ್ರಿ. ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕರಿಯೂದಿಲ್ಲೇನು?"

"ಬರ್ರ್ರ್ಯೆ," ಎಂದು ತಂದೆ ಕೂಗುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ಅಣ್ಣ ತಮ್ಮಂದಿರಿಬ್ಬರೂ ಅಡಿಗೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದರು.

ಅನ್ನದ ಮೊದಲನೆಯ ತುತ್ತನ್ನು ಬಾಯಿಗಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೆ ಶೇಖರ ಅಂಜುತ್ತ ಅಂಜುತ್ತ ಕೇಳಿದ:

"ನಿಪ್ಪಾಣಿಗೆ ಹೋಗ್ತಿಯಾ ಅಪ್ಪಾ?"

ಯೋಚನೆಗಳ ತಿರುಗಣಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗೇಳುತ್ತಿದ್ದ ತಂದೆಗೆ ಮಗನ ಮಾತು ಕೇಳಿಸಿತೋ ಇಲ್ಲವೊ!

"ಬರುವಾಗ ನನಗೊಂದು ಗಾಂಧೀ ಟೋಪಿ ತಕೊಂಡು ಬರ್ತೀಯಾ ಅಪ್ಪಾ?...."

ಅದಕ್ಕೂ ಉತ್ತರವಿಲ್ಲ.

"ಅಪ್ಪಾ....."

ಕೂಗು ಶಂಕರಪ್ಪನವರ ಕಿವಿಗೇನೋ ಸೇರಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ನೀಯುವ ತಾಳ್ಮೆ ಮಾತ್ರ ಅವರಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಅವರ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಸುಳಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಯೋಚನೆಗಳೇ ಬೇರೆ. ಚಳುವಳಿಯಂತೂ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಮುಂದೆ ಇನ್ನೂ ಏನೇನು ಕಾದಿದೆಯೊ? ಜನರಂತೂ ರೊಚ್ಚಿಗೆದ್ದಿದ್ದಾರೆ—ಗಾಂಧಿಯವರನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವುದರಿಂದ. ಎಲ್ಲ ಊರುಗಳಲ್ಲೂ ಗೊಂದಲ ನಡೆದಿದೆ. ನಿಪ್ಪಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಚಳವಳಿ ಜೋರಾಗಿದೆಯೆಂದು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಲೀಸ್ ಪಾರ್ಟಿ ಕಳುಹಿಸಲಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದಾಗ ಏನಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಯಾರು ಬಲ್ಲರು? ಜನರ ಮೇಲೆ ಗುಂಡು ಹಾರಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದರೂ ಬಂದೀತು. ಜನ ಸುಮ್ಮನಿರುತ್ತಾರೆಯೇ? ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಮಂದಿಯೇನೊ ಪಾಪ, ಗಲಾಟೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇನ್ನಿತರ ಒರಟು ಜನ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದಾರೇ? ಕಲ್ಲು....ಸೋಡಾ ಬಾಟ್ಲು....ಪೋಲೀಸರ ತಲೆಗೆ! ಏಟು....ರಕ್ತ.... ಆಸ್ಪತ್ರೆ....ಹಾಹಾಕಾರ.

ಮುಂದೆ ನಡೆಯಬಹುದಾಗಿದ್ದ ಆ ಭಾರಿ ದುರಂತ ದೃಶ್ಯವೆಲ್ಲ ಅವರ ಕಣ್ಣೆದುರಿನಲ್ಲಿ ಹಾದು ಹೋದಂತಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ತಾನೋ ಸಂಸಾರಿಕ. ಮಕ್ಕಳಿಬ್ಬರೂ ಇನ್ನು ಚಿಕ್ಕವರು. ಯಾವ ಆಸ್ತಿಯ ಆಧಾರವೂ ಇಲ್ಲ. ಇದ್ದುದೆಲ್ಲವನ್ನು ಅಪ್ಪ ಹಾರಿಸಿಬಿಟ್ಟ ಗಾಂಜೀ ಸೇದಿ. ಈ ಹಾಳು ಪೋಲೀಸ್ ಖಾತೆ—ಬರುವುದು ಬರೀ ಇಪ್ಪತ್ತು ರೂಪಾಯಿ—ಹೊಟ್ಟೆ ಬಟ್ಟೆಗೇ ಸಾಲದು. ಇನ್ನು ಕಾಸು ಉಳಿಯಬೇಕೆಲ್ಲಿ ? ಚಳವಳಿಯ ಗಲಾಟೆಯಲ್ಲಿ ತನಗೇನಾದರೂ ಆದರೆ ? ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯ ಗತಿ ? ಈ ಪುಟ್ಟ ಮಕ್ಕಳ ಗತಿ ? ಯಾಕಾದರೂ ಸುರುವಾಯಿತೋ ಈಗ ಈ ಹಾಳು ಚಳವಳಿ? ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಬೇಕಂತೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಇವರಿಗೆ ! ನಮ್ಮಂಥ ಬಡವರನ್ನೆಲ್ಲ ಕೊಂದು ಕೆಡವಿ ನಮ್ಮ ಗೋರಿಗಳ ಮೇಲೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೋ ಏನೋ ಇವರು ! ಆ ಗಾಂಧಿಯೊಬ್ಬ ಬೇರೆ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟ. ಯಾವ ಕೆಟ್ಟ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಚಳವಳಿ ಹೂಡುವ ಬುದ್ಧಿ ಬಂತೋ ಆವರಿಗೆ....!

“ಅಪ್ಪಾ, ಗಾಂಧೀ ಟೋಪಿ !....”

ಗಾಂಧಿಯ ಮೇಲೆ ರೇಗುತ್ತಿದ್ದವನಿಗೆ ‘ಗಾಂಧೀ ಟೋಪಿ’ ಎಂದರೆ ತಡೆಯಲಾಗುತ್ತದೆಯೆ ? ಶಂಕರಪ್ಪನವರ ರೋಷವೆಲ್ಲಾ ಶೇಖರನ ಮೇಲೆ ಧುಮುಕಿತು. ಮುಸುರೆಗೈಯನ್ನೇ ಎತ್ತಿ ಅವನ ಎರಡು ಕೆನ್ನೆಗಳಿಗೂ ರಪರಪನೆ ಏಟುಬಿಟ್ಟರು. ಆ ರಭಸಕ್ಕೆ ತಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ ಶೇಖರ ಕೆಳಕ್ಕುರುಳಿದ. ಅವನ ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿನ ಅನ್ನವೆಲ್ಲ ಸಿಡಿದು ಸೂರೆಸೂರೆಯಾಯಿತು.

ನೀರು ಹೊರಡಲಿಲ್ಲ ಅವನ ಕಂಗಳಿಂದ. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ರೋಷದ ಕಿಡಿ ಉರಿಯತೊಡಗಿತು. ತಾನು ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪೇನು ? ಅಪ್ಪ ಹೀಗೆ ಹೊಡೆದುದೇಕೆ ?–ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿದ ಹಾಗೆಲ್ಲ ಅವನಿಗೆ ಅತೀವ ಅವಮಾನವಾದಂತಾಯಿತು. ಊಟವನ್ನು ಅಷ್ಟಕ್ಕೇ ಬಿಟ್ಟು ಕೈ ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಎದ್ದುಬಿಟ್ಟ. ಶಿವಣ್ಣ ತಲೆಬಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲೇ ಕೈ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹಾಗೇ ಕುಳಿತಿದ್ದ. ಪಾರ್ವತಮ್ಮ ಹೆದರಿಕೊಂಡು ಒಲೆಯ ಬಳಿ ಮುದುರಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದರು.

ಶೇಖರ ಮೇಲಕ್ಕೇಳುತ್ತಲೂ ತಂದೆಯ ಕೋಪವಿನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು. ಏಳುತ್ತಿದ್ದವನನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ಗುದ್ದಿ ಗರ್ಜಿಸಿದರು :

"ಊಟಾ ಮಾಡು ತಣ್ಣಗs ! ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಟೆ ಸುಡುಗಾಡಿಗೆ !"

ತನ್ನ ಪುಟ್ಟ ದೇಹದಲ್ಲಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ತಂದೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ ಶೇಖರ. ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಬೆನ್ನ ಮೇಲಿನ ಆ ಭಾರಿ ಏಟಿನಿಂದಾಗಿ ಸೊಂಟದ ಮೂಳೆಯೇ ಮುರಿದಂತಾಯಿತು. ಆದರೂ ಅವನ ಹಟ ಅಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ತಂದೆ ಎಷ್ಟು ಹೊಡೆದ್ದರೂ ಅವನು ಊಟ ಮಾಡಲೇಇಲ್ಲ. 'ಉಣ್ಣದಿದ್ದರೆ ಕೊಂದುಹಾಕ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಅವರು ಹೆದರಿಸಿದರಾದರೂ ಕೊಲೆಯವರೆಗೆ ಮುಂದುವರಿಯುವುದೂ ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ತನ್ನ ಹಟ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತಲೂ ಗಪಗಪನೆ ಒಂದಿಷ್ಟು ಅನ್ನ ತಿಂದು ಕೈ ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಎದ್ದುಬಿಟ್ಟರು. ಅವಸರವಸರವಾಗಿ ಗಣವೇಷ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕೈಲಿ ಲಾಠಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೊರಟು ಹೋದರು.

ಅಂದು ಯಾರಿಗೂ ಊಟ ರುಚಿಸುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಶೇಖರನನ್ನು ಸಾಂತ್ವನಗೊಳಿಸಿ ಮಲಗಿಸಬೇಕಾದರೆ ಪಾರ್ವತಮ್ಮನವರಿಗೆ ಸಾಕುಸಾಕಾಗಿ ಹೋಯಿತು. ಒಂದು ಟೋಪಿಗಾಗಿ—ಒಂದೇ ಒಂದು ಟೋಪಿಗಾಗಿ ತಮ್ಮ ಈ ಪುಟ್ಟ ಮಗು ಇಷ್ಟು ಏಟು ತಿನ್ನಬೇಕಾಯಿತಲ್ಲ—ಎಂದು ಆ ತಾಯ ಹೃದಯ ಕಳವಳದಿಂದ ಕುದಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಗಾಂಧೀಟೋಪಿ ಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿದರೇನಾಯ್ತು ? ಏನು ದೊಡ್ಡ ತಪ್ಪಾಯ್ತು ? ಶಾಲೆಯ ಹುಡುಗರೆಲ್ಲಾ ಗಾಂಧೀ ಟೋಪಿ ಹಾಕುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಇವನೂ ಕೇಳಿದ್ದಾನು. ಹುಡುಗರ ಬುದ್ಧಿ ! ಅವರಿಗೇನು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ ?-ದೊಡ್ಡವರಿಗೆ ಇಷ್ಟೂ ತಿಳಿಯಬಾರದೇ-ಎಂದುಕೊಂಡಾಗ ಅವರಿಗೆ ಪತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಅಸಮಾಧಾನವುಂಟಾಗುತ್ತಿತ್ತು. "ಅವರು ಯಾವಾಗಲೂ ಹೀಗೇ. ಭಾರಿ ಕೋಪದ ಸ್ವಭಾವ. ಹೆತ್ತ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹೂವಿನ ಹಾಗೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎನ್ನುವುದು ಗಂಡಸರ ಜಾತಿಗೆ

ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತಾದೀತು!" ಎಂದುಕೊಂಡರು. ಮಗನನ್ನು ರಮಿಸಿ ನಾನಾ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿದರು:

"ಅವರು ತಂದುಕೊಡದಿದ್ದರ ಇಲ್ಲ. ನಾನs ಮೂರಾಣೆ ಕೊಡ್ತೇನಿ. ನಾಳೆ ತಕೊಂಡೀಯಂತೆ ಗಾಂಧೀಟೋಪೀನ್ನ. ಸುಮ್ಮನಿರು ನನ್ನ ಕಂದಾ!" ಎಂದು ಸಂತವಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಎದೆಗೆ ಅವಚಿಕೊಂಡು ಏಟನಿಂದ ಊದಿದ್ದ ಆತನ ಕೆನ್ನೆಗಳನ್ನು ಮಮತೆಯಿಂದ ಸವರಿದರು.

"ಹಾಂಗಾಂದರ ನಿಜಕ್ಕೂ ನನಗೆ ಗಾಂಧೀ ಟೋಪಿ ಕೊಡಿಸ್ತೀಯಾ ಅವ್ವಾ?"

"ಆಗಲಪ್ಪಾ, ಕೊಡಿಸ್ತೇನೆ. ನೀನು ಅವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕೇಳಬ್ಯಾಡ. ಸುಮ್ಮನಿರು."

ತಾಯಿಯ ಭರವಸೆಯಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವಾಯಿತಾದರೂ ತಂದೆಯ ಮೇಲಿನ ಮುನಿಸು ಮಾಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ತಾನಾವ ತಪ್ಪನ್ನು ಮಾಡಿರದಿದ್ದರೂ ಅವರೇಕೆ ಹಾಗೆ ಹೊಡೆಯಬೇಕಾಗಿತ್ತು? ಗಾಂಧಿ ಟೋಪಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವುದೇನು ಅಪರಾಧವೇನು? ಗಾಂಧಿ ಅಂದರೇನು ಕಳ್ಳನೇ? ಖೂನೀ ಆಸಾಮಿಯೆ? –ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಇಷ್ಟೂ ಏಕೆ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ–ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿದ ಹಾಗೆಲ್ಲ ಅವನಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಕೋಪ ಕೆರಳುತ್ತಿತ್ತು.

"ಅವ್ವಾ, ಅಪ್ಪನಿಗ್ಯಾಕವ್ವಾ ಸಿಟ್ಟು ಗಾಂಧೀಟೋಪೀ ಮ್ಯಾಲ?"

"ಅವರದಲ್ಲಪ್ಪಾ ಸಿಟ್ಟು ಅದು. ಎಲ್ಲಾ ಸರ್ಕಾರದ ಸಿಟ್ಟು. ಗಾಂಧೀ ಟೋಪಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹಿಡೀತಿದ್ದಾರಲ್ಲಾ! ಪೋಲೀಸರ ಮಕ್ಕಳೂ ಅದನ್ನ ಹಾಕಿಕೊಂಡರ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದಾರೇನು ಅವರು–ನಮ್ಮ ನೌಕರಿ ಹೋದೀತು. ಅದಕs ಅವರು ಹಾಂಗ ಸಿಟ್ಟುಮಾಡಿದರು...."

"ಯಾಕವ್ವಾ ಸಿಟ್ಟು ಮಾಡಬೇಕು? ನಾವೂ ಗಾಂಧೀ ಜನರs ಅಲ್ಲೇನು? –ನಾವೇನು ಆ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಸರ್ಕಾರದವರೇನು? –ಈ ಕೋತಿಮುಖದ ಜನರನ್ನ ಓಡಿಸೂದಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಗಾಂಧೀ ಮಹಾತ್ಮ ಚಳವಳಿ ಹೂಡ್ಯಾನ–ಸಂಗೊಳ್ಳಿ ರಾಯಣ್ಣನ ಹಾಂಗ. ಅವ್ವಾ, ನಾನು ಸಣ್ಣವನಿದ್ದಾಗ

ಜನರೊಂದಿಗೆ ಸೇರಬಾರದಂತೆ! ಅವಕ್ಕೂ ನೌಕರಿ ಆಸ್ತವೆ! ಹಾಗಾದರೆ ಶಾಂತಾ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಕೂಡದು? ಶಾಮರಾಯರ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಕೂಡದು? -ರಾಜನನ್ನು ನೋಡಕೂಡದು? ಇನ್ನೇನುಳಿಯಿತು ತಾನು ಮಾಡುವುದು? ಆ ಸರ್ಕಾರೀ ಸಾಲೆಗಂತೂ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಕಾಲು ಹಾಕುವಂತಿಲ್ಲ. ಆ ರಾವಣ ಮಾಸ್ತರರ ಮೋರೆ ನೋಡುವಂತಿಲ್ಲ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸಾಲೆಗೂ ಹೋಗುವಂತಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೂತುಕೊಂಡೇನು ಮಾಡುವುದು? ಅಪ್ಪ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದಾನೇ? ಹೊಡೆದು ಬಡಿದು-ಕಿವಿ ಹಿಡಿದು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಮತ್ತೆ ಆ ಸರ್ಕಾರಿ ಸಾಲೆಗೇ ಸೇರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯಾವ ಮುಖ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದು? ತಾನು ಹೋದ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿದರೆ ರಾಜ ಏನೆಂದಾನು? -ಇನ್ನಿತರ ಹುಡುಗರು ಏನೆಂದಾರು? ಶಾಮರಾವ್ ಮಾಸ್ತರರಿಗೆಷ್ಟು ವ್ಯಸನವಾದೀತು?........

ರಾತ್ರಿಯವರೆಗೂ ಅದೇ ಯೋಚನೆ. ಊಟವೂ ರುಚಿಸುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ತಾಯಿಯ ತೆಕ್ಕೆಯಲ್ಲೊರಗಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಹತ್ತಲಿಲ್ಲ. ಏನು ಮಾಡುವುದು? -ಏನು ಮಾಡದಿರುವುದು?........

* * *

ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದು ಬೆಳಕು ಮೆಲುಮೆಲನೆ ಮೊಗದೋರುತಿತ್ತು. ಪಕ್ಕದ ಮನೆಯ ಬುಡನ್‌ಸಾಬಿಯ ಹುಂಜ 'ಕೊಕ್ಕೊ' ಎಂದು ಉದಯರಾಗ ಹಾಡಿತು.

ಪಾರ್ವತಮ್ಮನವರಿಗೆ ಎಚ್ಚರವಾಯಿತು. ಕಣ್ಣುಜ್ಜಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಎದ್ದು ಕುಳಿತರು.

ಮೈ ತುಂಬಾ ಜುಬ್ಬ ಹೊದೆದುಕೊಂಡು ಶಂಕರಪ್ಪನವರು ಸುಖವಾಗಿ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೊಂಚ ದೂರದಲ್ಲಿ ಶಿವಣ್ಣ ಏನೋ ಕನಸು ಕಾಣುವವನಂತೆ ಮಲಗಿಕೊಂಡಿದ್ದ.

ಹತ್ತಿರ ಇರಲಿಲ್ಲ ಶೇಖರ.

ಇಷ್ಟು ಬೇಗ ಎಂದೂ ಎದ್ದವನಲ್ಲ ಆತ. ಯಾವಾಗ ಎದ್ದುಬಿಟ್ಟನೋ-

ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದನೋ–ಎಂದುಕೊಂಡು ಕಳವಳದಿಂದ ಧಡಧಡಿಸುವ ಹೃದಯ ದಿಂದ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದು ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಂದರು.

ಉಲ್ಲಸದಿಂದ ನಗುನಗುತ್ತ ಮೈದಳೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು ಉಷಾರಾಣಿ. ಎದುರಿಗೆ ಲುಕುಲುಕಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬೆಳ್ಳಿಚಿಕ್ಕೆಯ ಮೇಲೆ ಕಪ್ಪುಮೋಡದ ಹಕ್ಕಿ ಯೊಂದು ಪಕ್ಕ ಆಡಿಸುತಿತ್ತು.

ಭೀತಿ, ಕಳವಳಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತಮ್ಮ ಕೂಗಿದರು:

"ಶೇಖರಾ, ಓ ಶೇಖರಾ"

ಬೆಳಗಿನ ಜಾವದ ಆ ವಿಲಕ್ಷಣ ನೀರವತೆಯಲ್ಲಿ ಕರಗಿಹೋಯಿತು ಆ ಕೂಗು.

ಅವರಿಗೆ ಯಾರೂ 'ಓ' ಕೊಡಲಿಲ್ಲ.

[೩]

'ಓ' ಕೊಡುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ?

'ಶೇಖರಾ, ಶೇಖರಾ' ಎಂದು ಗಂಟಲು ಹರಿಯುವಂತೆ ಅವರು ಕೂಗಿಕೊಂಡರೂ ಈಗ ಅವನಿಗದು ಕೇಳಿಸಲಾರದು. ಅಷ್ಟು ದೂರ ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ ಆತ. ರಾತ್ರಿ ಹನ್ನೆರಡು ಗಂಟೆಯಲ್ಲೇ ಮನೆಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟು ಕಾಲೆಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋದಕಡೆ ಹೊರಟಿದಾನೆ. ಅದು ಯಾವ ದಾರಿ-ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದೆ-ಎಷ್ಟು ದೂರ ನಡೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ-ಯಾವ ಊರಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿದೆ-ಯಾವುದೂ ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಯದು. ನಾಳಿನ ಸಮಸ್ಯೆ ಅವನ ತಲೆ ಸೇರಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿಂದ-ಈ ಪೋಲೀಸ್ ಕ್ವಾರ್ಟರಿನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದಷ್ಟೂ ದೂರ ದೂರ ಹೋಗಿಬಿಡಬೇಕು. ಈ ಸರ್ಕಾರೀ ನೌಕರಿ, ತಂದೆಯ ತೊಂದರೆ, ತಾಯಿಯ ಪೀಕಲಾಟ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಪ್ಪಿಸಬೇಕು. ದೂರ-ದೂರ-ದೂರ ಹೋಗಬೇಕು. ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿದಿದೆ. ಬೇರಾವುದನ್ನೂ ಆತ ನಿರ್ಧರಿಸಿಲ್ಲ. ಕತ್ತಲೆಯ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ, ತಾರೆಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ದಾರಿ ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಕಾಲೆಳೆಯುತ್ತಿವೆ ಅವನ ಕಣ್ಣು.

ತೊಟ್ಟದ್ದೊಂದು ಅಂಗಿ, ಒಂದು ಚಲ್ಲಣ; ಅಷ್ಟೆ. ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಡುವಾಗ ಇನ್ನೇನನ್ನು ಆತ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ರಾತ್ರಿ ಚಳಿಯಾದೀತು-ಹೊದೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಕಂಬಳಿಯನ್ನಾದರೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ತಂಗಾಳಿಯಿಂದ ತಲೆಗೆ ತಂಪಾದೀತು-ಬೆಳಗಿನಲ್ಲಿ ನೆಗಡಿಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡೀತು ಎಂಬ ವಿಚಾರವೂ ಅವನಿಗೆ ಹೊಳೆದಿರಲಿಲ್ಲ. ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ತುಂಡು ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸಹ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳದೆ ಹಾಗೇ ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟದಾನೆ. ಬೆಳಗ್ಗೆ ಹಸಿವಾದೀತು–ರೊಟ್ಟಿಯನ್ನಾದರೂ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು–ಎಂಬ ಯೋಚನೆಯೂ ಅವನಿಗೆ ಹೊಳೆದಿರಲಿಲ್ಲ. ಜೇಬಿನಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡಾಣೆಯಾದರೂ ಇದೆಯೆ ಅಂದರೆ ಅದೂ ಇಲ್ಲ. ಕಳೆದ ತಿಂಗಳಿನ ಸಂಬಳ ಬಂದಾಗ ಅಪ್ಪ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಅರ್ಧಾಣೆ

ಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಬಿಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿದೆ. ಅವನ ಚಲ್ಲಣದ ಜೇಬಿನಲ್ಲಿದ್ದು ದೆಂದರೆ ಅದೊಂದೇ ಒಂದು ಬಿಲ್ಲಿ.

ಒಂದು ಬಿಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಇದೆಯೆಂಬುದರ ಅರಿವಾದರೂ ಅವನಿಗಿ ದೆಯೆ ? -ಅದೂ ಇದ್ದಂತಿಲ್ಲ. ಯಾವುದೋ ಯೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ತೇಲಿಕೊಂಡು ಹೊರಟವನಿಗೆ ಹಣಕಾಸಿನ ವಿಚಾರವಾದರೂ ಹೇಗೆ ಬಂದೀತು ? ತನ್ನಿಂದಾಗಿ ತಂದೆಗೆ ತೊಂದರೆಯಾಗಬಾರದು-ತಮ್ಮ ಸಂಸಾರ ಹಾಳಾಗಬಾರದು-ತಾನೋ ಅವರ ಜೊತೆಗಿರುವಂತಿಲ್ಲ. ಆ ಹಾಳು ಸರ್ಕಾರೀ ಸಾಲೆಗೆ ಹೋಗುವಂತಿಲ್ಲ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸಾಲೆಯೂ ತನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ ಕನಸಿನ ಸಾಲೆಯೇ ಆಯಿತು. ಇನ್ನು ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಪ್ರಯೋಜನವಾದರೂ ಏನು-ಅಪ್ಪನಿಂದ ದಿನವೂ ಹೊಡೆತ ತಿನ್ನಬೇಕಾದರೆ ಅಲ್ಲಿರಬೇಕು-ಅದೂ ತನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ-ಎಂದು ಕೊಂಡು ಉದ್ವೇಗ ತುಂಬಿದ ಎದೆಯಿಂದ ಆತ ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟಿದ್ದಾನೆ.

ಅಷ್ಟು ದಿನಗಳಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದ ತಂದೆತಾಯಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಡುವಾಗ ಆ ಪುಟ್ಟ ಜೀವಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಸಂಕಟವಾಗಿದ್ದೀತೋ ! ಹೌದು. ಆಗದಿರುತ್ತದೆಯೆ ? ಹಿಂದೆಂದೂ ಆತ ಈ ರೀತಿ ಅಪರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲಿಗೂ ಹೋದವನಲ್ಲ. ತಾಯಿಯ ಮಮತೆಯ ಛಾಯೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಮಗು. ವಯಸ್ಸಾದರೂ ಹೆಚ್ಚೇ ಅಂದರೆ ಅದೂ ಇಲ್ಲ. ತಾಯಿಯ ವಾತ್ಸಲ್ಯಪೂರ್ಣ ತೆಕ್ಕೆಯಿಂದ ಎದ್ದು ಬಿಟ್ಟು ಮನೆ ತ್ಯಜಿಸಿ ಹೊರಡಬೇಕಾ ದರೆ ಅದೆಷ್ಟು ವ್ಯಸನವಾಗಿತ್ತು ಅವನಿಗೆ ! ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದೆ ಬೀಳ ದಂತಾಗಿದೆಯೆಂದೂ ಅನ್ನಿಸಿತ್ತು. ಹೃದಯ ಭಾರವಾಗಿತ್ತು. ಕತ್ತು ಬಿಗಿದು ಬಂದಿತ್ತು. ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಒಂದು ಬಾರಿ ಮನೆಯ ಕಡೆ ಶೂನ್ಯದೃಷ್ಟಿ ತಿರುಗಿಸಿದ್ದ. ಮತ್ತೆ ಎದೆ ಗಟ್ಟಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮುಂದುವರಿದಿದ್ದ. ಅತ್ತ ಇತ್ತ-ಇತ್ತ ಅತ್ತ ತುಯ್ಯುತಿತ್ತು ಹೃದಯ. ಹೋಗಲೋ ಬೇಡವೊ ಎಂದು ಉಯ್ಯಾಲೆಯಾಡುತ್ತಿತ್ತು ಮನಸ್ಸು. ಆದರೂ ಹೇಗೋ ಮುಂದುವರಿದಿದ್ದ. ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಮುರುಕು ಕಂಭದ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿದ್ದ ಅರೆಕುರುಡು ದೀಪ ಇವ ನನ್ನು ಕಂಡು ಮಂದಹಾಸ್ಯ ಬೀರಿದಂತಾಗಿತ್ತು. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಮಿನುಗುತಿದ್ದ

ತಾರೆಗಳ ಬಳಗ 'ಬಾ ! ಬಾ !' ಎಂದು ಕೈಮಾಡಿ ಕರೆದಂತಾಗಿತ್ತು. ಯಾವ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದಲೋ ಸುಯ್ಯನೆ ತೀಡಿ ಬಂದ ಗಾಳಿ 'ನಡೆ ! ನಡೆ !' ಎಂದು ನೂಕಿದಂತಾಗಿತ್ತು. ಬೆಳಗಿನಲ್ಲಿ ಎದುರಿನ ಬೀದಿಯಿಂದ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ 'ಝಂಡಾ ಊಂಚಾ ರಹೇ ಹಮಾರ' ಗೀತ ರಾತ್ರಿಯ ವಿಲಕ್ಷಣ ಮೌನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಮಧುರವಾಗಿ ಮೊರೆದಂತಾಗಿತ್ತು. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿದ್ದ ಮಾವಿನ ಮರದ ಎಲೆಗಳು ಗಾಳಿಗೆ ತೊನೆಯುವಾಗ 'ಜೈ ಜೈ' ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿದ ಹಾಗೆ ಭಾಸವಾಗಿತ್ತು. ಯಾವುದೋ ಅಜ್ಞಾತದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಯಾರೋ ಕೂಗಿ ಕರೆದು "ಹೆದರಬೇಡ ಮಗೂ ! ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು ಧೈರ್ಯದಿಂದ. ನಿನ್ನ ಜೊತೆಗೆ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಕೊಳ್ಳಬೇಡ. ನಾನಿದ್ದೇನೆ ನಿನ್ನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ. ಹಗಲು ರಾತ್ರಿ ಯಾವಾಗಲೂ !" ಎಂದು ಅಭಯ ಕೊಟ್ಟಂತಾಗಿತ್ತು.

ಇರುಳಿನ ತೋಳ ಸೆರೆಯಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿ ಪವಡಿಸಿತ್ತು ಬೆಳಗಾವಿ ಬೀದಿಯ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಮಿಣುಕುದೀಪ ಮಂದ ಬೆಳಕು ಬೀರುತಿತ್ತು. ಬೆಳಗಿನಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಭೀಕರ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಕಂಡ ಆ ಬಯಲು ಈಗ ತೃಪ್ತಿಯ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ತಲ್ಲೀನವಾಗಿತ್ತು. ಅದರ ಹತ್ತಿರದ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹಾದು ಹೊರಟಾಗ ಅವನ ಕಂಗಳೆದುರು ಬೆಳಗಿನ ಆ ರುದ್ರದೃಶ್ಯವೆಲ್ಲ ಮತ್ತೆ ಕಟ್ಟಿದಂತಾಯಿತು. ಆ ಜನಸಮೂಹ, ಆ ಉತ್ಸಾಹ, ಆ ತ್ರಿವರ್ಣಧ್ವಜ, ಆ ಪೋಲೀಸರು, ಅವರ ಲಾಠಿಗಳು, ಅವುಗಳಿಂದಾದ ಅತ್ಯಾಚಾರ, ಆ ರಕ್ತಪಾತ, ಆ ಹುಡುಗಿ-ವಕೀಲರ ಮಗಳು ಶಾಂತಾ, ಅವಳು ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಆ ರಾಷ್ಟ್ರಧ್ವಜ, ಅವಳ ದಿಟ್ಟತನ, ಆ ಧೈರ್ಯ, ಆ ಕೆಚ್ಚು, ಆ ದೇಶಪ್ರೀತಿ....

ಅಂಥ ಪುಟ್ಟ ಹುಡುಗಿಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೊಂದು ಧೈರ್ಯವಿದ್ದೀತೆಂಬುದನ್ನು ಆತ ಹಿಂದೆಂದೂ ಅರಿತಿರಲಿಲ್ಲ. ವಯಸ್ಸಿನ ಐದನೆಯ ವರ್ಷದಿಂದ-ಅಂದರೆ ತನಗೆ ತಿಳಿಯಲಾರಂಭಿಸಿದಂದಿನಿಂದ ಎಷ್ಟೋ ಹುಡುಗಿಯರನ್ನು ನೋಡಿದ್ದ ನಾತ. ಹಳ್ಳಿಯ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಓದುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಸಿಂಬುಳಬುರುಕು ಹುಡುಗಿಯರು ! ಮಲ್ಲವ್ವ, ಕಲ್ಲವ್ವ, ಬಸವ್ವ....! ಛೆ ! ಛೆ ! ಈ ಶಾಂತಾ ಅಂಥ ದಿಟ್ಟ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಎಲ್ಲೂ ಆತ ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಗೌಡರ

ಮಗಳು ಯಮುನಿ ! ಅವಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಚ್ಚಿದ್ದುದೇನೊ ನಿಜ. ಆದರೂ ಇಂಥ ದಿಟ್ಟತನ ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದೀತು ? —ಹಳ್ಳಿಯ ಹುಡುಗಿ ಆಕೆ. ಗಂಡು ಹುಡುಗರೊಂದಿಗೆ ಮೆರೆವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಧ್ವಜ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಪೋಲೀಸರೊಂದಿಗೆ ಹೊಡೆದಾಡುವಂಥ ಧೈರ್ಯ ಅವಳಿಗೆಲ್ಲಿ ಬಂದೀತು ? —ಆ ತಳವಾರ ಕೆಂಚಿ ! ಗಂಡು ಹುಡುಗರಿಗೂ ಏಟು ಬಿಡುವ ಗಂಡುಬೀರಿ ಹುಡುಗಿ ಅದು. ಆದರೇನು ? ಈ ಶಾಂತಾ ಅಂಥ ಡೌಲು ಅವಳಿಗೆಲ್ಲಿ ಬಂದೀತು ? ಶಾಂತಾ ! ಶಾಂತಾ ! –ಹೆಸರಾದರೂ ಎಷ್ಟು ಚಂದ ! ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಹಳ್ಳಿಯ ಆ ಕಲ್ಲವ್ವ ಮಲ್ಲವ್ವಗಳೊ ! ಯಾವ ಜಾಣರು ಇಂಥ ಹೆಸರಿಟ್ಟರೋ ಅವರಿಗೆ ಯಾರಿಗೆ ಗೊತ್ತು........

ಬೆಳಗಾವಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಹಿಂದುಳಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಎಡಗಡೆಗೆ ಕೋಟೆಯ ಭವ್ಯ ಗೋಡೆಗಳು ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕರಗಿ ಮಸುಮಸುಕಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ರೈಲು ದಾರಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಮುಂದುವರೆದ. ತರ್ಕಾರಿ ತೋಟಗಳ ಮೇಲಿಂದ ತಂಪುಗಾಳಿ ಬೀಸಿ ಬೀಸಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗೆಯೇ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕಿದ. ದಾರಿಯ ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಗಿಡಗಳ ಗುಂಪು ಇನ್ನೂ ದಟ್ಟವಾಗುತ್ತ ಇರುಳಿನ ಕಪ್ಪನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಅಂಥ ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ದಾರಿ ಹಿಡಿದು ಸಾಗುವುದೂ ಕಷ್ಟ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿತ್ತು.

ಶೇಖರ ಹಾಗೆಯೇ ನಡೆಯುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದ. ಕಾಲು ಸೋತುಹೋದರೂ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವ ವಿಚಾರ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ನಿಂತು ಮಾಡುವುದಾದರೂ ಏನು ? ಅಂಥ ನಿರ್ಜನ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ?

ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಮೈಲುಗಳವರೆಗೂ ಹಾಗೇ ನಡೆದುಬಂದಿದ್ದಾನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕೊಂಚ ಮುಂದೆ ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿಗಳು ಮೆಲ್ಲನೆ ಹೊರಟಿದ್ದುದು ಕಾಣಿಸಿತು. ಉರುಳುತ್ತಿದ್ದ ಗಾಲಿಗಳ ತಾಳಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಎತ್ತುಗಳ ಕೊರಳ ಗಂಟೆಗಳು 'ಘಣಘಣಲ್' ಎಂದು ದನಿಗೊಡುತ್ತಿದ್ದುದೂ ಕೇಳಿಸಿತು....ಅವ ಸರವಸರವಾಗಿ ನಡೆದು ಬಂಡಿಗಳನ್ನು ಸಮೀಪಿಸಿದ. ನೊಗಗಳ ಮಧ್ಯೆ ನೇತಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಲಾಂದ್ರಗಳ ಮಂದ ಬೆಳಕು ಬಂಡಿಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರೆಮರೆ

ಯಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಯಾವುದೋ ಸಾಮಾನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಹೊರಟ ಕಮಾನಿನ ಬಂಡಿಗಳವು. ಕೈಲಿ ಎತ್ತಿನ ಮೂಗು ದಾರದ ನೇಣು ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡ ಹಾಗೆ ಬಂಡಿ ಹೊಡೆಯುವವರೆಲ್ಲ ಅರೆನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ತಲ್ಲೀನರಾಗಿದ್ದರು.

ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹಿಂದಿದ್ದ ಬಂಡಿಯ ಹತ್ತಿರ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಶೇಖರ ಕೂಗಿದ.

"ಓಯ್, ಅಣ್ಣಾ, ಬಂಡಿಯವನೇ !"

ಚೀಲದ ಮೇಲೆ ತಲೆಯನ್ನೊರಗಿಸಿ ಗೊರಕೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಬಂಡಿ ಯವ ಬೆಚ್ಚಿಬಿದ್ದು ತಲೆಯೆತ್ತಿದ. ಸಡಿಲು ಬಿದ್ದಿದ್ದ ದಾರವನ್ನು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ "ಯಾರೋ ಅವನು ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

"ನಾನು....ಬೆಳಿಗಾವಿಂದ ಬಂದೀನಿ. ಗಾಡಿಯೊಳಗ ಮಲಗೋದಕ್ಕ ಸ್ವಲ್ಪ ಜಾಗಾ ಕೊಡ್ತೀಯೇನಪ್ಪಾ ?"

"ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗವ್ನೋ ?"

ಆ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಏನು ಉತ್ತರ ಕೊಡಬೇಕೆಂಬುದು ಶೇಖರನಿಗೆ ಹೊಳೆಯ ಲಿಲ್ಲ. "ಇಲ್ಲೇ....ಇಲ್ಲೇ....ಬಹಳ ದೂರ ಇಲ್ಲ...." ಎಂದು ಏನೇನೋ ಪುಟು ಪುಟಿಸಿದ.

"ಹೊಂ. ಹತ್ತು ಹಾಂಗಾದರ. ಕೂಡ್ರು" ಎಂದ ಗಾಡಿಯವ.

ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬೊಂಟಿಗನಾಗಿ ದಾರಿ ನಡೆಯುವುದಾದರೂ ತಪ್ಪಿತಲ್ಲ ಎಂದುಕೊಂಡು ಶೇಖರ ಬಂಡಿಯನ್ನೇರಿ ಮೇಲೆ ಬಂದ. ಒಳಗಡೆ ಯಾವು ಯಾವುದೋ ಸಾಮಾನುಗಳ ಚೀಲಗಳು. ಒಂದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೊಂದು ಕಲ್ಲು ಗಳ ಹಾಗೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಎಂದು ಯೋಚಿಸುತ್ತ ಶೇಖರ ಕೊಂಚ ಕಾಲ ತಡವರಿಸುತ್ತಿದ್ದ.

ಅವನ ಚಲನವಲನ ಗಾಡಿಯವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗಿರಬೇಕು. "ಯಾಕಲೇ, ನಿದ್ದೆ ಬರುವದಿಲ್ಲೇನು ? ಈ ಕಂಬಳೀ ತಗೋ. ಹಾಸಿಕೊಂಡು ಹೊತ್ತು ಕೊಂಡು ಮಲಕ್ಕೊಂಡು ಬಿಡು" ಎಂದು ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಕಂಬಳಿಯನ್ನು ಅವನ ಕಡೆ ಚಾಚಿದ.

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದೆಡೆಗೆ

"ಬ್ಯಾಡಪಾ, ಅದೇನೂ ಬ್ಯಾಡ" ಎಂದು ನಾಲಿಗೆ ನುಡಿದರೂ ಕೈ ಮುಂದಾಗಿ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅದನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡಿತು. ಇದುವರೆಗೆ ಚಳಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದು ಬಂದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಕಂಬಳಿಯ ಸ್ಪರ್ಶಮಾತ್ರದಿಂದಲೆ ಸಮಾಧಾನ ವುಂಟಾಯಿತು. ಮೈ ತುಂಬಾ ಅದನ್ನು ಹೊದೆದುಕೊಂಡು ಹಾಗೆ ಚೀಲಗಳ ಮೇಲುರುಳಿದ. ಮೂರು ಗಂಟೆಗಳ ಸತತ ನಡಿಗೆಯು ತರುವಾಯು ಎಷ್ಟು ಸುಖದಾಯಕವಾಗಿತ್ತು ಈ ವಿರಾಮು !

ಕಟಕಟಕಟಕಟರ್....ಚಟರ್....ಎಂದು ಸದ್ದುಮಾಡುತ್ತ ಗಾಲಿಗಳು ಉರುಳುತ್ತಿದ್ದುವು. ಅದರೊಂದಿಗೆ ಕೀಲಗಳ ಕಿರ್ ಕಿರ್ ರವ. ಎತ್ತುಗಳ ಕಾಲಿನ 'ಝುಲ್‌ಝುಲ್' ಸದ್ದು. ನೊಗ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವಾಗ ಎತ್ತಿನ ಕೊರಳು ಹೊರಳಿ ಬಾರಿಸುವ ಗಂಟೆಗಳ ಮಂಜುಲ ದನಿ. ಆಗಾಗ ದಾರಿಯಲ್ಲಿನ ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ತಗ್ಗುಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಲಿ ಹಾದು ಹೋಗುವಾಗ ಬಂಡಿ ಹಾಗೆ ಹೀಗೆ ತೂಗಾಡಿ ಉಂಟಾಗುವ ವಿಲಕ್ಷಣ ಉಯ್ಯಾಲೆಯಾಟ. ಎಲ್ಲಾ ಅತ್ಯಂತ ಮೋಹಕವಾಗಿತ್ತು. ಈ ರಾತ್ರಿ....ಈ ದಾರಿ....ಈ ಪ್ರವಾಸ....ಈ ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿ....ಈ ಎತ್ತು....ಈ ಗಂಟೆ....ಈ ಸನ್ನಿವೇಶ! ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಕನಸಿನ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತಾನು ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಅವನಿಗೆ ಭಾಸವಾಯಿತು. ನಡೆದು ನಡೆದು ಆಯಾಸವಾಗಿದ್ದರೂ ನಿದ್ರೆ ಬರುವ ಹಾಗಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕಣ್ಣ ರೆಪ್ಪೆ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಮತ್ತೆ ಬಿಚ್ಚಿಕೊಂಡೇಳುತ್ತಿತ್ತು. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕಿವಿಸೇರುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಎತ್ತಿನ ಗಂಟೆಗಳ ನುಣ್ದನಿ ಅವನ ಹೃದಯ ವನ್ನು ಉಲ್ಲಸದಿಂದ ಅರಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಇದ್ದುದಿದ್ದ ಹಾಗೇ ಮುಂದಿನ ಬಂಡಿಯವರಾರೋ ಸಿಳ್ಳುದನಿಯಲ್ಲಿ ಲಾವಣಿಯೊಂದನ್ನು ಹಾಡತೊಡಗಿದರು. ರಾತ್ರಿಯ ಗಭೀರ ಮೌನವನ್ನು ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಹಾಡು ಸುತ್ತುಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ದುಮು ದುಮಿಸತೊಡಗಿತು.

"ಕಸರಿಲ್ಲದಸಲ ಸುಂದರಿ
ತೇಜಿಯ ಮರಿ

ರಂಭಾನ ಸರಿ ನಿನ್ನ ಬಣ್ಣಾ
ನಿನ್ನ ರೂಪ ಹೊರಟಾಂಗ ಎಳಿ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಾ
ಕುಚ ಸರಸ ಬಿರಸ ಕಮಲಾಕ್ಷಿ ಲಿಂಬೀಹಣ್ಣಾ
ತೇಜ ತುಂಬಿ ಉಕ್ಕತಾವ ಎದಿ
ಎಷ್ಟ ನಿನ್ನ ಪದಿ
ಏರಿದಾಂಗ ನದಿ ಪ್ರಾಯದ ಹೆಣ್ಣಾ"

ಚರಣವೊಂದು ಮುಗಿಯುವಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಇನ್ನುಳಿದ ಬಂಡಿಯವರೆಲ್ಲರ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯ ಕೂಗು ಹೊರಟಿತು. "ಭಲೇ ! ಭಪ್ಪರೆ ! ಶಾಬ್ಬಾಸ್ !" ಎಂದು.

ಹಿಂದೆಂದೂ ಇಂಥ ಶೃಂಗಾರಪೂರಿತ ಲಾವಣಿಯನ್ನು ಶೇಖರ ಕೇಳಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಲಾವಣಿಕಾರ ಬಣ್ಣಿಸಿದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಆತ ಇದುವರೆಗೆ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕೇಳತೊಡಗಿದ.

"ತುದಿ ನಿಲಗಿ ಹಿಡಿದು ಹೆಜ್ಜಿ ಚೆಲ್ಲಿ
ನಡೆದೆ ಅಂತರಲಿ
ಹೊರಟಿ ಓಣೀಲಿ ತಿರುವುತ ಕಣ್ಣಾ
ಕಾಲಾಗ ಕಾಲುಂಗರ ನುಡಿಸುತ ಪೈಜಣಾ
ಸುದ್ಧ ಸಿಂಹನಾಂಗ ನಡ ಒಪ್ಪುದು ಒಡ್ಡ್ಯಾಣಾ
ಸಾಲ ಪುಥಳಿ ಸರಗಿ ಕಟ್ಟಾಣಿ, ರತ್ನದಾಮಣಿ
ಶೃಂಗಾರವೇಣಿ ಸುರತ ಮೋಹನಾ"

ಆತ ಹಾಡುವುದು ಮುಗಿಯುತ್ತಲೂ ಅವನ ರಾಗವನ್ನೇ ಮುಂದುವರಿಸಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಉಚ್ಚ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹಾಡತೊಡಗಿದ:

"ಸುದ್ದ ಭೃಂಗಿನಾಟಿನಂತ ಹುಡುಗಿ
ನವಿಲಿನಂಗ ನಡಿಗಿ,
ನೋಡಲಿಲ್ಲ ಕಡಿಗಿ ಇಂಥ ಬಣ್ಣಾ

ಮೈನೆರೆದ ಕೋಮಲಿಗೆ ಹಚ್ಚಿದಂಗ ಅರಸಿಣಾ
ಹಲ್ಲಗಲ್ಲ ತಿಳಿಪ ಕೆಂಪ ತುಟಿ ತೊಂಡಿ ಹಣ್ಣಾ
ನಿನ್ನ ದೇಹ ಬಂಗಾರದ ಗಿಂಡಿ
ಸಕ್ಕರೀಉಂಡಿ, ಮುತ್ತಿನಾದಂಡಿ
ಕಟ್ಟಿದೆ ಸವನಾ”
ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನವನೇ ಮತ್ತೆ ಹಾಡಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದ.

“ಕೈ ಕಾಲ ಬಾಳಿಯಾ ದಿಂಡ
ಕುಚಾಗಳು ದುಂಡ
ಮಾದೇವ ಪಿಂಡ ಮಾಡಿದ ತನ ಕೈಲಿ
ಮೂಗಿನಾಗ ಸರಜಿದಾ ನತ್ತ
ಉದುರಿದಂಗ ಮುತ್ತ
ಆಡತಿದಿ ಮಾತ ನಿನ್ನ ಬಾಯಲಿ
ತೊಟ್ಟಿದೆ ಕುಬಸ ಒಳೆ ಬಿಗದ, ಬತ್ತಿ ಮೂಗ ಮುರದ
ನಡೆದೆ ಥಾಪ ಹೊಡೆದ, ನಕ್ಕ ಕಿಲಿ ಕಿಲಿ
ಹಣಿ ಮ್ಯಾಗ ಕುಂಕುಮದ ಬಟ್ಟ, ಹೆಣ್ಣ ತಂಬಿಟ್ಟ
ಮೈ ಕೈ ಘಾಟ, ಕಸರವಿಲ್ಲ ಎಲ್ಲಿ !” ಎಂದು ಚರಣ ಮುಗಿಯುತ್ತಲೂ ಮತ್ತೆ ಬಂಡಿಯ ರಸಿಕರು “ಹೋಯ್ !” ಎಂದು ಕೂಗಿ ತಮ್ಮ ಹರ್ಷ ಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡಿದರು.

ಲಾವಣಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿತ್ತು :
“ನಿನ ಕಂಡ ಬಡಿತ ನನಗ ಭ್ರಾಂತಿ
ಮಾತ ಕೇಳ ಕಾಂತಿ
ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳ ಸಂತಿ ಮೂರದಿನಾ
ನಿನ ಚಿಂತಿಯೊಳಗ ನನ ಜೀವಕಿಲ್ಲ ಚೈನಾ
ಕುಚ ಸರಸ ಬಿರಸ ಕಮಲಾಕ್ಷಿ ಲಿಂಬೀಹಣ್ಣಾ”

ಹಾಡು ಮುಗಿಯಿತೇನೊ. ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದವ ಕ್ಷಣ ಕಾಲ ಮೌನವಾಗಿದ್ದು, ಎತ್ತುಗಳ ಬಾಲ ಹಿಡಿದು ಬಾರಕೋಲು ಬೀಸಿ 'ಹಲ್ಯಾ ಹಲ್ಯಾ ಸಿಬಿರ್‍ಯಾ !' ಎಂದು ಕೂಗಿದ. ಲಾವಣಿಯ ರಾಗದಿಂದ ಎತ್ತುಗಳೂ ಉಲ್ಲಸಿತವಾಗಿದ್ದುವೊ—ಇಲ್ಲ ದಾರಿಗೆ ಇಳುವು ಬಂದಿತ್ತೊ—ಬಂಡಿಯ ಗಾಲಿಗಳು ಭರಭರನೆ ಉರುಳತೊಡಗಿದುವು. ಶೇಖರನ ತಲೆ ಸೇರಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನಿದ್ರೆಯ ಕೊನೆಯ ಅಂಶವೂ ಹಾರಿಹೋಯಿತು. ತಲೆ ಮೇಲಿನ ಕಂಬಳಿಯನ್ನು ಸರಿಸಿ ಹಿಂದಿನ ಗೂಟಕ್ಕೆ ತಲೆ ಆನಿಸಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ.

ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಹಾಡತೊಡಗಿದ:

"ಎಂಥಾ ಶ್ಯಾಣ್ಯಾ ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿ
ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನಕ ಅವನೇ ತಂದಿ !"

ಹಠಾತ್ತಾಗಿ ಶೇಖರನ ಶರೀರವೆಲ್ಲ ರೋಮಾಂಚಿತವಾಯಿತು. 'ಕುಚ ಸರಸ ಬಿರಸ ಕಮಲಾಕ್ಷಿ'ಯ ಹಿಂದೆ ಹಿಂದೆಯೇ 'ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿ !' ಈ ಹಳ್ಳಿಯ ಹುಂಬರಿಗೂ ಸಹ ಗಾಂಧೀ ಗೊತ್ತು. ಅವ ಎಂಥ ಜಾಣ ಎನ್ನುವುದೂ ಗೊತ್ತು. ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಅವನೇ ತಂದೆ ಎನ್ನುವುದೂ ಗೊತ್ತು ! ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಆಲಿಸತೊಡಗಿದ:

"ಖಾದಿಯು ಉಡಿರೆಂದ, ಖಾದಿಯು ತೊಡಿರೆಂದ
ಕಾಯ್ದೇ ಭಂಗಾವ ಮಾಡಿರೆಂದ.
ಕೂಡಿಸ್ಯಾನ ವಾನರ ದಂಡ
ಹಿಡಿಸ್ಯಾನ ಕೈಯಾಗ ಝೆಂಡ
ಗದಗಮಿಸಿಬಿಟ್ಟ್ಯಾನ ಇಂಗ್ಲೆಂಡs !" ಎಂದು ಹಾಡು ಹೇಳುವವ ರಾಗ ಎಳೆಯುತ್ತಲೂ ಮೊದಲಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ, ಆವೇಶದಿಂದ ಬಂಡಿಯವರು ಆನಂದ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದರು: "ಭಪ್ಪರೇ ಭಲೆ ಭಲೆ! ಹೊಡೀ ಹೊಡೀ !" ಎಂದು.

"ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ
ಗಾಂಧಿ ಹೇಳ್ಯಾನ ಒಂದೇ ಮಂತ್ರ

ನೋಲಂತ್ಹೇಳ್ಯಾನ ನಮ್ಮ ಜಂತ್ರ
ಸರ್ಕಾರಿ ಚಾಕರಿ ಕೊರಕಲಿಗ್ಹಾಕಿರಿ
ತಿರುಕೊಂಡು ತಿನ್ನೋದು ಲೇಸೆಂದ!" ಎನ್ನುತ್ತಲೂ ಎಲ್ಲ ಬಂಡಿಯ ವರೂ ಏಕಕಂಠದಿಂದ ದನಿಗೂಡಿಸಿದರು :

"ಎಂಥಾ ಶಾಣ್ಯಾ ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿ
ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನಕs ಆವನೇ ತಂದಿ!" ಎಂದು.

ಆ ಹಳ್ಳಿಯ ಸರಲಜೀವಿಗಳ ಗಾಂಧೀ ಭಕ್ತಿ, ದೇಶ ಪ್ರೀತಿಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಶೇಖರ ಚಕಿತನಾದ. ಮುನ್ನಾ ದಿನ ಬೆಳಗಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಾವಿ ನಗರದ ಜನ ತೋರಿಸಿದ ಉತ್ಸಾಹಕ್ಕೆ ಈ ಅಶಿಕ್ಷಿತ ಹಳ್ಳಿಗರ ಉತ್ಸಾಹ ಯಾವ ವಿಧ ದಲ್ಲೂ ಕಡಮೆಯದಲ್ಲವೆನ್ನಿಸಿತು.

ಒಂದು ಬಂಡಿಯುವ ಇನ್ನೊಬ್ಬನನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದ.

"ಮೊನ್ನೆ ಗಾಂಧೆಪ್ಪನ್ನ ಹಿಡಿದರಂತ ಸರಕಾರದವ್ರು. ಕೇಳಿಲ್ಲೇನೋ?"

"ಹೌದಂತಪಾ. ಬೆಳಗಾವ್ಯಾಗ ಮಾತಾಡತಿದ್ರಲ್ಲಾ ಮಂದಿ?"

"ಮತ್ತ ಸುರು ಆತು ನೋಡು ಚಳುವಳಿ!"

"ಆಗಲೇಳು. ಈ ಕೆಂಪು ಮೋತೀ ಸರಕಾರದ ಕಾಲ ತುಂಬಿ ಬಂದೈತಿ. ಅದಕ್ಕs ಏನೋ ಗಾಂಧೆಪ್ಪನ್ನ ಹಿಡಿಯೂ ಬುದ್ಧಿ ಬಂದಿರಬೇಕದಕ್ಕ!"

"ಎಂದಾರೆ ಹಾಳಾಗಿ ಹೋಗ್ತಾರೋ ಏನೋ ಈ ಮಂಗ್ಯಾ ಸೂಳೀ ಮಕ್ಕಳು ನಮ್ಮ ದೇಶಾ ಬಿಟ್ಟು! ಅವರು ಓಡಿಹೋದಾಗs ನಮ್ಮ ಚೆನ್ನವ್ವಗ ಸಮಾಧಾನ ಆದೀತು!"

"ಇನ್ನೇನು ತಡಾ ಇಲ್ಲ ಬಿಡು. ಸಂಗೊಳ್ಳಿ ರಾಯಣ್ಣಾ ಹುಟ್ಟಿ ಬಂದಂಗ ಬಂದಾನ ನಮ್ಮಪ್ಪ ಈ ಗಾಂಧೆಪ್ಪ! ಈ ಕೆಂಪುಮೋತೀ ಸರ್ಕಾರನ್ನ ಒದ್ದ ಹೊರಗ ಹಾಕ್ತಾನ!"

"ಹಾಕಲಿ, ಹಾಕಲಿ. ನಮ್ಮವ್ವ ಚೆನ್ನವ್ವನ ಹೊಟ್ಟಿ ತಣ್ಣಗಾದೀತು ಅವತ್ತ!" ಎಂದ ಶೇಖರನ ಬಂಡಿಯುವ.

"ಚೆನ್ನವ್ವ? ಯಾರಪ್ಪಾ ಆಕೆ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದ ಶೇಖರ.

"ಎಲ್ಲಿಯವನಲೆ ನೀನು ? ಚೆನ್ನವ್ವ ಅಂದರ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲೇನು ನಿನಗ ? ಈ ದೇಶಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ರಾಣಿಯಾಗಿ ಮೆರೆದಿದ್ದಳಲ್ಲ ನಮ್ಮವ್ವ ಮಾತಾಯಿ ! ಅವಳನ್ನ ನೆನಸಿಕೊಂಡರ ಹೊಟ್ಟ್ಯಾಗ ಬೆಂಕಿ ಬೀಳತೈತಿ. ಅಂಥಾ ರಾಜ್ಯ, ಅಂಥಾ ಅರಮನಿ ಎಲ್ಲಾ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು ಪರದೇಶೀ ಹಾಂಗ ಸತ್ತಳಲ್ಲಾ ನಮ್ಮ ಅವ್ವ ! ಅವಳನ್ನ ಈ ಗತಿ ಮಾಡಿದ ಈ ಸರ್ಕಾರನ್ನ ಯಾವಾಗಾದ್ರೂ ಹೊರಗ ಹಾಕ್ತಾನೋ ನಮ್ಮ ಗಾಂಧೆಪ್ಪ !" ಎಂದ ಶೇಖರನ ಬಂಡಿಯವ.

ಮುನ್ನಾದಿನ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಬೆಳಗಾವಿಯ ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ಆ ತರುಣನಾಡಿದ ಮಾತು ಶೇಖರನ ನೆನಪಿಗೆ ಬಂತು. ಅವನ ಉದ್ಗಾರಗಳಿಗೂ ಈ ಬಂಡಿಯುವರ ಉದ್ಗಾರಗಳಿಗೂ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮಾತಿನ ರೀತಿ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಅದೇ ಆಗಿತ್ತು. ಬ್ರಿಟಿಷರನ್ನು ಈ ದೇಶದಿಂದ ಹೊರದೂಡಬೇಕು ! ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪಟ್ಟಣಗಳೊಂದಿಗೆ ಹಳ್ಳಿಗಳೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಖಾದಿ ಬಟ್ಟೆ ಹಾಕಿದ ನಾಗರಿಕರ ಜತೆಯಲ್ಲೇ ಹರಕಲು ಅರಿವೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡ ಹಳ್ಳಿಯವರೂ ಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿದಾರೆ. ಬೆಳಗಾವಿಯ ಬೀದಿಗಳಂತೆಯೇ ಈ ನಿರ್ಜನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಏಕಾಕಿಯಾಗಿ ಹೊರಟ ಈ ದಾರಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಗಾಂಧೀಜಿಯ ಜಯಜಯಕಾರ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ....!

ರಾತ್ರಿಯ ಘಟನೆಗಳೆಲ್ಲ ಮರೆತುಹೋಗಿ ಶೇಖರನಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಉತ್ಸಾಹವುಕ್ಕಿ ಬಂತು. ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರ ಮಧ್ಯೆ ತಾನು ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಹೊರಟಿರುವುದರ ಅರಿವೂ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ರಾಷ್ಟ್ರಧ್ವಜವನ್ನು ಮುಂದೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪ್ರಚಂಡವಾದ ಮೆರೆವಣಿಗೆಯೊಂದು ಹೊರಟಿದೆ, ತಾನೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ಹುರುಪಿನಿಂದ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕುತ್ತಿದೇನೆ—ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಉಚ್ಚಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಘೋಷಿಸಿದ:

"ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿ ಮಹಾರಾಜಕೀ ಜೈ"

ಬಂಡಿ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಹತ್ತು ಕಂಠಗಳೂ ಒಂದೇ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾರ್ದನಿಯಿತ್ತವು:

"ಗಾಂಧಿ ಮಾರಾಜಕಿ ಜೈ" ಎಂದು.

ಬೆಟ್ಟದ ಕೊರಕಲುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಹೊರಳಿ ಹೊರಳಿ ನಡೆದಿದ್ದ ಸೀಳುದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬಂಡಿಗಳು ವೇಗವಾಗಿ ಹೊರಟಿದ್ದುವು. ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಶಾಂತವಾಗಿ ಮಲಗಿದಂತಿದ್ದ ಕೊಳ್ಳಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಜಯಜಯಕಾರ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸತೊಡಗಿತು: "ಜೈ ! ಜೈ ! ಜೈ !" ಎಂದು. ಎತ್ತುಗಳಿಗೂ ಉತ್ಸಾಹ ಬಂದಿತೇನೋ—ಹುರುಪಿನಿಂದ ಗಂಟೆಯ ಸದ್ದು ಮಾಡುತ್ತ ಕುಣಿಯುತ್ತ ಓಡತೊಡಗಿದುವು. ತಲೆಯ ಹಿಂದಿದ್ದ ಗೂಟವನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಶೇಖರ ಉಲ್ಲಸಿತನಾಗಿ ಒರಗಿಕೊಂಡಿದ್ದ.

ಬಂಡಿಯವರಾರೋ ತಂಬಾಕು ಸೇದುವುದಕ್ಕಾರಂಭಿಸಿದ್ದರೇನೋ. ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪಿನ ವಿಲಕ್ಷಣ ಕಟು ವಾಸನೆ ಗಾಳಿಯೊಂದಿಗೆ ಹಾರಿ ಬರತೊಡಗಿತು. ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ಯಾರೋ ಬಲವಾಗಿ ಕೆಮ್ಮಿದ ಸದ್ದು. "ಥೂ ! ಬಾಳ ಖಾರ ಐತಲೇ ! ಎಲಾ ಇದರ !" ಎಂದು ಯಾರೋ ಗೊಣಗುತ್ತಿದ್ದುದೂ ಕೇಳಿಸಿತು.

ಚಿಲುಮೆ ತೆಗೆದು ಅದಕ್ಕೆ ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು ಹಾಕುತ್ತ ಶೇಖರನ ಬಂಡಿಯವ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದ:

"ಏನಲೇ ಹುಡುಗಾ, ನಿನ್ನ ಹೆಸರೇನೋ ?"

"ಶೇಖರ"

"ಯಾಕ ? ಒಬ್ಬನೇ ಈ ರಾತ್ರಿಯೊಳಗ ಎಲ್ಲಿ ಹೊರಟಿ ? ನಿಮ್ಮಪ್ಪ ಅವ್ವ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲೇನು ನಿನಗೆ ?"

"ಯಾರೂ ಇಲ್ಲಪ್ಪಾ" ಎಂದು ಶೇಖರ ಬುರುಡೆ ಹಾರಿಸಿದ.

"ಯಾವೂರಿಗೆ ಹೊರಟೇದೀ ?"

"ಎಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲಪ್ಪಾ ! ಬೆಳಗಾವಿ ಬ್ಯಾಸರಾಯ್ತು. ಅದಕ್ಕ ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ ಗಾದ್ರೂ ಹೋಗಿ ಹೊಟ್ಟೀ ತುಂಬಿಸಿಕೊಳ್ಳೋಣ ಅಂತ ಹೊರಟೇನಿ. ಈ ಹಾದಿ ಯಾವೂರಿಗೆ ಹೋಗುತೈತಿ ?"

"ಕಿತ್ತೂರಿಗೆ. ಹಾದಿ ಕೂಡಾ ತಿಳಕೊಳ್ಳದೇ ಹೊರಟೇದೀಯಲ್ಲೋ ನಮ್ಮಪ್ಪಾ ! ಏನು ಮಾಡುತಿದ್ದಿ ಬೆಳಗಾವಿಯೊಳಗ ?"

"ಒಬ್ಬರ ಮನ್ಯಾಗ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತಿದ್ದೆ" ಎಂದು ಮನಸಿಗೆ ಹೊಳೆದ ದ್ದನ್ನು ಹೇಳಿ ಶೇಖರ 'ಪಾರಾದೆನಪ್ಪಾ' ಎಂದುಕೊಂಡ.

"ಸಾಲೀ ಗೀಲೀ ಕಲಿತೀದೀಯೇನು ?"

"ಹೂಂ, ಏನೋ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಲಿತೇನೆ"

"ಎಷ್ಟು ಯತ್ತೇ ತನಕಾ ?"

"ಐದನೇ ಯತ್ತೆ"

"ಹೂಂ !" ಎಂದುಕೊಂಡು ಬಂಡಿಯವ ಚಿಲುಮೆಗೆ ಬೆಂಕಿಕಡ್ಡಿಯ ಉರಿಯಿಡುತ್ತಾ ಕೇಳಿದ.

"ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗಬೇಕಂತೀ ? ಏನುಮಾಡಬೇಕಂತೀ ?"

—ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದು ? ಏನು ಮಾಡುವುದು ? -ಬಂಡಿಯವನ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನೇ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಕೇಳಿಕೊಂಡ ಶೇಖರ. ಇದುವರೆಗೂ ಅವನಿಗೆ ಅದರ ಯೋಚನೆಯೇ ಹೊಳೆದಿರಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ಆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಭೂತದಂತೆ ತಲೆ ಯೆತ್ತಿ ನಿಂತಿತು. "ಉತ್ತರವೇನು ಇದಕ್ಕೆ ?" ಎಂದು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಕೇಳಿಕೊಂಡ.

"ನಮ್ಮೂರಿಗೆ ಬರ್ತೀಯೇನು ? ನಮ್ಮ ಮನ್ಯಾಗ ಇರ್ತೀಯೇನು ? ಹೊಲದಾಗ ಕೆಲಸಾ ಮಾಡಾಕ ಬರತೈತೇನು ನಿನಗ ?" ಮತ್ತೆ ಬಂಡಿಯವ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದ.

ಶೇಖರ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಬಂಡಿಯವನೇ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಂತಾಯಿತು. ಯಾಕಾಗಬಾರದು ? ಈತನ ಊರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಏಕಿರಬಾರದು ?-ಹೊಲದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ ತನಗೆ ಅಭ್ಯಾಸವೇನೂ ಇಲ್ಲ, ನಿಜ. ಆದರೆ ಅದೇನೂ ತನಗೆ ಹೊಸ ವಿಚಾರವಲ್ಲ. ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಹುಡುಗ ತಾನು. ಅಪ್ಪ ಹೊಟ್ಟೆಗಾಗಿ ಪೋಲೀಸ್ ನೌಕರಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದರೇನಾಯಿತು-ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ತಮ್ಮ ಮನೆತನ ರೈತರದೇ ಅಲ್ಲವೇ ?-ತನ್ನಲ್ಲೂ ರೈತರಕ್ತವೇ ಇದೆ! ತಾನೂ ನೆಲದ ಮಗನೇ ! ಓ ! ಅದಕ್ಕೇನಂತೆ ! ಇನ್ನೂ ಒಳ್ಳೆಯದೇ ಆಯಿತು. ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕು-ಏನು

ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ಸಮಸ್ಯೆ ತೀರ ಸುಲಭವಾಗಿಯೇ ಬಗೆ ಹರಿಯಿತು ಎಂದು ಕೊಂಡು ಸಂತಸದಿಂದ ಉತ್ತರವಿತ್ತ :

"ಹೂಂ. ಬರುತ್ತೈತಿ."

"ಹಾಂಗಾದರ ನಮ್ಮೂರಿಗೆ ಬರ್‍ತೀಯೇನು ?"

"ಹೂಂ."

"ನೋಡು, ನಮ್ಮ ಮನ್ಯಾಗ ದೊಡ್ಡ ಹುಡುಗರಿಲ್ಲ. ಇರವ್ರು ಇನ್ನೂ ಪಿಳ್ಳೆಗಳು. ನಾವು ಬಡವರಪ್ಪಾ. ಆದರೂ ದೇವರು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರಾಗs ಸುಕ ದಿಂದ ಇದೀವಿ. ಮನ್ಯಾಗ ಒಬ್ಬ ಮುದುಕ ಇದಾನ. ಅವಗೂ ವಯ ಸ್ಸಾಗ್ತಾ ಬಂತು. ಹೀಂಗಾಗಿ ಹೊಲದ ಕೆಲಸ ನೆಟ್ಟಗಾಗೂದಿಲ್ಲ. ನೀ ಬರ್‍ತೀಯೇನು ?"

"ಹೊಂನಪ್ಪಾ ಬರ್‍ತೀನಿ."

"ಅಲ್ಲೋ ಮರತೇಬಿಟ್ಟೆನಲ್ಲಾ ! ಥೂ ! ನನ ಮಂಜಾಳಹೋಗಲಿ ! ನಿನ್ನ ಹೆಸರೇನಂದಿ ?"

"ಶೇಖರ !"

"ಶೇಖರs ? ಹಾರೋರವನೇನಪಾ ಮತ್ತ ? ನಾವಂತೂ ಲಿಂಗಾ ಯತರು."

"ನಾನೂ ಲಿಂಗಾಯತರಲ್ಲೇ ಹುಟ್ಟಿದವ."

"ಹಾಗೇನು ! ಕೂಡಿತು ಬಿಡು ಹಾಂಗಾದರ ! ಏನೂ ಪಂಚೇತಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಬಂಡಿಯವ ಶೇಖರನ ಕಡೆ ಹೊರಳಿದ. ಅವನಿನ್ನೂ ಕುಳಿತು ಕೊಂಡೇ ಇದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಮಮತೆಯಿಂದ—

"ಮಲಕೊಂಡು ಬಿಡೋ ! ನಿದ್ದೀ ಮಾಡೂದಿಲ್ಲೇನು ? ಬಹಾಳ ದೂರ ನಡದು ಬಂದಿಯಂತ ಕಾಣಿಸತ್ತೈತಿ–ದಣಿವು ಗಿಣಿವು ಆಗಿಲ್ಲೇನು ? ಕಂಬಳೀ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ರಾಜಾನಂಗ ಮಲಗಿಬಿಡು. ಮುಗುಟಕಾನ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ಬೆಳಗಾಗತ್ತೈತಿ. ಮಲಪುರಿ ಹೊಳೀ ದಂಡೀ ಮ್ಯಾಗ ಗಾಡಿ ನಿಲ್ಲಿಸೂಣಂತ. ಅಲ್ಲೀ ತನಕಾ ಮಲಕ್ಕೋ." ಎಂದ.

ಇಲ್ಲ. ನಿದ್ರೆ ಬರುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ ಶೇಖರನಿಗೆ. ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಬಂದೀತು ? ಅವನ ಬಾಳಿನ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಆಗ ತಾನೆ ಹೊಸ ಅಧ್ಯಾಯವೊಂದು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತಿತ್ತು. ಪೋಲೀಸ್ ಕ್ವಾರ್ಟರಿನ ಸೆರೆಮನೆಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಆತ ಹಳ್ಳಿಯ ಸ್ವಚ್ಛಂದ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಉಡ್ಡಾಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ. ಆ ನವೀನ ವಾತಾವರಣ ಹೇಗಿದೆಯೊ ! ಆ ಹಳ್ಳಿ ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದಿದೆಯೊ ! ಈ ಬಂಡಿಯವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಜನ ಇದಾರೆಯೊ ! ತನಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಎಂಥ ಸ್ವಾಗತ ದೊರೆಯುತ್ತದೆಯೊ ಎಂದೆಲ್ಲ ಎಣಿಕೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ. ಬೆಳೆಯ ಭಾರಕ್ಕೆ ಸೊಗಸಾಗಿ ಕತ್ತು ಹಾಕುವ ಹೊಲಗಳು-ತೋಟಗಳು-ಗಿಡ ಮರ ಬಳ್ಳಿ ಹಣ್ಣು ಹೂಕಾಯಿಗಳು—ಹಳ್ಳ ಹೊಳೆ ಬಾವಿ ಕೆರೆಗಳು-ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರು-ಬೆಳಗಿನ ಜಾವದಲ್ಲಿ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನ ರಾಗದೊಂದಿಗೆ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಹಾಡುವ ಬಗೆ ಬಗೆಯ ಹಾಡುಗಳು-ಅವರ ಸಂತೋಷ-ಅವರ ಹಬ್ಬ ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಜಾತ್ರೆಗಳು-ಲಾವಣಿ ಹಾಡು, ಗೀಗೀ ಪದಗಳು, ಬೈಲಾಟಗಳು. ಥಕಥೈ ಕುಣಿತ-ತಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ತಾನು ಕಂಡ ಅನೇಕ ದೃಶ್ಯಗಳು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅವನ ನೆನಪಿನ ಪರದೆಯ ಮೇಲೆ ಮೂಡಿ ಮಾಯವಾಗುತ್ತಿದ್ದುವು. ಈಗ ತಾನು ಹೊರಟಿರುವ ಹಳ್ಳಿ ಹೇಗಿದೆಯೊ !—ಅದರ ಹೆಸರೇನೊ ?—

"ಏನಪಾ, ನಿಮ್ಮೂರಿನ ಹೆಸರೇನು ?"

ಚೀಲಕ್ಕೊರಗಿಕೊಂಡು ತೂಕಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬಂಡಿಯವ ಅರೆನಿದ್ರೆಯಲ್ಲೇ ಉತ್ತರವಿತ್ತ.

"ಕಲ್ಲಾಪುರ ಅಂತ—ಕಲ್ಲಾಪುರ !"

"ಎಲ್ಲಿ ಐತಿ ಅದು ?"

"ಇಲ್ಲೇ ಐತಿ ಮುನವಳ್ಳೀ ಹತ್ತರ"

"ಈಗ ನೀವೆಲ್ಲಾ ಅಲ್ಲಿಗೇ ಹೊರಟೇದೀರೇನು ?"

"ಇಲ್ಲ. ಕಿತ್ತೂರಿಗೆ ಹೊರಟೇವಿ. ಅಲ್ಲಿ ಈ ಸಾಮಾನು ಅಂಗಡಿಗೆ ಹಾಕಿಬಿಟ್ಟು ಊರಿಗೆ ಹೋಗೋದು."

"ಕಿತ್ತೂರಿಗೆ ?" ಎಂದು ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಕೇಳಿದ ಶೇಖರ.

"ಹೂಂ! ಕಿತ್ತೂರಿಗೆ !"

"ಚೆನ್ನವ್ವನ ಕಿತ್ತೂರಿಗೇನು ?"

"ಹೂಂ ! ಚೆನ್ನವ್ವನ ಕಿತ್ತೂರಿಗೇ ! ಇನ್ನ್ಯಾವ ಕಿತ್ತೂರು ಬರತೈತಿ ಇಲ್ಲಿ ?" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆತ ಮತ್ತೆ ತೂಕಡಿಕೆಗಾರಂಭಿಸಿದ.

ಬಂಡಿಯ ಗಾಲಿ ಸರಸರನೆ ಉರುಳುತ್ತಿದ್ದುವು. "ಕಿತ್ತೂರು-ಕಿತ್ತೂರು—ಕಿತ್ತೂರು" ಎಂದು ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಗುಣುಗುಣಿಸುತ್ತ ಶೇಖರ ಚೀಲಗಳ ಮೇಲೊರಗಿಕೊಂಡಿದ್ದ. ಬಹು ದಿನಗಳಿಂದ ತಾನು ನೋಡಬಯಸುತ್ತಿದ್ದ ಊರು ಅದು ಕಿತ್ತೂರು ! ಚೆನ್ನವ್ವ ರಾಣಿಯ ಕಿತ್ತೂರು ! ಸಂಗೊಳ್ಳಿ ರಾಯಣ್ಣನ ಕಿತ್ತೂರು! ಥ್ಯಾಕರೆ ಸಾಹೇಬನನ್ನು ಕೊಂದ ಕಿತ್ತೂರು! ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಬಲವಾದ ಏಟು ಕೊಟ್ಟು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾಣಾರ್ಪಣ ಮಾಡಿದ ವೀರ ಕಿತ್ತೂರು....

ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಒಂದು ಬೆಳುದಿಂಗಳ ರಾತ್ರಿ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ತನ್ನ ತಾಯಿ ಬಣ್ಣಿಸಿದ ಕಿತ್ತೂರಿನ ಕತೆಯೆಲ್ಲಾ ಶೇಖರನ ನೆನಪಿಗೆ ಬಂತು. ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿದ್ದ ಚೆನ್ನವ್ವನ ನಾಟಕದ ದೃಶ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ಅವನ ಸ್ಮೃತಿರಂಗದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಹಾಗಾಯಿತು. ಗಂಡುಗಚ್ಚೆ ಹಾಕಿ, ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ನೆಗೆದು ಕೂತು, ಹಿರಿದ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಝಳಪಿಸುತ್ತ ವೈರಿಗಳ ರುಂಡ ಚೆಂಡಾಡಿದ ಚಂಡಿ ಚೆನ್ನವ್ವನ ವೀರ ಮೂರ್ತಿ ಅವನ ಬಗೆಗಣ್ಣೆನೆದುರಿಗೆ ಬಂದು ನಿಂತಂತಾಯಿತು. ಅವಳ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಶಿರಸಾ ವಹಿಸಿ ನಾಡಿಗಾಗಿ ರಕ್ತ ಸುರಿಸಿ ಜೀವ ತೆತ್ತ ವೀರರೆಲ್ಲ ಗೋರಿಯಿಂದ ಕೂಗಿ ಕರೆದಂತಾಯಿತು. "ಕಿತ್ತೂರು ! ಕಿತ್ತೂರು! ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಣ ಕಿತ್ತೂರು ! ನಮ್ಮ ರಕ್ತ ಕಿತ್ತೂರು !" ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಆ ವೀರರ—ವೀರವನಿತೆಯರ ನೆತ್ತರದಿಂದ ತೊಯ್ದ ಭೂಮಿಗೆ ತಾನು ಹೊರಟಿರುವುದನ್ನು ನೆನೆದಾಗ ಅವನ ಮೈ ನಿಮಿರಿ ನಿಂತಿತು. ಯಾವಾಗ ಬೆಳಗಾದೀತೋ—ಯಾವಾಗ ಅದನ್ನು ಕಾಣುವೆನೊ-ರಾಣಿಯ ಪಾದಗಳಿಂದ ಪವಿತ್ರವಾದ

ಕಿತ್ತೂರನ್ನು ಯಾವಾಗ ನೋಡುವೆನೋ—ಎಂದು ಮನಸ್ಸು ಚಡಪಡಿಸ ತೊಡಗಿತು.

ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಮುಸುಕು ತೆರೆಯುವ ಮಾಯಾಂಗನೆಯ ಹಾಗೆ ಇರುಳಿನ ಕಪ್ಪು ತೆರೆಯನ್ನು ಕಳಚಿ ನಿಸರ್ಗ ಉಷೆ ಮಡಿಲಿಗೆ ಜಾರುತ್ತಿತ್ತು. ಕಣ್ಣೆವೆಗಳಲ್ಲಿ ಮರೆಯಾಗುವ ಕಣ್ಣ ಬೊಂಬೆಗಳ ಹಾಗೆ ತಾರೆಗಳು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಬಾನಿನಂಗಳದಲ್ಲಿ ಮಾಯವಾಗುತ್ತಿದ್ದುವು. ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಕರಗಿ ಹೋಗಿದ್ದ ಗಿಡಮರಗಳು ನಸುಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಮೊಗದೋರುತ್ತ ಚವರಿ ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಬೇವಿನ ಮರದಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಹಕ್ಕಿಯೊಂದು ಇನಿದನಿಯಲ್ಲಿ ಉದಯರಾಗ ಹಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ತಾಯ ತೆಕ್ಕೆಯಿಂದ ಎದ್ದು ಕಣ್ಣುಜ್ಜಿಕೊಂಡು ನಗುವ ಮಕ್ಕಳ ಹಾಗೆ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿನ ಹೊಲ ಗದ್ದೆಗಳು ಬೆಳಗಿನ ಮಂಜಿನಲ್ಲಿ ಅಸ್ಫುಟ ಸೌಂದರ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಿಂದು ಕಳೆಗೊಂಡು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದುವು. ಬಂಡಿಯಲ್ಲೊರಗಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಶೇಖರ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಈ ವಿಲಕ್ಷಣ ರೂಪಾಂತರವನ್ನು ಕೌತುಕದಿಂದ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದ.

ಮುಗುಟಖಾನ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಬಂಡಿಗಳು ಮಲಪ್ರಭಾ ನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನಿಂತವು. ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗಾಗಲೆ ಸೂರ್ಯ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ. ಅವನ ಎಳೆಗಿರಣಗಳೊಂದಿಗೆ ಚಿನ್ನಾಟವಾಡುತ್ತ ನದಿಯ ತೆರೆಗಳು ಒಮ್ಮೆ ಮಂದವಾಗಿ—ಒಮ್ಮೆ ವೇಗವಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದುವು.

ಹೊಳೆಯ ತಣ್ಣನೆಯ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮಿಂದು ಮೈ ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಬಂಡಿಯವರೆಲ್ಲ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿನ ಮಳಲ ರಾಶಿಯ ಮೇಲೆ ಗುಂಪುಗೂಡಿ ಕುಳಿತು ಕಟ್ಟಿ ತಂದಿದ್ದ ಬುತ್ತಿ ಬಿಚ್ಚಿದರು. ರೊಟ್ಟಿ, ನುಚ್ಚು, ಬದನೇಕಾಯಿ ಎಣ್ಣೆಗಾಯಿ, ಎಳ್ಳಿನ ಹಿಂಡಿ, ಖಾರ, ಈರುಳ್ಳಿ, ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ—ಎಷ್ಟು ಸವಿಕಟ್ಟಾಗಿತ್ತು ಆ ಬೆಳಗಿನ ಊಟ ! ಜತೆಯಲ್ಲೇ ಗಾಡಿಯವನ -ಮಲ್ಲಪ್ಪನ —ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕ ಮಾತು: “ತಿನ್ನಲೆ ಮಗನ ! ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬೂತನಕಾ ತಿನ್ನು. ಹೊಡೀ !”

ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗಾಗಲೇ ಗಾಡಿಯವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಶೇಖರ ಪರಿಚಿತನಾಗಿಬಿ

ಟ್ಟಿದ್ದ. ಎಲ್ಲರೂ ಅವನೂ ತಮ್ಮೊಳಗಿನವನೊಬ್ಬನೇ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಸಲುಗೆಯಿಂದಲೂ, ಆತ್ಮೀಯತೆಯಿಂದಲೂ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಎತ್ತುಗಳೂ ಕಣಿಕೆಯನ್ನು ತಿಂದು ಮೆಲುಕು ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದುವು. ಅವುಗಳ ಬಾಯಿಯಿಂದ ಆಗಾಗ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಬೆಳ್ಳಗಿನ ನೊರೆಯಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ಕಿರಣಗಳ ಪ್ರವೇಶವಾದಾಗ ನೂರಾರು ಪುಟ್ಟ ಪುಟ್ಟ ಕಾಮನಬಿಲ್ಲು ಮೂಡಿದ ಹಾಗಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕೊಂಚ ದೂರದಲ್ಲಿ ನಾಯಿಯೊಂದು ನಿಂತುಕೊಂಡು ಬಾಲವನ್ನಲುಗಾಡಿಸುತ್ತ ಆಸೆಗಣ್ಣುಗಳನ್ನು ರೊಟ್ಟಿಯ ಕಡೆ ಹೊರಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಒಂದು ಚೂರು ರೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ಯಾರೋ ಅದರ ಕಡೆ ಎಸೆದಾಗ ಆತುರದಿಂದ ಅದನ್ನು ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಗಬಗಬನೆ ತಿನ್ನುತ್ತ ಹೊರಟು ಹೋಯಿತು.

ಊಟ ಮುಗಿಸಿ, ತಂಬಾಕು ಸೇದಿ ಕೊಂಚ ಕಾಲ ಬಂಡಿಯವರೆಲ್ಲ ವಿರಮಿಸಿದ ತರುವಾಯ ಪಯಣ ಮತ್ತೆ ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ಮೇಲಕ್ಕೇರಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಸೂರ್ಯನ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಎತ್ತುಗಳು ಹೊಸ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕತೊಡಗಿದವು. ರಾತ್ರಿಯ ಜಾಗರಣೆಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಶೇಖರನಿಗೆ ಹಾಗೆ ಕಣ್ಣು ಭಾರವಾಗತೊಡಗಿತು. ಚೀಲದ ಮೇಲೊರಗಿಕೊಂಡಿದ್ದವನಿಗೆ ಯಾವಾಗ ನಿದ್ರೆ ಆವರಿಸಿತೋ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ.

ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಹಾಗೆ ಮಲಗಿ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದನೊ-ಎಚ್ಚರವಾಗಿ ಕಣ್ಣು ತೆರೆದಾಗ ಬಂಡಿಗಳು ಇಳುವಿನಲ್ಲಿ ರಭಸದಿಂದ ಓಡುತ್ತಿದ್ದುವು. ದೂರದಿಂದ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಮೋಟಾರು ಬಂಡಿಯೊಂದರ ತುತೂರಿ 'ಪೊಂವ್ ಪೊಂವ್ ಪೊಂವಯ್‌ಕ್' ಎಂದು ಕರ್ಕಶವಾಗಿ ಬಗುಳುತ್ತಿತ್ತು. ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲೇ ಧೂಳು ಹಾರಿಸುತ್ತ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಹಾದುಹೋಯಿತು ಮೋಟಾರು. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಸಿಡಿದ ಧೂಳಿನ ಕಣಗಳನ್ನು ತೆಗೆಯುತ್ತ ಶೇಖರ ಎದುರಿಗೆ ದೃಷ್ಟಿತೂರಿದ. ಮೋಟಾರಿನಿಂದೆದ್ದ ಧೂಳಿನ ಮೋಡಗಳಲ್ಲಿ ತೂರಿಕೊಂಡು—ತುಸು ದೂರದಲ್ಲಿ ಎತ್ತರವಾದ ಗುಡ್ಡವೊಂದು ಮೊಗದೋರುತ್ತಿತ್ತು. ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ ಮುರಿದು ಬಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಕಲ್ಲುಗೋಡೆ.

ಎಲೆ ಅಡಕೆಯ ಪಿಚಕಾರಿಯನ್ನು ದಾರಿಗೆ ಚಿಮುಕಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಲ್ಲಪ್ಪ ನನ್ನು ಬೆರಳಿನಿಂದ ತಟ್ಟಿ ಶೇಖರ ಕೇಳಿದ.

"ಏನಪಾ ಅದು, ಅಲ್ಲಿ ಗುಡ್ಡದ ಮ್ಯಾಲ ಕಾಣಿಸೂದು ?"

ಮಲ್ಲಪ್ಪನೂ ಅದನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನೊ ಏನೊ—ಅದರ ಬಗೆಗೇ ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನೊ ಏನೊ—ದುರಂತ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತ ನಾಡುವವರ ಹಾಗೆ ಉದಾಸೀನ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ

"ಅದs ! ಅದs ನಮ್ಮ ರಾಣಿಯ ಕಿತ್ತೂರು."

ತುಂಬ ಸುಂದರವಾದ ಒಂದು ಕನಸು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಒಡೆದುಹೋದಂತೆ ಭಾಸವಾಯಿತು ಶೇಖರನಿಗೆ. ಕೆಲ ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಅಷ್ಟು ವೈಭವದಿಂದ ಅಂಥ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಮೆರೆದ ಕಿತ್ತೂರು ಕೋಟೆ ಇಂಥದು ! ಹಾಳು ಸ್ಮಶಾ ನದಂಥದು ! ಅದನ್ನು ನಂಬುವುದಕ್ಕೇ ಆಗುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ.

"ಕಿತ್ತೂರು ಅಂದರ ಹ್ಯಾಂಗಿರಬೇಕು ಮಲ್ಲಣ್ಣಾ! ಇದ್ಯಾಕ ಹೀಂಗೈತಿ ?" ಎಂದು ಕಳವಳದಿಂದ ಕೇಳಿದ.

"ಏನ ಹೇಳೂದಪಾ ! ಎಲ್ಲಾ ನಮ್ಮ ಹಣೇಬರಾ ! ಆ ಕೆಂಪು ಮೋತಿ ಯವರು ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು ಸತ್ತರಲ್ಲಾ ಅಲ್ಲಿ— ಅದರ ಮುಯ್ಯ ತೀರಿಸಿಕೋಬೇಕು ಅಂತ ಎಲ್ಲಾ ಹಾಳು ಮಾಡಿದುವು ಆ ಮಂಗ್ಯಾಗಳು !"

"ಹೊಂ !" ಎಂದು ಉಸಿರು ಹಾಕಿ ಶೇಖರ ಮೌನವಾಗಿ ಕುಳಿತು ಕೊಂಡ. ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷದ ಆ ಹುಡುಗನ ಹೃದಯುಲ್ಲಿ ಎಂಥ ಉರಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿತ್ತು ಆಗ ! "ನಮ್ಮ ಪ್ರೀತಿಯ ಕಿತ್ತೂರನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಂಡರಲ್ಲವೆ ಈ ಸರಕಾರದವರು ? ಅಲ್ಲಿನ ಅರಮನೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಹಾಳು ಗೆಡವಿ, ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನೆಲಸಮಗೊಳಿಸಿ ಮಣ್ಣುಗೂಡಿಸಿ ದರಲ್ಲವೆ! ಅರಮನೆ ಮುರಿದುಹೋದರೇನು ? ಕೋಟೆ ಹಾಳಾದರೇನು ಕಿತ್ತೂ ರಿನ ಶೌರ್ಯ ಹಾಳಾದೀತೇ ? ನಮ್ಮ ಜನರ ಶಕ್ತಿ ಹಾಳಾದೀತೇ ? —ಇಂದಿಲ್ಲ ನಾಳೆ ಮತ್ತೆ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದೀತು ಕಿತ್ತೂರು ! ಅಲ್ಲಿನ ಮಣ್ಣಿನ ಒಂದೊಂದು ಕಣದಿಂದಲೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಚೆನ್ನವ್ವ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಾಳು. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಸಂಗೊಳ್ಳಿ

ರಾಯಣ್ಣ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಾನು. ಹಿಂದಿನಕಿಂತಲೂ ಭವ್ಯವಾದ ಕೋಟೆ ಅಲ್ಲಿ ಮೆರೆದೀತು. ಅದರ ಮೇಲೆ ನಮ್ಮ ಬಾವುಟ ಡೌಲಿನಿಂದ ಹಾರಾಡೀತು—ನಮ್ಮ ಪ್ರೀತಿಯ ತ್ರಿವರ್ಣದ ಬಾವುಟ...." ಎಂದು ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಹೇಳಿಕೊಂಡ.

ಕಿತ್ತೂರು ಸಮೀಪಿಸಿತು. ದಾರಿ ಕವಲೊಡೆದು ಬಂಡಿ ಊರ ಕಡೆ ಹೊರಳಿದುವು. ದೂರದಿಂದ ಊರಿನ ಮನೆಯ ಹೆಂಚುಗಳು ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಶೇಖರನ ಎದೆ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ವಿಲಕ್ಷಣಭಾವದಿಂದ ಪುಲಕಿತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇಲ್ಲೇ ಆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಮರ ನಡೆದಿರಬೇಕು....ಬ್ರಿಟಿಷರ ದಂಡು ಇದೇ ದಾರಿಯಿಂದ ನುಗ್ಗಿ ಬಂದಿರಬೇಕು....ಆ ಕಡೆಯಿಂದ ಕೋಟೆಯಿಂದ ರಭಸದಿಂದ ಏರಿಬಂದಿರಬೇಕು–ನಮ್ಮ ಕುದುರೆಗಳು—ನಮ್ಮ ರಾವುತರು–ನಮ್ಮ ಚೆನ್ನಮ್ಮರಾಣಿ ! ಕತ್ತಿಗಳು ಇಲ್ಲೇ ತಾಕಲಾಡಿರಬೇಕು....ಇಲ್ಲಿಂದಲೇ ಕೋಟೆಯ ಕಡೆ ಗುಂಡುಹಾರಿರಬೇಕು....ಇಲ್ಲೇ ನಮ್ಮ ವೀರರ ರಕ್ತ ಹರಿದಿರಬೇಕು....ಎಂದು ಎಣಿಕೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆಲ್ಲ ಆ ನೆಲದ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಿಂದ ಅವನ ರಕ್ತವೂ ಕುದಿದೆದ್ದ ಹಾಗಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಕಾದಿ ಜೀವ ತೆತ್ತ ವೀರರು ಬಿಟ್ಟ ಕೊನೆಯುಸಿರು ಇಷ್ಟು ದಿನಗಳ ಕಾಲವೂ ಅಲ್ಲೇ ಸುತ್ತಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಈಗ ರಭಸದಿಂದ ತನ್ನ ಉಸಿರಿನೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆತು ತನ್ನೆದೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಚೈತನ್ಯ ಹುಟ್ಟಿಸಿದ ಹಾಗೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ದಾರಿ, ಆ ನೆಲ, ಅದರ ಸುತ್ತುಮುತ್ತಲಿನ ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳು, ಆ ಗಿಡಮರಗಳು, ಆ ಊರು, ಮೇಲಿನ ಆ ಆಕಾಶ—ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಚೆನ್ನಮ್ಮನ ಆತ್ಮ ವ್ಯಾಪಿಸಿಬಿಟ್ಟು ಅಲ್ಲಿ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನನ್ನು ಉತ್ತೇಜಗೊಳಿಸಿ ಹರಸುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು.

ಊರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಂಗಡಿಯೊಂದರ ಮುಂದೆ ಬಂಡಿ ನಿಂತುಕೊಂಡವು. ಚೀಲಗಳನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕಿರಿಸತೊಡಗಿದರು. ಆ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಯುವವರೆಗೂ ಕಾಯುವುದೇಕೆ–ಅಷ್ಟರೊಳಗಾಗಿ ಕೋಟೆ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬರೋಣ—ಎಂದುಕೊಂಡು ಶೇಖರ ಮಲ್ಲಪ್ಪನನ್ನು ಕೇಳಿದ.

"ನಾ ಕೋಟಿ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬರಲೇನು ಮಲ್ಲಣ್ಣಾ ?"

"ಯಾಕ ಅವಸರಾ ಮಾಡತೀಯೊ ? ಈ ಚೀಲಾ ಅಷ್ಟ ಇಳಿಸಿಬಿಟ್ಟರ ಮುಗೀತು ನಮ್ಮ ಕೆಲಸ. ಆವ್ಯಾಗ ರೊಟ್ಟಿ ತಿಂದುಬಿಟ್ಟು ಹೋಗೂಣಂತ. ನಾನೂ ಬರ್ತೀನಿ" ಎಂದ ಮಲ್ಲಣ್ಣ.

"ನಂಗೇನೂ ಹಸಿವಾಗಿಲ್ಲಪಾ! ನೀವು ಚೀಲಾ ಇಳಿಸೂದ್ರೊಳಗೇ ಬಂದುಬಿಡತೀನಿ" ಎಂದು ಹೇಳುಹೇಳುತ್ತಲೇ ಶೇಖರ ಕೋಟೆಯ ಕಡೆ ಓಡಿದ.

ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ಸಂದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಯ್ದು ಕೋಟೆಯ ಮಹಾದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಹಾಯ್ದು ಒಳಸೇರಿದ. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಮುರಿದುಬಿದ್ದ ಹಾಳು ಗೋಡೆಗಳು. ಮಣ್ಣು ಗೂಡಿದ ಮನೆಗಳು. ಎಲೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಉದುರಿಹೋಗಿ ವಿದ್ರೂಪವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುವ ಗಿಡಗಳು. ವಿಶಾಲವಾದ ಕೋಟೆಯ ಬಯಲಿನಲ್ಲೆಲ್ಲ ಸ್ಮಶಾನಶಾಂತಿ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿತ್ತು. ಶೇಖರನಿಗೆ ಭಾವನಾವೇಗದಿಂದ ಎದೆ ತುಂಬಿಬಂತು. ಚೆನ್ನವ್ವನ ಪಾದಗಳಿಂದ ಪುನೀತವಾದ ಮಣ್ಣು ಇದು–ಎಂದು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಬಾಗಿ ಕೊಂಚ ಹುಡಿ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹಣೆಗೊತ್ತಿಕೊಂಡ. ಒಡನೆಯೆ ಕತ್ತು ಬಿಗಿದುಬಂದಿತು. ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರೂರಿತು. ಮಂಡಿಯೂರಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದಲೂ ಮಣ್ಣನ್ನು ಸವರುತ್ತ ಮೂಕವಾಗಿ ಬೇಡಿಕೊಂಡ:

"ತಾಯಿಾ, ಚೆನ್ನವ್ವಾ ಈ ಹುಡುಗನನ್ನು ಹರಸು-ನಿನ್ನ ಶೌರ್ಯ ನಿನ್ನ ಕೆಚ್ಚು, ನಿನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಾಹ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡು. ನಿನ್ನ ನಾಡು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಲು ನಾನು ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಹೋರಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು. ಹೋರಾಡುತ್ತ ಹೋರಾಡುತ್ತ ನಾನು ಮಡಿದಾಗ ನನ್ನ ದೇಹ ಇದೇ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಬೆರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು. ಹರಸು ತಾಯಿಾ! ನಿನ್ನ ಮಗ ನನ್ನು ಹರಸು!"

ಸುಯ್ ಎಂದು ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಬಿಸಿ ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನವ್ವ ರಾಣಿಯ ಕೋಮಲಕರ ಹಾರಿ ಬಂದು ತನ್ನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಸುಳಿದಂತಾಯಿತು. "ಏಳು ಮಗೂ, ನೀನೇನು ಬೇರೆಯವನೆ ನನಗೆ? ನನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲೇ ಹುಟ್ಟಿದ

ಕಂದ ನೀನು. ನನ್ನ ಮೊಲೆ ಹಾಲು ಕುಡಿದು ಬೆಳೆದವನು ನೀನು. ಹೋಗು. ಇಂದಿನಿಂದ ನಿನ್ನ ಹೋರಾಟ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿ. ನನ್ನ ವೈರಿಗಳಿನ್ನೂ ಸೋತುಹೋಗಿಲ್ಲ. ಅವರನ್ನೋಡಿಸುವವರೆಗೂ ನನ್ನ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಶಾಂತಿಯಿಲ್ಲ. ಈ ಪರದೇಶೀಯರನ್ನು ನಮ್ಮ ನಾಡಿನಿಂದ ಹೊರದೂಡುವುದೇ ಇಂದು ನಿನ್ನ ಮುಖ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯ. ನಿನ್ನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹನಿ ರಕ್ತವಿರುವವರೆಗೂ ಅದೇ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡು ಕಂದಾ ! ಏಳು, ವೀರಕುವರಾ ! ನಿನಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ !" ಎಂದು ಆಶೀರ್ವಾದ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು.

ಉತ್ಸಾಹ, ಉಲ್ಲಾಸಗಳಿಂದ ಶೇಖರ ಎದ್ದು ನಿಂತ. ಹಿಂದಿರುಗಿ, ಕೋಟೆಯನ್ನಿಳಿದು ಬರತೊಡಗಿದ.

ಹತ್ತಿರದ ದೇವಾಲಯವೊಂದರಲ್ಲಿ ಗಂಟೆ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ದನಿಗೈಯುತ್ತಿತ್ತು !

[೪]

"ಊರು ಬಂತು—ಊರು" ಎಂಬ ಮಲ್ಲಣ್ಣನ ಕೂಗು ಶೇಖರನನ್ನು ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಿಸಿತು. ಕಂಬಳಿಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಕಣ್ಣುಜ್ಜಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಎದ್ದು ಕುಳಿತ. ಬಂಡಿಗಳು ಕಲ್ಲಾಪುರವನ್ನು ಸಮಾಪಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು.

ದಾರಿಗಡ್ಡವಾಗಿದ್ದ ಪುಟ್ಟ ಹಳ್ಳವೊಂದನ್ನು ದಾಟಿ ಎತ್ತುಗಳು ವೇಗವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿದವು. ಬೆಳಗಿನ ಜಾವದ ಮಬ್ಬು ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಆ ಹಳ್ಳಿ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮೊಗದೋರುತ್ತಿತ್ತು. ದಾರಿಯ ಎಡ ಬಲಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಲ-ಗದ್ದೆಗಳು, ಕಬ್ಬಿನ ತೋಟಗಳು, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟೆಯ ಬಾವಿಗಳು. ಕೊಂಚ ದೂರದಲ್ಲೇ ಒಂದು ಪುಟ್ಟ ದೇವಾಲಯ. ಅದರಾಚೆ ಇನ್ನೂ ಕತ್ತಲೆಯ ಸೆರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಗುಡ್ಡಗಳ ಸಾಲು.

ದೇವಾಲಯ ಸಮಾಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲುಗಳ ರಭಸದೊಂದಿಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದುದೂ ಕೇಳಿಬಂತು.

ಗುಡಿಯ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲೇ ಮಲ್ಲಣ್ಣನ ಮನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬಂಡಿಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿದ. ಅವುಗಳ ಕೊರಲ ಗಂಟೆಗಳ ಸದ್ದು ಕೇಳುತ್ತಲೂ ಒಳಗಿನಿಂದ ಇಬ್ಬರು ಪುಟ್ಟ ಮಕ್ಕಳು ಧಾವಿಸಿ ಬಂದರು. ಆಗ ತಾನೆ ಹಾಸುಗೆಯಿಂದ ಎದ್ದಿದ್ದರೇನೊ—ಮೈಯಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟೆಗಳೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವರ ಹಿಂದೆಯೆ ಹತ್ತು ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಿನ ಹುಡುಗಿಯೊಬ್ಬಳು ಕೈಗೆ ಹತ್ತಿದ ಸಗಣಿಯನ್ನೊರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ತಂದೆಯನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಲು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಬಂದಳು. ಬೀಸುವುದರಲ್ಲಿ ಮಗ್ನಳಾಗಿದ್ದ ಮನೆಯೊಡತಿ ನಿಂಗವ್ವ ತಟ್ಟನೆ ಎದ್ದುಬಿಟ್ಟು, ಸೀರೆಗೆ ಹತ್ತಿದ್ದ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಕೊಡವಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದು ನಿಂತಳು. 'ಅಪ್ಪಾ ! ಅಪ್ಪಾ' ಎಂದು ಕೇಕೆ ಹಾಕುತ್ತ ಪುಟ್ಟ ಹುಡುಗರಿಬ್ಬರೂ ತಂದೆಯ ಸುತ್ತ ಕುಣಿದಾಡತೊಡಗಿದರು. ಅವರಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು

ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಗೋದಲಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ, ಮೇವು ಹಾಕಿ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅವುಗಳ ಬೆನ್ನು ಸವರಿ ಮಲ್ಲಣ್ಣ ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿನ ಗಂಟುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಶೇಖರನನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ದ.

ಮುಂಬಾಗಿಲು ದಾಟುತ್ತಲೂ ಎಡಗಡೆ ಎತ್ತರಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ ಪಡಸಾಲೆ. ಬಲಗಡೆ ಕೊಂಚ ಇಳಿಜಾರಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ದನಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಎತ್ತುಗಳು, ಎಮ್ಮೆಗಳು, ಆಕಳು, ಕರು, ಹೋರಿ. ಅವುಗಳ ಮುಂದೆ ಮೇವಿನ ರಾಶಿ. ಹಿಂದೆ ಸಗಣಿ, ಮೂತ್ರದ ಗುಂಪು. ಮನೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಉಗ್ರ ಕಮಟು ವಾಸನೆ.

ಪಡಸಾಲೆಯ ಮೂಲೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲು. ಅದರಾಚೆ ಅಡಿಗೇಮನೆ; ಒಳಗಡೆ ಒಲೆಯಲ್ಲಿ ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಬೆಂಕಿಯ ಕೆಂಪುಛಾಯೆ ಬಾಗಿಲಿನ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿದ್ದ ಅಡಕಲು ಗಡಿಗೆಗಳು ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಇಣುಕಿಹಾಕುತ್ತಿದ್ದುವು. ದನಗಳ ಕಡೆ ಶೇಖರನ ದೃಷ್ಟಿ ಹೊರಳಿತು. ಒಡೆಯನ ಆಗಮನದ ಸುಳಿವು ತಿಳಿದಿರಬೇಕು. ಆ ಪುಟ್ಟ ಪುಟ್ಟ ಕರುಗಳೂ, ಪುಟ್ಟಪುಟ್ಟ ಹೋರಿಗಳೂ ಕಣ್ಣರಳಿಸಿ, ಕಿವಿ ನಿಗುರಿಸಿ ಇವರನ್ನೆ ದಿಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಪರಕಾರ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಆ ಹುಡುಗಿ, ಬಂದವರು ಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೂ ಹಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಸಗಣಿ ಬಳಿಯುವ ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮುಂದುವರಿಸಿದ್ದಳು. ಮೂತ್ರ ಬಳಿದು, ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿದ್ದ ಗುಣಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ, ಸಗಣಿಯನ್ನೆತ್ತಿ ಬುಟ್ಟಿಗೆ ತುಂಬುವಾಗ ಅವಳ ಕುತೂಹಲಪೂರ್ಣ ದೃಷ್ಟಿ ಈ ಹೊಸಬನ ಕಡೆ ಹೊರಳಿ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಮುಖ ತೊಳೆದುಕೊಂಡು, ವಿಭೂತಿ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಮಲ್ಲಣ್ಣ ಶೇಖರರಿಬ್ಬರೂ ಕಂಬಳಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಆಗತಾನೆ ಒಲೆಯಿಂದಿಳಿಸಿದ ಬಿಸಿಬಿಸಿ ನುಚ್ಚು, ಅರ್ಧಗಂಟೆಗೆ ಹಿಂದೆ ಕಡೆದ ದಪ್ಪಗಿನ ಮಜ್ಜಿಗೆ ಬಂತು. 'ಕುಡಿ. ಕುಡಿ. ಹಸಿದಿದ್ದಿ' ಎಂದು ಮಲ್ಲಣ್ಣನ ಬಲವಂತವೂ ಆಯಿತು. ತಟ್ಟೆ ಕೈಯಲ್ಲೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಗಟಗಟನೆ ಕುಡಿಯತೊಡಗಿದ ಶೇಖರ. ನಿಜಕ್ಕೂ ಎಷ್ಟು ಸವಿಯಾಗಿತ್ತು ಆ ನುಚ್ಚು ಮಜ್ಜಿಗೆ ! ಇಲ್ಲವಾ

ದರೆ ತಾವೂ ದಿನವೂ ಬೆಳಗಾದರೆ ಕುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಚಹ....? ಸುಮ್ಮನೆ ನಾಲಗೆಯ ರುಚಿ ಅಷ್ಟೆ ಆದರದ್ದು. ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬುವ ಹಾಗೂ ಇಲ್ಲ. ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವ ಹಾಗೂ ಇಲ್ಲ. ಈ ಜೋಳದ ನುಚ್ಚು....ಗಟ್ಟಿ ಮಜ್ಜಿಗೆ.... ಎಷ್ಟು ರುಚಿ ! ಎಂಥ ತೃಪ್ತಿ ಎನ್ನಿಸಿತು.

ಬೀಸಿದ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಬುಟ್ಟಿಗೆ ತುಂಬುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ನಿಂಗವ್ವ ಮಾತಿಗೆ ಮೊದಲು ಮಾಡಿದಳು. ನುಚ್ಚು ಕುಡಿದು ಮುಗಿಸಿ ಮೂರುನಾಲ್ಕು ಬಾರಿ 'ಅssಬ್' ಎಂದು ತೃಪ್ತಿಯಿಂದ ತೇಗಿ ಮಲ್ಲಣ್ಣ ಕಂಭಕ್ಕೊರಗಿ ಕುಳಿತು ಕೊಂಡು ಚಿಲುಮೆಗೆ ತಂಬಾಕು ತುಂಬುತ್ತಿದ್ದ. "ಇವ ಸಿದ್ದಣ್ಣ, ಇವ ಮುದ್ದಣ್ಣ-ಆಕೆ ಗೌರವ್ವ" ಎಂದು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. "ಇವನೆ ನಿಮಗೆಲ್ಲ ಶೇಖರ ಮಾವ" ಎಂದು ಅವನನ್ನು ಪರಿಚಯಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು ಸ್ವಲ್ಪ ದರಲ್ಲೇ ಅವನನ್ನು ಕರೆದು ತಂದ ಬಗೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಅಷ್ಟು ಪರಿಚಯವೇ ಸಾಕಾಯಿತೇನೋ- ಪುಟ್ಟ ಸಿದ್ದ ತನ್ನ ಹೊಸಮಾವನ ಹೆಗ ಲೇರಿ ಕುಳಿತು 'ಶೇಖರಮಾವಾ, ನಂಗೇನು ತಂದಿ ಊರಿಂದ ?' ಎಂದು ಸಲುಗೆ ಯಿಂದ ಕೇಳಿದ್ದೂ ಆಯಿತು. ತಕ್ಷಣ ಮಲ್ಲಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಗದರಿಸಿಬಿಟ್ಟು, ಕಿತ್ತೂರಿನಿಂದ ತಂದಿದ್ದ ಗಂಟು ಬಿಚ್ಚಿ, ಚುರುಮುರಿ, ಪುಠಾಣಿ, ಬೆಂಡು ಬತ್ತಾ ಸಗಳನ್ನು ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಹಂಚಿದ್ದಾಯಿತು. ಸಗಣಿಯ ಬುಟ್ಟಿ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹಿತ್ತಿಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ತಿಪ್ಪೆಗೆಸೆದು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಗೌರವ್ವ ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಕೌತುಕದಿಂದ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದಳು. 'ಶೇಖರಮಾವ'ನಾದರೊ ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಸಂಕೋಚ ದಿಂದ ಮುದುರಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದ.

ಆದರೆ ಸಂಕೋಚ ಬಹುಕಾಲ ತಡೆಯುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಳ್ಳಿಯ ಆ ಸರಲಜೀವಿಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಎಲ್ಲಿನ ಸಂಕೋಚ ಏನು ಕತೆ ! ಪ್ರಾತರ್ವಿಧಿಗಳನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಂಡು ಬರಲು ಭಾವಿಯ ಕಡೆ ಹೋಗಿದ್ದ ಮಲ್ಲಣ್ಣನ ಮುದುಕ ಅಜ್ಜ ಕಲ್ಲಜ್ಜ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಲೂ ಶೇಖರನ ಸಂಕೋಚವೆಲ್ಲ ಮಾಯವಾಯಿತು. ಆ ಮುದುಕನ ಮಾಟಗಾರಿಕೆಯೇ ಅಂಥದು.

ಹೆಸರಿಗೆ ತಕ್ಕ ಹಾಗೆ ಆತ ಕಲ್ಲಿನ ಹಾಗೇ ಇದ್ದ. ಎತ್ತರವಾದ

ಆಕೃತಿ. ಮುದಿ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ ಸಹ ಧಷ್ಟಪುಷ್ಟವಾದ ಶರೀರ. ದಪ್ಪಗಿನ ಉದ್ದುದ್ದ ಕೈ. ಕಂಭದಂಥ ಕಾಲು ಹುಲುಸಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಗಡ್ಡ, ಮೀಸೆ, ತಲೆಗೂದಲು ಎಲ್ಲ ಬೆಳ್ಳಿ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ್ದಿತಾದರೂ ಆತನ ಶಕ್ತಿ ಕುಂದಿದಹಾಗೆ ತೋರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ದೇಹ ಕೊಂಚವೂ ಬಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. 'ಇದ್ಯಾವದೋ ಹೊಸಾ ಮರಿ ಬಂದೈತಿ ?' ಎನ್ನುತ್ತ ಆತ ತನ್ನ ಕಡೆ ನೋಡಿದಾಗ ಶೇಖರನ ದೃಷ್ಟಿ ಆ ಮುದುಕನ ಹಲ್ಲುಗಳ ಕಡೆ ಹೊರಳಿತು. ಆ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ ಎಷ್ಟು ದೃಢವಾಗಿತ್ತು ಅವನ ದಂತಪಂಕ್ತಿ ! ಅದರಲ್ಲೊಂದು ಹಲ್ಲೂ ಕಳಚಿಹೋಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಬೆಳ್ಳಗೆ ಬಿಳುಪೇರಿದ ದಪ್ಪ ಹುಬ್ಬುಗಳ ಕೆಳಗಡೆ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಕಣ್ಣು.

ಅಂಥ ಇಳಿವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ ಕಲ್ಲಜ್ಜ ಎರಡು ತಟ್ಟೆಯಷ್ಟು ನುಚ್ಚುಮಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನು ಕುಡಿದು ತೇಗಿದುದನ್ನು ಕಂಡು ಶೇಖರನಿಗೆ ಸೋಜಿಗವೆನ್ನಿಸದಿರಲಿಲ್ಲ. ಉಂಡು ಮುಗಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಮೀಸೆಗೆ ಹತ್ತಿದ್ದ ನುಚ್ಚಿನ ಅಗುಳನ್ನೊರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಶೇಖರನ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು 'ಯಾಕೋ, ಕುಂತುಬಿಟ್ಟೆ ? ಉಂಡೇನು ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದ. ಶೇಖರ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವೀಯುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ಒಂದು ಪುಟ್ಟ ಹೂವನ್ನೆತ್ತುವಂತೆ ಅವನನ್ನು ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದಲೂ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡಿದ. "ಎಲ್ಲೋ ಅನ್ನಾ ತಿಂದ ಬೆಳೆದವನಾಂಗ ಕಾಣಿಸ್ತೀಯಲ್ಲೋ! ಎಲ್ಲಾ ಸಪ್ಪಗs ! ನನ್ನ ನೋಡು. ಇನ್ನೂ ಹ್ಯಾಂಗ ಇದೀನಿ ಕಲ್ಲಿನಾಂಗ ! ನೀನೂ ಹಾಂಗs ಆಗಬೇಕೋ ಹುಡುಗಾ ! ಮೈಮುರಿ ದುಡಿ. ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಾ ಹೊಡಿ. ನೋಡು ಹ್ಯಾಂಗಾಗ್ತೀ ಒಂದು ತಿಂಗಳದಾಗ" ಎಂದ.

ದನಗಳ ಹಾಲು ಕರೆದು ಗೌರವ್ವ ಅಡಿಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತಾಯಿಗೆ ನೆರವಾಗತೊಡಗಿದಳು. ರೊಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು, ಹರಕಲು ಅಂಗಿಯೊಂದನ್ನೂ ಲಂಗೋಟಿಯನ್ನೂ ಧರಿಸಿಕೊಂಡು, ಕೈಲಿ ಕೋಲು ಹಿಡಿದು ಮುದ್ದ ದನಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ ಹೊರಟ. ಮಲ್ಲಣ್ಣ—ಕಲ್ಲಜ್ಜ—ಶೇಖರ ಮೂವರೂ ಕೈಲಿ ಕುರುಪಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ತೋಟಕ್ಕೆ ಹೊರಟರು.

ಅವರ ತೋಟವಿದ್ದುದು ಹಳ್ಳದ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ. ಹಳ್ಳದ ನೀರನ್ನು ಕಾಲುವೆಯಿಂದ ಸಾಗಿಸಿ ತಂದು ಭಾವಿಗೆ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು. ಅದರಮೇಲೆ ಮೋಟೆ. ಅದರೆದುರಿಗೆ ಪುಟ್ಟದೊಂದು ಅಟ್ಟದ ಗುಡಿಸಿಲು. ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಆಳುದ್ದ ಬೆಳೆದ ಕಬ್ಬಿನ ತೋಟ. ಅದಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿಕೊಂಡ ತೋಟದಲ್ಲಿ ಬದನೇಕಾಯಿ ಗಿಡಗಳ ಸಾಲು. ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಮಾವು, ಲಿಂಬೆ, ಪೇರಲ, ಅತ್ತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಬಗೆಬಗೆಯ ಗಿಡಗಳು. ಹಳ್ಳದ ದಂಡೆಗುಂಟ ಹುಲುಸಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಬಿದಿರುಮೆಳೆ. ಅದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರ ಹೂವಿನ ಗಿಡಗಳು. ದಂಡೆಹೂ, ಚಂಡುಹೂ, ದುಂಡುಮಲ್ಲಿಗೆ, ಗುಲಾಬಿಹೂ—ಹೂಗಳ ರಾಶಿಯೇ ರಾಶಿ.

ಇನ್ನೂ ಸೂರ್ಯ ಮೇಲಕ್ಕೇರಿ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಗಲೇ ಕೆಲಸಕ್ಕಾರಂಭ ವಾಯಿತು. ಬದನೇಕಾಯಿ ಗಿಡಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಕಸ ಕೆತ್ತತೊಡಗಿ ದರು. ಅರ್ಧ ಮೊಳದಷ್ಟು ಉದ್ದ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಆ ಮುಳ್ಳು ಗಿಡಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತಲೆಯೆತ್ತಿದ್ದ ಗರಿಕೆಯನ್ನು ಕುರುಪಿಯಿಂದ ಕೆತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟು ಕೈಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು, ಒಂದೆಡೆ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವುದು, ಮತ್ತೆ ಮುಂದೆ ಸಾಗುವುದು. ಕೆಲಸವೇನೋ ಕಷ್ಟದಾಯಕವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಶೇಖರ ನಿಗೆ ಅದು ಹೊಸ ಅನುಭವವಾದರೂ ತೀರ ಸುಲಭವಾಗಿ ತೋರಿತು ಕೆಲಸ. ಆಗಾಗ ಒಂದೆರಡು ಮುಳ್ಳು ಕೈಗೆ ಚುಚ್ಚಿಕೊಂಡವು. ಅವನ್ನು ಕಿತ್ತು ಬಿಸುಟು ಕೊಂಚ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಕೈ ಆಡಿಸುತ್ತ ಮುಂದುವರಿದ. ಪಕ್ಕದ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಲ್ಲಜ್ಜ ಆಗಾಗ ಇವನಕಡೆ ಹೊರಳಿ 'ಹಾಂಗಲ್ಲ, ಹೀಂಗ ಹಿಡಿ ಕುರ್ಪಿ. ಬಹಳ ಜೋರಿನಿಂದ ಕೆತ್ತಬ್ಯಾಡ. ಮೆಲ್ಲಗ ಹಾಕು. ಹಂ! ಹೀಂಗ! ಹೀಂಗ!' ಎಂದು ಸಲಹೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ. ಆಗಾಗ ಹಠಾ ತ್ತಾಗಿ ತಲೆಯೆತ್ತಿ 'ನಿಮ್ಮೂರು ಎಲ್ಲೈತಿ? ಅಲ್ಲಿ ಯಾರ್‍ಯಾರು ಅದಾರ? ನಿಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ, ಚಿಕ್ಕವ್ವ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲೇನು? ಹೊಲದಾಗ ಎಂದೂ ಕೆಲಸಾ ಮಾಡಿಲ್ಲೇನು?' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದ. ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ಕುರುಪಿ ಓಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೇ ಮಲ್ಲಣ್ಣನನ್ನು ಆ ಮಾತು ಈ ಮಾತು ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದ. 'ಗಾಡೀ ಬಾಡಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಬಂತು?—ಏನಂದಿ? ಆರು

ರೂಪಾಯಿ ?—ಚಲೋ ಆತು ಬಿಡು. ಈ ವರ್ಷಕ್ಕ ಹುಡುಗರಿಗೆ ಅರಿವಿ ಆದರೂ ಆದಾವು. ಮತ್ತ ಮುನವಳ್ಳೀ ಜಾತ್ರೀನೂ ಹತ್ತರ ಬಂತು. ಅದಕ್ಕೂ ಹೋದರಾತು. ಮೂರು ವರ್ಷದಿಂದ ಹೋಗೋದಕ್ಕಾಗಿಲ್ಲ. ಈ ವರ್ಷ ಆದ್ರೂ ಹೋಗಿ ಬರೋಣಂತ!' ಎಂದು ಉಲ್ಲಾಸದಿಂದ ನುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ.

ಈ ರೀತಿಯ ಮಾತುಕತೆ, ಹರಟೆ, ವಿನೋದಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿ ಯದಂತೆಯೆ ಕೆಲಸ ಸಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸೂರ್ಯ ನೆತ್ತಿಯಮೇಲೇರಿ ಬರುವುದ ರೊಳಗಾಗಿ ಅರ್ಧ ಭಾಗದ ಕಸವೆಲ್ಲ ಕೆತ್ತಿಹೋಗಿತ್ತು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ರೊಟ್ಟಿ ತಂದ ಗೌರವ್ವನ ಕೂಗು ಕೇಳಿಸಿತು. 'ಅಪ್ಪಾ, ಅಜ್ಜಾ, ಬರ್ರಿ ಬರ್ರಿ....'

'ನಡಿಯಲೆ. ಏಳು. ರೊಟ್ಟಿ ಬಂತು' ಎಂದು ಕಲ್ಲಜ್ಜ ಶೇಖರನನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿದ. ಕುರ್ಪಿಗಳನ್ನು ಗುಡಿಸಲಿನಲ್ಲಿಟ್ಟು ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕೈಕಾಲು ಮುಖ ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಮೂವರೂ ಮಾವಿನ ಗಿಡದ ಬಳಿ ಬಂದರು. ವಿಶಾಲವಾದ ಕೊಡೆಯಂತೆ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಆ ಗಿಡದ ನೆಳಲಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡರು.

ಪುಟ್ಟ ದಟ್ಟಿ ಸೀರೆಯೊಂದನ್ನು ಉಟ್ಟು, ಒರಟು ಬಟ್ಟೆಯ ಕುಪ್ಪಸ ತೊಟ್ಟು, ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಕುಂಕುಮ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನೂ ಬುಟ್ಟಿಯ ಮೇಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದಳು ಗೌರವ್ವ. ಮೂವ ರಿಗೂ ಮೂರು ಮೂರು ರೊಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟು, ದೊಣ್ಣೆ ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ ಪಲ್ಯ ಹಚ್ಚಿ, ಅಂಗೈಯಷ್ಟು ದಪ್ಪಗಿನ ನುಚ್ಚು ಹಾಕಿ, ಮೇಲೆ ಗಟ್ಟಿ ಮೊಸರು ನೀಡಿದಳು. ಆ ದಪ್ಪಗಿನ ಮೊಸರು, ಆ ನುಚ್ಚು, ಆ ಖಾರದ ಪಲ್ಯ! ನಾಲಗೆ ಚಪ್ಪರಿಸುತ್ತ ಶೇಖರ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಂದು ಮುಗಿಸಿ ತೃಪ್ತಿಯಿಂದ ಅವಳ ಕಡೆ ಹೊರಳಿದ. ಬುಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ತಂದಿದ್ದ ತಂಬಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಳು. ನೀರು ಕುಡಿದ. ಮತ್ತೆ ತೆಳ್ಳಗಿನ ನುಚ್ಚು ಮಜ್ಜಿಗೆ ಬಂತು. ಅದನ್ನು ಕುಡಿದು ಮುಗಿಸುವುದರೊಳಗಾಗಿಯೆ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿ ತೃಪ್ತಿಯ ಕೂಗು ಹಾಕುತ್ತಿತ್ತು.

ಹಿರಿಯರಿಬ್ಬರೂ ತಂಬಾಕು ಸೇದುತ್ತಾ ಅದರ ಸುಖ ಸವಿಯುವುದರಲ್ಲಿ ಮಗ್ನರಾಗಿದ್ದರು. ಹುಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಯಾಗಿ ಒರಗಿಕೊಂಡು ಕಣ್ಣೆವೆಗ

ಳನ್ನು ಅರ್ಥಕ್ಕೇ ತೆರೆಯುತ್ತ ಶೇಖರ ಗೌರವ್ವನನ್ನು ಮೊದಲಬಾರಿ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿದ. ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆಯೆ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಬೆಳಗಾವಿಯ ವಕೀಲರ ಮಗಳು ಶಾಂತಳನ್ನರಸಿಕೊಂಡು ಹೋಯಿತು. ಆಕೆಯ ಖಾದೀ ಲಂಗ, ಕೆಂಪಗಿನ ಮುಖ, ತೆಳ್ಳಗಿನ ತುಟಿ, ಕಂದು ಬಣ್ಣದ ಕೋಮಲ ಕೂದಲು, ಬೆಣ್ಣೆಯಂಥ ನುಣುಪಾದ ಕೈ, ಅವಳು ಹಿಡಿದಿದ್ದ ಆ ರಾಷ್ಟ್ರ ಧ್ವಜ, ಅವಳ ಧೈರ್ಯ, ದಿಟ್ಟತನ... ಈ ಹಳ್ಳಿಯ ಹುಡುಗಿಯ ದಪ್ಪಗಿನ ಬಟ್ಟೆಯ ಸೀರೆ-ಕುಪ್ಪಸ, ಎಣ್ಣೆಗೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಮುಖ, ತೆಳ್ಳಗಿದ್ದರೂ ಒರಟಾಗಿ ತೋರುವ ತುಟಿ, ಒರಟು ಒರಟಾಗಿ ಕಾಣುವ ತಲೆಗೂದಲು, ದೊಡ್ಡ ಕುಂಕುಮದ ಬೊಟ್ಟನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಣೆ, ಬಣ್ಣಗೆಟ್ಟ ಕೈಕಾಲುಗಳು, ಕಂದು ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ತೋಳುಗಳು, ಅವಳು ಹೊತ್ತು ತಂದ ರೊಟ್ಟಿಯ ಬುಟ್ಟಿ, ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಸಗಣಿಯ ಬುಟ್ಟಿ !-ಈ ಹಳ್ಳಿ-ಆ ಪಟ್ಟಣ-ಕಲ್ಲಾಪುರ ಮತ್ತು ಬೆಳಗಾವಿ ! ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಬಹಳ ದೂರವಿದ್ದಿರಲಾರದು. ಬಹಳವಾದರೆ ಮೂವತ್ತು ಮೈಲು ಇದ್ದೀತೋ ಏನೋ. ಆದರೂ ಎರಡಕ್ಕೂ ಎಷ್ಟು ವ್ಯತ್ಯಾಸ !

ಅನಂತರದ ಎಂಟು ಹತ್ತು ದಿನಗಳವರೆಗೂ ಅವನ ದೃಷ್ಟಿ ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನೇ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಗುರುತಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಹಳ್ಳಿಯ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವಾಗ ಬೆಳಗಾವಿಯ ಸುಂದರ ರಸ್ತೆಗಳ ಸ್ಮರಣೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಂಥ ನಯವಾದ ಬೀದಿಗಳು; ಈ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲೇಕೆ ಇಂಥ ಒರಟು ಬೀದಿಗಳೊ-ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿದ. ಬಗೆಹರಿಯಲಿಲ್ಲ. ಗುಬ್ಬಿಯ ಗೂಡುಗಳಂತಿದ್ದ ಹಳ್ಳಿಯ ಮನೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಾಗಲೆಲ್ಲ ಅವನ ಕಣ್ಣೆದುರು ಬೆಳಗಾವಿಯ ಮಾಟವಾದ ಮನೆಗಳು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಅಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಮನೆಗಳೇಕೆ-ಇಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಬವಣೆಯೇಕೆ-ಎಂದು ತಲೆ ಕೆರೆದುಕೊಂಡ; ಏನೂ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಬರೀ ಒಂದು ತುಂಡು ಲಂಗೋಟಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬರಿಮೈಯಲ್ಲೇ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಗುಡ್ಡ ಸುತ್ತುತ್ತಿದ್ದ ಪುಟ್ಟ ಪುಟ್ಟ ಮಕ್ಕಳು. ಬೆಳಗಾವಿಯ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಿರುಗುವ ಬಟ್ಟೆ

ಹಾಕಿಕೊಂಡು, ಕೈಲಿ ಪುಸ್ತಕ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗುವ ಬಾಲಕ ಬಾಲಕಿಯರು; ಹರತಾಳವಾಚರಿಸಿಬಿಟ್ಟು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿ ಕುಳಿತು ಕೊಂಡು ಆಗಾಗ ಧ್ವಜವಂದನೆಗೋ ಮೆರೆವಣಿಗೆಗೋ ಹೋಗುವ ಹುಡುಗಿ ಯರು; ಬೆಳಗಿನ ಜಾವದಲ್ಲೇ ಹಾಸುಗೆ ಬಿಟ್ಟೆದ್ದು, ಸಗಣಿ ಮೂತ್ರ ಬಳಿದು ತಿಪ್ಪೆಗೆ ಹಾಕಿ, ಬಾವಿಯಿಂದ ನೀರು ಹೊತ್ತುತಂದು ಹರವಿಗಳನ್ನು ತುಂಬಿ ಅಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ತಾಯಿಗೆ ನೆರವಾಗಿ, ಬಟ್ಟೆಬರೆ ಒಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು, ಹೊಲಕ್ಕೆ ರೊಟ್ಟಿ ತಂದು ಕೊಟ್ಟು, ಕುಳ್ಳು ಬಡಿದು, ಹತ್ತಿ ಅರೆದು, ನೂತು, ಹಾಸು ಹೊಯ್ದು ಸಾಯಂಕಾಲ ತೋಟಕ್ಕೆ ಬಂದು ನೊಟ್ಟೆ ಹೊಡೆಯುವ ವರೆಗೂ ದುಡಿಯುವ ಈ ಗೌರಿಯಂಥ ಹುಡುಗಿಯರು....ಎಷ್ಟು ವ್ಯತ್ಯಾಸ !- ಎಷ್ಟು ವ್ಯತ್ಯಾಸ !

ಅರವತ್ತು, ಎಪ್ಪತ್ತು ಮನೆಗಳುಳ್ಳ ಪುಟ್ಟ ಹಳ್ಳಿ ಅದು. ಜನರೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಬಹಳವಾದರೆ ಎರಡು ನೂರು ಜನ—ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣು, ಮುದುಕರು ಮಕ್ಕಳು ಎಲ್ಲ ಸೇರಿ. ಅವರಲ್ಲಿ ಶಾಲೆ ಕಲಿಯುವ ವಯಸ್ಸಿನ ಐವತ್ತು ಹುಡುಗ ಹುಡುಗಿಯರಾದರೂ ಇದ್ದಿರಬಹುದು. ಆದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಶಾಲೆಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಲಂಗೋಟಿ ಹಾಕುವ ಈ ರೈತರ ಮಕ್ಕಳಿಗೇಕೆ ಓದುಬರೆಹ- ಎಂದುಕೊಂಡಿತ್ತೇನೋ ಸರಕಾರ—ಅಲ್ಲಿ ಶಾಲೆ ತೆರೆಯುವ ವಿಚಾರವೂ ಅದಕ್ಕೆ ಹೊಳೆದಿರಲಿಲ್ಲ. ಊರಿನ ಗೌಡ ಕುಲಕರ್ಣಿಯರ ಮಕ್ಕಳು ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಮೂರು ಮೈಲು ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದ ಮುನವಳ್ಳಿಯ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಬೇರಾವ ರೈತರೂ ಅಷ್ಟು ದೂರ ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕಳಿಸುವ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದರ ಅಗತ್ಯವಿದೆಯೆಂದೂ ಅವರಿಗೆನ್ನಿಸಿರಲಿಲ್ಲ.

ಶೇಖರನಿಗೆ ಇದೆಲ್ಲವೂ ಒಂದು ಬೇರೆ ಪ್ರಪಂಚದ ಹಾಗೆ ಕಾಣಿಸಿತು. ದಿನ ಕಳೆದಹಾಗೆ ರೈತರ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಲು ಬಿಡುವಿರುವುದಿಲ್ಲ ವೆಂಬುದೂ ಕಂಡುಬಂದಿತು. ಐದು ವರ್ಷದ ಹಸುಳೆಗಳೂ ಸಹ ಯಾವಾ ಗಲೂ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಹೊಲ- ತೋಟಗಳಲ್ಲಿನ ಕಸವನ್ನು ಒಂದುಗೂಡಿಸುವುದು, ಹಣ್ಣು ಕಾಯಿಗಳನ್ನು

ಕೊಂಡು ತುಟಿಯಲ್ಲಿ ನಗೆ ಅರಳಿಸುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದಳು ಗೌರಿ. ಕೈಯಲ್ಲೊಂದು ಸಣ್ಣ ಗಂಟು.

"ಶೇಕರಮಾವಾ !"

"ಓ"

"ಮೊಟ್ಟೀ ನಿಲ್ಲಿಸು."

"ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಐತಿ. ಮುಗಿಸಿಬಿಡೋಣ. ಗುಡಿಸಲದಾಗ ಕೂತುಕೋ."

ಗೌರಿ ಗುಡಿಸಿಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಒಣಹುಲ್ಲನ್ನು ಕೊಡವಿ ತುಂಬ ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಳು. ಕಡ್ಡಿಯೊಂದನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಸುಮ್ಮಸುಮ್ಮನೆ ತಿರುವುತ್ತ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದಳು.

"ಹ್ಯಾಂಗೈತಿ ಮೊಟ್ಟೀ ಹೊಡಿಯೋ ಕೆಲಸ?"

"ಮಜಾ ಐತಿ"

"ಏನು ಮಜಾನೋ ಏನೊ ! ಬೆಳಗಾವಿಯೊಳಗ ನೀ ಮೊಟ್ಟೀ ಹೊಡೀತಿದ್ದಿ ಏನು?"

"ಇಲ್ಲ."

"ಏನ್ಮಾಡತಿದ್ದೆ ?"

"ಏನೂ ಇಲ್ಲವ್ವಾ. ಧ್ವಜವಂದನಾ ಮಾಡತಿದ್ದೆ" ಎಂದು ಮನಸಿಗೆ ಹೊಳೆದುದೊಂದು ಮಾತು ಹೇಳಿ ಶೇಖರ ಹಾಗೇ ಮೊಟ್ಟಿ ಹೊಡೆಯತೊಡಗಿದ.

"ಧ್ವಜವಂದನಾ ? ಅಂದರss ?" ಎಂದು ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕೇಳಿದಳು ಗೌರಿ.

"ಧ್ವಜ ಅಂದರ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲೇನ ನಿನಗ? ಬಸವಣ್ಣನ ಗುಡಿಯ ಮ್ಯಾಲ ಒಂದು ಬಡಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಅರಿವೆ ಹಚ್ಚಿದಾರಲ್ಲ-ಅದಕ್ಕ ಧ್ವಜ ಅಂತಾರ. ಗುಡೀಗೆ ಒಂದು ಧ್ವಜ ಇದ್ದಹಾಂಗss ದೇಶಕ್ಕೂ ಒಂದು ಧ್ವಜ ಇರತೈತಿ."

"ದೇಶ ? ಅಂದರss ?"

ಅವಳ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ನಕ್ಕುಬಿಟ್ಟು ಶೇಖರ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡ:

'ಈ ಹಳ್ಳಿಯ ಮಕ್ಕಳಿಗೆಲ್ಲ ಒಂದು ಶಾಲೆ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ? ಒಂದು ಶಾಲೆ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ?'

ಮೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೈ ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಅವಳ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಕುಳಿತುಕೊಂಡ. ತಂದಿದ್ದ ಗಂಟು ಬಿಚ್ಚುತ್ತ "ಇದರಾಗ ಏನೈತಿ ಹೇಳ ತೀಯಾ?" ಎಂದು ಗೌರಿ ಕೇಳಿದಳು.

"ನನ್ನ ಕೈಯಾಗ ಕೊಡು. ಹೇಳತೀನಿ"

"ನಾ! ಕೈಯಾಗ ಕೊಟ್ಟರ ಯಾರಾದರೂ ಹೇಳಿಯಾರು! ನಿಂದೇನು!" ಎಂದು ಅಣಕವಾಡುತ್ತ ಅವಳು ಗಂಟು ಬಿಚ್ಚಿದಳು. ನೋಡಿದರೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ಮೂವತ್ತು ಗಾರಿಗೆಗಳು, ಒಡೆಗಳು.

"ಇವತ್ತು ಅನೂಸಿ ಅಂತ ಅವ್ವ ಗಾರಿಗೀ ಮಾಡ್ಯಾಳ. ತಗೋ ತಿನ್ನು."

"ಅಜ್ಜಗ ಕೊಟ್ಟೆಯಾ?"

"ಹೂಂ. ಕೊಟ್ಟು ಬಂದೆ. ಅವನೂ ತಿನ್ನುತಾ ಇದಾನ. ತಿನ್ನು. ತಿನ್ನು. ಆರಿ ಹೋಗ್ತಾವ."

ಗಾರಿಗೆಯೊಂದನ್ನೆತ್ತಿ ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಗುಳುಮ್ಮನೆ ನುಂಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಕೇಳಿದ.

"ಹೌದೇ ಗೌರಿ, ನೀ ಸಾಲೀಗೆ ಯಾಕ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ?"

ಸಾಲೆ ಎಂಬ ಮಾತು ಕೇಳುತ್ತಲೂ ಆಕೆ ಬಿದ್ದು ಬಿದ್ದು ನಕ್ಕಳು. "ನಮ್ಮಂಥಾ ಹಳ್ಳೀ ಮುಕ್ಕರಿಗೆಲ್ಲಾ ಯಾತಕ್ಕಪಾ ಸಾಲಿ?" ಎಂದಳು.

"ಯಾತಕ್ಕ ಅನ್ನೋ ಮಾತು ಬ್ಯಾಡ ಈಗ. ಅಂತೂ ನೀ ಕಲೀಬೇಕು. ಪುಸ್ತಕ ಓದುವಷ್ಟಾದ್ರೂ ಕಲೀಬೇಕು."

"ಕಲಿತೇನು ಅಂದರೂ ನಮ್ಮನ್ನ ಸಾಲಿಗೆ ಕಳಿಸೋವ್ರು ಯಾರು?"

"ಯಾಕ? ಮಲ್ಲಣ್ಣಗ ಹೇಳಲೇನು ನಾ?"

"ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡಾಕಿ ಆಗಿ ಸಾಲಿಗೆ ಹೋದರ ತೀರಿತು ಬಿಡು. ಹುಡುಗರೆಲ್ಲಾ ನನ್ನ ನೋಡಿ ಹೊಟ್ಟಿ ತುಂಬಾ ನಕ್ಕಾರು!"

"ದೊಡ್ಡಾಕಿ? ಎಂಥಾ ದೊಡ್ಡಾಕಿಯೇ ನೀನು? ಬಹಳ ಅಂದರ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ ಆಗಿದ್ದೀತೋ ಏನೋ ನಿನಗ!"

"ಹೂಂ. ಇದ್ದೀತು."

"ಇಷ್ಟು ವರ್ಷಕ್ಕs ಮುದುಕಿ ಆದ್ಯೇನು ನೀನು? ಬೆಳಗಾವಿಯೊಳಗ ನೋಡಬೇಕು. ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ವರ್ಷದ ಹೆಂಗಸರೂ ಕಲೀತಾರ."

"ಬೆಳಗಾವಿಯೊಳಗ?" ಎಂದು ಮೂಗಿನಮೇಲೆ ಬೆರಳಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕೇಳಿದಳು ಗೌರವ್ವ.

"ಹೂ. ಬೆಳಗಾವಿಯೊಳಗ. ನೀ ನೋಡಿಲ್ಲೇನೇ ಬೆಳಗಾವೀನ?"

"ನಮ್ಮನ್ನಾರು ಕರಕೊಂಡು ಹೋಗ್ತಾರ ಶೇಖರಮಾವಾ? ಬೆಳಗಾವಿ ಮಾತು ಯಾಕ ಬಿಡು. ಇಲ್ಲೇ ಐತಲ್ಲ ಚೆನ್ನವ್ವನ ಕಿತ್ತೂರು. ಅದನ್ನ ಕೂಡಾ ನೋಡಿಲ್ಲ ನಾನು."

"ಚೆನ್ನವ್ವ ಅಂದರ ನಿನಗೂ ಗೊತ್ತೇನೇ?" ಎಂದು ಕೌತುಕದಿಂದ ಕೇಳಿದನಾತ.

"ಗೊತ್ತಿರದs ಏನು? ನಮ್ಮ ಮಂದಿಗೆಲ್ಲಾ ಚೆನ್ನವ್ವ ಅಂದರ ದೇವರಿದ್ದ ಹಾಂಗ!"

"ಆಕೆಯ ಕತೀ ಎಲ್ಲಾ ಕೇಳಿದೀಯಾ?"

"ಹೂಂ. ಅವಳ ಮ್ಯಾಲ ಹಾಡು ಅದಾವಲ್ಲ–ಅವೂ ಬರ್ತಾವ ನನಗ" ಎಂದು ಆಕೆ ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಹೇಳಿದಳು.

"ನೋಡು ಗೌರೀ, ಚೆನ್ನವ್ವನ ಹಾಂಗ ಆಗಬೇಕು ಅಂತ ನಿನಗನಿಸೋದಿಲ್ಲೇನು?"

"ಅಂದರss?"

"ಅಂದರ ಹೀಂಗ, ಚೆನ್ನವ್ವ ತನ್ನ ದೇಶದ ಸಲುವಾಗಿ ಯುದ್ಧಾ ಮಾಡಿದಳು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರನ್ನ ಹೊರಗ ಹಾಕೂದಕ್ಕ ತಯಾರಾಗಿ ಕುದುರೀ

ಏರಿ, ಕತ್ತೀ ಹಿರಿದು ಲಢಾಯಿ ಮಾಡಿದಳು. ಅವಳ ವೈರಿ ಇನ್ನೂ ನಮ್ಮ ದೇಶ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿಲ್ಲ. ಅವರನ್ನ ಓಡಿಸೋದಕ್ಕ ನೀನೂ ಚೆನ್ನವ್ವನ ಹಾಂಗ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಬೇಕು ಅಂತ ಅನಿಸೋದಿಲ್ಲೇನು ನಿನಗ?"

"ಅನಿಸಿ ಏನ ಮಾಡೂದೈತಿ? ಚೆನ್ನವ್ವನಂಥಾ ಪುಣ್ಯ ನಮಗೆಲ್ಲಿ ಬಂದೀತು?"

"ಪುಣ್ಯ ಗಿಣ್ಯ ಎಲ್ಲಾ ಸುಳ್ಳು ಗೌರೀ! ನೀವೆಲ್ಲಾ ಸಾಲೀ ಕಲೀದೇ ಇರೋದೇ ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಕಾರಣ. ಅದಕ್ಕs ನಾ ಹೇಳೋದು ನಿನಗ. ನೀನೂ ಕಲೀಬೇಕು ಅಂತ."

"ಕಲಿತೇನು ಬಿಡು. ಆದರಾಗೇನೈತಿ? ಆದರ ಕಲಿಸೋವ್ರು ಯಾರು?"

"ನೀ ಕಲಿಯೋದಕ್ಕ ತಯಾರಿದ್ದರ ನಾ ಕಲಿಸ್ತೀನಿ. ಕಲೀತೀಯೇನು?" ಎಂದು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೇಳಿದ.

"ಹೂಂ. ಕಲೀತೀನಿ. ಆದರs ಪಾಟೀ ಪುಸ್ತಕಾ ಎಲ್ಲಿಂದ ತರೋದು?"

"ಪಾಟೀನೂ ಬ್ಯಾಡ. ಪುಸ್ತಕಾನೂ ಬ್ಯಾಡ. ಮೊದಲು ನೀ ಅಕ್ಷರ ಕಲಿತರ ಸಾಕು. ಆಮ್ಯಾಲ ತಂತಾನs ಎಲ್ಲಾ ಬಂದೀತು."

"ಅಕ್ಷರ? ಅಂದರ?"

ನೆಲದ ಮೇಲಿನ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಬದಿಗೆ ಸರಿಸಿ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಬೆರಳಿನಿಂದ 'ಅ' ಕಾರವನ್ನು ಬರೆದು, "ನೋಡು ಗೌರೀ, ಇದಕ್ಕ ಅ ಅಂತಾರ. ಕನ್ನಡದಾಗ ಇದು ಮೊದಲನೇ ಅಕ್ಷರ. 'ಅ-ಅ-ಅ' ಅಂತ ಹೇಳುತಾ ಇದನ್ನ ಬೆರಳಿನಿಂದ ತೀಡುತಾ ಇರು. ಒಂದು ತಾಸಿನೊಳಗ ಕಲಿತುಬಿಡ್ತೀ." ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವಳ ಬಲಗೈಯ ತರ್ಜನಿಯನ್ನೆತ್ತಿ ತೀಡುವುದನ್ನು ಕಲಿಸಿದ. 'ಅ-ಅ-ಅ' ಎಂದು ಆಕೆ ಅರ್ಧ ಕೌತುಕದಿಂದಲೂ, ಅರ್ಧ ಸಂಕೋಚದಿಂದಲೂ ಗುಣುಗುಣಿಸುತ್ತಿರಲು ಆನಂದದಿಂದ ಅವಳ ಬೆನ್ನು ಚಪ್ಪರಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಮೊಟ್ಟೆ ಹೊಡೆಯುವುದಕ್ಕಾರಂಭಿಸಿದ.

'ಅ'ಕಾರದಿಂದ ಮೊದಲಾದ ಆ ಶಿಕ್ಷಣ ಅವಳಿಗೆ ಬಿಡುವಿದ್ದ ಸಮಯದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹಾಗೇ ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯೆಯ ಉತ್ಸಾಹ, ತೀಕ್ಷ್ಣ

ಬುದ್ಧಿಗಳ ಅರಿವಾದಂತೆಲ್ಲ ಅವಳ ಪುಟ್ಟ ಗುರುವಿಗೂ ಹುರುಪು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ಮಾವಿನ ಮರದಡಿಯ ಸ್ಥಳವೇ ಅವಳ ಪಾಠಶಾಲೆಯಾಯಿತು. ಆ ನೆಲವೇ ಹಲಗೆಯಾಯಿತು. ಬೆರಳೇ ಬಳಪವಾಯಿತು. 'ಅ-ಆ-ಇ-ಈ-ಉ-ಊ' ಎಂದು ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಗಿಡದ ಮೇಲಿನ ಹಕ್ಕಿಗಳೂ ಅವಳ ದನಿಯನ್ನೆ ಅನುಸರಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು. ಅವಳು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸಾಕಿದ್ದ ಕರು ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಒರಗಿಕೊಂಡು ಕಿವಿ ನಿಗುರಿಸಿ ಅವಳ ತುಟಿಗಳ ಚಲನವಲನವನ್ನು ಕೌತುಕದಿಂದ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಅವಳ ವ್ಯಾಸಂಗಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆಯುಂಟುಮಾಡಬಾರದೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದಲೋ ಏನೋ ಗಾಳಿಯೂ ಬಲು ಮೆಲ್ಲನೆ ಬೀಸುತ್ತಿತ್ತು. ಗಿಡದೆಲೆಗಳೂ ನಿಧಾನವಾಗಿ ದನಿಗೈಯುತಿದ್ದುವು. ಅವಳ ಕಂಠದಿಂದ ಹೊರಟ ಆ ಇನಿದನಿಯನ್ನಾಲಿಸಿಯೊ ಏನೊ-ಎದುರಿಗಿನ ತೋಟದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಕಬ್ಬು ಹರುಷದಿಂದ ತಲೆದೂಗುವಂತಿತ್ತು.

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಿಸರ್ಗದ ಮಡಿಲಲ್ಲಿಯೆ ಅವಳು ವರ್ಣಮಾಲೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ಕಲಿತುಕೊಂಡಳು. ಒತ್ತಕ್ಷರಗಳೂ ಅಭ್ಯಾಸವಾದುವು. ದಿನಗಳೆದ ಹಾಗೆಲ್ಲ ಪದಗಳೂ ವಾಕ್ಯಗಳೂ ರೂಢಿಯಾದುವು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಶೇಖರ, ಗೌಡರ ಮಗ ಹೊಳೆಯಪ್ಪನ ಗೆಳೆತನ ಬೆಳಸಿ ಅವನಿಂದ ಕೆಲವು ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಎರವಲು ತಂದು ಗೌರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ. ಒಂದು ತಿಂಗಳೊಳಗಾಗಿಯೆ ಆಕೆ ಮೊದಲನೆಯ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಸರಾಗವಾಗಿ ಓದಲು ಕಲಿತುಕೊಂಡಳು. ಅವಳ ಚುರುಕು ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಶೇಖರನಿಗೆ ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ಹಿಗ್ಗು. ಗೌಡರು-ಕುಲಕರ್ಣಿಯರ ಮಕ್ಕಳ ಹತ್ತಿರ ಇದ್ದ ಎಲ್ಲ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನೂ ತಂದುಕೊಟ್ಟ. ಹಾಗೇ ಕೆಲವು ಖಾಲಿ ಹಾಳೆಗಳನ್ನೂ ಒಂದು ಸೀಸಕಡ್ಡಿಯನ್ನೂ ತಂದ. ಲೆಕ್ಕ ಬರತೊಡಗಿತು. ಮಗ್ಗಿಗಳೂ ಪಾಠವಾದವು. ಇತಿಹಾಸ, ಭೂಗೋಲಗಳಿಗೂ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ತಾಲ್ಲೂಕು, ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಿಚಾರ ತಿಳಿಯಿತು. ಮುನವಳ್ಳಿ ಎಲ್ಲಿದೆ, ಬೈಲಹೊಂಗಲ ಯಾವ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿದೆ, ಸಂಪಗಾವಿ ಎಲ್ಲಿದೆ, ಕಿತ್ತೂರು ಎಷ್ಟು ಮೈಲು ಇದೆ, ಬೆಳಗಾವಿ ಎಷ್ಟು ದೂರ ಇದೆ,

ಧಾರವಾಡ ಯಾವ ಕಡೆ ಇದೆ—ಎಲ್ಲ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ತಿಳಿಯತೊಡಗಿತು. ಪ್ರಾಂತ-ದೇಶಗಳ ಕಲ್ಪನೆಯೂ ಬರತೊಡಗಿತು. ತಾವಿರುವ ದೇಶ ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನ—ಅದರಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಜನ ಮೂವತ್ತು ಮೂರು ಕೋಟಿ ಎಂಬ ವಿಚಾರ ತಿಳಿದಾಗ ಅವಳಿಗಾದ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟಲ್ಲ. ಹಳ್ಳಿಯ ಗಡಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎಂದೂ ಹೊರಕ್ಕೆ ಅಡಿಯಿರಿಸದಿದ್ದ ಅವಳಿಗೆ ಕಲ್ಲಾಪುರವೆಂದರೇನೇ ವಿಶ್ವದಂತಾಗಿತ್ತು. ಈಗ ಆ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಯವಾಗಿ ಈ ವಿಶಾಲವಾದ ಹಿಂದೂದೇಶವೆಲ್ಲ ತನ್ನದೇ—ಅದರಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಕೋಟಿ ಜನರೆಲ್ಲ ತನ್ನ ಅಣ್ಣ-ತಮ್ಮ-ಅಕ್ಕ ತಂಗಿಯರೇ ಎಂಬ ಅರಿವಾದಾಗ ಅವಳಿಗೆ ನಿಜಕ್ಕೂ ಒಂದುಬಗೆಯ ಅಭಿಮಾನವೆನ್ನಿಸಿತು. ತಾನಿದುವರೆಗೂ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದಿದ್ದ ಗಾಂಧೀ ಮಹಾತ್ಮ ತಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಬಿಡುಗಡೆಗಾಗಿ ಸರ್ಕಾರದ ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಗೊತ್ತಾದಾಗ ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ಅವಳ ಪುಟ್ಟ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ ತುಂಬಿ ಬಂತು.

ಶೇಖರ ಮೊಟ್ಟೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಆಕೆ ಬಂದು ಗುಡಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ಎತ್ತು ಹಾಗೇ ಮೊಟ್ಟೆ ಎಳೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ನೀರು ಹಾಗೇ ಬಂದು ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು. ಜತೆಯಲ್ಲೇ ಮಾತಿಗಾರಂಭವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಅಂದು ನಡೆದ ಮೆರೆವಣಿಗೆ, ಅನಂತರದ ಆ ಧ್ವಜವಂದನೆ, ಪೋಲೀಸರು ಮಾಡಿದ ಲಾಠೀಪ್ರಹಾರ, ಆ ವಕೀಲರ ಮಗಳು ಶಾಂತಾ, ಅವಳು ಹಿಡಿದಿದ್ದ ತ್ರಿವರ್ಣ ಧ್ವಜ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಆಕೆ ಸಹಿಸಿದ ಕಷ್ಟ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಶೇಖರ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕತೆ ಮಾಡಿ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಕೆನ್ನೆಗೆ ಕೈ ಇಟ್ಟು ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಗೌರಿ ಅರಳುಗಂಗಳಿಂದ ಅವನನ್ನು ದಿಟ್ಟಿಸುತ್ತ ಬೆರಗುಗೊಂಡು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು. "ನಿನಗಿಂತಲೂ ಸಣ್ಣವಳು ಆ ಶಾಂತಾ. ರಾಷ್ಟ್ರಧ್ವಜಕ್ಕಾಗಿ ಆಕೆ ತೋರಿಸಿದ ಅಭಿಮಾನ ಎಂಥಾದ್ದು !" ಎಂದು ಆತ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ತಾನೂ ಆ ಧ್ವಜ ಹಿಡಿಯಬೇಕು—ಅವಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಮೆರೆವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ಧ್ವಜವಂದನೆ ಮಾಡಬೇಕು—ಚೆನ್ನವ್ವನ ಹಾಗೆ ಗಂಡುಗಚ್ಚೆ ಹಾಕಬೇಕು—ಕುದುರೆ ಏರಬೇಕು—ಕತ್ತಿ

ಹಿರಿಯಬೇಕು—ಎಂದು ಅವಳ ಮನಸ್ಸು ಎಣಿಕೆಹಾಕುವುದು. ಆದರೆ ಕತ್ತಿ ಎಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕೀತು ತನಗೆ ?—

ಹೌದು, ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದೀತು ಕತ್ತಿ ?

ಯೋಚಿಸಿ ಯೋಚಿಸಿ ಬಳಲಿದಳು. ಸಮಸ್ಯೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕುರುಪಿ, ಕುಡುಗೋಲು, ಕೊಡಲಿ, ಹಾರೆ, ದೊಣ್ಣೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡಿದ್ದ ಳಾಕೆ. ಆದರೆ ಯಾರ ಹತ್ತಿರವೂ ಕತ್ತಿಯಿದ್ದುದನ್ನು ಇದುವರೆಗೂ ಆಕೆ ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಾರ ಬಳಿಯಲ್ಲೂ ಕತ್ತಿಯಿಲ್ಲವಾದರೆ ಯುದ್ಧಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ? ಈ ಸರ್ಕಾರವನ್ನೋಡಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ? ಎಂದು ಚಿಂತಿಸಿದಳು. ಏನೂ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಒಂದು ದಿನ ಶೇಖರಮಾವನನ್ನೆ ಕೇಳಿದಳು.

"ಮತ್ತs ? ಶೇಖರಮಾವಾ, ಒಂದ್ಮಾತು...."

ತೋಟದ ಬೇಲಿಯನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುತ್ತಲಿದ್ದ ಶೇಖರ ಅವಳ ಕಡೆ ಹೊರ ಳದೆ ಕೇಳಿದ :

"ಏನೇ ?"

"ಅಲ್ಲಾ ಮತ್ತs ? ಈ ಸರ್ಕಾರನ್ನ ಓಡಿಸಬೇಕಾದರ ಕತ್ತಿಗಿತ್ತಿ ಏನೂ ಬ್ಯಾಡೇನು ? ಚೆನ್ನವ್ವನ ಹತ್ತಿರ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಕತ್ತಿ ಇದ್ದುವು. ಮದ್ದು ಗುಂಡೂ ಇತ್ತು. ನಮ್ಮ ಹತ್ತರ ಏನೈತಿ ?"

"ಹೌದು ಗೌರೀ, ನಮ್ಮ ಹತ್ತರ ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ಚೆನ್ನವ್ವನ ಹಾಂಗ ನಾವು ಯುದ್ಧ ಮಾಡೂದಕ್ಕಾಗೂದಿಲ್ಲ. ಈ ಸರ್ಕಾರ ಅದಕ್ಕs ನಮ್ಮ ಕತ್ತಿ ಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಸಿದುಕೊಂಡೈತಿ. ಕತ್ತಿ, ಗಿತ್ತಿ, ಮದ್ದು, ಗುಂಡು ಏನೂ ಇಲ್ಲ ದಿದ್ದರೂ ನಾವು ಇಂದು ಯುದ್ಧ ಮಾಡಬೇಕಾಗೈತಿ."

"ಅದ್ಯಾಂಗ ಮಾಡೂದು ?"

"ಅದನ್ನs ಗಾಂಧೀ ಹೇಳುತಾನ. ಪರದೇಶೀ ಅರಿವೆ ಕೊಳ್ಳಬಾರದು, ಪರದೇಶೀ ಸಾಮಾನು ಕೊಳ್ಳಬಾರದು-ಸರ್ಕಾರದ ಮಾತು ಕೇಳಬಾರದು, ಮನೆಯೊಳಗ ನೂತು ಅರಿವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು-ಕೋರ್ಟು ಕಚೇರಿಗೆ

ಹೋಗಬಾರದು, ಕಾಯ್ದೇಭಂಗ ಮಾಡಬೇಕು. ಸರಕಾರ ಏನಾದರೂ ಮಾಡಿದರ ಸುಮ್ಮನಿರಬಾರದು—ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಮಾಡಬೇಕು."

ಅನಂತರ 'ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ ಅಂದರs ?' ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದೇ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ತನಗೆ ತಿಳಿದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಹೇಳಿ ಶೇಖರ ಅವಳನ್ನು ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ. "ವಾ ! ಎಂಥಾ ಶ್ಯಾಣ್ಯಾ ಆದಾನ ನಮ್ಮ ಗಾಂಧೀಮಹಾತ್ಮ!" ಎಂದು ಕೈ ತಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದಳು ಗೌರಿ.

ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳುಗಳಲ್ಲಿ ಶೇಖರ ಅನೇಕ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಗೌರಿಗೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದ. ಕಿತ್ತೂರು ಕೋಟೆಯ ಮೇಲೇರಿಹೋದಾಗ ತಾನು ಎದೆದುಂಬಿ ಕಣ್ಣೀರು ಕರೆದುದನ್ನೂ, ಚೆನ್ನವ್ವ ರಾಣಿ ತನ್ನ ತಲೆಯಮೇಲೆ ಕೈಯಿರಿಸಿ ಹರಸಿದಂತಾದುದನ್ನೂ ಹೇಳಿದಾಗ ಗೌರಿಗೂ ಒಂದು ತೆರನಾದ ಉದ್ವೇಗ ವುಂಟಾಗಿತ್ತು.

"ಚೆನ್ನವ್ವ ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡ್ಯಾಳ ಗೌರೀ ! ಸಾಯುವ ತನಕ ಅವಳ ಮಾತು ಮರಿಯೋದಿಲ್ಲ ನಾನು. ಅವತ್ತೇನೊ ಅವಳ ಇಚ್ಛೆ—ಸರ್ಕಾರಾನ್ನ ಸೋಲಿಸಿ ಓಡಿಸೋ ಇಚ್ಛೆ ಕೈಗೂಡಲಿಲ್ಲ. ಆದರೇನು !-ನಾನು—ನೀನು - ಅವಳ ಮಕ್ಕಳು ಸಾಯುವವರೆಗೂ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ದುಡೀಬೇಕು. ನಾನೇನೂ ಈ ಊರಲ್ಲಿ ಬಹಳ ದಿನ ಇರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಇಂದಿಲ್ಲ ನಾಳೆ ಹೋಗಬೇಕಾದೀತು. ಆದರs ನಾ ಹೇಳಿದ ಮಾತು ಮಾತ್ರ ಎಂದೆಂದೂ ಮರೀಬ್ಯಾಡವ್ವಾ ! ಅವ್ವ ಚೆನ್ನವ್ವನ ಮಾತು ಅದು. ಆದನ್ನ ಮರೀಬ್ಯಾಡ !"

"ನಾ ಹ್ಯಾಂಗ ಮರೆತೇನೊ ಮಾವಾ ! ನೀ ಹೇಳಿದ ಮಾತು ಯಾವಾಗ ನಾ ಕೇಳಿಲ್ಲ ಹೇಳು. ನನ್ನ ಮ್ಯಾಲ ಸಿಟ್ಟೇನೋ ನಿನಗ ? ಯಾಕ ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೋಗುವ ಮಾತಾಡತೀ ? ನಮ್ಮೂರು ಬ್ಯಾಸರು ಬಂತೇನು ನಿನಗ ?"

"ಬ್ಯಾಸರು ಯಾಕ ಬಂದೀತು ಗೌರೀ ! ಆದರs ನಾ ಇಲ್ಲಿ ಬಹಳ ದಿನ ಇರುವವನಲ್ಲ, ಅದು ಮಾತ್ರ ನಿಜ" ಎಂದ.

ಊರು ಬಿಡುವ ಮಾತು ಆಡಿದರೂ ನಿಜಕ್ಕೂ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಡುವುದು ಅಷ್ಟು ಸುಲಭವಲ್ಲವೆಂಬುದರ ಅರಿವೂ ಅವನಿಗಿರದಿರಲಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ತಿಂಗಳು

ಗಳ ಅವಧಿಯಲ್ಲೇ ಕಲ್ಲಾಪುರ ಅವನ ಹುಟ್ಟಿದೂರಿನಂತಾಗಿಬಿಟ್ಟಿತ್ತು. ಮಲ್ಲಣ್ಣ - ನಿಂಗವ್ವ - ಕಲ್ಲಜ್ಜ-ಗೌರಿ - ಸಿದ್ದಣ್ಣ-ಮುದ್ದಣ್ಣರಂತೂ ಸರಿಯೆ. ಅವರ ಮನೆ ಅವನ 'ಮನೆ'ಯೇ ಆಗಿತ್ತು. ಮಕ್ಕಳಿಗೆಲ್ಲ 'ಅವ್ವ' ಆಗಿದ್ದ ನಿಂಗವ್ವ ಅವನಿಗೂ 'ಅವ್ವ' ಆಗಿದ್ದಳು. ಅವರಿಗೆಲ್ಲ ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ಅತಿಶಯ ವಾದ ಪ್ರೀತಿ ಬಳೆದಿದ್ದಂತೆಯೆ ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಅವನಿಗೂ ಆತ್ಮೀಯತೆ ಬಂದಿತ್ತು. ಆ ಮನೆ, ಆ ಮಕ್ಕಳು, ಅಲ್ಲಿನ ಎತ್ತು-ಹೋರಿ-ಆಕಳುಗಳು, ಆ ಪುಟ್ಟ ಪುಟ್ಟ ಮುದ್ದುಮುದ್ದಾದ ಕರುಗಳು, ಆ ಹೊಲ, ಆ ಕಬ್ಬಿನ ತೋಟ, ಆ ಮೊಟ್ಟೆಯ ಬಾವಿ, ಆ ಗುಡಿಸಲು, ಆ ಮಾವಿನ ಮರ, ಅದರ ತಣ್ಣೆಳಲು ಅಲ್ಲಿನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದೂಟ, ಗೌರಿಯ ಹಲಗೆಯಾದ ಅಲ್ಲಿನ ನೆಲ, ಊರಿನ ಸರಲ ಜೀವಿ ರೈತರು, ಅವರ ಮಕ್ಕಳು, ಅವರ ಆಟಪಾಟಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ಎಷ್ಟೊಂದು ಸೊಗಸಾಗಿತ್ತು! ಆಗಾಗ ಬಿಡುವು ದೊರೆತಾಗ ಆ ರೈತಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತಾನು ಅಕ್ಷರಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ದೇಶದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಯು ವಂತೆ ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ, 'ಗಾಂಧೀ ಮಹಾರಾಜ ಕೀ ಜೈ' 'ಜವಹರ ಲಾಲ್ ನೆಹ್ರೂ ಕೀ ಜೈ' 'ಭಾರತ ಮಾತಾ ಕೀ ಜೈ' ಎಂದು ಘೋಷಿಸಲು ಕಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಗುಡಿಯೆದುರಿಗಿನ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಲಂಗೋಟಿಧಾರಿ ಹುಡುಗರೆಲ್ಲ ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು ರಾಷ್ಟ್ರಗೀತೆ ಹೇಳಲು ಕಲಿಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ತನಗೆಷ್ಟು ಸಂತೋಷವಾಗುತ್ತಿತ್ತು! ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ, ಆ ಪೋಲೀಸ್ ಕ್ವಾರ್ಟರಿನಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಸಾತ್ವಿಕ ಸಂತೋಷ ಒಂದು ದಿನವಾದರೂ ದೊರೆತೀತೇ ತನಗೆ? ದಿನ ಬೆಳಗಾದರೆ ಅಪ್ಪನ ತೀಕ್ಷ್ಣ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನೆದುರಿಸಬೇಕು, ಅವ ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇಳಬೇಕು. ಹೊರಗಡೆ ಎಲ್ಲಿಗೂ ಹೋಗಕೂಡದು, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಾಲೆಯ ಮಾತೂ ಆಡಕೂಡದು, ಗಾಂಧೀ ಟೋಪಿ ಹಾಕಕೂಡದು....

ತಮ್ಮ ಮನೆಯ ಆ ಭೀಕರ ದಾಸ್ಯದ ಸ್ಮರಣೆಯಾಗುತ್ತಲೂ ಬೆಳಗಾವಿ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಆತನ ತಲೆಯಿಂದ ಮರೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. 'ಅಪ್ಪ ಈಗ ಎಲ್ಲಿದ್ದಾನೊ! ನಿಪ್ಪಾಣಿಗೆ ಹೋದನೊ ಏನೊ-ಅವ್ವ ಎಷ್ಟು ಅಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೊ, ಅಣ್ಣ ಏನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೊ!' ಎಂಬ ಯೋಚನೆ ಬಂದಹಾಗೆಲ್ಲಾ ಮತ್ತೆ

ಮನೆಯ ಕಡೆ ಮನಸ್ಸು ಹರಿಯುತ್ತಿತ್ತು; ಆದರೆ ಗಾಂಧೀ ಟೋಪಿಗಾಗಿ ಆ ದಿನ ಅಪ್ಪ ಆ ರೀತಿ ಹೊಡೆದದ್ದು ನೆನಪಾಗುತ್ತಲೂ ಮತ್ತೆ ತಿರುಗುತ್ತಿತ್ತು. ಚಳುವಳಿ ಮುಗಿಯುವವರೆಗಂತೂ ತಾನು ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವಂತಿಲ್ಲ—ಹೋದರೆ ತನಗಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಾನ ದೊರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ—ಎಂದುಕೊಂಡು ಮತ್ತೆ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲೇ ಮನಸ್ಸು ತೊಡಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ.

ಒಂದು ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಕಬ್ಬಿನ ತೋಟದಲ್ಲಿ ನೀರು ಹಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದು ರೊಟ್ಟಿಯ ಸಮಯವಾಗುತ್ತಲೂ ಸಲಿಕೆಯನ್ನು ಕೈಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಶೇಖರ ಬಾವಿಯ ಬಳಿ ಬಂದ. ಒಡ್ಡಿನ ಮೇಲೆ ಸಲಿಕೆಯನ್ನಿರಿಸಿಬಿಟ್ಟು ಕೈಕಾಲು ತೊಳೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಹಳ್ಳದ ಕಡೆ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದ. ಬಾವಿಯ ಹತ್ತಿರದ ಗುಡಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಣ್ಣನ ಜತೆಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದವರಾರೋ ಅವನನ್ನು ಆಶ್ಚರ್ಯಮಿಶ್ರಿತ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಕೂಗಿದರು:

"ಶೇಖರಾss"

ಕೈಗೆ ಹತ್ತಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕೆಸರು ಉಜ್ಜಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಆತ ಗುಡಿಸಿಲಿನ ಕಡೆ ಹೊರಳಿದ. ನೋಡಿದರೆ ಏನು ಆಶ್ಚರ್ಯ!—ಮಲ್ಲಣ್ಣನ ಜತೆಗೆ ಎಲೆ ಅಡಕೆ ಮೆಲ್ಲುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಬೇರಾರೂ ಆಗಿರದೆ ಶಂಕರಪ್ಪನವರಾಗಿದ್ದರು!

ತನ್ನ ತಂದೆ? ಈ ಊರಿನಲ್ಲಿ? ಬೆಳಗಾವಿಯಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಹೇಗೆ ಬಂದ? ತಾನಿಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿತ್ತೋ ಹೇಗೆ?-ಎಂದು ಸೋಜಿಗಪಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೇ ಶಂಕರಪ್ಪನವರು ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಮಗನ ಮೈದಡವಿ ಅವನ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಸಿಡಿದಿದ್ದ ರಾಡಿಯನ್ನು ಕೊಡವಿ ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ನೇವರಿಸಿದರು.

ಈ ಪ್ರೇಮಮಿಲನವನ್ನು ಕಂಡು ದಿಗಿಲುಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಮಲ್ಲಣ್ಣನಿಗೆ ಅವರವರ ಸಂಬಂಧವೇನೆಂಬುದೇ ಅರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಈ ಪರದೇಶಿ ಹುಡುಗನಿಗೂ-ಈ ಪೋಲೀಸಪ್ಪನಿಗೂ ಯಾವ ನೆಂಟಸ್ತಿಕೆಯೊ ಎಂಬ ಕುತೂಹಲ ಅವನಿಗೆ.

ಮೊಟ್ಟೆಯ ಕಾಲುವೆಯಲ್ಲಿನ ನೀರಿನಿಂದ ತಾವೇ ಮಗನ ಕೈಕಾಲು

ಮುಖ ತೊಳೆದು ಕರವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಒರೆಸಿ ಶಂಕರಪ್ಪನವರು ಅವನನ್ನು ಗುಡಿಸಿಲಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಹತ್ತಿರ ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡರು. ಅವನ ಕೆನ್ನೆಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸವರುತ್ತ ಮಮತಾಪೂರ್ಣ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ—

"ಸಿಟ್ಟಿನಾಗ ನಾ ಒಂದು ಬಡಿದರ ಹೀಂಗ ಓಡಿಬರಬೇಕೇನಪಾ ಶೇಖರಾ ? ಮನಿಯೊಳಗ ಆಕೆ ಎಷ್ಟು ಅತ್ತಳು—ಎಷ್ಟು ಗೋಳಾಡಿದಳು. ನಿನ್ನ ಹೊಡೆದ ಬಳಿಕ ನನಗಾರೆ ಏನು ಸುಖಾ ಆತು ಅಂತ ತಿಳಿದ್ಯಾ ? ನೀ ಮನೀ ಬಿಟ್ಟು ಹೋದದ್ದು ಗೊತ್ತಾದಾಗ ಎರಡು ಮೂರು ದಿನ ಗಂಟಲದಾಗ ಅನ್ನಾನs ಇಳೀಲಿಲ್ಲ ಯಾರಿಗೂ. ಛೀ ಹುಚ್ಚ ನನ್ನ ಮಗನs! ಹೀಂಗೆಲ್ಲಾ ಓಡಿಬರತಾರೇನು? ಗಾಂಧೀಟೋಪಿ ಬೇಕಾಗಿದ್ದರ ಆಕೀಗೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಕೊಡಿಸತಿದ್ದಳು. ನಾ ಸಿಟ್ಟಿನವ ಅಂತ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲೇನು ನಿನಗ? ಸಿಟ್ಟಿನಾಗ ನಡದದ್ದೆಲ್ಲಾ ಮನಸಿಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೋತಾರೇನು ?" ಎಂದರು.

"ಅಂತೂ ಶೇಖರ ಪರದೇಶಿಯಲ್ಲ ಹಾಗಾದರೆ ! ಈ ಪೋಲೀಸಪ್ಪನ ಮಗ ಅಂತ ಕಾಣುತೈತಿ. ಎಲಾ ಇವನ ! ಅವತ್ತು ರಾತ್ರಿ ಇಷ್ಟೂ ತಿಳೀಲಿಲ್ಲಲ್ಲ ನನಗ. ಅಪ್ಪ ಹೊಡೆದದ್ದಕ್ಕ ಸಿಟ್ಟುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮನೀ ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿಬಂದಾನೇನು ಇವ ?" ಎಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಮಲ್ಲಣ್ಣ ಶಂಕರಪ್ಪನವರನ್ನು ಕೇಳಿದ :

"ನಿಮ್ಮ ಮಗಾ ಏನ್ರಿ ಇವ ? ಅಯ್ಯೋ ನನ್ನ ಶಿವನ ! ಪರದೇಶಿ ಅಂತ ತಿಳಕೊಂಡಿದ್ದೆವು ನಾವೆಲ್ಲಾ !"

"ಪರದೇಶಿ ಯಾಕಾದಾನು ಮಲ್ಲಪ್ಪಾ ! ನಾ ಇದೀನಿ. ಇವನ್ನ ಹೆತ್ತಾಕೆ ಇದಾಳ. ಇವನಿಗಿಂತ ದೊಡ್ಡಾವ ಒಬ್ಬ ಅಣ್ಣಾ ಇದಾನ. ಎಲ್ಲಾ ಇದಾರ. ಇವ ನಿಮ್ಮ ಹತ್ತರ ಬಂದದ್ದು ಹ್ಯಾಂಗ ?"

ಬೆಳಗಾವಿ-ಧಾರವಾಡದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅಂದು ರಾತ್ರಿ ಶೇಖರ ತನಗೆ ಭೆಟ್ಟಿಯಾದದ್ದನ್ನು ಮೊದಲುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನೂ ಮಲ್ಲಣ್ಣಾ ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲಿಯೆ ವಿವರಿಸಿದ. "ನಮ್ಮ ಮನೆಯೊಳಗ ಇವನೂ ಒಬ್ಬ ಮಗನ ಹಾಂಗs ಇದ್ದನರೀ ಅಪ್ಪಾ ! ಇವಾ ಬ್ಯಾರೆ, ನನ್ನ ಸಿದ್ದ-ಮುದ್ದ ಬ್ಯಾರೆ

ಅಂತ ಯಾರೂ ತಿಳಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮಾಕಿಗಂತೂ ಇವನ್ನ ಕಂಡರ ಪ್ರಾಣ. ಇಂಥಾ ಶ್ಯಾಣ್ಯಾ ಹುಡುಗ ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲಾದಾಗs ಸಿಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲರಿ. ಸಾಲೀ ಕಲಿಯೋ ಹುಡುಗ ಆದರೂ ಹೊಲ ಮನೀ ಕೆಲಸಾ ಕೂಡಾ ಹ್ಯಾಂಗ ಮಾಡತಾನ ! ನಮ್ಮ ಗೌರವ್ವಗ ಪುಸ್ತಕ ಓದಾಕ ಕೂಡಾ ಕಲಿಸಿದ್ದಾನ್ರೀ !" ಎಂದು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಹೇಳಿದ.

"ನೀ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಹ್ಯಾಂಗ ಬಂದಿ ಅಪ್ಪಾ ? ಅವ್ವ ಅಣ್ಣ ಎಲ್ಲಾ ಎಲ್ಲಿದಾರೆ?" ಎಂದ ಶೇಖರ.

"ಇಲ್ಲೇ ಇದಾರಪಾ ಮುನವಳ್ಳಿಯೊಳಗ. ನನಗೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ವರ್ಗ ಆತು."

ಮುನವಳ್ಳಿ ಎನ್ನುತ್ತಲೂ ಶೇಖರನಿಗೆ ತುಂಬಾ ಸಮಾಧಾನವಾಯಿತು. ಮಲ್ಲಣ್ಣನಿಗೂ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಗುಡ್ಡದಿಂದ ಕಲ್ಲಜ್ಜನೂ ಬಂದು ಸೇರಿದ. ಗಂಡಸರೆಲ್ಲ ತೋಟವಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ರೊಟ್ಟಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸಿಂಗವ್ವ-ಗೌರವ್ವ ಇಬ್ಬರೂ ಮಕ್ಕಳೊಂದಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಗೇ ಬಂದುಬಿಟ್ಟರು.

ಮಾವಿನಮರದ ತಣ್ಣೆಳಲಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಎಲ್ಲರೂ ರೊಟ್ಟಿ ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡರು. ಹಳ್ಳಿ ಹಳ್ಳಿ ಸುತ್ತಿ ಬಂದು ಹಸಿವೆಯಾಗಿತ್ತೇನೊ, ಶಂಕರಪ್ಪ ತುಂಬ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ರೊಟ್ಟಿ ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಅವರೊಬ್ಬರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರಾರಿಗೂ ಅಂದು ರೊಟ್ಟಿ ರುಚಿಸಲಿಲ್ಲ. ರುಚಿಸುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ತಮ್ಮ ಬರಡು ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಹೂವಿನಂತೆ ಅರಳಿದ್ದ ಶೇಖರ ಇನ್ನು ತಮ್ಮನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವನಲ್ಲಾ ಎಂದುಕೊಂಡಾಗ ಹಳ್ಳಿಯ ಆ ಸರಲ ಜೀವಿಗಳ ಕತ್ತು ಬಿಗಿದುಬರುತ್ತಿತ್ತು. ದಿನವೂ ನಾಲ್ಕು ರೊಟ್ಟಿ ತಿಂದು ಮುಗಿಸಿ 'ಡರ್‌ರ್‌ರ್' ಎಂದು ತೇಗುವ ಕಲ್ಲಜ್ಜನಿಗೆ ಅಂದು ಒಂದು ರೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ಸಹ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿನ್ನಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮಲ್ಲಣ್ಣನಿಗೂ ಅಷ್ಟೆ. ಕೊಂಚ ದೂರದಲ್ಲಿ ಸಿಂಗವ್ವ ಗೌರವ್ವ ಇಬ್ಬರೂ ಶಿಲಾಮೂರ್ತಿಗಳಂತೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಶೇಖರ ಪರದೇಶಿಯಲ್ಲ-ಅವನಿಗೆ ತಂದೆ ತಾಯಿ ಎಲ್ಲರೂ ಇದಾರೆ-ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಆನಂದವಾದರೂ ಇನ್ನು ಅವನ ಸಂಬಂಧ ತಮಗೆ

ಬರುವಂತಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ ಎಂದುಕೊಂಡಾಗ ಅವರಿಗೆ ಕಳವಳವುಕ್ಕೇರುತ್ತಿತ್ತು. ಶೇಖರನಿಗಂತೂ ತುತ್ತು ಕತ್ತಿಗಿಳಿಯುವುದೇ ಕಷ್ಟವಾಗಿತ್ತು. ಹೇಗೋ ಏನೋ ಒಂದು ರೊಟ್ಟಿ ತಿಂದ ನಾಟಕ ಮಾಡಿ ಕೈತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಎದ್ದುಬಿಟ್ಟ.

ಊಟ ಮುಗಿದೊಡನೆ ಶಂಕರಪ್ಪ ಮುನವಳ್ಳಿಗೆ ಹೊರಡಲು ಸಿದ್ಧ ರಾದರೂ ಕಲ್ಲಜ್ಜ, ಮಲ್ಲಣ್ಣನವರ ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕ ಬಲುವೆುಗೊಳಗಾಗಿ ಅಂದು ಅಲ್ಲಿಯೆ ಇದ್ದು ಬೆಳಗ್ಗೆ ಹೊರಡಲು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರು.

ಮಧ್ಯಾಹ್ನವನ್ನೆಲ್ಲ ಶೇಖರ ಹಳ್ಳಿಯ ಗೆಳೆಯರನ್ನೂ ಹಿರಿಯರನ್ನೂ ಭೆಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಬೀಳ್ಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಕಳೆದ. ಮುನವಳ್ಳಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ತೀರ ಸಮೀಪ ದಲ್ಲಿದ್ದಿತಾದರೂ ಶೇಖರನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ ಊರಿಗೆ ಊರೇ ಮರುಗಿತು. ಗೌಡರ ಮಗ ಹೊಳೆಯಪ್ಪನಿಗೂ ಅವನಿಗೂ ತುಂಬಾ ಗೆಳೆತನ ಬೆಳೆದಿತ್ತು. ಶೇಖರ ಕಲ್ಲಾಪುರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದು ತಿಳಿಯುತ್ತಲೂ ಆತ ಮಗುವಿನಂತೆ ಅತ್ತುಕೊಂಡ. ಪುಟ್ಟ ಸಿದ್ದಣ್ಣನಂತೂ ತಾನೂ ಶೇಖರ ಮಾವನ ಸಂಗಡಲೇ ಹೋಗುವುದಾಗಿ ಹಟ ಹಿಡಿದು ಕೂತುಕೊಂಡ.

ಗೌರಿ ?

ಮನೆಗೆ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ ಆಕೆ. ಅಲ್ಲೇ ಒರಗಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು ಆ ಮಾವಿನ ಗಿಡದ ನೆರಳಲ್ಲೇ.

—ತನ್ನ ಶೇಖರಮಾವ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ನಾಳೆ ಬೆಳಗಿನಲ್ಲೇ ಹೊರಟುಬಿಡುತ್ತಾನೆ—ಮಧ್ಯಾಹ್ನವಾದಾಗ-ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆತ ಇಲ್ಲಿರುವು ದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ನಂಬುವುದಕ್ಕೇ ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೇನು ? ನಂಬಲೇ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು ! ಅವರಪ್ಪ ಬಂದಿದಾನೆ—ಅವನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು ತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಶೇಖರಮಾವ ನಿಜಕ್ಕೂ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಾನೆ—ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿದ ಹಾಗೆಲ್ಲಾ ಆ ಪುಟ್ಟಹುಡುಗಿಯ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ವೇದನೆಯಿಂದ ಕಲಮಲವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ತಾವಿಬ್ಬರೂ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕೂತುಕೊಂಡು ಸಾಲೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ತಾಣದಲ್ಲೇ ಒರಗಿಕೊಂಡು, ಹಿಂದೆ ನಡೆದ ಒಂದೊಂದೇ

ಘಟನೆಯನ್ನು ನೆನೆದುಕೊಂಡು ಕಣ್ಣೀರಿಟ್ಟಳು. ಅಲ್ಲಿ ಆ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಬೆರಳಿನಿಂದ ಅಕ್ಷರ ಬರೆದು ಪಾಠ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟು ಪುಸ್ತಕ ಓದಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವರೆಗೂ ಕಲಿಸಿದುದನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಅತ್ತಳು. ಅವನು ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಏನೂ ತಿಳಿಯದ ದಡ್ಡ ಹುಡುಗಿಯಾಗಿದ್ದಾಕೆ ತಾನು, ತನಗೆ ಓದುಬರಹ ಕಲಿಸಿ, ದೇಶದ ವಿಚಾರ ತಿಳಿಸಿ, ಎಷ್ಟೊಂದು ಮುಂದುವರಿಸಿಬಿಟ್ಟ ! ಅವನಿರದಿದ್ದರೆ ತನಗೇನು ತಿಳಿಯುತಿತ್ತು ಮಣ್ಣು ! ಸಾಯುವವರೆಗೂ ತಾನು ಅಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿರಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು !

ಒಂದೊಂದು ನೆನಪಿಗೂ ಒಂದೊಂದು ಬಿಕ್ಕು. ಎದ್ದು ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೂ ಮನಸ್ಸೊಪ್ಪದು. ಅಲ್ಲಿ ಹೋದರೂ ತನ್ನ ಕಣ್ಣೀರು ತಡೆಯಲಾರದು. ಅಳು ನಿಲ್ಲಲಾರದು. ಸಿದ್ದ-ಮುದ್ದ ಅತ್ತರೆ ಅಡ್ಡಿ ಇಲ್ಲ. ಚಿಕ್ಕವರು ಅವರು ಎಷ್ಟಾದರೂ ! ತನ್ನಂಥ 'ದೊಡ್ಡ ಹುಡುಗಿ' ಅತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಕಂಡರೆ ಶೇಖರಮಾವನ ಅಪ್ಪ ಏನೆಂದಾರು ? ಏನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಾರು ? ಶೇಖರ ಮಾವನಾದರೂ ಏನೆಂದಾನು ? ತಾನು ಕಿತ್ತೂರು ಚೆನ್ನಮ್ಮನ ಹಾಗಾಗಬೇಕು ಎಂದು ಆತ ಹೇಳಿದಾನೆ. ಎಂದಾದರೂ ಹೀಗೆ ಅತ್ತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳೇನು ಚೆನ್ನಮ್ಮರಾಣಿ ?...........

ಕಣ್ಣೀರು ತಡೆಯಲು ಎಷ್ಟೋ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದಳು. ತನಗೆ ತಾನೇ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿಕೊಂಡಳು. 'ಬಹಳ ದೂರ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲೇ ನಿನ್ನ ಮಾವ? ಇಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತಾನೆ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲೇ. ಆಗಾಗ ಬಂದು ಹೋದಾನು. ನೀನೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬರಬಹುದು. ಯಾಕೆ ಅಳ್ತೀಯೇ ಹುಚ್ಚು ಹುಡುಗಿ! ಸುಮ್ಮನಿರು. ಒರಸು ಆ ಕಣ್ಣೀರು! ಏಳು ಮೇಲಕ್ಕೆ. ನಗು. ಸ್ವಲ್ಪ ನಗು. ನೀ ನಕ್ಕರೆ ನಿನ್ನ ಶೇಖರಮಾವನಿಗೆ ಸಂತೋಷವಾದೀತು. ಎಲ್ಲಿ, ನಗು! ಸ್ವಲ್ಪ ನಗು!' ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಳು. ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ತಡೆಹಿಡಿದಷ್ಟು ಅಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಲೇ ಇತ್ತು.

ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವಳನ್ನು ಕಾಣದೆ ಶೇಖರ ತೋಟಕ್ಕೆ ಬರುವವರೆಗೂ ಅವಳ ಅಳು ಹಾಗೇ ಸಾಗಿತ್ತು. ಅವನು ಬರುವುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಲೂ

ಲಗುಬಗೆಯಿಂದ ಕಂಬನಿ ಮಿಡಿದುಕೊಂಡಳು. ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದ ತುಟಿಗಳನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸಿ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಒತ್ತಾಯದ ನಗೆ ಮೂಡಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದಳು. ಯಾವುದೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ತನ್ನ ಸ್ನೇಹಪೂರ್ಣ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ 'ಗೌರೀ' ಎಂದು ಕರೆದಾಗ ಅವಳಿಗೆ ಮತ್ತೆ ದುಃಖ ಉಕ್ಕಿ ಬಂತು. ಅವನಿಗೆ ಮುಖ ತೋರಿಸಲಾರದೆ ಅದನ್ನು ಸೆರಗಿನಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಮೊಳ ಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ತಲೆ ಹುದುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬಿಕ್ಕತೊಡಗಿದಳು.

ಶೇಖರನಿಗೆ ಕೊಂಚ ದಿಗಿಲಾಗದಿರಲಿಲ್ಲ. ತಾನು ಹೊರಡುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ವ್ಯಸನವಾಗುವಂತೆಯೇ ಅವಳಿಗೂ ಆದೀತೆಂಬುದು ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿದಿದ್ದಿತಾದರೂ ಬಿಕ್ಕಿಬಿಕ್ಕಿ ಅಳುವುದರವುಟ್ಟಿಗೂ ಅದು ಮುಂದುವರಿದೀತೆಂದು ಆತ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಪುಟ್ಟ ಹೃದಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಲುಮೆಯ ಆಳ ಅವನಿಗೆ ಕಂಡುಬಂದದ್ದು ಇದೇ ಮೊದಲ ಬಾರಿ. ಯಾವ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಅವಳನ್ನು ಸಾಂತ್ವನಗೊಳಿಸುವುದು ? ಏನು ಹೇಳುವುದು?—

ಉದ್ವೇಗದ ರಭಸವಿಳಿಯುತ್ತಲೂ ಅವಳ ಅಳುವೂ ತಾನಾಗಿಯೆ ನಿಂತುಹೋಯಿತು. ಸೆರಗಿನಿಂದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನೊರೆಸಿಕೊಂಡು ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರಿಸಿದಳು. ಶೇಖರನ ಕಡೆ ನೋಡುವುದಕ್ಕೂ ಸಹ ಅವಳಿಗೆ ಸಂಕೋಚವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ತನ್ನ ದುರ್ಬಲ ಹೃದಯವನ್ನು ಕಂಡು ಆತ ಏನೆಂದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೊ-ಎಷ್ಟು ನೊಂದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೊ – ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಎಂದೆಂದೂ ಅವನೆದುರಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದಳು.

ಅವಳ ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಶೇಖರ ಕೂಗಿ ಕರೆದ:

"ಗೌರಾ"

ಅವನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಾದ ಮಾರ್ಪಾಟು ಅಂಥ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲೂ ಅವಳಿಗೆ ತಿಳಿಯದಿರಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಆತ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಆಕೆ ಗುರುತಿಸದಿರಲಿಲ್ಲ.

"ಸುಮ್ಮನೆ ಅತ್ತರೇನು ಬರುತೈತಿ ಗೌರಾ!"

"ಇಲ್ಲ ಶೇಖರಮಾವಾ, ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ನಾ ಅಳೋದಿಲ್ಲ"

ಹರ್ಷಭರಿತನಾಗಿ ಆವಳ ಕೈಗಳೆರಡನ್ನು ತನ್ನ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ತಟ್ಟುತ್ತ ಕೇಳಿದ.

"ಅಳೋದಿಲ್ಲ ಹೌದಲ್ಲೋ? ಎಂದೆಂದೂ?"

"ಇಲ್ಲ ಮಾವಾ! ಎಂದೆಂದೂ ಅಳೋದಿಲ್ಲ!"

"ಹಾಂಗಿರಬೇಕು ಹುಡುಗಿ ಇದ್ದರ! ಅಂಥವರೇ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತಾರ. ಕತ್ತಿ ತಿರುವುತಾರ. ಕುದುರೆ ಏರುತಾರ. ಸರ್ಕಾರವನ್ನ ಹೊರಗೆ ಹಾಕ್ತಾರ. ಇಂಥಾ ಹುಡುಗಿಯರೇ ಬೇಕು ಗೌರಾ, ಇಂದಿನ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನಕ್ಕ. ನೀನೂ ಅಂಥಾ ಹುಡುಗಿ ಆಗುತೀಯಾ?"

"ನೀ ನನ್ನ ಕೂಡ ಇದ್ದರ ಏನು ಬೇಕಾದರೂ ಆದೇನು. ನೀನs ಹೋಗಿ ಬಿಟ್ಟರ ನನ್ನ ಕತೀನs ಮುಗೀತು!"

"ಹಾಂಗ ಯಾಕೆ ಮಾತಾಡ್ತೀಯೇ ಹುಚ್ಚಿ? ನಾ ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗ್ತೀನಿ? ಇಲ್ಲೇ ಇರತೀನಲ್ಲಾ ಮುನವಳ್ಳಿಯೊಳಗ? ಬರೀ ಒಂದು ಹೆರದಾರೀ ಮ್ಯಾಲ. ನಾ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರಬಹುದು. ನೀ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರಬಹುದು."

ಅರಳುಗಂಗಳಿಂದ ಅವನ ಮುಖವನ್ನೇ ದಿಟ್ಟಿಸುತ್ತ ಕಳವಳ ತುಂಬಿದ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದಳಾಕೆ.

"ಹಾಂಗಾದರ ದಿನಾಲೂ ಬರ್ತೀಯಾ ಮಾವಾ?"

"ಹೂ."

ಇಬ್ಬರೂ ಎದ್ದುಬಿಟ್ಟರು. ಕೈಲಿ ಕೈ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ತೋಟವನ್ನೆಲ್ಲ ಸುತ್ತಿದರು. ಕಬ್ಬು ಮುರಿದು ತಿಂದರು. ಪೇರಲಹಣ್ಣು ಸವಿದರು. ಲಿಂಬೀಕಾಯಿ ರಸದ ರುಚಿ ನೋಡಿ ನಾಲಗೆ ಚಪ್ಪರಿಸಿದರು.

ಮನೆಯ ಕಡೆ ಹೊರಳುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಶೇಖರ–"ನಾಳೆ ನಾ ಹೊರಡುವಾಗ ಆಳಬ್ಯಾಡ ಹಂ ಗೌರಾ!" ಎಂದ.

"ಇಲ್ಲಪ್ಪಾ. ಅಳೋದಿಲ್ಲ!" ಎಂದು ಆಕೆ ಭರವಸೆ ಕೊಟ್ಟಳು.

"ಅಳದಿದ್ದರ ಮತ್ತೇನು ಮಾಡ್ತೀಯೆ? ನಗುತೀಯಾ?"

"ಇಲ್ಲ."

"ಮತ್ತೇನಂತೀ ಹಾಗಾದರ?"

"ಗಾಂಧಿ ಮಹಾರಾಜಕೀ ಜೈ ಅಂತೀನಿ!"

"ನಮ್ಮಪ್ಪ ಪೋಲೀಸ್ ಅಲ್ಲೇನೇ? ಅವನ ಮುಂದೆ ಗಾಂಧಿ ಮಾರಾಜಕೀ ಜೈ ಅಂತೀಯಾ!"

"ಪೋಲೀಸ ಇರಲಿ. ಫೌಜದಾರ ಇರಲಿ. ನಂಗೇನು ಮಾಡತಾರ? ನಾ ಯಾಕ ಅವರಿಗೆ ಅಂಜಬೇಕು? ಅಂದೇ ಅಂತೇನೆ. ಗಾಂಧೀ ಮಾರಾಜಕೀ ಜೈನೂ ಅಂತೇನೆ—ನೆಹ್ರೂ ಮಾರಾಜಕೀ ಜೈನೂ ಅಂತೇನೆ!"

ಹಠಾತ್ತಾಗಿ ಶೇಖರನಿಗೆ ಶಾಂತಳ ನೆನಪಾಯಿತು. ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ತಲೆ ಎತ್ತಿ, ಎದೆ ಎತ್ತಿ ಬಿಂಕದಿಂದ ಅಡಿಯಿಡುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಗೌರಿಯ ಕಡೆ ನೋಡಿದ.

ಖಾದೀ ಲಂಗ ಬಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲಿ ಶಾಂತಾನೇ ಸೀರೆಯುಟ್ಟುಕೊಂಡು ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಲಿರುವಳೇನೊ ಎಂದು ಭ್ರಮೆಯಾಯಿತು. ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆಯೆ ಅವನ ನಾಲಗೆ ಪುಟುಪುಟಿಸಿತು—'ಶಾಂತಾ' ಎಂದು.

ದಿಗಿಲು ಬಿದ್ದು ಗೌರಿ ಅವನ ಮುಖವನ್ನೇ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡುತ್ತ "ಏನು ಶೇಖರಮಾವಾ, ಹಗಲುಹೊತ್ತೇ ಕನಸು ಗಿನಸು ಬಿತ್ತೇನು ನಿನಗ? ಯಾರನ್ನ ಕರೀತಿ ಶಾಂತಾ ಅಂತ?" ಎಂದಳು.

ಭ್ರಮೆಯ ಮಂಜು ಕರಗಿಹೋಗಿ ಶೇಖರ ಶುದ್ಧಿಯ ಮೇಲೆ ಬಂದ.

"ಆಂ? ಏನಂದಿ?" ಎಂದ.

"ಕನಸು ಬಿದ್ದಿತೇನೋ ಅಂದೆ"

"ಕನಸೇ? ಹಂ! ಕನಸು ಬಿದ್ದಿತ್ತು!"

"ಯಾರು ಬಂದಿದ್ದರು ಕನಸಿನೊಳಗ? ಶಾಂತಾನೇ?"

"ಅಲ್ಲ—"

"ಮತ್ತ್ಯಾರು ?"

"ಚೆನ್ನಮ್ಮರಾಣಿಯಂಥಾ ಒಬ್ಬ ಹುಡುಗಿ !"

"ಹೆಸರೇನಪ್ಪಾ ?"

"ಗೌರಾ. ಗೌರೀದೇವಿ ಅಂತ !" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆತ ಕಿಲಕಿಲನೆ ನಕ್ಕುಬಿಟ್ಟ.

ಅವಳೂ ನಗತೊಡಗಿದಳು.

ಲಗುಬಗೆಯಿಂದ ಕಂಬನಿ ಮಿಡಿದುಕೊಂಡಳು. ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದ ತುಟಿಗಳನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸಿ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಒತ್ತಾಯದ ನಗೆ ಮೂಡಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದಳು. ಯಾವುದೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ತನ್ನ ಸ್ನೇಹಪೂರ್ಣ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ 'ಗೌರೀ' ಎಂದು ಕರೆದಾಗ ಅವಳಿಗೆ ಮತ್ತೆ ದುಃಖ ಉಕ್ಕಿ ಬಂತು. ಅವನಿಗೆ ಮುಖ ತೋರಿಸಲಾರದೆ ಅದನ್ನು ಸೆರಗಿನಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಮೊಳ ಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ತಲೆ ಹುದುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬಿಕ್ಕತೊಡಗಿದಳು.

ಶೇಖರನಿಗೆ ಕೊಂಚ ದಿಗಿಲಾಗದಿರಲಿಲ್ಲ. ತಾನು ಹೊರಡುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ವ್ಯಸನವಾಗುವಂತೆಯೇ ಅವಳಿಗೂ ಆದೀತೆಂಬುದು ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿದಿದ್ದಿತಾದರೂ ಬಿಕ್ಕಿಬಿಕ್ಕಿ ಅಳುವುದರವುಟ್ಟಿಗೂ ಅದು ಮುಂದುವರಿದೀತೆಂದು ಆತ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಪುಟ್ಟ ಹೃದಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಲುಮೆಯ ಆಳ ಅವನಿಗೆ ಕಂಡುಬಂದದ್ದು ಇದೇ ಮೊದಲ ಬಾರಿ. ಯಾವ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಅವಳನ್ನು ಸಾಂತ್ವನಗೊಳಿಸುವುದು ? ಏನು ಹೇಳುವುದು? —

ಉದ್ವೇಗದ ರಭಸವಿಳಿಯುತ್ತಲೂ ಅವಳ ಅಳುವೂ ತಾನಾಗಿಯೆ ನಿಂತು ಹೋಯಿತು. ಸೆರಗಿನಿಂದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನೊರೆಸಿಕೊಂಡು ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರಿಸಿದಳು. ಶೇಖರನ ಕಡೆ ನೋಡುವುದಕ್ಕೂ ಸಹ ಅವಳಿಗೆ ಸಂಕೋಚವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ತನ್ನ ದುರ್ಬಲ ಹೃದಯವನ್ನು ಕಂಡು ಆತ ಏನೆಂದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೊ-ಎಷ್ಟು ನೊಂದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೊ – ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಎಂದೆಂದೂ ಅವನೆದುರಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದಳು.

ಅವಳ ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಶೇಖರ ಕೂಗಿ ಕರೆದ:

"ಗೌರಾ"

ಅವನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಾದ ಮಾರ್ಪಾಟು ಅಂಥ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲೂ ಅವಳಿಗೆ ತಿಳಿಯದಿರಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಆತ ಉಚ್ಚರಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಆಕೆ ಗುರುತಿಸದಿರಲಿಲ್ಲ.

"ಸುಮ್ಮನೆ ಅತ್ತರೇನು ಬರುತೈತಿ ಗೌರಾ !"

"ಇಲ್ಲ ಶೇಖರಮಾವಾ, ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ನಾ ಅಳೋದಿಲ್ಲ"

ಹರ್ಷಭರಿತನಾಗಿ ಅವಳ ಕೈಗಳೆರಡನ್ನು ತನ್ನ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ತಟ್ಟುತ್ತ ಕೇಳಿದ.

"ಅಳೋದಿಲ್ಲ ಹೌದಲ್ಲೋ ? ಎಂದೆಂದೂ ?"

"ಇಲ್ಲ ಮಾವಾ! ಎಂದೆಂದೂ ಅಳೋದಿಲ್ಲ !"

"ಹಾಂಗಿರಬೇಕು ಹುಡುಗಿ ಇದ್ದರ ! ಅಂಥವರೇ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತಾರ. ಕತ್ತಿ ತಿರುವುತಾರ. ಕುದುರೆ ಏರುತಾರ. ಸರ್ಕಾರವನ್ನ ಹೊರಗೆ ಹಾಕ್ತಾರ. ಇಂಥಾ ಹುಡುಗಿಯರೇ ಬೇಕು ಗೌರಾ, ಇಂದಿನ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನಕ್ಕ. ನೀನೂ ಅಂಥಾ ಹುಡುಗಿ ಆಗುತೀಯಾ ?"

"ನೀ ನನ್ನ ಕೂಡ ಇದ್ದರ ಏನು ಬೇಕಾದರೂ ಆದೇನು. ನೀನs ಹೋಗಿ ಬಿಟ್ಟರ ನನ್ನ ಕತೀನs ಮುಗೀತು !"

"ಹಾಂಗ ಯಾಕೆ ಮಾತಾಡ್ತೀಯೇ ಹುಚ್ಚಿ ? ನಾ ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗ್ತೀನಿ ? ಇಲ್ಲೇ ಇರತೀನಲ್ಲಾ ಮುನವಳ್ಳಿಯೊಳಗ ? ಬರೀ ಒಂದು ಹರದಾರೀ ಪ್ಯಾಲ. ನಾ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರಬಹುದು. ನೀ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರಬಹುದು."

ಅರಳುಗಂಗಳಿಂದ ಅವನ ಮುಖವನ್ನೆ ದಿಟ್ಟಿಸುತ್ತ ಕಳವಳ ತುಂಬಿದ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದಳಾಕೆ.

"ಹಾಂಗಾದರ ದಿನಾಲೂ ಬರ್ತೀಯಾ ಮಾವಾ ?"

"ಹೂ."

ಇಬ್ಬರೂ ಎದ್ದುಬಿಟ್ಟರು. ಕೈಲಿ ಕೈ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ತೋಟವನ್ನೆಲ್ಲ ಸುತ್ತಿದರು. ಕಬ್ಬು ಮುರಿದು ತಿಂದರು. ಪೇರಲಹಣ್ಣು ಸವಿದರು. ಲಿಂಬೇಕಾಯಿ ರಸದ ರುಚಿ ನೋಡಿ ನಾಲಗೆ ಚಪ್ಪರಿಸಿದರು.

ಮನೆಯ ಕಡೆ ಹೊರಳುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಶೇಖರ–"ನಾಳೆ ನಾ ಹೊರಡುವಾಗ ಅಳಬ್ಯಾಡ ಹಂ ಗೌರಾ !" ಎಂದ.

"ಇಲ್ಲಪ್ಪಾ. ಅಳೋದಿಲ್ಲ !" ಎಂದು ಆಕೆ ಭರವಸೆ ಕೊಟ್ಟಳು.

"ಆಳದಿದ್ದರ ಮತ್ತೇನು ಮಾಡ್ತೀಯೆ? ನಗುತೀಯಾ?"

"ಇಲ್ಲ."

"ಮತ್ತೇನಂತೀ ಹಾಗಾದರ?"

"ಗಾಂಧಿ ಮಹಾರಾಜಕೀ ಜೈ ಅಂತೀನಿ!"

"ನಮ್ಮಪ್ಪ ಪೋಲೀಸ್ ಅಲ್ಲೇನೇ? ಅವನ ಮುಂದೆ ಗಾಂಧಿ ಮಾರಾಜಕೀ ಜೈ ಅಂತೀಯಾ!"

"ಪೋಲೀಸ ಇರಲಿ. ಫೌಜದಾರ ಇರಲಿ. ನಂಗೇನು ಮಾಡತಾರ? ನಾ ಯಾಕ ಅವರಿಗೆ ಅಂಜಬೇಕು? ಅಂದೇ ಅಂತೇನೆ. ಗಾಂಧೀ ಮಾರಾಜಕೀ ಜೈನೂ ಅಂತೇನೆ—ನೆಹ್ರೂ ಮಾರಾಜಕೀ ಜೈನೂ ಅಂತೇನೆ!"

ಹಠಾತ್ತಾಗಿ ಶೇಖರನಿಗೆ ಶಾಂತಳ ನೆನಪಾಯಿತು. ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ತಲೆ ಎತ್ತಿ, ಎದೆ ಎತ್ತಿ ಬಿಂಕದಿಂದ ಅಡಿಯಿಡುತ್ತ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಗೌರಿಯ ಕಡೆ ನೋಡಿದ.

ಖಾದೀ ಲಂಗ ಬಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲಿ ಶಾಂತಾನೇ ಸೀರೆಯುಟ್ಟುಕೊಂಡು ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಲಿರುವಳೇನೊ ಎಂದು ಭ್ರಮೆಯಾಯಿತು. ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆಯೆ ಅವನ ನಾಲಗೆ ಪುಟುಪುಟಿಸಿತು—'ಶಾಂತಾ' ಎಂದು.

ದಿಗಿಲು ಬಿದ್ದು ಗೌರಿ ಅವನ ಮುಖವನ್ನೇ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡುತ್ತ "ಏನು ಶೇಖರಮಾವಾ, ಹಗಲುಹೊತ್ತೇ ಕನಸು ಗಿನಸು ಬಿತ್ತೇನು ನಿನಗ? ಯಾರನ್ನ ಕರೀತಿ ಶಾಂತಾ ಅಂತ?" ಎಂದಳು.

ಭ್ರಮೆಯ ಮಂಜು ಕರಗಿಹೋಗಿ ಶೇಖರ ಶುದ್ಧಿಯ ಮೇಲೆ ಬಂದ.

"ಆಂ? ಏನಂದಿ?" ಎಂದ.

"ಕನಸು ಬಿದ್ದಿತೇನೋ ಅಂದೆ"

"ಕನಸೇ? ಹಂ! ಕನಸು ಬಿದ್ದಿತ್ತು!"

"ಯಾರು ಬಂದಿದ್ದರು ಕನಸಿನೊಳಗ? ಶಾಂತಾನೇ?"

"ಅಲ್ಲ—"

"ಮತ್ತ್ಯಾರು ?"

"ಚೆನ್ನಮ್ಮರಾಣಿಯಂಥಾ ಒಬ್ಬ ಹುಡುಗಿ !"

"ಹೆಸರೇನಪ್ಪಾ ?"

"ಗೌರಾ. ಗೌರೀದೇವಿ ಅಂತ !" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆತ ಕಿಲಕಿಲನೆ ನಕ್ಕುಬಿಟ್ಟ.

ಅವಳೂ ನಗತೊಡಗಿದಳು.

[೫]

ಮುನವಳ್ಳಿಯಿಂದ ಬೈಲಹೊಂಗಲ, ಬೈಲಹೊಂಗಲದಿಂದ ಚಿಕ್ಕೋಡಿ. ಶಂಕರಪ್ಪನವರ ಪೋಲೀಸ್ ಕೆಲಸದ ಕಾರವಾನ್ ಈ ಎಲ್ಲ ಊರುಗಳನ್ನೂ ಸುತ್ತಿ ಮತ್ತೆ ಬೆಳಗಾವಿಗೇ ಮರಳಿ ಬಂದು ಬೀಡು ಬಿಟ್ಟಿದೆ.

ವರ್ಷಗಳು ಉರಳಿ ಹೋಗಿವೆ. ಚಳುವಳಿಯೂ ನಿಂತು ಹೋಗಿದೆ. ಗಾಂಧೀಜಿ ಸೆರೆಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಂದೂ ಆಗಿದೆ. ಶಾಲೆಗಳೆಲ್ಲ ಎಂದೋ ಆರಂಭವಾಗಿವೆ. ಶೇಖರನೂ ಮತ್ತೆ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದಾನೆ. ಆ ಊರು ಈ ಊರು ಅಲೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಸಹ ಅವನ ಚಿತ್ತವೆಲ್ಲ ಕಲ್ಲಾಪುರದಲ್ಲೇ ಇದೆ. ಅದರ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಪರಿದಾಡುತ್ತಿದೆ. ಒಮ್ಮೆ ಬೈಲಹೊಂಗಲದ ಬೇವಿನ ಗಿಡಗಳ ನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಮುನವಳ್ಳಿಯ ಮಲಪ್ರಭಾ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಈಜಾಡಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಕಿತ್ತೂರಿನ ಕೋಟೆಯನ್ನೇರಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಕಲ್ಲಾಪುರದ ಮಲ್ಲಣ್ಣನ ತೋಟದಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಗೆ ನೀರು ಹಾಯಿಸಿ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತದೆ. ಗೌರಿಗೆ ಪಾಠ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟು ತೃಪ್ತಿಪಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಸಿದ್ದ–ಮುದ್ದರನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ನಲಿಯುತ್ತದೆ.

ಈ ಮೂರು ವರ್ಷಗಳ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಆತ ಎಷ್ಟೋ ಬಾರಿ ಕಲ್ಲಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬಂದು ಕಾಣುವುದಾಗಿ ಮಾತುಕೊಟ್ಟು ಪತ್ರಬರೆಯುವುದಾಗಿ ಭರವಸೆ ನೀಡಿ, "ನೀನೂ ಆಗಾಗ ಪತ್ರ ಬರೀತಾ ಇರ ಬೇಕು" ಎಂದು ಗೌರಿಗೆ ಹೇಳಿ ಆ ಬಗ್ಗೆ ಅವಳಿಂದ ಭಾಷೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದಾನೆ. ಚಿಕ್ಕೋಡಿಯಿಂದ ಬೆಳಗಾವಿಗೆ ಬಂದ ಬಳಿಕ ಅವನು ಬರೆದಿದ್ದ ಕಾಗದಕ್ಕೆ ಆಗಲೇ ಗೌರಿಯಿಂದ ಉತ್ತರವೂ ಬಂದಿದೆ. ಅವಳೇ ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಕೈಬರಹದಲ್ಲೇ ಬರೆದಿದಾಳೆ. ಕಾಗದವೇ ಅದು ?—ಅಲ್ಲ—ಅವಳ ಸರಲ ಹೃದಯದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ! ದುಂಡಗಿನ ಮುತ್ತಿನಂಥ ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಅವಳು ಬರೆದಿದ್ದಾಳೆ.

' ಶೇಖರಮಾವನಿಗೆ—

ಕಲ್ಲಾಪುರದಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಗೌರವ್ವ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು.

ಇಲ್ಲಿ ನಾವೆಲ್ಲರೂ ನೆಟ್ಟಗಿದ್ದೇವೆ. ಅಪ್ಪ, ಅವ್ವ, ಅಜ್ಜ, ಸಿದ್ದಣ್ಣ, ಮುದ್ದಣ್ಣ ಎಲ್ಲರೂ ನೆಟ್ಟಗಿದ್ದಾರೆ. ಉಳಿವ್ಯಾ, ಬಾದ್ದುರ, ರಾಮಿ, ಚಂದ್ರಿ, ಎಲ್ಲ ನೆಟ್ಟಗಿವೆ.

ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ಬಹಳ ದಿನವಾಯಿತು. ಒಮ್ಮೆ ಬಂದು ಬೆಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೋಗಬೇಕು.

ಇಂತೀ ಶಿರಸಾಷ್ಟಾಂಗ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು.

ನಿಮ್ಮ,
ಗೌರ.

ಅಂತೂ ತಾನು ಕಲಿಸಿಕೊಟ್ಟದ್ದು ಸಾರ್ಥಕವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಪತ್ರವನ್ನು ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬರೆದಿದ್ದಾಳೆ,ಎಂದು ಶೇಖರ ಹಿಗ್ಗುತ್ತಾನೆ. ಶರೀರ ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಮನಸ್ಸು ಪಾತ್ರ ರೆಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹಾರಿ ಕಲ್ಲಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲೆಲ್ಲ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದೆ. ಗೌರಿಯನ್ನು ನಗಿಸಿ ನಕ್ಕು, ಅವಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತೋಟ, ಗುಡ್ಡ ಬೆಟ್ಟ ಸುತ್ತಿ, ಪೇರಲಹಣ್ಣು ತಿಂದು, ಲಿಂಬೇಕಾಯಿ ಸವಿದು, ನುಚ್ಚುಮಜ್ಜಿಗೆ ಕುಡಿದು ತೃಪ್ತಿಗೊಂಡು ಮರಳುತ್ತಿದೆ.

ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಮಾಸ್ತರು ಹೇಳುವುದರ ಕಡೆ ಗಮನವಿರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಅವರು ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಏನೇನೋ ಉತ್ತರ ನೀಯುತ್ತಾನೆ. ದೇಸಾಯಿ ಮಾಸ್ತರರು ಈಗ ಅಲ್ಲಿಲ್ಲ. ವರ್ಗವಾಗಿ ಬೇರೆ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಿದಾರೆ. ಅವನ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯ ಶಾಮರಾವ್ ಮಾಸ್ತರರೇ ಈಗ ಹೆಡ್‌ಮಾಸ್ತರಾಗಿದಾರೆ. ಈ ಹುಡುಗನಿಗೆ ಏನೋ ಆಗಿದೆ, ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಏಕೋ ಚಲವಿಚಲವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನವರು ಎಂದೋ ಅರಿತುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಎಂದಿನಿಂದಲೂ ಅವನು ಜಾಣ, ತೀಕ್ಷ್ಣಬುದ್ಧಿಯವ-ಎಂಬುದೂ ಅವರಿಗೆ ಗೊತ್ತು. ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನ ಈ ಮಂಜು ಬಹುಕಾಲ ತಡೆದುಳಿಯಲಾರದು. ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಮಾಯವಾದೀತು-ಎಂಬುದನ್ನೂ ಅವರು ಬಲ್ಲರು. ಅಂತೆಯೆ ಅವನ ಪಾಡಿಗೆ ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟದಾರೆ.

ದೇಸಾಯಿ ಮಾಸ್ತರರಿಂದ ಹೊಡೆತ ತಿಂದಿದ್ದ ಆ ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ ಹುಡುಗ ರಾಜನೂ ಮತ್ತೆ ಶಾಲೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಹಳ್ಳಿ ಹಳ್ಳಿ ತಿರುಗಿ, ಹಾಲು-ಮೊಸರು-ರೊಟ್ಟಿ-ನುಚ್ಚು-ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲು ತಿಂದು ತಿಂದು ಶೇಖರನ ಮೈ ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದರೆ, ರಾಜನದು ಮಾತ್ರ ಸೊರಗಿ ಸೊರಗಿ ಕಡ್ಡಿಯಂತಾಗಿದೆ. ಆದರೂ ಅವನ ದಿಟ್ಟತನವೇನೂ ಅಳಿದಿಲ್ಲ. ಉತ್ಸಾಹವೂ ಕುಗ್ಗಿಹೋಗಿಲ್ಲ. ಈಗಲೂ ಆತ ಎಲ್ಲಾ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲೂ ಹುರುಪಿನಿಂದ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಈ ಬಗೆಯ ಮುಂದಾಳುತನದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೇನೂ ಶೇಖರನಿಗಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಆತ ಆಗಾಗ ಚಟುವಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶಾಮರಾವ್ ಮಾಸ್ತರರ ಸಹವಾಸದಿಂದಾಗಿ ಓದುವ ಚಟವೂ ಅವನಿಗಂಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ. ಪಠ್ಯ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಬಗೆಗೆ ಆಸಕ್ತಿ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ. ಕತೆ, ಕಾದಂಬರಿ, ನಾಟಕ, ಕಾವ್ಯ, ಪ್ರಬಂಧ, ಚರಿತ್ರೆಗಳ ಗೀಳು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ. ಶಾಲೆಯ ಪುಸ್ತಕಾಲಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಓದಿ ಮುಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅದು ಸಾಲದೆ ನಗರದ ವಾಚನಾಲಯಕ್ಕೂ ಹೋಗಿ ಓದುತ್ತಾನೆ. ಓದು ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆಲ್ಲ ಅವನ ಜ್ಞಾನ ಭಂಡಾರವೂ ಕೂಡ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದೆ. ವಿಶಾಲ ಪ್ರಪಂಚದ ಅಗಣಿತ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಗಳು ಅವನ ದೃಷ್ಟಿಯೆದುರಿಗೆ ಅದ್ಭುತವಾದ ನವಸೃಷ್ಟಿಯೊಂದನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತವೆ.

ಶಾಮರಾಯರು ಊಹಿಸಿದ ಹಾಗೆ ದಿನೇ ದಿನೇ ಅವನ ಮನಸಿನ ಮಂಜೂ ಮಾಯವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಚರ್ಚಾಕೂಟದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಭಾಗವಹಿಸಿ ಭಾಷಣ ಮಾಡುವುದನ್ನೂ ಕಲಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಮೊದಲಸಾರಿ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೇರಿ ಬಂದಾಗ ಹುಟ್ಟಿದ ನಡುಕ ಈಗ ಹಳೆಯ ನೆನಪಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ. ಶಾಲೆಯ ಶಿಕ್ಷಕರೆಲ್ಲಾ ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಮ್ಮೆಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಂತಾಗಿದೆ. "ಈ ಹುಡುಗ ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ದಿನ ಮುಂದೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಂದ ನಮ್ಮ ಶಾಲೆಗೆ ಹೆಸರು ಬರುತ್ತದೆ" ಎಂದು ಶಾಮರಾಯರು ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಮನೆಯಲ್ಲೂ ಎಲ್ಲಾ ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದ ಸಾಗಿದೆ. ಶಿವಣ್ಣನ ಹೈಸ್ಕೂಲು ಶಿಕ್ಷಣ ಸುಲಲಿತವಾಗಿ ನಡೆದಿದೆ; ಪ್ರತಿ ವರ್ಷವೂ ವರ್ಗಕ್ಕೆಲ್ಲ ಮೊದಲನೆಯ ವನಾಗಿ ತೇರ್ಗಡೆಯಾಗುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. ಆರು ರೂಪಾಯಿನ ಶಿಷ್ಯವೃತ್ತಿ ಯನ್ನೂ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಪಾರ್ವತಮ್ಮ ಈಗ ನಾಲ್ಕು ಮಕ್ಕಳ ತಾಯಿ. ಶೇಖರ ಹುಟ್ಟಿದ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳ ಮೇಲೆ ಜನ್ಮ ತಳೆದ ಈ ಪುಟ್ಟ ಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೆ ತಂದೆತಾಯಿಗಳಿಬ್ಬರಿಗೂ ವಿಲಕ್ಷಣ ಮೋಹ ಹುಟ್ಟಿದೆ. ಶಂಕರಪ್ಪನವರ ಸಂಬಳದ ಅಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಆಗಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಂಸಾರ ಹಾಯಾಗಿ ಸಾಗುತ್ತಿದೆ. ಪುಟ್ಟ, ಚಿಣ್ಣರಿಂದ-ವಿರೂಪಾಕ್ಷ, ಚೆನ್ನ ರಿಂದ ಮನೆ ನಲಿಯುತ್ತಿದೆ.

ವಕೀಲರ ಮಗಳು ಶಾಂತಾ ಈಗ ದೊಡ್ಡವಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಶೇಖರ ಆಗಾಗ ಅವರ ಮನೆಗೂ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಅವಳ ತಂದೆ ತಾಯಿ ಅವನನ್ನು ತುಂಬ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅಂದು ಧ್ವಜವಂದನೆಯ ದಿನ ತಮ್ಮ ಮಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಕುಡಿಯೊಡೆದು ಅವನ ವಿಚಾರ ದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ತುಂಬ ಪ್ರೀತಿ ಹುಟ್ಟಿದೆ. ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥ ಸಂಗ್ರಹವಲ್ಲಿನ ಕನ್ನಡ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಓದಲು ರಾಯರು ಅನುಮತಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಆಗಾಗ ಅವನು ಮುಂದೆ ಮಾಡಿದ ಸಂದೇಹಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಸಮಾಧಾನವನ್ನೂ ಹೇಳು ತ್ತಾರೆ. 'ನೀನಿನ್ನೂ ಓದಿ, ವ್ಯಾಸಂಗ ಮಾಡಿ ದೊಡ್ಡ ವಕೀಲನಾಗಬೇಕು ಶೇಖರಾ !' ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ. 'ವಕೀಲಿ ಅಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಉದ್ಯೋಗ. ಅದನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡೇ ದೇಶಸೇವೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಬಹುದು' ಎಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ವಕೀಲಿ ! ದೇಶಸೇವೆ!—'ಸರಿ' ಎಂದುಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟು ಶೇಖರ ತನ್ನ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ತಾನು ಮಗ್ನನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಪಟ್ಟಣದ ಸುಧಾರಿಸಿದ ಜನರ ಈ 'ದೇಶಸೇವೆ'ಯ ಕಲ್ಪನೆ ಅವನಿಗೆ ಹಿಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನ ಹೃದಯವೆಲ್ಲ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲೇ ಸಿಲುಕಿಕೊಂಡಿದೆ. ಆ ಕಲ್ಲಾಪುರ, ಮುನವಳ್ಳಿ, ಕಿತ್ತೂರು, ಬೈಲಹೊಂಗಲ, ಸವದತ್ತಿ, ಸಂಪಗಾಂವಿ....ತನ್ನ ಎದೆಯ ತಂತುಗಳನ್ನು ಆ

ಹಳ್ಳಿಗಾಡು ಪ್ರದೇಶ ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡ ಹಾಗೆ ಅವನಿಗೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತಿದೆ.

ತಾನು ಮುಂದೆ ಓದಬಹುದ್ದೆಂಬ ವಿಚಾರದಲ್ಲೂ ಅವನಿಗೆ ಭರವಸೆಯಿಲ್ಲ. ಈ ಶಾಲಾ ಶಿಕ್ಷಣದ ಬಗ್ಗೆ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಮಾತು ಹಾಗಿರಲಿ. ಪೋಲೀಸ್ ಶಿಪಾಯಿ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿರುವ ತನ್ನ ಬಡ ತಂದೆ ಬಿ. ಎ ಎಲೆಲ್.ಬಿ. ವರೆಗೆ ಕಲಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವೇ ಎಲ್ಲಾದರೂ? ಶಿಷ್ಯವೃತ್ತಿ ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಶ್ರೀಮಂತರಿಂದ ಸಹಾಯ ದೊರಕಿಸಿ ಓದಿದರೂ ಓದಬಹುದು. ವಾರದ ಮನೆ ಊಟ ಮಾಡಿ ಕಾಲ ತಳ್ಳಬಹುದು. ಅದೆಲ್ಲ ಅವನಿಗಿಷ್ಟವಿಲ್ಲ. ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಮಂತರನ್ನು ಯಾಚಿಸಬೇಕೇ?....ಆ ವಿಚಾರವೇ ಅವನನ್ನು ಕೆರಳಿಸಿಬಿಡುತ್ತದೆ.

ಚಳುವಳಿಯ ಕಾಲ ಹಿಂದುಳಿದು ಹೋಗಿದೆ. ಜನರೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಸೆರಮನೆ ಸೇರಿದವರೂ ಮರಳಿ ಬಂದೊಡನೆ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಮದುವೆ ಮುಂಜಿಗಳೂ ನೆರವೇರುತ್ತಿವೆ. ಶೋಭನ ಪ್ರಸ್ತಗಳೂ ಜರುಗುತ್ತಿವೆ. ವ್ಯಾಪಾರ ಭರದಿಂದ ಸಾಗುತ್ತಿದೆ. ದುಡ್ಡು ಗಳಿಸಬೇಕು, ಶ್ರೀಮಂತರಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಆಸೆ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಆವರಿಸಿದೆ. ಶ್ರೀಮಂತರು ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರೀಮಂತರಾಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಬಡವರು ಮಾತ್ರ ಇನ್ನೂ ಬಡವರಾಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನಿರುದ್ಯೋಗದ ಸಮಸ್ಯೆ, ದಿನದಿನಕ್ಕೂ ಭೀಕರರೂಪ ತಳೆಯುತ್ತಿದೆ. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲ 'ಕೆಲಸವಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ಕೂಗೇ ಕೂಗು. ಚಳುವಳಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೆರಮನೆ ಸೇರಿದರೂ ಸಹ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಲೂ ಹೊಟ್ಟೆಗಾಗಿ ಸರ್ಕಾರಿ ನೌಕರಿಗಳಿಗಾಗಿ ಬಾಯಿ ಬಾಯಿ ಬಿಡುವ ಸಂದರ್ಭ ಬಂದಿದೆ.

ನಗರದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ವಿಷಮತೆ ತಾಂಡವವಾಡುತ್ತಿದೆಯಾದರೂ ಶೇಖರನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಎಂದಿನ ಶಾಂತಿಯೆ ಇಂದಿಗೂ ಇದೆ. ಆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿಲ್ಲ. ನಾಲ್ಕು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಆ ತಂದೆ ತಾಯಿ ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದ ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಿರಿಯವರಿಬ

ರೂ ಕಲಿಯಬೇಕು, ಮ್ಯಾಟ್ರಿಕ್ ಆದರೂ ಮುಗಿಸಬೇಕು. ಎಲ್ಲಾದರೂ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸೇರಬೇಕು, ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕು. ಮನೆಗೆ ಸೊಸೆಯಂದಿರು ಬರಬೇಕು. ಅನಂತರ ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಅವರೇ ಓದಿಸಿಯಾರು. ತಾವಿಬ್ಬರೂ ಸುಖವಾಗಿ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಬಹುದು—ಎಂದು ಅವರ ವಿಚಾರ. ಅಷ್ಟಾದರೆ ತಮ್ಮ ಬಾಳು ಸಾರ್ಥಕವಾದ ಹಾಗೆ ಎಂದು ಅವರ ಭಾವನೆ.

ಆದರೆ ತಮ್ಮ ಈ ಅಲ್ಪ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ಕೈಗೂಡಬಹುದೆಂಬ ಭರವಸೆ ಅವರಿಗಿಲ್ಲ. ಈಚೆಗೆ ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ತೊಂದರೆ ವಿಕಾರ ರೂಪ ತಳೆದು ಅವರೆದುರಿಗೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತಿದೆ. ಒಂದು ಅಪರಾಧದ ತಪಾಸಣೆಗಾಗಿ ಶಂಕರಪ್ಪ ಫೌಜದಾರರೊಂದಿಗೆ ಹಳ್ಳಿಯೊಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಮರಳಿ ಬಂದಾಗಿನಿಂದ ಸಂಕಟದ ಕರಾಳ ಛಾಯೆ ಮನೆಯ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತಿದೆ.

ಒಂದು ದಿನ ಸಾಯಂಕಾಲ ಶೇಖರ ಮನೆಗೆ ಮರಳಿದಾಗ ಆ ಸಂಕಟದ ಅಸ್ಪಷ್ಟ ಆಕೃತಿ ಅವನೆದುರು ಬಂದಂತಾಯಿತು. ತಂದೆತಾಯಿಗಳಿಬ್ಬರೂ ಅಡಿಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆ ವಿಚಾರವನ್ನೆ ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೊರಗಡೆ ಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಶೇಖರನಿಗೆ ಆ ಮಾತುಗಳೆಲ್ಲ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ತಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು.

"ಬಹಾಳ ಕಷ್ಟ ಬಂತು ನೋಡು ಈ ಫೌಜದಾರನ ಕಾಲಾಗ. ಇವಗ ವಿರುದ್ಧ ನಡೆದರೂ ಕಷ್ಟ. ಬಿಟ್ಟರೂ ಕಷ್ಟ. ಬಲೆ ಪಂಚಾಯಿತಿ ಬಂತು."

"ಮತ್ತೇನಾತು ?" ಎಂದು ತಾಯಿಯ ಕಳವಳದ ಪ್ರಶ್ನೆ.

"ಆಗೂದೆಲ್ಲ ಆತು. ಆ ಹಳ್ಳಿಗೆ ತಪಾಸಣಿಗೆ ಹೋದಾಗಿನಿಂದ ಕೈ ತೊಳಕೊಂಡು ಬೆನ್ನ ಹತ್ತಿದಾನ ಮಾರಾಯ. ಇವನ ಕಡೆ ಆಗಿ ಸಾಕ್ಷಿ ಹೇಳಬೇಕಂದರ ಸುಳ್ಳೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗತೈತಿ. ಸಾಕ್ಷಿ ಹೇಳದಿದ್ದರ ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಉರಲು ಬರತೈತಿ."

"ಆದದ್ದಾದರೂ ಏನು ?"

"ಖೂನಿ ತಪಾಸಣಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಿವಲ್ಲ—ನಾಲ್ಕಾರು ಮನೆಯವರನ್ನ ಹಿಡಿದು, ಹೊಡೆದು, ಬಡೆದು ಪೀಡಿಸಿದ ಫೌಜದಾರ. ಅಂಜಿಕಿ ಹಾಕಿ ಕಬೂಲಿ

ಜವಾಬು ತಗೋಬೇಕಂತ ಮಾಡಿದ್ದ. ಹೆಂಡ ಬೇರೆ ಕುಡಿದಿದ್ದ. ಗಂಡಸ ರನ್ನ ಹಿಡಿಯೂದು ಅಲ್ಲದೆ ಹೆಂಗಸರ ಮ್ಯಾಲ ಕೈ ಹಾಕಿದರ ಸುಮ್ಮನಿರ್ತಾ ರೇನು ಜನರು ? ಹತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ಮಂದಿ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಅವನ ಅರಿವೆ ಎಲ್ಲಾ ಬಿಚ್ಚಿ ಹಾಕಿ ಹೊಡೆದು ಹೊಡೆದು ಮೆತ್ತಗಮಾಡಿದರು. ಊಟದ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ಮಾಡೋದಕ್ಕಂತ ನಾ ಹೋಗಿದ್ದವ ತಿರುಗಿ ಬರೋದರೊಳಗ ಪೂರಾ ಫಜೀತಿ ಆಗಿತ್ತು."

"ಆಮ್ಯಾಲ ?"

"ಅವನ್ನ ಗಾಡಿಯೊಳಗ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬೆಳಗಾವಿಗೆ ತರಬೇಕಾದರ ಸಾಕು ಸಾಕಾಗಿ ಹೋಯ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ಬಂದ ಬಳಿಕ ಆ ಊರಿಗೆ ಪೋಲೀಸ್ ಪಾರ್ಟಿ ಕಳಿಸಿದ. ಅವರು ಹೋಗಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ಮುವ್ವತ್ತು ಜನರನ್ನು ಹೊಡೆದು ಬಡೆದು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಲಾಕಪ್ಪಿನೊಳಗ ಹಾಕಿದ್ದಾರ. ಅವರ ಮ್ಯಾಲ ಖಟ್ಲೆ ನಡಿದ್ಯೆತಿ ಈಗ."

"ನೀವೇನು ಮಾಡಬೇಕಂತೆ ?"

"ತಪಾಸಣಿಗೆ ಹೋದಾಗ ಇಂಥಿಂಥವರು ಫೌಜದಾರನ್ನ ಹೊಡೆದರು ಅಂತ ಸಾಕ್ಷಿ ಹೇಳಬೇಕಂತೆ. ಹೊಡೆಯುವಾಗ ನಾ ಅಲ್ಲಿರಲೇ ಇಲ್ಲ. ಅಂದ ಮ್ಯಾಲ ಇಂಥಾವರs ಹೊಡೆದರು ಅಂತ ಸುಳ್ಳು ಸಾಕ್ಷಿ ಹ್ಯಾಂಗ ಹೇಳೋದು? ಇವ ಮಾಡಿದ ಹಲ್ಕಟತನಕ್ಕ ಹೊಡೆತ ಬಿದ್ದದ್ದೂ ನೆಟ್ಟಗೇ ಆಯ್ತು. ಆ ಹಳ್ಳಿಯವರು ಚಲೋ ಕೆಲಸಾನs ಮಾಡಿದಾರ. ಪೋಲೀಸ್ ಫೌಜದಾರ ಆದರೇನಾತು ? ಕಾಯಿದೆ ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳೋದಕ್ಕ ಇವರನ್ನಿಟ್ಟರ ಇವರೇ ಇಂಥಾ ಹೊಲಸು ಕೆಲಸಾ ಮಾಡಬೇಕೇನು ? ಈ ಫೌಜದಾರಗ ಬಹಳ ಸೊಕ್ಕು ಬಂದೈತಿ. ಆ ಹಳ್ಳೀಮಂದಿ ಅವಗ ಚಲೋ ಬುದ್ಧೀ ಕಲಿಸೀದಾರ. ಅವರ ವಿರುದ್ಧ ನಾ ಸುಳ್ಳುಸಾಕ್ಷಿ ಹ್ಯಾಂಗ ಹೇಳಲಿ ?"

"ನಿಮ್ಮನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ಬ್ಯಾರೆ ಯಾರೂ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲೇನು ಅವತ್ತು ?"

"ಇಲ್ಲ. ನಾ ಒಬ್ಬನs ಹೋಗಿದ್ದೆ ಅವನ ಸಂಗಡ. ಅದs ಮೂಲ ಆಗೈತಿ."

"ಹಾಗೆಂದರ ನಿನ್ನೊಬ್ಬರ ಸಾಕ್ಷೀ ಮ್ಯಾಲ ಆ ಹಳ್ಳಿಯವರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಾ ಆಗಬೇಕೇನು ?"

"ಹೌದು. ನಾ ಸಾಕ್ಷಿ ಹೇಳದಿದ್ದರ ಈ ಖಟ್ಲೆ ರದ್ದಾಗತೈತಿ. ಫೌಜದಾರನ ಬಣ್ಣ ಎಲ್ಲಾ ಹೊರಬಿದ್ದು ಅವಮಾನ ಆಗತೈತಿ. ಅದಕs ಅವ ನನ್ನ ಕಾಡುತಾ ಇದಾನ. ಏನು ಮಾಡಲಿ ?"

"ಮಾಡೂದೇನು ? ಶಿವ ಅದಾನ ಮ್ಯಾಲ. ಎಲ್ಲಾ ನೋಡಿಕೋತಾನ. ಸುಳ್ಳು ಸಾಕ್ಷಿ ಮಾತ್ರ ಹೇಳಬ್ಯಾಡ್ರಿ." ಎಂದು ದನಿಗೂಡಿಸಿದರು ಪಾರ್ವತಮ್ಮ.

ಪೋಲೀಸು ಖಾತೆಯಂಥ ಹೆಸರುಗೆಟ್ಟ ನೌಕರಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಸತ್ಯಪ್ರಿಯನಾಗಿ ಉಳಿದಿದ್ದ ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಶೇಖರನಿಗೆ ಅಭಿಮಾನವೆನ್ನಿಸದಿರಲಿಲ್ಲ. ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಒರಟು ಒರಟಾಗಿ, ಕಠೋರವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುವ ಅವರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಎಂಥ ಸತ್ವವಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನರಿತಾಗ ಅವನಿಗೆ ಧನ್ಯತೆಯೆನ್ನಿಸದಿರಲಿಲ್ಲ. "ಅಯ್ಯೋ ! ಫೌಜದಾರಗ ವಿರುದ್ಧ ಹೋದರೆ ನೌಕರಿ ಹೋದೀತು. ಅದೆಲ್ಲಾ ನಮಗ್ಯಾಕಂತೆ ! ಅವನ ಮನಸಿನಂತೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಹೇಳಿಬಿಡಿರಿ" ಎಂದು ಸಲಹೆ ಕೊಡದೆ "ಸುಳ್ಳುಸಾಕ್ಷಿ ಹೇಳಬ್ಯಾಡ್ರಿ" ಎಂದು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ನುಡಿದ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಬಗೆಗೂ ಅವನಿಗೆ ಹೆಮ್ಮೆಯೆನ್ನಿಸದಿರಲಿಲ್ಲ.

ಆದರೆ—ಈ ಮಾತು ನಡೆದ ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳಲ್ಲೇ ತನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಬಂದೊದಗಿದ ವಿಪತ್ತಿನ ಸಮಾಚಾರ ತಿಳಿದಾಗ ಕ್ಷಣಕಾಲ ಆತನಿಗೂ ವ್ಯಥೆಯಾಗದಿರಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಪರವಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಿ ಹೇಳಲು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದುದಕ್ಕಾಗಿ ಶಂಕರಪ್ಪನವರ ಮೇಲೆ ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಫೌಜದಾರ ಕೆರಳಿದ ಹಾವಿನಂತೆ ಕಾದು ಕುಳಿತಿದ್ದವನು ಒಂದು ದಿನ ಲಾಕಪ್ಪಿನ ಕಾವಲಿಗಾಗಿ ಅವರನ್ನು ನಿಯಮಿಸಿದ್ದಾಗ ಕೈದಿಗಳ ಹತ್ತಿರ ಬೀಡಿ ಸಿಕ್ಕ ನೆಪದಿಂದ ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆಸಿದ. ವಿಷಯ 'ಸಾಹೇಬ'ನ ಕಡೆ ಹೋಯಿತು. 'ಸಾಹೇಬ' ಸೂಪರಿಂಟೆಂಡೆಂಟ್ ಆಂಗ್ಲಮನುಷ್ಯ. ಶಂಕರಪ್ಪನವರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ 'ಜವಾಬು' ಕೇಳಿದ. ಬೀಡಿಯ ವಿಚಾರ ತನಗೇನೂ ತಿಳಿಯದೆಂದು ಅವರು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಫೌಜದಾರ ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಗೆ ಮಾಡಿ "ಸುಳ್ಳು

ಹೇಳ್ತೀಯಾ ಹರಾಮ್‌ಖೋರ್ ! ನಡೆ ಹೊರಗೆ !" ಎಂದು ಗದರಿಸಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಚಾರಣೆಗೆ ಅವಕಾಶವನ್ನೆ ಕೊಡದೆ ಕಳುಹಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದ. ಫೌಜದಾರನ ಮಾತಿನೆದುರಿಗೆ ಬಡ ಪೋಲೀಸನೊಬ್ಬನ ಮಾತಿಗೆ ಏನು ಬೆಲೆ ಕೊಟ್ಟಾನು ಆ ಸಾಹೇಬ ! ಶಂಕರಪ್ಪನವರನ್ನು ತಪ್ಪಿತಸ್ಥರನ್ನಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ಅವರ "ದರ್ಜೆ" ಯನ್ನು ಕಡಿಮೆಮಾಡಿ ಮೂರು ರೂಪಾಯಿ ಸಂಬಳವನ್ನು ಕಡಿದು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ—ಆರು ತಿಂಗಳಿನ ಕಾಲ.

ಈ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದೆ ಶಂಕರಪ್ಪ ಬೇರೆ ಊರಿಗೆ ವರ್ಗ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟರು. ವರ್ಷದ ಮಧ್ಯೆ ಬೇರೆ ಊರಿಗೆ ಹೊರಡುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದರೆ ಹುಡುಗರ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆಯುಂಟಾಗು ತ್ತಿತ್ತು. ವರ್ಷ ಮುಗಿಯಲಿ. ಮಕ್ಕಳಿಬ್ಬರ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳೂ ಮುಗಿದುಹೋಗಲಿ-ಮುಂದಿನ ವರ್ಷ ಎಲ್ಲಿಗಾದರೂ ಹೋದರಾದೀತು ಎಂದುಕೊಂಡು ಎಲ್ಲವನ್ನು ತಾಳಿಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದರು. ಫೌಜದಾರ ಅಷ್ಟಕ್ಕೇ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ನಿತ್ಯವೂ ಶನಿಯಂತೆ ಪೀಡಿಸಲು ಮೊದಲು ಮಾಡಿದ. ಯಾವುದಾದರೊಂದು ನೆಪ ತೆಗೆಯುವುದು—ಶಂಕರಪ್ಪನವರನ್ನು ಅವಹೇಳನೆ ಮಾಡುವುದು—ಬೈಗುಳ ಮಳೆ ಸುರಿಸುವುದು- ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ -ಈರುಳ್ಳಿ ತಿಂದು ಬೆಳೆದ ಹಳ್ಳಿಯ ರಕ್ತ ಶಂಕರಪ್ಪನವರದು. ಎಷ್ಟು ದಿನ ಅಂತ ತಾಳಿ ಕೊಂಡೀತು ಈ ಅವಮಾನವನ್ನು ? ಈ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ? —ಒಂದು ದಿನ ಅವರ ಅಸಹನೆ ಭುಗಿಲೆಂದು ಉರಿದೆದ್ದಿತು.

ರಾತ್ರಿಯ "ಹಾಜರಿ" ನಡೆದಿದ್ದಾಗಿನ ಘಟನೆ. ನೂರಾರು ಜನ ಪೋಲೀ ಸರು ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು "ಹಜರ್" "ಹಜರ್" ಎಂದು ಕೂಗುತ್ತಿ ದ್ದರು. ಶಂಕರಪ್ಪನವರ ಹೆಸರು ಬಂತು. ಅವರ ಸರದಿ ಬರುತ್ತಲೂ-ಕಂಠ ತುಂಬ ಕುಡಿದು ಬಂದಿದ್ದ ಫೌಜದಾರ- "ಏ ಹರಾಮ್‌ಖೋರ್, ಬದ್ಮಾಷ್ ಲಿಂಗಾಡ್ಯಾ !" ಎಂದು ಕೂಗಿಕೊಂಡ. ಯಾವ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿರ ದಿದ್ದರೂ ಸುಮ್ಮಸುಮ್ಮನೆ ಬೈಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆಯೆ ? ನೂರಾರು ಜನ ಸಹೋದ್ಯೋಗಿಗಳೆದುರಿನಲ್ಲಾದ ಈ ಅವಮಾನವನ್ನು ಶಂಕರಪ್ಪ ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳ

ಲಿಲ್ಲ. ಕಾಲಲ್ಲಿದ್ದ ದಪ್ಪಗಿನ ಚಪ್ಪಲು ಎತ್ತಿ ಫೌಜದಾರನಿಗೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ಎಸೆದರು. ಅದು ಅವನ ಮುಖಕ್ಕೆ "ರಪ್" ಎಂದು ಮುತ್ತು ಕೊಡುವುದರೊಳಗಾಗಿಯೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಮಾಯವಾಗಿಬಿಟ್ಟರು. "ಹಿಡಿ ! ಹಿಡಿ !" ಎಂಬ ಕೂಗೆದ್ದಿತಾದರೂ ಯಾರೂ ಅವರನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಗೊಡವೆಗೆ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ. ಪೋಲೀಸರಲ್ಲಿ ಬಹು ಜನ ಆ ಫೌಜದಾರನಿಂದ ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಮಾನಿತರಾದವರೇ. "ಬಹಾದ್ದರ ಮಗ. ಚಲೋ ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡಿದ! ಈ ಲಫಂಗ ಫೌಜದಾರಗ, ಇಂಥ ಹಲ್ಕಟ ಮನುಷ್ಯಗ ಹೀಗs ಚಪ್ಪಲ್ ಹೊಡೆತ ಬೀಳ್ತಾ ಇರಬೇಕು ದಿನಾಲೂ" ಎಂದುಕೊಂಡು ಶಂಕರಪ್ಪನವರ ಸಾಹಸವನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿದರು.

ಪ್ರಕರಣ ಮತ್ತೆ 'ಸಾಹೇಬ'ನ ವರೆಗೆ ಹೋಯಿತು. ಆತ ಶಂಕರಪ್ಪನವರಿಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ರೂಪಾಯಿ ದಂಡ ವಿಧಿಸಿ ಚಂದಗಡಕ್ಕೆ ವರ್ಗ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟ !

ದಂಡದ ಹಣವನ್ನೇನೊ ತೆತ್ತು ಬಂದರು. ಇನ್ನೂ ಐವತ್ತುರೂಪಾಯಿ ದಂಡವಾಗಿದ್ದರೂ ತೆರಲು ಸಿದ್ಧರಿದ್ದರು. "ಆ ಮಗನ ಸೊಕ್ಕು ಇಳಿಸಿದೆನಲ್ಲ ! ನೂರಾರು ಪೋಲೀಸರೆದುರಿಗೆ ಅವಗ ಒಳ್ಳೆ ಕೈ ತೋರಿಸಿದೆನಲ್ಲಾ !" ಎಂದು ಅವರಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಚಂದಗಡಕ್ಕೆ ವರ್ಗವಾದುದು ತಿಳಿಯುತ್ತಲೂ ಆ ಸಮಾಧಾನವೆಲ್ಲ ಮಾಯವಾಯಿತು.

ಆ ದಿನ-ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅದರದೇ ಮಾತುಕತೆ. ವರ್ಗವಂತೂ ಆಯಿತು. ಮುಂದೆ ?

"ಚಂದಗಡದೊಳಗ ಕನ್ನಡ ಸಾಲಿ ಇಲ್ಲ. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಸಾಲೀನೂ ಇಲ್ಲ" ಎಂದರು ಶಂಕರಪ್ಪ.

"ಹಾಂಗಾದರ ಏನು ಮಾಡೂದು ?" ಎಂದು ಪಾರ್ವತಮ್ಮ ಕೇಳಿದರು.

"ಏನ ಮಾಡೂದು ? ಒಳ್ಳೇ ಪೀಕಲಾಟ ಬಂತು. ದೇವರು ಇಂಥಾ ಪ್ರಸಂಗ ಎಂದೂ ತಂದಿರಲಿಲ್ಲ ನನಗೆ" ಎಂದು ಶಂಕರಪ್ಪ ಕೈಗಳೆರಡನ್ನೂ ತಲೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಕುಳಿತುಕೊಂಡರು.

"ಹೀಗ ಕೂತರ ಹ್ಯಾಂಗಾದೀತು ? ಏನಾರs ಮಾಡಬೇಕಲ್ಲ !" ಎಂದು ಪಾರ್ವತಮ್ಮ ಪತಿಯನ್ನೆಚ್ಚರಿಸಿದರು.

"ಏನ ಮಾಡಬೇಕು ನೀನs ಹೇಳು. ನನಗಂತೂ ಸಾಕುಸಾಕಾಗಿ ಹೋಯ್ತು ಈ ನೌಕರಿಯಿಂದ. ಬೆಳಗಿನಿಂದ ರಾತ್ರಿಯ ತನಕ ಕತ್ತೆ ಚಾಕ್ರಿ ಮಾಡಿದರೂ ನನಗ ಸಿಕ್ಕೂದು ಪಗಾರ ಕಡಿತ-ದಂಡ-ಯಾವ್ಯಾವದೋ ಊರಿಗೆ ವರ್ಗಾವರ್ಗಿ. ಈ ಹೊಲಸು ಸರ್ಕಾರೀ ನೌಕರಿಗೆ ಯಾಕಾರೆ ಬಂದು ಬಿದ್ದೆನೊ ! ಸುಮ್ಮನs ಹೊಲಾಮನಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹಳ್ಳಿಯೊಳಗs ಇರಬ ಹುದಿತ್ತು !" ಎಂದು ಉದ್ವೇಗದಿಂದ ನುಡಿದರು ಶಂಕರಪ್ಪ.

"ಅದೆಲ್ಲ ಸರಿ. ಆದರ ಆದ್ದು ಆಗಿಹೋಯ್ತು. ಈ ನೌಕರಿಯೊಳಗ ಸಿಕ್ಕೊಂಡು ಬಿದ್ದೇವಿ. ದೇವರು ನಡಸಿದಾಂಗ ನಡೀಲಿ. ಹ್ಯಾಂಗಾದರೂ ಆಗಿ ಒಮ್ಮೆ ಇವರಿಬ್ಬರ ಸಾಲಿ ಮುಗಿದುಹೋದರ ನಾವು ಪಾರಾದೇವು."

"ಪರೀಕ್ಷೆ ಮುಗಿದುಹೋಗುವವರೆಗಾದ್ರೂ ಇಲ್ಲೇ ಇರೂಹಾಂಗಿದ್ದರ ಏನಾದರೂ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರುತಿತ್ತು. ಈಗ ಈ ಅಡ್ಡ ಹೊತ್ತಿನಾಗ ವರ್ಗ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟ ಆ ಕೆಂಪುಮೂತೀಸಾಬ. ನಮ್ಮ ಸಂಕಟ ಅವಗ ಹ್ಯಾಂಗ ತಿಳೀತೈತಿ ? -ಈ ಫೌಜದಾರ ಸೂಳೀಮಗಾ ಒಬ್ಬ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನಾಂಗ ಗಂಟು ಬಿದ್ದಾನ ನನಗ. ಅವ ನನಗ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನ ನೆನಸಿಕೊಂಡರ ಹೊಟ್ಯಾಗ ಬೆಂಕಿ ಬೀಳತೈತಿ. ಅವನ್ನೊಂದುಸಾರಿ ವೈಮುರಿ ಥಳಿಸಿಬಿಟ್ಟು ಈ ನೌಕರಿ ಒದ್ದು ಬಿಟ್ಟು ರಾಜೀನಾಮೆ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಡೋಣ ಅಂತ ಅನ್ನಿಸ್ತೈತಿ...."

"ಈಗ ರಾಜೀನಾಮೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ಹ್ಯಾಂಗ ನಡದೀತು ? ಮಕ್ಕಳಿಬ್ಬರದೂ ಸಾಲಿ ಆಗಬೇಕಲ್ಲ ? ಶಿವಣ್ಣನ ಮ್ಯಾಟ್ರಿಕ್ ಒಂದು ಆಗಿಬಿಟ್ಟರ ಅವಗ ಎಲ್ಲಾ ದರೂ ಕೆಲಸ ಸಿಕ್ಕೀತು. ಆಮ್ಯಾಲ ಏನೂ ಕಷ್ಟ ಇಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಶೇಖರನೂ ಮ್ಯಾಟ್ರಿಕ್ ಆದಾನು. ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳೂ ಕಲಿತಾರು...."

"ಸಾಲಿ....ಸಾಲಿ....ಸಾಲಿ.... ! ಈ ಸಾಲೀ ಕಾಲಾಗ ನನ್ನ ಪ್ರಾಣ ಹೋಗೂ ಹೊತ್ತು ಬಂತು. ಏನ ಮಾಡಂತೀ ಈಗ ?"

"ಮಾಡೂದೇನು ? ಇಲ್ಲೇ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಮನೆ ಬಾಡಿಗ್ಗೆ ಹಿಡಿದು ನಾ

ಇರತೀನಿ ಇವರ ಸಂಗಡ. ನೀವೊಬ್ಬರs ಹೋಗಬೇಕು ಚಂದಗಡಕ್ಕ"

"ಹೂಂ ! ನಾನೊಬ್ಬನs ಹೋಗಬೇಕು !-ಮಕ್ಕಳು ಮರಿ ಎಲ್ಲಾರನೂ ಇಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ! ಬರೂದು ಹದಿನೇಳು ರೂಪಾಯಿ ಸಂಬಳ. ಇಲ್ಲೀ ಖರ್ಚು- ಅಲ್ಲೀ ಖರ್ಚು-ಸಾಲೀ ಫೀ-ಅರಿವಿ ಅಂಚಡಿ ! ಅದೆಲ್ಲಾ ಹ್ಯಾಂಗಾಗಬೇಕು ಇಷ್ಟರೊಳಗ ?"

"ಏನಾರೆ ಮಾಡಿದರಾತು. ನನ್ನ ಮೈಯೊಳಗಿನ ಶಕ್ತಿ ಏನೂ ಹೋಗಿಲ್ಲ. ದೇವರು ರೊಟ್ಟೀ ಕೊಟ್ಟ್ಯಾನ. ಸಿಕ್ಕಿದ ಕೆಲಸಾ ಮಾಡುತೀನಿ. ಹಾಂಗs ಒಂದು ಎಮ್ಮಿ ತಗೊಳ್ಳೋಣ. ಹಾಲು—ಬೆಣ್ಣಿ ಮಾರಿ ಮ್ಯಾಲ ಏನಾರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ದುಡ್ಡು ತಗೀಬಹುದು."

"ಎಮ್ಮೀ ತಗೊಳ್ಳಾಕ ರೊಕ್ಕ ಎಲ್ಲೈತಿ ?"

"ನನ್ನ ಕೊರಳಾಗಿನ ಸರ ಮಾರಿಬಿಡೋಣ, ಎಪ್ಪತ್ತು ಎಂಬತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಬಂದೀತು. ನನಗಾದರೂ ಏನು ಮಾಡೋದು ಈ ಸರ ? ದೇವರು ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳನ್ನಂತೂ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ನಾಲ್ಕು ಮಂದಿ ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳನ್ನ ಕೊಟ್ಟಾನ. ಹೋಗಲಿ. ಅವರಿಗಾಗಿ ಈ ಸರಾನೂ ಹೋಗಲಿ. ಅವರೆಲ್ಲಾ ಸಾಲೀ ಕಲಿತು ಜಾಣರಾಗಿ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕೆಲಸಕ್ಕ ಹತ್ತಲಿ !"

"ನಿನಗ ಹುಚ್ಚು ಗಿಚ್ಚು ಹಿಡಿದೈತೇನs ? ಇರೋದು ಅದೊಂದು ಸರ ನಿನಗ. ನಮ್ಮ ಆಸ್ತಿ ಪಾಸ್ತಿ ಎಲ್ಲಾ ಅಷ್ಟs ! ಅದನ್ನs ಮಾರಿಬಿಟ್ಟರ ಮುಂದ ಕಷ್ಟಕಾಲಕ್ಕ ಏನು ಆಧಾರ ನಮಗ ?"

"ಏನೂ ತಿಳಿದವರ್ಹಾಂಗ ಮಾತಾಡತೀರಲ್ಲ ? ನಾಲ್ಕು ಮಂದಿ ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳಿದಾರ. ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿ ಇನ್ನೇನು ಬೇಕು ನಮಗ ? ಆಧಾರ ಗೀಧಾರ ಎಲ್ಲಾ ಅವರs ನಮಗ !-ಅಲ್ಲೇನು ?"

"ಹೂಂss" ಎಂದು ರಾಗ ಎಳೆದು ಶಂಕರಪ್ಪ ಬೀಡಿಯನ್ನು ಬಾಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ರಭಸದಿಂದ ಕಡ್ಡಿ ಕೊರೆದು ಬೆಂಕಿ ಹತ್ತಿಸಿದರು. ತಮ್ಮ ಅಸಹಾಯತೆಯನ್ನು ಮರೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಏನೋ ಒಂದು ಸಾರಿ ಬೀಡಿಯ ಹೊಗೆಯನ್ನು ಮನಸೋಕ್ತವಾಗಿ ಎಳೆದರು.

ಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿನ ಹರಕು ಚಾಪೆಯ ಮೇಲೆ ಮಂದವಾಗಿ ಉರಿಯು ತ್ತಿದ್ದ ಲಾಂದರದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಅಣ್ಣ ತಮ್ಮಂದಿರಿಬ್ಬರೂ ಓದುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಓದುವ ನಟನೆಯೇನೋ ನಡೆದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಕಿವಿಗೆ ಸೇರುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಮಾತು ಗಳ ಓಘದಲ್ಲಿ ಓದಿನ ಕಡೆ ಗಮನ ಎಳೆಯುವುದಾದರೂ ಎಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯ ?—

ಶೇಖರನ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ಯೋಚನೆಗಳ ಕೋಲಾಹಲ. ತನ್ನ ತಂದೆ ಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ತಪ್ಪೂ ಇರಲಿಲ್ಲವಾದರೂ ಅವರನ್ನು ಪೀಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಫೌಜ ದಾರನ ಬಗೆಗೆ ಅವನಲ್ಲಿ ಅತೀವ ಜುಗುಪ್ಸೆ ತುಂಬಿ ಬಂದಿತ್ತು. ಯಾವುದನ್ನೂ ಸರಿಯಾಗಿ ವಿಚಾರಿಸದೆ, ಕುರುಡನಂತೆ ದಂಡ ವಿಧಿಸಿ, ದೂರದೂರಿಗೆ ವರ್ಗ ಮಾಡಿದ ಆ ಆಂಗ್ಲ 'ಸಾಹೇಬ'ನ ಬಗ್ಗೆ ತಿರಸ್ಕಾರ ಕುದಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಇಂಥ ಅವಮಾನ-ಅನ್ಯಾಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡು ತಮಗಾಗಿ-ತಮ್ಮ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಪೋಲೀಸ್ ಖಾತೆಯ ನರಕದಲ್ಲೇ ನರಳಲು ಸಿದ್ಧರಾದ ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರೀತಿ-ಅಭಿಮಾನ-ಕೃತಜ್ಞತೆ ಉಕ್ಕಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ತಮ್ಮ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ತ್ಯಾಗಮಾಡಲು ನಿಂತ ತಾಯಿಯ ಬಗೆಗಂತೂ ಅವನ ಭಾವನೆ ಹೊರಚೆಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟು ಬಿಗಿದು ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಎಂಥ ಸ್ನೇಹಮಯಿ—ವಾತ್ಸಲ್ಯಮಯಿ—ತ್ಯಾಗಮಯಿ ತಾಯಿ ತನ್ನವಳು—ಎಂದುಕೊಂಡಂತೆಲ್ಲ ಅವನ ಕಣ್ಣಂಚಿನಲ್ಲಿ ನೀರು ತೊಟ್ಟಿಕ್ಕುತ್ತಿತ್ತು. ತನ್ನ ಮಟ್ಟಿಗಂತೂ ತನಗೆ ಶಾಲೆ ಕಲಿಯುವ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೇನೂ ಇಲ್ಲ. ತನಗಾಗಿ ತನ್ನ ತಾಯಿ ಅಷ್ಟೊಂದು ಕಷ್ಟಪಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ—ಎಂದುಕೊಂಡ. ಹಾಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೆ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟರೆ ಅವರಿಗೆಷ್ಟೋ ಸಮಾಧಾನವಾದೀತು ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ ಎದ್ದು ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋದ. ತಾಯಿಯ ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಹೆದರುತ್ತ ಹೆದರುತ್ತ ಹೇಳಿದ:

"ನೀ ಏನೂ ಚಿಂತೆ ಮಾಡಬ್ಯಾಡ ಅಪ್ಪಾ! ಸಾಲೀ ಕಲಿತು ಏನು ಮಾಡೂದೈತಿ? ನನಗೇನೂ ಕಲಿಯೋ ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲ. ಇವತ್ತs ಬೇಕಾದರ ಸಾಲೀ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡುತೀನಿ."

ಉರಿದು ಉರಿದು ಬೂದಿಯಾಗಿದ್ದ ಬೀಡಿಯನ್ನು ರಭಸದಿಂದ ಎಸೆದು ಬಿಟ್ಟು ಶಂಕರಪ್ಪ ಕೋಪದಿಂದ ಗದರಿಸಿದರು:

"ಹೋಗೋ ಹೋಗೋ ! ಸಾಲೀ ಕಲಿಯೂದಿಲ್ಲಂತ ! ಸಾಲಿ ಬಿಟ್ಟು ದನಾ ಕಾಯಬೇಕಂತೀಯೇನು ? ನಿನಗೇನು ತಿಳೀತೈತಿ ಹೋಗು. ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಸಾಲೀ ಕಲಿಯೂದಿಲ್ಲಂದ್ರ ಸೊಂಟಾ ಮುರದೇನು ! ನಡೀ ಹೋಗು. ಮಲಕ್ಕೋ ಹೋಗು !"

[೬]

ಬೆಳಗಾವಿಯ ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ-ಕೋಟೆಯಿಂದ ಬಲಗಡೆಗೆ ಕೊಂಚ
ದೂರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬೀದಿಯಿದೆ. ಶ್ರೀಮಂತರ ಮನೆಗಳೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾ
ದಂಥ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕಟ್ಟಡಗಳಾವುವೂ ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸಾಮಾನ್ಯ
ಮಧ್ಯಮ ವರ್ಗದ ಜನರೇ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಡ
ನೇಕಾರರ ಮನೆಗಳೂ ಇವೆ. ಬೀದಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ಸಂದಿ
ಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಕಡುಬಡವರಾದ ಕೂಲಿಗಾರರು, ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ಕೆಲಸಗಳಿಂದ
ಜೀವಿಸುವ ದಲಿತ ಜನರು ವಾಸವಾಗಿರುವ ಚೋಟುದ್ದದ ಮನೆಗಳಿವೆ.

ಇಂಥದೊಂದು ಸಂದಿಯಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟ ಗುಡಿಸಲೊಂದನ್ನು ಬಾಡಿಗೆಗೆ ತೆಗೆ
ದುಕೊಂಡು ಪಾರ್ವತಮ್ಮ ಅಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಸಂಸಾರ ಹೂಡಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡೇ
ಎರಡು ಕೊಟಡಿ ಆ ಗುಡಿಸಲಕ್ಕೆ. ಒಂದರಲ್ಲಿ ಅವರು-ಅವರ ಸಾಮಾನು-
ಗಡಿಗೆ ಮಡಕೆಗಳು; ಅಲ್ಲೇ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಒಲೆ. ಅದರೆದುರಿಗಿನ ಮೂಲೆ
ಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಕುಳ್ಳು. ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿದ ಒಂದು ಹಗ್ಗದ ಮೇಲೆ ಅರಿವೆ
ಅಂಚಡಿ. ಇನ್ನೊಂದು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಶಿವಣ್ಣ ಶೇಖರರ ಪುಸ್ತಕಗಳು. ಅಲ್ಲೇ
ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲೇ ಪುಟ್ಟ
ವಿರೂಪಾಕ್ಷಿ ಆಟವಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಜಂತೆಗೆ ನೇತುಹಾಕಿದ್ದ ಬಟ್ಟೆಯ
ತೊಟ್ಟಿಲಿನಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನ ಪವಡಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.

ಬಾಗಿಲಿನ ಮುಂದೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲು. ಅದನ್ನೆ ಅವರು ಬಚ್ಚ
ಲಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಯೆ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಬೇಕು-ಬಟ್ಟೆ
ತೊಳೆಯಬೇಕು. ಗಡಿಗೆ ಮಡಕೆ ಶುಚಿಗೊಳಿಸಬೇಕು. ಅದರ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ
ಹೊಲಸು ನೀರೆಲ್ಲ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಹರಿದು ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ಇದ್ದ ಚರಂಡಿಗೆ
ಸೇರುತ್ತದೆ.

ಆ ಚರಂಡಿ ಎದುರಿನಲ್ಲೇ ಎದುರು ಮನೆಯವರ ಹಿತ್ತಿಲು. ಅವರ

ಶೌಚಕೂಪದ ಮುಖವೂ ಈ ಕಡೆಗೇ ತಿರುಗಿಕೊಂಡಿದೆ. ಆ ಮನೆಯ ಹೊಲಸು, ಆ ಶೌಚಕೂಪದ ದುರ್ಗಂಧ, ಚರಂಡಿಯ ವಾಸನೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕುಡಿದ ಗಾಳಿ ಗುಡಿಸಿಲಿನ ಕಡೆ ರಭಸದಿಂದ ಬೀಸಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಾಯಂಕಾಲ ವಾಗುತ್ತಲೂ ಸೊಳ್ಳೆಗಳ ಬಳಗ ವಿಕಟಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತಕ್ಕಾರಂಭಿಸುತ್ತವೆ. ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಒಳಗಿದ್ದವರ ರಕ್ತದ ಸಮಾರಾಧನೆ. ಒಳಗಿದ್ದರೂ ಬಿಡುವಂತಿಲ್ಲ. ಹೊರಗಿದ್ದರೂ ಬಿಡುವಂತಿಲ್ಲ. ಕಚ್ಚಿ ಕಚ್ಚಿ ಸಾಕುಮಾಡುತ್ತವೆ.

ಗುಡಿಸಿಲಿನ ಹಿಂದೆ ಗೊಬ್ಬರ ಗುಂಡಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಎರಡನೆಯ ಕೊಠಡಿ. ಹೊಸದಾಗಿ ಕೊಂಡ ಎಮ್ಮೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದಾರೆ. ಗರ್ಭಿಣಿ ದನ. ಕರು ಹಾಕುವುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೇನೂ ತಡವಿಲ್ಲ. ಅಂತೆಯೇ ಅದರ ಆರೈಕೆಯನ್ನೂ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಿದಾರೆ.

ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ನಿಂತಿರುವ ಈ 'ಮನೆ'ಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿ ರುವ ಜನರೆಲ್ಲ ದರಿದ್ರರೇ. ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದೆಲ್ಲಾ ಹರಿದ ಬಟ್ಟೆಗಳು—ಎಷ್ಟೋ ದಿನ ಸ್ನಾನ ಕಾಣದೆ ಹೊಲಸು ನಾರುವ ಶರೀರಗಳು—ಯಾವುಯಾವುದೋ ಕಾಯಿಲೆಗಳಿಂದ ಆಗಾಗ ಹಾಸುಗೆ ಹಿಡಿದು ಬಿದ್ದುಕೊಂಡು, ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲವಾದಾಗ ಹಾಗೇ ನರಳುತ್ತ ನರಳುತ್ತ ಎದ್ದು, ಎಲ್ಲೋ ಕೆಲಸಮಾಡಿ ಒಪ್ಪೊತ್ತಿನ ಅನ್ನ ಸಂಪಾದಿಸಿ ತರುವ ದರಿದ್ರ ಜೀವಿಗಳು! ಮಾರುಕಟ್ಟೆ ಯಲ್ಲಿ ತರಕಾರಿ ಹೊತ್ತು ಕೂಲಿ ಮಾಡಿ ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊರೆಯುವ ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣು ಗಳು. ಎಲ್ಲ ವಿಧದ ದಲಿತ ಜನಸಮೂಹವೂ ಅಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಜೀವ ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡು ಕಾಲ ತಳ್ಳುತ್ತಿದೆ.

ಇಷ್ಟು ದಿನ ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಇಂಥ ಘೋರ ದಾರಿದ್ರ್ಯವನ್ನು, ಇಂಥ ಗಲಿಚ್ಚ ವಸತಿಯನ್ನು ಶೇಖರ ಹಿಂದೆಂದೂ ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ. ನಗರಗಳಿಗೆ ಎಷ್ಟೋ ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದುಳಿದ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಆತ ತಿರುಗಾಡಿದ್ದನಾದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಸಹ ಇಂಥ ಅಸಹನೀಯ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಕಂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ನಗರ ಈ ಬೆಳಗಾವಿ! ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಮನೆಗಳು—ಎಷ್ಟು ಬೀದಿಗಳು—ಎಷ್ಟು ಜನಗಳು! ತಳಕವಾಡಿ—ಅಲ್ಲಿನ ಶ್ರೀಮಂತರ ಸುಂದರ

ಸುಂದರ ಬಂಗಲೆಗಳು; ಕಂಟೋನ್ಮೆಂಟ್—ಅಲ್ಲಿನ ಮಾಟವಾದ ಬೀದಿಗಳು-ಅಂದವಾದ ಮನೆಗಳು ; ಈ ಬೀದಿಯ ಸಂದಿಯಲ್ಲಿನ ಕೋಳೀ ಗೂಡುಗಳಂಥ ಈ ಹೊಲಸು ಗುಡಿಸಲುಗಳು ! -ಹೌದು. ಕೋಳೀ ಗೂಡುಗಳಲ್ಲದಿನ್ನೇನು ? ಅಷ್ಟೇ ಸಂಕುಚಿತ ಜಾಗ-ಅಷ್ಟೇ ಹೊಲಸು-ಅಂಥದೇ ಅಸಹ್ಯ ವಾತಾವರಣ-ಅದರಂಥದೇ ದುರ್ವಾಸನೆ ! ಇಂಥ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಗೂಡುಗಳಿಗೂ ಸಹ ತಿಂಗಳಿಗೆ ಒಂದು ರೂಪಾಯಿ ಬಾಡಿಗೆ ! —ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಬಾಡಿಗೆ ತೆರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರ ಹೂಡಿಕೊಟ್ಟು ಹೋಗಿದ್ದ ಅಪ್ಪ !....

ಇಂಥ ಹೊಲಸು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ-ಇವರೆಲ್ಲ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಬದುಕುತ್ತಿದಾರೋ ! ತಾನಂತೂ ಇಲ್ಲಿರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ-ಎಂದು ಅವನ ಬಂಡುಗಾರ ಹೃದಯ ಕೆರಳಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಿತ್ತು. ಅಂದು ಪೋಲೀಸ್ ಕ್ವಾರ್ಟರಿನಿಂದ ಓಡಿಹೋದ ಹಾಗೇ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಇಲ್ಲಿಂದ ಕಾಲ್ದೆಗೆಯಬೇಕೆಂದೂ ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ತನಗಾಗಿ-ತನ್ನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ತಾಯಿ ತಂದೆ ಸಹಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಷ್ಟವನ್ನು ನೆನೆದಾಗ ಈ ವಿಚಾರ ತಾತ್ಪೂರ್ತಿಕವಾಗಿ ಮಾಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಈ 'ಮನೆ'ಗೆ ಬಂದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ದಿನ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಶೇಖರ ಬಾಗಿಲ ಮುಂದಿನ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ಮುಖ ತೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ. ಎಡಗಡೆಗಿದ್ದ ಇನ್ನೊಂದು 'ಮನೆ'ಯಿಂದ ಯಾರೋ ಅವನ ಹೆಸರೆತ್ತಿ ಕೂಗಿದಂತಾಯಿತು. ಅತ್ತ ದೃಷ್ಟಿ ಹೊರಳಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ ಅವನ ಸಹಪಾಠಿ ರಾಜಾರಾವ್ ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ- ಕೈ ತಟ್ಟುತ್ತ.

"ಇಲ್ಯಾಕೋ ನೀನು ?"

"ನೀ ಯಾಕಲೇ ಇಲ್ಲಿ ?"

"ನಾವಿಲ್ಲಿ ಮನೆ ಮಾಡೀವಿ" ಎಂದ ಶೇಖರ.

"ನಾವೂ ಮನೆ ಮಾಡೀವಿ"

"ಅಲ್ಲಿ—ಆ ಓಣಿಯೊಳಗ ಇದ್ದಿರಲ್ಲೊ—ಇಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗ ಬಂದಿರಿ ?"

"ನಿನ್ನೆ ರಾತ್ರಿ"

"ಯಾಕೋ ಅದನ್ನ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ರಿ ?"

"ನೀವ್ಯಾಕೆ ಬಿಟ್ರಿ ಆ ಸರ್ಕಾರದ ಧರ್ಮಸಾಲೆಯನ್ನ ?"

"ನಮ್ಮಪ್ಪಗ ವರ್ಗ ಆಯ್ತು ಚಂದಗಡಕ್ಕ. ಅಲ್ಲಿ ಸಾಲಿ ಇಲ್ಲಾ ಅಂತ ಇಲ್ಲಿ ಮನೆ ಮಾಡೀವಿ."

"ನಮ್ಮಪ್ಪಗೂ ವರ್ಗ ಆಯ್ತು ಮಂಗಗಡಕ್ಕ. ಆ ಮನೆಯೊಳಗ ಇನ್ನು ಇರೂಹಾಂಗಿಲ್ಲ ಅಂತ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದೀವಿ" ಎಂದ ರಾಜ ತುಂಟತನದಿಂದ ನಗುತ್ತ.

"ಅಂದರೇನೋ ?"

"ಹಾಂಗೆಲ್ಲಾ ಹೇಳೂದಲ್ಲ ಅದು. ಇಲ್ಲಿ ಬಾ. ಹೇಳತೀನಿ"

ತಂಬಿಗೆಯನ್ನು ಒಳಗಿಟ್ಟು ಅಂಗಿಯಿಂದ ಮುಖವನ್ನೊರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಶೇಖರ ರಾಜನ ಮನೆಗೆ ಹೋದ.

ಅಲ್ಲೂ ಅವರ ಮನೆಯಷ್ಟೇ ಸ್ಥಳ. ಅಂಥದೇ ವಾತಾವರಣ. ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿನ ಒಲೆಯ ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಗಂಜಿ ಬೇಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು ರಾಜನ ತಾಯಿ ರಂಗಮ್ಮ. ಶೇಖರನನ್ನು ಕಂಡು "ಬಾರಪಾ ! ಯಾಕ ಬಹಳ ದಿನದಿಂದ ಬರಲಿಲ್ಲಲ್ಲ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ?" ಎಂದಳು.

"ಏನೋ ಅವ್ವಾ ! ಬರಲಿಲ್ಲ !" ಎನ್ನುತ್ತ ಶೇಖರ ಗೋಣೀಚೀಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ.

ಗಂಜಿ ಬೇಯಿಸಿ ಇಳಿಸಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಒಂದೊಂದು ಲೋಟ ಕೊಟ್ಟಳು ತಾಯಿ. ಗಂಜಿಯನ್ನು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಗುಟುಕರಿಸುತ್ತ ರಾಜ—

"ಆ ಮನೆ ಯಾಕೆ ಬಿಟ್ಟೆವು ಗೊತ್ತೇನೋ ನಿನಗ ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

"ಇಲ್ಲಪಾ. ಹ್ಯಾಂಗ ಗೊತ್ತಾದೀತು ?"

"ಮೂರು ತಿಂಗಳಿನ ಬಾಡಿಗಿ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಮನೇ ಮಾಲೀಕನಿಗೆ. ಒಟ್ಟು ಆರು ರೂಪಾಯಿ. ಈ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳೂ ಅವ್ವನ ಮೈಯಾಗ ನೆಟ್ಟಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಸಿಗೆ ಹಿಡಿದು ಮಲಗಿದ್ದಳು. ನಾನೂ ಆಗಾಗ ಕಾಯಿಲೆ

ಬಿದ್ದಿದ್ದೆ. ಹಾಂಗಾಗಿ ಕೆಲಸ ನಡೀಲಿಲ್ಲ. ದುಡ್ಡು ಆದರೂ ಎಲ್ಲಿಂದ ಬರ ಬೇಕು ಹೇಳು!"

"ಕೆಲಸ! ಏನು ಕೆಲಸ ಮಾಡತಿದ್ದಿರಪಾ ನೀವು?" ಎಂದು ದಿಗಿಲು ಗೊಂಡು ಕೇಳಿದ ಶೇಖರ.

"ಯಾಕೋ ಹೀಂಗ ಬೆರಗಾಗ್ತಿ? ಕೆಲಸ ಮಾಡದಿದ್ದರ ನಮ್ಮ ಹೊಟ್ಟೆ ಹ್ಯಾಂಗ ತುಂಬಬೇಕು? ನಾವೇನು ಗಂಟು ಗಿಂಟು ಇಟ್ಟದ್ದೇವೇನು?" ಎಂದ ರಾಜ.

"ಹಾಂಗಲ್ಲ ರಾಜಾ! ಸಾಲೀ ಕಲಿಯುವವ ನೀನು. ಅಭ್ಯಾಸನನ್ನೂ ಮಾಡಿ ಕೆಲಸಾನೂ ಹ್ಯಾಂಗ ಮಾಡತೀ?"

"ಬಲೆ ಅಭ್ಯಾಸ ಬಿಡೋ ಅದು! ಅದರಾಗೇನೈತಿ? —ಪರೀಕ್ಷೆ ಇನ್ನೊಂದು ತಿಂಗಳು ಐತಿ ಅಂದರ ಪುಸ್ತಕ ಕೈಯಾಗ ತಕೋತೀನಿ ನಾನು. ನಾ—ಪಾಸಂತೂ ಎಂದೂ ಆಗಿಲ್ಲ. ನಿನಗ ಗೊತ್ತs ಐತಿ. ಉಳಿದ ಹನ್ನೊಂದು ತಿಂಗಳೂ ಕೆಲಸಾ ಮಾಡುತೀನಿ"

"ಅದೇನಪಾ ಅದು ನೀ ಮಾಡೋ ಕೆಲಸ?" ಎಂದು ಚಕಿತನಾಗಿ ಕೇಳಿದ ಶೇಖರ.

"ಯಾಕೆ? ನನಗೆ ಕೆಲಸ ಸಿಕ್ಕೂದಿಲ್ಲಂತ ತಿಳಿದಿಯೇನೋ? ಬಿ.ಎ., ಎಂ.ಎ., ದವರು ಇಪ್ಪತ್ತು ರೂಪಾಯಿಗಾಗಿ ಬಡಿದುಕೋತಿರುವಾಗ ಈ ಚೋಟುದ್ದದ ಹುಡುಗಗ ಯಾರು ಕೆಲಸ ಕೊಡ್ತಾರೆ ಅಂತೀಯೇನು? ಸರ್ಕಾರೀ ಕಚೇರಿಯೊಳಗ ಮೇಲಿನವರ ಬೂಟು ಒರಸೋ ಕೆಲಸ ಅಲ್ಲ ನಾ ಮಾಡೋದು. ಎಂ ಎ. ಆದರೂ ಅಂಥಾ ಕೆಲಸಾ ಮಾಡಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ನಾ!" ಎಂದು ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಹೇಳಿದ ರಾಜ.

"ಮತ್ತೆ?"

"ನಮ್ಮ ಕೆಲಸ ಬಹಳ ಸುಲಭದ್ದು. ಯಾರಿಗೂ ತಲೆ ಬಾಗಬೇಕಿಲ್ಲ. ಸಲಾಂ ಹೊಡೀಬೇಕಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮದು ಸ್ವತಂತ್ರ ಉದ್ಯೋಗ. ಎರಡು ಮೂರು ಆಣೆ ಕೊಟ್ಟರ ಎಲೆ, ಅಡಿಕೆ, ತಂಬಾಕು, ಬೀಡಿಯ ಎಲೆ ಬರುತೈತಿ. ನಾ

ಸಾಲಿಯಿಂದ ಬರೋದರಾಗ ನಮ್ಮವ್ವ ವೀಳ್ಯ ಕಟ್ಟಿರತಾಳ. ಐವತ್ತು ಅರ ವತ್ತು. ಅವನ್ನ ತಕೊಂಡು ಮಾರಲಿಕ್ಕೆ ಹೋಗತೀನಿ. ನಮ್ಮವ್ವ ಬೀಡಿ ಕಟ್ಟಿರತಾಳ. ಅವನ್ನೊಯ್ದು ಅಂಗಡಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರ ದುಡ್ಡು ಬರತೈತಿ...."

"ಎಷ್ಟು ದಿನ ಆಯ್ತು ನೀ ಈ ಕೆಲಸಾ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿ ?"

"ಸಾಲಿಗಿ ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿದಾಗಿನಿಂದ ಮಾಡ್ತಾ ಇದೀನಿ"

"ನನಗ ಗೊತ್ತೇ ಇರಲಿಲ್ಲವಲ್ಲೋ !"

"ಹ್ಯಾಂಗ ಗೊತ್ತಾಗಬೇಕು ನಿನಗ? ನಿನ್ನಷ್ಟಕ್ಕ ನೀನಿದ್ದು, ನಿನ್ನ ಸಾಲಿ ನಿನ್ನ ಮನಿ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಕಡೆ ಎಲ್ಲೂ ಹೋಗದಿದ್ದರ ಏನು ಗೊತ್ತಾಗಬೇಕು?"

"ನೀ ಹೇಳೋದು ನಿಜ ರಾಜಾ! ನನಗ ಗೊತ್ತಾಗಲೇ ಇಲ್ಲ ಬಿಡು. ವೀಳ್ಯ ಮಾರೋದು ಎಲ್ಲಿ ಅಂದೆ?"

"ಸಿನಿಮಾ ಥೇಟರ್ ಹತ್ತರ. ಅಲ್ಲಿ ಖರ್ಚಾಗದಿದ್ದರ ರೇಲ್ವೇ ಸ್ಟೇಶನ್ ಹತ್ತರ. ಅಲ್ಲೂ ಉಳಿದು ಹೋದರ ಮೋಟಾರ್ ಸ್ಟ್ಯಾಂಡಿನ ಹತ್ತರ. ಅಂತೂ ಒಂದು ದಿನ ಕೂಡಾ ಮಾರದೆ ಹಾಗೇ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿಲ್ಲ ಈ ಬಹಾ ದ್ದೂರ ಮಗ." ಎಂದು ಹೇಳಿ ರಾಜ ಮೊಳಕೆಯೊಡೆಯುದ ಮೀಸೆಯಮೇಲೆ ಠೌಲಿನಿಂದ ಕೈ ಎಳೆದ.

"ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ ನೀ ಹ್ಯಾಂಗಾದರೂ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡ ತೀಯೊ ! ಹ್ಯಾಂಗಾದರೂ ಪಾಸಾಗತೀಯೊ !" ಎಂದು ಶೇಖರ ಆಶ್ಚರ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸದಿರಲಿಲ್ಲ.

ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಮೌನವಾಗಿದ್ದ ರಂಗಮ್ಮ ಕಳವಳದ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ದರು.

"ಏನು ಹೇಳೂದಪಾ ಇವಗ ! 'ನೀ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡೋ, ನಾ ಹ್ಯಾಂಗಾ ದರೂ ಮಾಡತೀನಿ. ಯಾರ ಮನಿಯೊಳಗಾದರೂ ಮುಸುರಿ ತೊಳದರ ಒಂದೆರಡು ರೂಪಾಯಿ ಸಿಗುತಾವ' ಅಂತೀನಿ. ಆದರೇ ಅದು ಇವನ ಮನ ಸ್ಸಿಗೆ ಬರೋದಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಮಂತರ ಮನ್ಯಾಗಿನ ಎಂಜಲ ನಮಗ ಬ್ಯಾಡ ಅಂತಾನ. ಮೊದಲಿಂದ ಇವನ ಸ್ವಭಾವನೇ ಹೀಂಗ !"

"ಹೌದು. ಮೊದಲಿಂದಲೂ ನಾ ಹಿಂಗs! ಶ್ರೀಮಂತರಂತೆ ಶ್ರೀಮಂತರು! ಅವರ ಮಾತು ಬಂದರ ನನ್ನ ತಲೀನs ಕೆಟ್ಟುಹೋಗತೈತಿ. ನಾವೀ ಗತಿಗೆ ಬರೋದಕ್ಕ ಯಾರು ಕಾರಣರಂತೀಯಾ? ಇವರೇ, ಈ ಶ್ರೀಮಂತರೇ! ಅಂಥವರು ಉಂಡು ಬಿಟ್ಟ ಮುಸುರೆ ತೊಳೆದು ಅವರ ಎಂಜಲನ್ನ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬರಬೇಕೇನು ನನ್ನ ಅಮ್ಮ? –ಇವಳ ಹೊಟ್ಟಿಯೊಳಗ ನಾ ಹುಟ್ಟಬಂದು ಉಪಯೋಗವಾದರೂ ಏನಾಯಿತು ಹಾಂಗಾದರ? ಹೊಟ್ಟಿಗಿಲ್ಲದೆ ಉಪವಾಸ ಸತ್ತರೂ ಚಿಂತೆ ಇಲ್ಲ. ಆ ಹಲ್ಕಟ ಶ್ರೀಮಂತರ ಕೆಲಸಕ್ಕ ನನ್ನ ತಾಯಿನ್ನ ಕಳಿಸಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ನಾ!" ಎಂದು ತ್ವೇಷದಿಂದ ನುಡಿದ ರಾಜ.

"ಶ್ರೀಮಂತರ ಮ್ಯಾಲ ಯಾಕೋ ಸಿಟ್ಟು ನಿನಗ? ಅವರೇನು ಮಾಡಿದಾರ ನಿನಗ?"

"ಏನು ಮಾಡಿದಾರ? ಇನ್ನೇನು ಮಾಡೋದುಳಿದೈತಿ? ಇಲ್ಲಿ ನೋಡು ಶೇಖರಾ! ನಿನಗಿನ್ನೂ ಉಪವಾಸ ಅಂದರ ಏನು ಅನ್ನೋದು ತಿಳಿದಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಹಾಂಗ ಕೆಲಸ ಮಾಡೋ ಪರಿಸ್ಥಿತೀನೂ ಬಂದಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮಪ್ಪ ಇದಾನೆ. ದುಡಿದು ತರುತಾನೆ. ನಿಮ್ಮ ಸಂಸಾರ ನಡೀತೈತಿ. ನಿಮ್ಮಪ್ಪ ಇರದಿದ್ದರ—ಬರೀ ಒಬ್ಬಾಕೆ ಮುದುಕಿ ತಾಯಿ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದಿದ್ದರ–ಹೊಲ ಮನೆ—ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿ ಯಾವುದರ ಆಧಾರವೂ ಇರದಿದ್ದರ– ಆಗ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಿತ್ತು ನಿನಗ– ಈ ಶ್ರೀಮಂತರು ಏನು ಮಾಡ್ಯಾರ ಅನ್ನೋದು. ಅವರೇನು ಮಾಡಿಲ್ಲ ಅಂತೀಯಾ? ಎಲ್ಲಾ ಎಲ್ಲಾ ಮಾಡಿದಾರ. ನಮಗಾಗಿ ಈ ಗುಬ್ಬೀಗೂಡುಗಳಂಥಾ ಮನೆ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿದಾರ. ಅದರ ಮುಂದ ಗಟಾರ್ ಗಂಗೀನ್ನ ಬಿಟ್ಟಿದಾರ— ಊರಿನ ಸೊಳ್ಳೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಮಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸಿದಾರ. ಎಲ್ಲಾ ರೋಗಗಳನ್ನೂ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ಮನಸು ಮಾಡಿ ನಮಗs ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಿದಾರ............ಹೊರಗ ಹೋಗಿ ಈ ಸಂದಿಯೊಳಗ ಎಂಥೆಂಥಾ ಮಂದಿ ಜೀವಾ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದಾರ— ಈ ಶ್ರೀಮಂತರ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಬದುಕುತಾ ಇದಾರ ನೋಡಿದ್ದೀಯೇನು? ಇಲ್ಲಿ ಬಾ. ತೋರಿಸ್ತೀನಿ." ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಶೇಖರನ ಕೈಹಿಡಿದು ಕೊಂಚ ಬಲವಂತದಿಂದಲೇ ಅವನನ್ನು ಹೊರ

ಕ್ಕೆಳೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಪಕ್ಕದ ಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ— 'ಭಾಗವ್ವಾ, ಭಾಗೂ, ಭಾಗೀರತವ್ವಾ ! ಗುಂಡ್ಯಾ, ಸಿಂಬ್ಯಾ' ಎಂದು ಕೂಗುತ್ತ.

ಮರುದಿನದ ರಾತ್ರಿಯಷ್ಟೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದರೂ ಆಗಲೇ ಈತ ಪಕ್ಕದ ಮನೆಯವರೊಂದಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಪರಿಚಿತನಾಗಿದ್ದಾನಲ್ಲ-ಎಂದು ಆಶ್ಚರ್ಯಪಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಶೇಖರ ಮನೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಿ ಓಡಿಸಿದ.

ಗೊಬ್ಬರದ ಗುಂಡಿಯಂತೆ ಹೊಲಸು ನಾರುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲೇ ಒಂದು ಕಡೆ, ಹರಿದ ಬಟ್ಟೆಯ ತುಂಡಿನ ಮೇಲೆ ಎರಡು ಪುಟ್ಟ ಮಕ್ಕಳು ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದುವು. ಅವುಗಳ ಸುತ್ತ ಮುತ್ತ ನೊಣಗಳ ಸೇನೆ ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾಗಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಕೂಡಿಯೆ ಒಂದು ಹರಕು ಬಟ್ಟೆ ಹೊದ್ದಿಸಿತ್ತು. ಅದೋ ತೀರ ಚಿಕ್ಕದು. ಮೊಳಕಾಲುಗಳಿಗೂ ಸಾಲದಂಥದು. ಆ ಮಕ್ಕಳು ತೊಟ್ಟಿದ್ದ ಅಂಗಿಗಳೂ ಅಷ್ಟೆ. ನೂರಾರು ಕಡೆ ಹರಿದುಹೋಗಿದ್ದವು. ಅವುಗಳಿಂದ ದೇಹ ಮುಚ್ಚುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಇನ್ನಿಷ್ಟು ವಿದ್ರೂಪವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು.

ಆ ಮಕ್ಕಳ ಬಳಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ರಾಜ ಗೆಳೆಯನನ್ನೂ ಕೂರಿಸಿದ. "ನೋಡೋ ನೋಡು. ಆ ಶ್ರೀಮಂತರನ್ನುವವರು ಏನೇನು ಮಾಡಬಲ್ಲರು ಅನ್ನೋದನ್ನ ನೋಡು. ಈ ಮಕ್ಕಳ ಗತಿ ನೋಡು !" ಎಂದ.

ಆ ಹುಡುಗರ ಎದೆಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ನೋಡಿದ ಶೇಖರ. ಕೆಂಡಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದಂತಾಯಿತು. ಅಬ್ಬ ! ಅದೆಂಥ ಜ್ವರ ಅದು ! ಅದರ ಉರಿಯನ್ನು ತಾಳಲಾರದೆ ಆ ಮಕ್ಕಳೆರಡೂ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ತೆರೆದುಕೊಂಡು, ಬಾಯಿ ತೆರೆದು ಉಸಿರಾಡುತ್ತ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದುವು. ಹೊರಕ್ಕೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅವುಗಳ ಹಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ನೊಣಗಳು ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಜೊಲ್ಲು ನೆಕ್ಕುತ್ತಿದ್ದವು.

ಮಕ್ಕಳ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಜ್ವರವಿದ್ದರೂ ಆ ತಾಯಿ ಮಾತ್ರ ಅವರ ಕಡೆ ಕೊಂಚವೂ ಗಮನವಿಲ್ಲದವಳ ಹಾಗೆ ಒಲೆಯ ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ರೊಟ್ಟಿ

ಬಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವಳ ಕೈಯ ಆ "ದಪ ದಪ ದಪ್" ಎಂಬ ಸಪ್ಪು ಗುಡಿ ಸಿಲಿನಲ್ಲೆಲ್ಲ ವಿಕಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಗೆಳೆಯರಿಬ್ಬರೂ ಎದ್ದು ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಕೊಂಚ ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ರಾಜ "ನೋಡಿದಿಯೇನೊ ?— ಶ್ರೀಮಂತರು ಏನೇನು ಮಾಡಬಲ್ಲರು ಅನ್ನೋದನ್ನ ನೋಡಿದಿಯೇನೊ ?" ಎಂದ.

"ಆ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಶ್ರೀಮಂತರಿಗೂ ಎಲ್ಲಿಯ ಸಂಬಂಧ ಹಚ್ಚುತೀಯೋ ರಾಜಾ ?"

"ನಿನಗೂ ನಿಮ್ಮಪ್ಪನಿಗೂ ಎಲ್ಲಿಯ ಸಂಬಂಧವೋ ಅಲ್ಲೀದೇ !" ಎಂದ ರಾಜ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ನಗೆ ಬೀರುತ್ತ.

"ಅಂದರೇನೊ ? –ಏನೂ ತಿಳಿಯೂದಿಲ್ಲವಲ್ಲ ?"

"ನಿನಗೇನು ಗೊತ್ತೋ ಇಂಥಾ ಸಂಗತಿ ಎಲ್ಲಾ ?–ಇನ್ನೂ ಮಗು ನೀನು. ಹಾಲು ಕುಡಿಯೋ ಹಸುಗೂಸು ನೀನು !" ಎಂದು ಹಾಸ್ಯಮಾಡುತ್ತ ರಾಜ ಹೇಳಿದ. "ಆ ಭಾಗೀರತವ್ವನ ಕಥೆ ಗೊತ್ತೇನೋ ನಿನಗ ?"

"ಇಲ್ಲಪಾ. ನನಗೇನು ಗೊತ್ತು ?"

"ಎಲ್ಲೋ ಪುಸ್ತಕ ಪಿಶಾಚಿ ನೀನು ! ನಿನಗೇನು ಗೊತ್ತಾದೀತು ಬಿಡು. ಪಾಪ ! ಆಕೆ ಗಂಡ ಸತ್ತಾಕೆ. ಆಗ ಮಕ್ಕಳು ಮರಿ ಏನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಗಂಡ ಕೂಲಿ ಮಾಡ್ತಾ ಇದ್ದ. ಅವ ಸಾಯುವಾಗ ಇವಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟದ್ದೆಂದರೆ ತಾಳಿ ಒಂದs. ಅವ ಸತ್ತಾಗ ಅವನ್ನ ಹುಗಿಯೂದಕ್ಕ ಅದೂ ಹೋಯ್ತು. ಗಂಡನ ಮ್ಯಾಲ ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿ ಇತ್ತು ಭಾಗೀರತವ್ವಗ. ಎರಡು ಮೂರು ತಿಂಗಳತನಕ ಹ್ಯಾಂಗೋ ಕಾಲ ಕಳೆದಳು. ಹೊಟ್ಟೆ ಕೇಳಬೇಕಲ್ಲ ?— ಗಿರಣಿಯೊಳಗ ಕೆಲಸಕ್ಕ ಹೋಗಹತ್ತಿದಳು. ಹರಯದ ಹೆಂಗಸನ್ನ ಕಂಡರ ಮ್ಯಾನೇಜರ್ ಬಿಡುವವನಲ್ಲ. ಹಾಂಗೂ ಹೀಂಗೂ ಮಾಡಿ ದುಡ್ಡಿನಾಸೆ ತೋರಿಸಿ ಇವಳನ್ನ ಬಲೆಯೊಳಗ ಹಾಕ್ಕೊಂಡ. ಅವನ ಪ್ರಸಾದ ನೋಡು ಆ ಮೊದಲನೇ ಮಗು. ಹೆರಿಗೆಯಾದಾಗ ಇವಳ ರೂಪ ಎಲ್ಲಾ ಕೆಟ್ಟು

ಹೋಯ್ತು. ಇಂಥ ಹಳೇ ಮಾಲು ಯಾರಿಗೆ ಬೇಕಾದೀತು? –ಆತ ಇವಳನ್ನು ಒದ್ದುಬಿಟ್ಟ. ಆಕೆ ಅತ್ತುಕೊಂಡು ರಂಬಾಟ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಬಯ್ದು ಹೊಡೆದು ಗಿರಣಿಯಿಂದ ಓಡಿಸಿಬಿಟ್ಟ."

ದಿಗಿಲುಗೊಂಡು ಶೇಖರ ರಾಜನ ಮಾತು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದ. ಅವನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ:

"ಅಲ್ಲಿಂದ ಸುರುವಾಯ್ತು ಅವಳ ಕರುಣದ ಕಥೆ– ಸಣ್ಣ ಕೂಸನ್ನ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೋ ತಿರುಗಿದಳು. ಯಾರೂ ಕೆಲಸ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಮಂತರು ಕೆಲವರಿಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಶರೀರವೇನೋ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಕೂಸು ಇರೋ ಹಳೇ ಮಾಲು ಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಸರಿ. ಆ ಪುಟ್ಟ ಕಂದನ್ನ ಮನಿಯೊಳಗs ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲೇ ಒಬ್ಬರು ಶ್ರೀಮಂತರ ಮನೆಗೆ ಮುಸುರಿ ತಿಕ್ಕೋದಕ್ಕ ಹೋಗಹತ್ತಿದಳು. ಆ ಮನೆಯ ಯಜಮಾನ ಊರಿಗೆಲ್ಲಾ ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯ. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಕೀಲ. ಇಂಥವನೂ ಕೂಡಾ ಈ ಮುಸುರೆ ಯವಳನ್ನ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಹೆಂಡತಿ ಬೇಸರವಾಗಿದ್ದಳೋ ಏನೋ– ಅವಳನ್ನ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಕಳಿಸಿಬಿಟ್ಟು ಇವಳನ್ನ ಕೂಡಿಕೊಂಡ. ಅವನ ಪ್ರಸಾದ ನೋಡು– ಜ್ವರಾ ಬಂದು ಬಿದ್ದೈತೆಲ್ಲಾ– ಆ ಎರಡನೇ ಮಗು........"

"ಅಬ್ಬಾ! ಎಂಥೆಂಥಾ ಸಂಗತಿ ಗೊತ್ತಪ್ಪಾ ನಿನಗ ರಾಜಾ! ವಕೀಲ ಅಂದಿಯಲ್ಲ—ಅವರ ಹೆಸರೇನು?"

"ನಾ ಯಾಕೆ ಹೇಳಲಿ ಅವನ ಹೆಸರು? ಆ ಎರಡನೇ ಮಗೂಗೇ ಕೇಳು ಹೋಗು. ನಿಮ್ಮಪ್ಪ ಯಾರು ಅಂತ! ಹೇಳತೈತೇನೋ ನೋಡೋಣ. ಅವನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಈ ಕೂಸು ಜ್ವರದಿಂದ ಸಾಯ್ತಾ ಐತಿ ಇಲ್ಲಿ. ಅವನೊ ಆರಾಮು ಕುರ್ಚಿಯ ಮ್ಯಾಲ ಸುಖದಿಂದ ಕೂತುಕೊಂಡು ಪೇಪರ್ ಓದ್ತಾ ಇದ್ದಾನು- ನೀಚರು! ರಾಕ್ಷಸರು! ಪಶುಗಳು! ಶ್ರೀಮಂತರಂತೆ ಶ್ರೀಮಂತರು! ಶುದ್ಧ ಹಲ್ಕಟ ಜಾತಿ ಇದು ಈ ದುಡ್ಡಿದ್ದವರದು! ಅವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೆಲಸಮ ಮಾಡಬೇಕು. ಆಗ ನನ್ನ ಮನಸಿಗೆ ಶಾಂತಿ ಆದೀತು!" ಎಂದು ಹಲ್ಲು ಕಡಿಯುತ್ತಾ ಹೇಳಿದ ರಾಜ.

ಕ್ಷಣ ಕಾಲ ಮೌನವಾಗಿ ಕೂತುಕೊಂಡಿದ್ದು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಹರಿದುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಚರಂಡಿಯ ನೀರನ್ನು ಶೂನ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಿಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಕೇಳಿದ ಶೇಖರ.

"ನಿನಗ ಇದೆಲ್ಲಾ ಹ್ಯಾಂಗ ಗೊತ್ತಾತೋ ರಾಜಾ ? ಭಾಗೀರತವ್ವನ ಗುರುತು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಐತೇನು ?"

"ಬರೀ ಭಾಗೀರತವ್ವ ಯಾಕ ? ಇಂಥಾ ಎಷ್ಟೋ ಮಂದಿ ಕಾಗೀರತವ್ವಗಳ ಕಥಿ ಎಲ್ಲಾ ಗೊತ್ತ ನನಗ. ನಿನಗ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲೇನೊ ? ವೀಳ್ಯ ಮಾರಿ ಉಳಿದ ಹೊತ್ತಿನಾಗ ಇಂಥಾ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ತಿರುಗಾಡೋದs ನಮ್ಮ ಕೆಲಸ.

"ಹೌದೇನು ? ನನಗ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಬಿಡು."

"ಬರೀ ನಾ ಒಬ್ಬನs ಅಲ್ಲ ಹೀಂಗ ತಿರುಗುತಾ ಇರುವವರು ! ನಮ್ಮದೊಂದು ಗುಂಪೇ ಐತಿ. ನಾವೆಲ್ಲಾ ಒಟ್ಟು ಇಪ್ಪತ್ತು ಮೂವತ್ತು ಮಂದಿ ಇದೇವೆ."

"ಇಪ್ಪತ್ತು ಮುವತ್ತು ಮಂದಿ ? ಅಬ್ಬ ! ಯಾರ್ಯಾರಪಾ ಅವರು ?"

"ಹಾಂಗೆಲ್ಲಾ ಅವರ ಹೆಸರು ಹೇಳೂ ಹಾಂಗಿಲ್ಲ. ಯಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತಾಗದ ಹಾಂಗ ಕೆಲಸಾ ಮಾಡತೇವೆ ನಾವು."

"ಅದ್ಯಾಕಪಾ ಇಂಥಾ ಗುಟ್ಟು ?"

"ಅದೆಲ್ಲಾ ದೊಡ್ಡ ಕಥೀ ಐತಿ. ಮತ್ತೆಂದಾದರೂ ಹೇಳೇನಂತೆ. ಭಗತ್ ಸಿಂಗನ ಹೆಸರು ಕೇಳೀಯೇನೋ ನೀನು ?"

"ಸರ್ಕಾರ ಫಾಸೀ ಹಾಕಿತಲ್ಲ—ಅವನs ?"

"ಹೂಂ ! ಅವನs ! ಆ ಭಗತ್‌ಸಿಂಗನs ನಮ್ಮ ಗುರು. ನಾವೆಲ್ಲಾ ಅವನ ಶಿಷ್ಯರು. ಅವನ ಹತ್ತರ ಇದ್ದು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದವರೊಬ್ಬರು ಬೆಳಗಾವಿಗೆ ಬಂದಿದಾರ. ಅವರs ನಮ್ಮನ್ನೆಲ್ಲಾ ತಯಾರು ಮಾಡಿ ಗುಂಪು ಕಟ್ಟಿದಾರ."

"ಹೀಂಗೇನು ? ಏನಪಾ ಅವರ ಹೆಸರು ?"

"ಹೆಸರು ಗಿಸರು ಕೇಳಬ್ಯಾಡ ಅಂತ ಹೇಳಲಿಲ್ಲೇನು ಆಗಲೆ ?—ಹೆಸರಿನಾಗೇನೈತಿ ? ನಾವು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸಾ ನೋಡು ಎಂಥೆಂಥಾವು ಅದಾವ !"

"ಅವೆಂಥಾವಪಾ ಆ ಕೆಲಸಗಳು ?"

"ಗಿರಣಿ ಕೂಲಿಗಾರರು, ಬಡ ಕೆಲಸಗಾರರು, ಭಾಗೀರತವ್ವನಂಥ ದರಿದ್ರರು, ಇವರೆಲ್ಲರ ಮನೆ ಮನೆ ಸುತ್ತೋದು—ಅವರ ಕಷ್ಟ ದುಃಖ ತಿಳಕೊಳ್ಳೋದು—ಯಾವ ಯಾವ ಶ್ರೀಮಂತ ಏನೇನು ಕಾರಭಾರ ಮಾಡಿದಾನ—ಅನ್ನೋದನ್ನೂ ತಿಳಕೊಳ್ಳೋದು—ಅವರ ಹೆಸರು ಎಲ್ಲಾ ಬರಕೊಂಡು ಹೊತ್ತು ಕಾಯ್ತಾ ಇರೋದು. ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಾಗ ಈ ಶ್ರೀಮಂತರ ವಿರುದ್ಧ ಬಂಡು ಹೂಡೋದು."

"ಆಮ್ಯಾಲ ?"

"ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದಾಗ ಕಮ್ಯುನಿಜಂ ತರೋದು !"

"ಅಂದರ ?"

"ಶ್ರೀಮಂತರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸುಲಿದು ಲೂಟಿ ಮಾಡಿ ಅವರ ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿ ಎಲ್ಲಾ ಬಡವರಿಗೆ ಹಂಚಿ ಕೊಟ್ಟು ಕೂಲಿಗಾರ-ಕೆಲಸಗಾರರ ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪಿಸೋದು. ಅದೇ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ನಾವೆಲ್ಲ ದುಡೀತಾ ಇದೇವೆ."

"ಕೂಲಿಕಾರರ ರಾಜ್ಯ ?...."

"ಹಂ !ಕೂಲಿಕಾರರ ರಾಜ್ಯ. ನಾವೆಲ್ಲಾ ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟರು ! ಇನ್ಕಿಲಾಬ್ ಜಿಂದಾಬಾದ್ !" ಎಂದು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಹೇಳಿದ ರಾಜ.

—ಇನ್ಕಿಲಾಬ್ ಜಿಂದಾಬಾದ್ !

ಶೇಖರನ ಶರೀರವೆಲ್ಲ ನಿಮಿರಿ ನಿಂತಿತು. ಆ ಘೋಷಣೆಯನ್ನು ಆತ ಕೇಳಿದ್ದು ಇದೇ ಮೊದಲಸಲವೇನೂ ಅಲ್ಲ. ಅಂದು ಮೆರೆವಣಿಗೆಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹುಡುಗರು ಆ ರೀತಿ ಜಯಘೋಷ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ಉತ್ಸಾಹದ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ತೇಲಿಹೋಗಿ ತಾನೂ 'ಇನ್ಕಿಲಾಬ್ ಜಿಂದಾಬಾದ್' ಎಂದು ಕೂಗಿದ್ದ. ಅದರ ಅರ್ಥವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಉತ್ಸುಕತೆಯೇನೂ ಆಗ ಹುಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಂದು ರಾಜನ ಮುಖದಿಂದ ಅದೇ ಘೋಷಣೆಯನ್ನು

ಕೇಳಿದಾಗ ಅವನಲ್ಲಿ ಕುತೂಹಲ ಉಕ್ಕೇರಿತು. ಬಾಲ್ಯದ ಸೀಮೆಯಿಂದ ಹೆರಯುದ ಹೊಸತಿಲಲ್ಲಿ ಅಡಿಯಿರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಜೀವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹೊಸ ವಿಚಾರದಲ್ಲೂ ತೀವ್ರ ಆಸಕ್ತಿ ವಹಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಕೇಳಿದ:

"ಅದರರ್ಥ ಏನೊ ರಾಜಾ ?"

"ಕ್ರಾಂತಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ ಅಂತ !"

"ಕ್ರಾಂತಿ ? ಅಂದರs ?"

"ಇದs ಈಗ ಹೇಳಿದೆನಲ್ಲ ನಿನಗ !—ಶ್ರೀಮಂತರನ್ನ ಬುಡಮೇಲು ಮಾಡಿ ಕೂಲಿಗಾರರ ರಾಜ್ಯ ಕಟ್ಟೋದು ಅಂತ. ಅದಕ್ಕs ಕ್ರಾಂತಿ ಅಂತಾರ. ಆ ಕ್ರಾಂತಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿ—ಅನ್ನೋದ ನಮ್ಮ ಮಂತ್ರ. ಅದs ನಮ್ಮ ಘೋಷಣೆ."

"ಎಲ್ಲಾ ಮಜಾ ಐತಪ್ಪ ! ನನ್ನನ್ನೂ ಕರಕೊಳ್ತೀರೇನು ನಿಮ್ಮ ಗುಂಪಿನಾಗ ?"

"ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಕೆಲಸ ಮಾಡೋ ಮನಸಿದ್ದರ ಕರಕೊಳ್ತೇವೆ. ಆದರs ಒಂದು ಮಾತು ಮಾತ್ರ ಯಾವಾಗಲೂ ನೆನಪಿನಾಗಿಟ್ಟಿರಬೇಕು. ನಾವು ಯಾರು, ಎಷ್ಟು ಮಂದಿ ಇದೇವೆ-ಏನು ಕೆಲಸ ಮಾಡ್ತೇವೆ ಅನ್ನೋದನ್ನ ಯಾರಿಗೂ ಹೇಳಕೂಡದು. ಎಂಥ ನಂಬಿಕೆಯುವನs ಇದ್ದರೂ ಸಹ ಅವನ ಮನಸು ಗೊತ್ತಾಗುವವರೆಗೆ ಅವನಿಗೆ ಏನೂ ಸುಳಿವು ಹತ್ತಗೊಡಬಾರದು. ಅಷ್ಟು ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಕೆಲಸಾ ಮಾಡೂದಕ್ಕ ತಯಾರಿದ್ದೀ ಏನು ನೀ ?"

"ಇಷ್ಟ್ಯಾಕ ಗುಟ್ಟು ರಾಜಾ ಇದರಾಗ ?"

"ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಚಲೋ ಇಲ್ಲ ಶೇಖರಾ. ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟರಂದರ ಈ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕ ದೆವ್ವನ್ನ ಕಂಡಾಂಗ ಆಗತೈತಿ. ರಷ್ಯಾಕ್ಕೂ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿಗೂ ಬದ್ಧ ವೈರ. ಅದಕ್ಕs ಸರಕಾರ ನಮ್ಮನ್ನ ಕಂಡರ ಹೆದರತೈತಿ. !

"ರಷ್ಯಾ ? ಅದಕ್ಕೂ ನಿಮಗೂ ಏನು ಸಂಬಂಧ ?"

"ರಷ್ಯಾ ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟರ ತಂದೆ ಇದ್ದ ಹಾಂಗ. ಕಮ್ಯುನಿಜಂ ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಅಲ್ಲೇ. ಈಗ ಎಲ್ಲಾ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡುತಾ ಐತಿ. ಅಲ್ಲಿರೂದು

ಕೂಲಿಕಾರರ ರಾಜ್ಯ. ಎಲ್ಲಾ ದೇಶದ ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟರಿಗೂ ಅದs ದೊಡ್ಡ ಆಧಾರ. ನಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಯೆಲ್ಲಾ ಅಲ್ಲಿಂದ ಬರಬೇಕು."

"ಏನೋಪ್ಪಾ ! ಎಲ್ಲಾ ಒಂದೊಂದು ವಿಚಿತ್ರಾನs ಐತೆಲ್ಲ ! ಹೋಗಲಿ ಬಿಡು. ನನ್ನನ್ನೂ ಕರಕೊಳ್ತೀರೇನು ನಿಮ್ಮ ಗುಂಪಿನಾಗ ?"

"ನಮ್ಮ ಕಾಮ್ರೇಡ್ ಸೆಕ್ರೆಟರೀನ ಕೇಳೋಣಂತೆ. ಆದರs ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟ ಆಗಬೇಕು ಅಂತ ನಿನಗ ಪೂರ್ಣ ಮನಸೈತೇನು ?"

"ಬಡವರ ರಾಜ್ಯ ಕಟ್ಟೋದs ಆದರ ನಾನೂ ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟ ಆಗಲಿಕ್ಕೆ ತಯಾರಿದೀನಿ."

"ಆಯ್ತು ಹಾಂಗಾದರ ! ಇಂದಿನಿಂದ ನೀ ನನ್ನ ಕಾಮ್ರೇಡ್" ಎಂದು ರಾಜ ಶೇಖರನ ಕೈಯನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ಕುಲುಕಿದ.

"ಇಂದಿನಿಂದ ನೀ ಬರೀ ಶೇಖರ ಅಲ್ಲ ನನಗ. ಕಾಮ್ರೇಡ್ ಶೇಖರ. ನಾ ನಿನಗ ಕಾಮ್ರೇಡ್ ರಾಜ—ತಿಳೀತೇನು ? ಕಾಮ್ರೇಡ್ ಅಂದರ ಬಂಧು; ಸೋದರ, ಭಾಯಿಶಾ. ನಮ್ಮ ಮಂತ್ರ—ಇನ್ಕಿಲಾಬ್ ಜಿಂದಾಬಾದ್ !"

[೭]

ದೀಪಾವಳಿಯ ಬಿಡುವು ಸಮಾಪಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ಬಿಡುವಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವರ್ಗದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೆಲ್ಲ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲಿಗಾದರೂ ವಿಹಾರ ಹೊರಡಬೇಕೆಂಬ ವಿಚಾರ ನಡೆದಿತ್ತು.

ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಕುಲಕರಣಿ, ರಾಮು, ಪಾಟೀಲ, ಶಂಕರ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೆಲ್ಲ ಅಂದು ಸಾಯಂಕಾಲ ಶಾಲೆಯ ಹತ್ತಿರದ ಹದಿನಾರು ಗಡಗಡೆಯ ಬಾವಿಯ ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಸಭೆ ಸೇರಿದ್ದರು. ಅವರ ಬಲವಂತಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ ಶೇಖರನೂ ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಲು ಬಂದಿದ್ದ. ರಾಜ ಮಾತ್ರ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಶಾಲೆ ಬಿಡುತ್ತಲೂ ಆತ ಮನೆಗೆ ಹೊರಟು ಹೋಗಿದ್ದ.

ವೈಜನಾಥ, ರಾಮತೀರ್ಥ, ಎಳ್ಳೂರುಗಡ ಈ ಮೂರು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಮೊದಲು ಚರ್ಚೆಯಾಗಿ ವಾದವಿವಾದ ನಡೆದು ಕೊನೆಗೆ ಎಳ್ಳೂರುಗಡಕ್ಕೆ ಹೊರಡಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧಾರವಾಯಿತು. ತಿಂಡಿ ಏನೇನು ಮಾಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ವಿಚಾರದಲ್ಲೂ ಭಾರಿ ವಾಗ್ವಾದಗಳಾಗಿ ಕೊನೆಗೆ ಪುರಿ, ಬಾಸುಂದಿ, ಶಿರಾ, ಖವೆ, ಚಪಾತಿ, ಒಡೆಗಳೆಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಯಿತು. ಇನ್ನುಳಿದುದು ಹಣದ ಪ್ರಶ್ನೆ. ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದವರೆಲ್ಲ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಮಂತರ ಮಕ್ಕಳೇ ಆಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೂ ಆ ಬಗ್ಗೆ ವಾದವಿವಾದ ಇಷ್ಟವಿರಲಿಲ್ಲ. ದೇಶಪಾಂಡೆ ಭಾರಿ ಜಮೀನ್ದಾರರ ಏಕಮಾತ್ರ ಪುತ್ರ. "ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಎರಡೆರಡು ರೂಪಾಯಿ ಹಾಕಬೇಕು" ಎಂದು ಆತ ಹೇಳುತ್ತಲೂ 'ಸರಿ ಸರಿ' ಎಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರು.

'ಎರಡು ರೂಪಾಯಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಲೂ ಶೇಖರನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ದಿಗಿಲು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿತು. ಈ ಹುಡುಗರೊಂದಿಗೆ ಏತಕ್ಕಾದರೂ

ಸೇರಿಕೊಂಡು ತೊಡಕಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡೆನೊ ಎನ್ನಿಸಿತು. ಹೆಚ್ಚು ಬಾಡಿಗೆ ತೆರುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಆ ಒಂದು ರೂಪಾಯಿನ ಹೊಲಸು ಗುಡಿಸಿಲಿನ ಲ್ಲಿದ್ದವರು ತಾವು. ತಂದೆಯೊಂದು ಕಡೆ, ತಾವೆಲ್ಲಾ ಒಂದು ಕಡೆ. ಇಲ್ಲಿ ತಾವೆಲ್ಲಾ ಹೇಗೋ ಕಷ್ಟದಿಂದ ದಿನಗಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ತಂದೆಯೂ ಒಬ್ಬನೆ ತುಂಬಾ ಕಷ್ಟದಿಂದ ದಿನಗಳೆಯುತ್ತಿದಾನೆ. ಎರಡು ರೂಪಾಯಿ! ಬರೀ ವಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ-ಬರೀ ಮೋಜಿಗಾಗಿ ಎರಡು ರೂಪಾಯಿ ಖರ್ಚು ಮಾಡು ವುದು! ಹರಿದುಹೋಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಅಂಗಿ ಚಲ್ಲಣಗಳ ಕಡೆ ಶೇಖರನ ದೃಷ್ಟಿ ಹೋಯಿತು. ಹೊಸ ಬಟ್ಟೆ ಹೊಲಿಸುವುದೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗದಾಗಿದೆ ತಮಗೆ. ಹರಿದಿದ್ದ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಹಳೆಯ ತೇಪೆ ಹಚ್ಚಿ ಹೊಲಿದುಕೊಂಡು ಹೇಗೊ ಕಾಲ ತಳ್ಳುತ್ತಿದೇವೆ. ಅಣ್ಣನ ಶಾಲೆಯ ಫೀ ಕೊಡುವುದೇ ಸಾಹಸವಾಗಿದೆ. ಅವ್ವ ನಿಗೆ ಎರಡು ಸೀರೆ ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಅವೂ ಎಲ್ಲ ಹರಿದುಹೋಗಿವೆ. ತಮ್ಮಂದಿರಿಗೂ ಒಂದೊಂದೇ ಅಂಗಿಗಳು. ಇಂಥ ಕಡು ಬಡತನದಿಂದ ಜೀವಿ ಸುವ ತಾವು ಮೋಜಿನ ವಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಎರಡು ರೂಪಾಯಿ ಖರ್ಚುಮಾಡು ವುದು ಸಾಧ್ಯವೆ? ಯಾವ ಮುಖದಿಂದ ತಾಯಿಯನ್ನು ಕೇಳುವುದು ಹಣ ಕ್ಕಾಗಿ? "ಯಾತಕ್ಕೆ?" ಎಂದು ಆಕೆ ಕೇಳಿದರೆ ಏನು ಹೇಳುವುದು?........

ಅವನ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಸುಳಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಯೋಚನೆಗಳ ಅರಿವು ಆ ಹುಡು ಗರಿಗೆ ಹೇಗಾದೀತು? ದೇಶಪಾಂಡೆ ತಂದಿದ್ದ 'ಗೋಲ್ಡ್‌ಫ್ಲೇಕ್' ಸಿಗರೇಟಿನ ಡಬ್ಬಿಯನ್ನು ಬರಿದು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಅವರೆಲ್ಲ ತನ್ಮಯರಾಗಿದ್ದರು. ಬೀದಿ ಯಲ್ಲಿ ಹೊರಟ ಮಾಸ್ತರರು ಯಾರಾದರೂ ನೋಡಿಯಾರೆಂಬ ಭೀತಿಯಿಂದ ಒಬ್ಬರ ಬೆನ್ನ ಹಿಂದೆ ಒಬ್ಬರು ಅವಿತುಕೊಂಡು ಸಿಗರೇಟಿನ ಹೊಗೆ ಎಳೆಯುತ್ತ 'ಉಫ್' 'ಉಫ್' ಎಂದು ಅದನ್ನು ಹಾರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು.

ಇಲ್ಲಿಂದ ತಕ್ಷಣ ಹೊರಟುಬಿಡುವುದೇ ಒಳ್ಳೆಯದೆಂದುಕೊಂಡು ಶೇಖರ ಎದ್ದು ನಿಂತ. ಹುಡುಗರು ಹಾಗೇ ಬಿಡುತ್ತಾರೆಯೆ? ದೇಶಪಾಂಡೆ ಅವನ ಕೈ ಹಿಡಿದು ಎಳೆಯುತ್ತ, "ತಕೊಳ್ಳೋ, ಸೇದು ಒಂದು. ಇದರ ರುಚಿ ಆದರೂ ನೋಡು" ಎಂದು ಸಿಗರೇಟು ಪೊಟ್ಟಣ ಮುಂದೆ ಮಾಡಿದ.

"ಇಲ್ಲಪಾ, ನಾ ಸೇದೋದಿಲ್ಲ" ಎಂದು ದೇಶಪಾಂಡೆಯ ಕೈ ಕೊಡಹಿಕೊಂಡು ಹೊರಡತೊಡಗಿದ ಶೇಖರ.

ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಅವನನ್ನೆಳೆದು ಕೂಡ್ರಿಸುತ್ತ ದೇಶಪಾಂಡೆ ಅಣಕದ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ.

"ಅಬಬಬ ! ಬಲೆ ಸಂಭಾವಿತನಪಾ ನೀನು. ಇರಲಿ ಸೇದೊ ! ಒಂದು ಸಿಗರೇಟು ಸೇದಿದರ ನೀ ಏನೂ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗೋದಿಲ್ಲ !"

"ನನಗ ಬ್ಯಾಡಪಾ ದೇಶ್ಪಾಂಡೆ !"

"ಸೇದೋ ಅಂದರ ಹಳ್ಳೀಮುಕ್ಕರ ಹಾಂಗ ಬ್ಯಾಡ ಅಂತಾನ. ನೋಡಿಲ್ಲಿ. ಇವರೆಲ್ಲಾ ಸೇದತಾ ಇಲ್ಲೇನು ? ತಕ್ಕೊ, ಒಂದು ಸೇದು."

"ಬ್ಯಾಡಪಾ ನಮ್ಮ ಮನ್ಯಾಗ ಗೊತ್ತಾದರss" ಎಂದು ಕಳವಳದಿಂದ ನುಡಿದ ಶೇಖರ.

"ಹ್ಯಾಂಗ ಗೊತ್ತಾಗತೈತಿ ? ಇಷ್ಟ್ಯಾಕ ಹೆದರತೀಯೋ ಮನಿಯವರಿಗೆ ? ನಾವ್ಯಾರೂ ಹೇಳೋಹಾಂಗಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ ನಿಮ್ಮ ಮನೀಗೆ ಬಂದು ?" ಎಂದ ದೇಶಪಾಂಡೆ.

"ಅವನ ಮನಿಗಾದರೂ ಯಾರು ಹೋಗ್ತಾರ ಬಿಡೋ ದೇಶ್ಪಾಂಡೆ ಆ ಹೊಲಸು ಹೊಲೆಯರ ಕೊಂಪಿಗೆ !" ಎಂದು ಪಾಟೀಲ ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ನುಡಿದ.

ಒಡನೆಯೆ ಯಾರೋ ಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟಿದರು. ಇನ್ಯಾರೋ ಕೇಕೆ ಹಾಕಿದರು. ಸರಿ. ಎಲ್ಲ ಹುಡುಗರೂ ಶೇಖರನ ದಾರಿದ್ರ್ಯವನ್ನೆ ನಗೆಯ ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವನ ಲೇವಡಿಗಾರಂಭಿಸಿದರು.

"ಈ ನಿನ್ನ ಅಂಗಿ ಯಾವಾಗ ಹೊಲಿಸಿದ್ದೋ ? ಬಂಡಾಯದ ಕಾಲದಾಗೇನು ?" ಎಂದ ಒಬ್ಬ.

"ಇದಕ್ಕ ಎಷ್ಟು ಸಾರಿ ತೇಪೆ ಹಚ್ಚಿದ್ದೀಯೊ ?" ಎಂದು ಇನ್ನೊಬ್ಬ.

"ಚಹಾ ಆದ್ರೂ ನೋಡೀಯೋ ಇಲ್ಲೋ ನೀನು ! ಇನ್ನು ಸಿಗರೇಟಿನ ರುಚಿಯೇನು ತಿಳಿದೀತು ನಿನಗ ?" ಎಂದು ಮಗದೊಬ್ಬ ಹಾಸ್ಯಮಾಡಿದ.

ಆ ಕುಹಕದ ಮಾತು, ಆ ಕೊಂಕು ನುಡಿ ಕೇಳಿ ಅವಮಾನಿತನಾದುದ ರಿಂದ ಶೇಖರನ ರಕ್ತ ಕುದಿಯತೊಡಗಿತು. ದೇಶಪಾಂಡೆಯ ಕೈಯನ್ನು ರಭಸ ದಿಂದ ಕೊಡವಿ ಬಿಟ್ಟು ಎದ್ದು ನಿಂತ. ಬಲಗೈ ಮುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅಮುಕಿ ಹಿಡಿದು ಎಲ್ಲರನ್ನು ಕ್ರುದ್ಧನಾಗಿ ದಿಟ್ಟಿಸುತ್ತ "ಹೆಚ್ಚು ಮಾತಾಡಿದರ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ಹಲ್ಲು ಮುರಿದು ಬಾವಿಯೊಳಗ ಹಾಕ್ತೀನಿ. ಏನಂತ ತಿಳಿದೀರಿ ?" ಎಂದು ಗರ್ಜಿಸಿದ.

ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಸಪ್ಪಗಿನ ಹುಡುಗರು ಅವರು. ಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಬಂದ ಈ ಧಷ್ಟಪುಷ್ಟ ಹುಡುಗನ ಬಲವೇನೆಂಬುದು ಅವರಿಗೂ ಗೊತ್ತು. ಅವನು ಕೆರಳಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಲೂ ಕುಚೇಷ್ಟೆಯೆಲ್ಲ ತಕ್ಷಣ ನಿಂತುಹೋಯಿತು. ಅವನನ್ನು ಸಂತವಿಸುವ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ದೇಶಪಾಂಡೆ ಎಂದ:

"ಸಿಟ್ಟಾಗಬ್ಯಾಡ ಶೇಖರಾ ! ಏನೋ ಮಜಾ ಅಂತ ಮಾತಾಡಿದರ ನೀ ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳತೀಯಲ್ಲ ?"

"ನಿಮಗ ಮಜಾ–ನಮಗ ಸಂಕಟ. ಬಾಯಿಮುಚ್ಚು ದೇಶ್ಪಾಂಡೆ ! ಇಲ್ಲಾಂದರ ತಲೆ ಒಡೀತೀನಿ !"

ದೇಶಪಾಂಡೆಯ ಜಂಭಕ್ಕೆ ಬಲವಾದ ಏಟು ಬಿದ್ದಂತಾಯಿತು. ಎಷ್ಟಾದರೂ ಶ್ರೀಮಂತರ ಮಗನಲ್ಲವೆ ! ಇಷ್ಟು ಜನ ಸಹಪಾಠಿಗಳೆದುರಿಗೆ ತನ್ನಂಥ ಶ್ರೀಮಂತ ಪುತ್ರನನ್ನು ಈ ಬಿಕಾರಿ ಹುಡುಗ ಮೂದಲಿಸಿದರೆ ಸುಮ್ಮನಿರಲಾದೀತೆ ? ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಕೆಚ್ಚಿರದೆ ಇದ್ದರೂ ದುರಭಿಮಾನದ ಕೋಳಿ ಕದನಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಎದ್ದು ನಿಂತ. "ಏನಂತ ತಿಳಿದಿದ್ದೀಯಲೆ ಬಿಕಾರಿ ಮಗನs ! ನಾ ಯಾರಂತ ತಿಳಿದಿದ್ದಿ ?–ತಲೀ ಒಡೀತಾನಂತೆ ! ನಮ್ಮಪ್ಪಗ ಹೇಳಿದೆನಂದರ ನಿಮ್ಮನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಣ್ಣು ಮುಕ್ಕಿಸಿಬಿಟ್ಟಾನು !" ಎಂದ.

ಬಿಕಾರಿ ಮಗ !—

ಶೇಖರನ ಸ್ವಾಭಿಮಾನವೆಲ್ಲ ಸಡ್ಡು ಹೊಡೆದು ಎದ್ದು ನಿಂತಿತು. ದೇಶಪಾಂಡೆಯ ಕತ್ತು ಹಿಡಿದು ಬಲವಾಗಿ ಅಮುಕುತ್ತ ಹೇಳಿದ;

"ನಾ ಬಿಕಾರಿಮಗ ! ನೀ ರಾಜಾನ ಮಗ ! ಹೌದಲೇ ಶ್ರೀಮಂತರ

ಮಗನs ! ಅಪ್ಪನ ಹೆಸರು ಹೇಳಿ ನನ್ನ ಅಂಜಿಸಬೇಕಂತೀಯಲ್ಲ ! ಎಂಥ ಗಂಡಸೋ ನೀನು ? ನಿನ್ನ ಮೈಯಾಗ ರಕ್ತ ಕೂಡಾ ಇಲ್ಲೇನು ? ನಿಮ್ಮಂಥ ವರೂ ಯಾಕಾದರೂ ಗಂಡಸರ ಜಾತಿಯೊಳಗ ಹುಟ್ಟತೀರೋ ! ಸುಮ್ಮನs ಸೀರೀ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕುಪ್ಪಸಾ ತೊಟ್ಟುಕೋಬಾರದs ನೀವು ! ಅವ್ಯಾಲ ಕೈಯೊಳಗ ಬಿಲಾವರ ಬಳೀ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೆಣ್ಣು ಹುಡುಗಿಯರ ಸಾಲಿಗೆ ಹೋಗಬಾರದs ! ನೀನೇನಾದರೂ ಗಂಡಸಾದರ ಬಾ ನೋಡೋಣ. ಇಲ್ಲೇ ಕುಸ್ತಿಮಾಡೋಣ. ನನ್ನ ತಲಿ ಆದರೂ ಹೋಗಲಿ. ನಿನ್ನ ತಲೀ ಆದರೂ ಹೋಗಲಿ. ಅಪ್ಪನ್ನ ಕರೀತಾನ ಅಪ್ಪನ ? ಅಯ್ಯೋ ಹೆಂಗಸs ! ನಾಚಿಕೆ ಆಗೂದಿಲ್ಲೇನಲೆ ! ಹೋಗು. ಅಳು ಹೋಗು. ಅತ್ತು ಸೆರಗು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಾವಿಯೊಳಗ ಬೀಳುಹೋಗು" ಎನ್ನುತ್ತ ಅವನನ್ನು ರಭಸದಿಂದ ನೂಕಿಬಿಟ್ಟ. ಆ ವೇಗಕ್ಕೆ ಬಾವಿಗೆ ಬೀಳುವುದರಲ್ಲಿದ್ದ ದೇಶಪಾಂಡೆ ಮಹಾಶಯು ಸ್ವಲ್ಪದರ ಲ್ಲಿಯೆ ಉಳಿದುಕೊಂಡು —ಹತ್ತಿರ ತಮಾಷೆ ನೋಡುತ್ತ ತೆಪ್ಪಗೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಗೆಳೆಯರ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಬಿಟ್ಟ.

ಅವನು ಸೋತುಹೋದರೂ ಅವನ ದುರಭಿಮಾನ ಸೋಲಲಿಲ್ಲ. ಹೆದ ರಿಕೆಯಿಂದ ಕಂಠ ಬತ್ತಿಹೋಗಿದ್ದಿತಾದರೂ ನಾಲಗೆ ಹೇಗೊ ಕೂಗಿ ಕೊಂಡಿತು.

"ನಿನ್ನಂತ ಏಕ್ಕಿಲ್ಲದ ದರಿದ್ರನ ಕೂಡ ಯಾರು ಮಾತಾಡತಾರ ಹೋಗಲೆ! ಎಲ್ಲೋ ಹಾಲುಮಾರಿ ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊರೆಯುವವರು ನೀವು ! ನಿಮ್ಮಂಥವರ ಸಂಗಡ ಏನು ಮಾತು !"

ದೇಶಪಾಂಡೆಯು ಈ ಕುಹಕದ ನುಡಿಗೆ ತಕ್ಕ ಉತ್ತರ ಕೊಡಲು ಶೇಖರ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಯಾರೋ ಅವನ ಕೈ ಹಿಡಿದು ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ದರು. ಚಕಿತನಾಗಿ ಆತ ಹೊರಳಿವರೆ ರಾಜ ! ಯಾವಾಗ ಬಂದಿದ್ದನೊ– ಎಷ್ಟು ಮಾತು ಕೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದನೊ–ದೇಶಪಾಂಡೆಯು ಚುಚ್ಚು ಮಾತಿಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಅವನ ತೀವ್ರ ವಾಣಿ ಗರ್ಜಿಸತೊಡಗಿತು.

"ಶಾವಲಿ ದೇಶ್ಪಾಂಡೆ ! ಏನು ಜಂಬ ಅಪಾ ನಿನಗ ! ಇವರು ಹಾಲು

ಮಾರಿ ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊರೆಯುವರು ಅಂತ ಹೀಯಾಳಿಸತೀಯಲ್ಲ ನೀನು ! ನೀವೇನು ಮಾರಿ ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊರೀತೀರಿ ನಾ ಹೇಳಲೇನೊ ? ಮೈ ಮಾರುವವರು ನೀವು-ಮೈ ಮಾರುವವರು ! ನಿಮ್ಮವ್ವ ನಿನ್ನ ಹ್ಯಾಂಗ ಹಡದಿದ್ದಾಳ ಗೊತ್ತೈತೇನೋ ನಿನಗ ? ಆ ರೆವಿನ್ಯೂ ಇನಸ್ಪೆಕ್ಟರ್ ಇದಾರಲ್ಲ ಅವರನ್ನ ಕೇಳು ಹೋಗು ಗೊತ್ತಾಗತೈತಿ. ಆಗ ಅವರ ತಿಜೋರಿಯ ಕೀಲೀ ಕೈ ನಿಮ್ಮವ್ವನ ಕೈಯಾಗs ಇತ್ತಂತ. ನಿಮ್ಮ ಶ್ರೀಮಂತಿಕಿಯ ಜಂಬ ಹೊಡೀಬ್ಯಾಡೋ ! ನಿಮ್ಮ ಆ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆ ಬಂದದ್ದು ಇಂಥಾ ಹೊಲಸು ಕೆಲಸದಿಂದ. ಇವರಾದರೋ ಕಷ್ಟ ಮಾಡಿ ದುಡಿದು, ಮೈ ಬೆವರು ಸುರಿಸಿ, ಎಮ್ಮೆ ಸಾಕಿ, ಅದನ್ನ ಜೋಪಾನ ಮಾಡಿ, ಆದರ ಹಾಲು ಮಾರಿ ಹೊಟ್ಟೆತುಂಬಿಸಿಕೊಂತಾರ. ನೀವು ! ಥೂ ! ನಿಮ್ಮ ದುಡ್ಡಿಗೆ ಬೆಂಕೀ ಹಾಕಲಿ ! ಮಾನ ಮರ್ಯಾದೆ ಎಲ್ಲಾ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟ ನಿಮ್ಮಂಥವರ ಹೆತ್ತರ ಎಷ್ಟು ದುಡ್ಡಿದ್ದು ಏನು ಬಂತು ? ಥೂ !...."

ಹುಡುಗರೆಲ್ಲ ತಬ್ಬಿಬ್ಬಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ದೇಶಪಾಂಡೆ-ಪಾಪ-ಸುತ್ತ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನೇ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ತನಗೆ ಮಾಡಿದ ಅವಹೇಳನೆಗೆ ಸರಿಯಾದ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವಾಯಿತೆಂದು ಶೇಖರನಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವಾದರೂ ದೇಶಪಾಂಡೆಯ ಆಗಿನ ದೀನಭಂಗಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಕೊಂಚ ಕನಿಕರವೂ ಉಂಟಾಗದಿರಲಿಲ್ಲ.

"ಯಾಕಲೇ, ದೊಡ್ಡ ಶೂರನಾಂಗ ನಿಂತಿದ್ದಿಯಲ್ಲ ಶೇಖರನ್ನ ಹೊಡೆಯೋದಕ್ಕ ? ಎಲ್ಲಿ ಹೋಯ್ತೋ ನಿನ್ನ ಗಂಡಸುತನ ? ಮೊಳಕಾಲಿನಾಗ ತಲೀ ಹಾಕ್ಕೊಂಡು ಹುಡುಗೀ ಹಾಂಗ ಕೂತಿದ್ದೀಯಲ್ಲೋ ? ಏಳೋ—ಮಾತಾಡೋ...." ಎಂದು ಮೂದಲಿಸಿ ರಾಜ ಶೇಖರನನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತ "ಇಂಥ ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಸಹವಾಸ ನಮಗ್ಯಾಕ ಶೇಖರಾ ! ನಡೀ, ನಡೀ" ಎಂದು ಚಾವಿ ಕಟ್ಟಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟ.

ಬೀದಿಗೆ ಬಂದು ಸೇರಿ ಇಬ್ಬರೂ ಮನೆಯ ಕಡೆ ಹೊರಟರು.

"ಈ ದೇಶಪಾಂಡೆ ಮನೆಯ ಸುದ್ದಿ ಎಲ್ಲಾ ನಿನಗ ಹ್ಯಾಂಗ ಗೊತ್ತಾತೋ ರಾಜಾ ?" ಎಂದು ಶೇಖರ ಕೇಳಿದ.

"ಅವರಾಗೇನೈತಿ ಬಿಡೋ. ಇಂಥಾ ಸಾವಿರಾರು ದೇಶ್ಪಾಂಡೆಗಳ ಹುಳುಕೆಲ್ಲಾ ನನಗ ಗೊತ್ತು."

"ಹ್ಯಾಂಗಾದರೂ ಪತ್ತೇ ಹಚ್ಚುತೀರಪ್ಪಾ ಇಂಥಾ ಸುದ್ದೀ ಎಲ್ಲಾ ?"

"ಅದೇನು ದೊಡ್ಡ ಮಾತು ಬಿಡೋ ! ಇವರ ಮನಿಯೊಳಗ ಕೆಲಸ ಮಾಡೋ ಆಳುಗಳ ದೋಸ್ತಿ ಮಾಡಿದರ ಎಲ್ಲಾ ಎಲ್ಲಾ ಗೊತ್ತಾಗತೈತಿ. ಇನ್ನೊಂದು ಮಾತು ಅಲ್ಲಿ-ಅವರ ಮುಂದೆ-ಹೇಳಲಿಲ್ಲ ನಾ. ಎಲ್ಲಾ ಇವತ್ತs ಯಾಕ ಒಡೀಬೇಕು ಮತ್ತೆಂದಾದರೂ ಅವ ಸೊಕ್ಕಿಗೆ ಬಂದರ ಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡೋಣಾಂತ ಸುಮ್ಮನಾದೆ...."

"ಮತ್ತೇನೋ ಅದು ?"

"ಇನ್ನೇನು ? ಈ ದೇಶ್ಪಾಂಡೆಯ ಅಪ್ಪ ತೀರ ಮುದುಕ ಆಗಿದ್ದಾನ. ಅವ್ವಗ ಇನ್ನೂ ವಯಸ್ಸಾಗಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕ ಆಕೆ ತಮ್ಮ ಮೋಟರ ಡ್ರೈವ ರನ್ನ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾಳ."

ತಿರಸ್ಕಾರ ಹುಟ್ಟದಿರಲಿಲ್ಲ ಶೇಖರನಿಗೆ. ಅಂಥ ಸುದ್ದಿ ಕೇಳುವುದೂ ಅಸಹ್ಯ ಎನ್ನಿಸಿತು. "ಥೂ ! ಎಂಥಾ ಹೊಲಸು ಜನರೋ ರಾಜಾ !" ಎಂದ.

"ಹೊಲಸೇನು ಬಂತು ಇದರಾಗ ? ಜಗತ್ತಪಾ ಇದು ಜಗತ್ತು ! ಮ್ಯಾಲ ಥಳಕು—ಒಳಗ ಹುಳುಕು-ಶ್ರೀಮಂತರಲ್ಲಿ ಅಂತೂ ಇಂಥಾವ್ದು ಬಹಳ. ಆದರೂ ಅವರ ಜಂಬ ಎಷ್ಟು ! ನಮ್ಮಂಥ ದುಡ್ಡಿಲ್ಲದವರನ್ನ ಕಂಡರ ತಿರಸ್ಕಾರ ಎಷ್ಟು ! ದೊಡ್ಡವರನ್ನ ಬಿಡು. ಮೀಸೆ ಒಡೆಯದ ಈ ಹುಡುಗರಿಗೂ ಸಹ ನಮ್ಮನ್ನ ಕಂಡರ ಎಷ್ಟು ತಿರಸ್ಕಾರ ನೀನ ನೋಡಿದಿ ಯಲ್ಲ ? ಇಂಥವರೆಲ್ಲರ ಸೊಕ್ಕು ಮುರೀಬೇಕು. ನಾಳೆ ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದಾಗ ಕಮ್ಯುನಿಸಂ ಬರಲಿ. ಆಗ ಇವರೆಲ್ಲಾ ಓಡಿ ಹೋಗಿ ಅಡವೀ ಸೇರಬೇಕಾಗು ತೈತಿ."

"ಅದ್ಹ್ಯಾಂಗ ಆದೀತೋ ರಾಜಾ ? ಸರಕಾರದವರು ಸುಮ್ಮನಿರತಾ ರೇನು ?"

"ಆಗ ಯಾರ ಸರ್ಕಾರ ಇರತೈತಿ ಅಂತ ತಿಳಿದಿದ್ದೀ ? ನಮ್ಮದs ಸರ

ಕಾರ ಆಗತೈತಿ. ಈ ಬ್ರಿಟಿಷರನ್ನ ಒದ್ದು ಹೊರಗ ಹಾಕಿರತೇವೆ. ಎಲ್ಲಾ ಕೂಲಿಗಾರರ ರಾಜ್ಯ. ಬಡವರ ರಾಜ್ಯ. ಇಷ್ಟು ದಿನ ನಮ್ಮನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಾಡಿದ್ದಾರಲ್ಲಾ ಈ ಶ್ರೀಮಂತರು ! ಆಗ ಇವರ ಸರದಿ ಬರತೈತಿ. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರನ್ನs ಕಡಿದು ಕಡಿದು ಹದ್ದು ಕಾಗೆಗಳಿಗೆ ಹಾಕೋಣಂತೆ !" ಎಂದು ಅವಡುಗಚ್ಚಿ ನುಡಿದ ರಾಜ.

ಮನೆಗೆ ಬಂದು ತಲಪಿದರು. ತನ್ನ ಮನೆಯ ಕಡೆ ಹೊರಳುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ರಾಜ, "ಇವತ್ತು ಅಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಜಗಳ ಬರೂದಕ್ಕೆ ಏನು ಕಾರಣ ಆಯಿತೋ ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

"ಎಳ್ಳೂರುಗಡಕ್ಕ ಹೋಗಬೇಕು ಅಂತ ಅವರೆಲ್ಲಾ ತಯಾರಾಗಿದ್ದಾರ. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಎರಡೆರಡು ರೂಪಾಯಿ ಹಾಕಬೇಕು ಅಂದರು. ಅದೆಲ್ಲಾ ನಮ್ಮಂಥವರಿಗೆ ಹ್ಯಾಂಗ ಆದೀತು ಹೇಳು. ನಾ ಹೊರಟುಬಿಡಬೇಕಂತ ಎದ್ದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿ ಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡಹತ್ತಿದರು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಸುರು ಆಯ್ತು."

"ಹೂಂ ! ಎಳ್ಳೂರುಗಡಕ್ಕ ಹೋಗತಾರ ! ಹೋಗಲಿ ಮಕ್ಕಳು ! ಮನ್ಯಾಗ ದುಡ್ಡು ಕೊಡತಾರ. ಇವರು ಆ ಗಡಕ್ಕ, ಈ ಗಡಕ್ಕ ಹೋಗಿ ಮಜಾ ಮಾಡಲಿ. ಗಾಂಧಿಯವರನ್ನ ಸರ್ಕಾರ ಹಿಡಿದಿದ್ದಾಗ ಇವರೆಲ್ಲಾ ಹರತಾಳ ಮಾಡಿ ಸಾಲೀ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದವರೇ ! ಈಗ ನೋಡು ಇವರ ಚೈನಿ ! ದೇಶದ ಕಲ್ಪನಾ ಆದರೂ ಇವರ ತಲೆಯೊಳಗೈತೇನು ? ಒಂದು ದಿವಸದ ಮಜಾಕ್ಕಾಗಿ ಎರಡೆರಡು ರೂಪಾಯಿ ಹಾಳು ಮಾಡೋದು ! ಅಂಥಾ ಭಾಗ್ಯ ನಮಗ ಬ್ಯಾಡಪಾ ಶೇಖರಾ ! ಅವರಿಗೇ ಇರಲಿ ಅಂಥಾದ್ದೆಲ್ಲಾ !" ಎಂದು ಹೇಳಿ ರಾಜ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ತೆರಳಿದ.

ಶೇಖರ ತಮ್ಮ ಮನೆಯ ಹೊಸ್ತಿಲಲ್ಲಿ ಅಡಿಯಿರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಪುಟ್ಟ ಮಗುವಿನ ರೋದನ ಸ್ವರ ಕೇಳಿಸಿತು. 'ಅವ್ವ ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗಿದ್ದಾಳೊ ಕೂಸನ್ನ ಬಿಟ್ಟು !' ಎಂದು ಗೊಣಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಆತ ಒಳನುಗ್ಗಿದ. ಹಸಿವೆಯಾಗಿದ್ದಿತೋ—ಇಲ್ಲವೆ-ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನಾರನ್ನೂ ಕಾಣದೆ ಬೇಸರವಾಗಿ

ದ್ದಿತೊ ತಿಳಿಯದು—ತೊಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿ ಒರಗಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಪುಟ್ಟ ಚಿನ್ನ ಗಟ್ಟಿಸಿ ಗಟ್ಟಿಸಿ ಅಳುತ್ತಿದ್ದ.

"ಎಲ್ಲಿ ಹೋದಳೋ ಏನೊ !" ಎಂದು ಪುಟುಪುಟಿಸುತ್ತ ಶೇಖರ ತಮ್ಮನನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಸಂತವಿಸಲು ಯತ್ನಿಸತೊಡಗಿದ. ಒಂದು ವರ್ಷದ ಹಸುಳೆ ಅದು ! ಏನು ತಿಳಿದೀತು ಅದಕ್ಕೆ ! ಅದು ಇನ್ನೂ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅಳಲು ಮೊದಲು ಮಾಡಿತು. 'ಹುಶ್ ! ಹುಶ್ ! ಸುಮ್ಮನಿರು ರಾಜಾ ! ಚಿನ್ನಾ ! ಅಳಬ್ಯಾಡಪಾ ಮುದ್ದು ! ಅವ್ವ ಈಗ ಬರತಾಳ. ಅಳಬ್ಯಾಡ !' ಎಂದು ಗುಣುಗುಣಿಸುತ್ತ, ಮಗುವನ್ನು ಅತ್ತ ಇತ್ತ ಹಾರಾಡಿಸುತ್ತ, ತಲೆ ಸವರುತ್ತ, ಬೆನ್ನು ಚಪ್ಪರಿಸುತ್ತ ಎಷ್ಟೋ ಬಗೆಯಾಗಿ ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಲೆತ್ನಿಸಿದರೂ ಯಾವುದೂ ಸಫಲವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಸಂತವಿಸಿದಷ್ಟೂ ಮಗುವಿನ ಅಳು ಹೆಚ್ಚತೊಡಗಿತು.

ಈ ರೋದನ ರಾಗದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ಗಂಟೆ ಕಳೆದ ಬಳಿಕ ತಾಯಿ ಬಂದರು. ಅವರ ಹಿಂದೆಯೆ ಪುಟ್ಟ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಿಯೂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕುತ್ತ ಬಂದ.

ಬಂದವರೆ ಪಾರ್ವತಮ್ಮ ಮಗುವನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಮೊಲೆಯುಣ್ಣಿಸತೊಡಗಿದರು. "ಪಾಪ ! ನನ್ನ ಕಂದ ಎಷ್ಟು ಹಸಿದಿದಾನೊ ! ಬಹಳ ಹೊತ್ತಾಯ್ತು ನಾ ಹೋಗಿ !" ಎಂದು ಗುಣುಗುಣಿಸುತ್ತ ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಮಗುವಿನ ತಲೆ ನೇವರಿಸತೊಡಗಿದರು.

"ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗಿದ್ದೆ ಅವ್ವಾ ಈ ಹೊತ್ತಿನಾಗ ಕೂಸನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ?" ಎಂದ ಶೇಖರ.

"ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ ಹೋಗಲಪ್ಪಾ ! ಇಷ್ಟೊತ್ತು ಭತ್ತ ಕುಟ್ಟಿ ಬಂದೆ ಆ ಕಾರಖಾನೇದಾಗ. ಏನೋ ಅದರಿಂದ ಒಂದೆರಡಾಣೆ ಬರತೈತಿ. ಶಿವಣ್ಣಾನ ಫೀ ಕೊಡೂದಕ್ಕಾಗತೈತಿ...."

'ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದಳೋ !' ಎಂದು ಗೊಣಗಿಕೊಂಡುದಕ್ಕಾಗಿ ಶೇಖರನಿಗೆ ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ತನಗೇ ಜುಗುಪ್ಸೆಯೆನ್ನಿಸಿತು. ಎಲ್ಲಿಗೂ ಹಾಳು ಹರಟೆ ಕೊಚ್ಚಲು ಹೋಗಿರಲಿಲ್ಲ ತನ್ನ ತಾಯಿ ! ತಮಗಾಗಿ, ತಮ್ಮ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಆ

ಛತ್ರದ ಕಾರಖಾನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ! ತಾಯಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಅವನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ತೀವ್ರ ಕಳವಳ ತುಂಬಿ ಬಂತು.

"ಅವ್ವಾ, ನೀ ಇನ್ನು ವ್ಯಾಲ ಅಂಥಾ ಕೆಲಸಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಹೋಗಬ್ಯಾಡವ್ವಾ! ಸುಮ್ಮನs ಮೈ ದುಡಿಸಬ್ಯಾಡ. ನಾ ಬೇಕಾದರ ಸಾಲೀನs ಬಿಟ್ಟುಬಿಡ್ತೀನಿ· ಅಣ್ಣ ಒಬ್ಬನs ಕಲಿಯಲಿ. ನೀ ಮಾತ್ರ ಹಾಂಗೆಲ್ಲಾ ಬಹಳ ದುಡೀಬ್ಯಾಡವ್ವಾ!" ಎಂದ.

"ದುಡೀದಿದ್ದರ ಹ್ಯಾಂಗ ನಡದೀತಪ್ಪಾ! ನಿನಗ್ಯಾಕ ಅದರ ಚಿಂತಿ ಸುಮ್ಮನಿರು. ನನ್ನ ಮೈಯಾಗ ಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲೇನು! ದೇವರು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಬಲ ಕೊಟ್ಟಾನ. ನಿಮ್ಮನ್ನ ಬಿಟ್ಟರೆ ನನಗ ಯಾರಿದಾರ? ನೀವು ಸಾಲೀ ಕಲಿತು ದೊಡ್ಡವರಾಗಿ, ಜಾಣರಾಗಬೇಕು. ಅದಕ್ಕ ನನ್ನ ಪ್ರಾಣ ಹೋದರೂ ಚಿಂತಿಲ್ಲ" ಎಂದರು ಪಾರ್ವತಮ್ಮ.

—ಎಂಥ ತ್ಯಾಗಮಯಿ, ವಾತ್ಸಲ್ಯಮಯಿ ತಾಯಿ ತನ್ನವಳು!— ಇಂಥ ತಾಯಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬರಬೇಕಾದರೂ ಪುಣ್ಯ ಮಾಡಿರಬೇಕು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ದೊರೆಯುವುದುಂಟೇ ತನ್ನ ತಾಯಿಯಂಥ ತಾಯಿ—ಎಂದುಕೊಂಡಾಗ ಶೇಖರನ ಕತ್ತು ಬಿಗಿದುಬಂದಿತು. ಆವೇಗದಿಂದ ಹೊರಚೆಲ್ಲುವ ಭರದಲ್ಲಿದ್ದ ಕಂಬನಿಗಳನ್ನು ತಡೆ ಹಿಡಿದು 'ಅವ್ವಾ! ಅ....ವ್ವಾ....' ಎನ್ನುತ್ತ ಅವರ ಸೆರಗಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡ.

ಒಂದು ಕೈಯಿಂದ ಪುಟ್ಟ ಮಗುವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಹಾಗೇ ಇನ್ನೊಂದು ಕೈಯಿಂದ ಶೇಖರನ ತಲೆಯನ್ನು ಮಮತೆಯಿಂದ ತಟ್ಟತೊಡಗಿದರು ತಾಯಿ.

ಅವನ ಶರೀರವೆಲ್ಲಾ ರೋಮಾಂಚಿತವಾಯಿತು. ಎಂಥ ಅಮೃತಮಯ ಸ್ಪರ್ಶ ಅದು....ತಾಯಿಯದು!

[೮]

ನಾಳೆ ದೀಪಾವಳಿ !

ಬೆಳಗಾವಿಯೆಲ್ಲ ಸಂತಸದಿಂದ ನಲಿಯುತ್ತಿದೆ. ಬೀದಿಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಬೆಳಕಿನ ಹಬ್ಬ. ಮನೆಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಬೆಳಕಿನ ಬುಟ್ಟಿ. ಕಟ್ಟೆಗಳ ಮೇಲೆಲ್ಲ ಪುಟ್ಟ ಪುಟ್ಟ ಹಣತೆ. ಬಾನಿನಲ್ಲೂ ಬೆಳಕಿನ ಬುಟ್ಟಿ. ಮಕ್ಕಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮತಾಪು-ಪಟಾಕಿ. ನಗರವೆಲ್ಲ ಸ್ವಾಗತ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ ಚಿನ್ನದ ದೇವಿಗೆ. ಬರಲಿದಾಳೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ; ಬರುತ್ತಾಳೆ ನಾಳೆ. ಅಂದು ಸಾಯಂಕಾಲ ಅವಳ ಸತ್ಕಾರ ಸಮಾರಂಭ. ಮನೆ ಮನೆ-ಅಂಗಡಿ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಪೂಜೆ ಪುನಸ್ಕಾರ.

ಎಲ್ಲ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿನ ಸಡಗರಕ್ಕೆ ಆ ಬೀದಿಯೂ ಹಿಂದುಳಿದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿನ ಮಧ್ಯಮವರ್ಗದ ಜನಗಳೆಲ್ಲ ಹಿಗ್ಗಿನಿಂದ ನಲಿಯುತ್ತಿದಾರೆ. ಹೊಸ ಬಟ್ಟೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು, ಹೂ ಮುಡಿದುಕೊಂಡು ಮಕ್ಕಳು ಪಟಾಕಿ ಕುಣಿಸುತ್ತಿದಾರೆ. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಮದ್ದಿನ ಸದ್ದು. ಬೆಳಕಿನ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಚಿನ್ನಾಟ.

ಮೂಲೆ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿನ ಕತ್ತಲೆಯೆಲ್ಲ ಈ ಹಬ್ಬದ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಮಾಯ ವಾಗಿದೆಯಾದರೂ ಆ ಸಂದಿಯೊಳಗಿನ ಅಂಧಕಾರಕ್ಕೆ ಯಾವ ಆತಂಕವೂ ಇಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಬೆಳಕಿನ ಸಡಗರವಿಲ್ಲ. ಹಣತೆಗಳ ಆಡಂಬರವಿಲ್ಲ. ಆಕಾಶ ಬುಟ್ಟಿಗಳ ಮೋಜಿಗೂ ಎಡೆಯಿಲ್ಲ. ಪಟಾಕಿ, ಚಿನಕುರಳಿ, ಮತಾಪುಗಳ ಚಟಪಟಾಟದ ಸದ್ದೂ ಇಲ್ಲ. ಬೀದಿಯ ಮೇಲೆ ನಡೆದಿದ್ದ ಆ ಸಡಗರದಿಂದ ಈ ಹೊಲಸು ಸಂದಿಯಲ್ಲಿನ ಕರಾಳತೆಯಿನ್ನೂ ಭೀಕರರೂಪ ತಾಳುತ್ತಿದೆ.

ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಬೇರೆ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಆ ಸಂದಿಯಲ್ಲಿನ ಮನೆಗಳು ಎಲ್ಲ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದಲೂ ನಿರ್ಲಿಪ್ತವಾಗಿ ನಿಂತಿವೆ. ನಿತ್ಯದ ರೋದನರಾಗ ಇಂದು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದೆ. ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹಾರುತ್ತಿದ್ದ ಪಟಾ ಕಿಗಳ ಸದ್ದು ಕೇಳಿದ ಪುಟ್ಟ ಮಕ್ಕಳು ತಮಗೂ ಅವು ಬೇಕೆಂದು ಹಟತೊಟ್ಟು ಅಳುತ್ತಿವೆ. ಒಂದು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮುದುಕನೊಬ್ಬ ಒಂದೇಸಮನೆ ಕೆಮ್ಮುತ್ತಿ

ದಾನೆ. ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ-ಯಾವುದೋ ಕೆಟ್ಟ ರೋಗದಿಂದ ನರಳುತ್ತ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಹೆಂಗಸೊಬ್ಬಳು 'ಅಯ್ಯೋ ಅಪ್ಪಾ!' ಎಂದು ಆರ್ತಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಕಿರಿಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದಾಳೆ. 'ಪಟಾಕಿ ಬೇಕು' ಎಂದು ಹಟಮಾಡಿದ ಮಗುವೊಂದನ್ನು ಹೆಂಡ ಕುಡಿದು ಬಂದ ತಂದೆಯೊಬ್ಬ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಥಳಿಸುತ್ತಿದಾನೆ. ಅದರ ಕೂಗಿನ ಆರ್ಭಟ ಸಂದಿಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಗೊಡುತ್ತಿದೆ.

ಶೇಖರನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ?

ಅಲ್ಲೂ ಅಂಥದೇ ದೃಶ್ಯ.

ಪಟಾಕಿಗಾಗಿ ಹಟ ಹಿಡಿದು ಪುಟ್ಟ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಿ ಅತ್ತು ಅತ್ತು ಮಲಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದಾನೆ. ತಾಯಿ, ಶಿವಣ್ಣ, ಶೇಖರ ಯಾರು ಎಷ್ಟು ಬಗೆಯಾಗಿ ಹೇಳಿದರೂ ಆತ ಊಟ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಪಟಾಕಿ ತಂದು ಕೊಟ್ಟ ಹೊರತೂ ಉಣ್ಣುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಆತ ತಲೆತುಂಬ ಹೊದೆದುಕೊಂಡು ಮಲಗಿಬಿಟ್ಟಿದಾನೆ. ಆ ಪುಟ್ಟ ಮಗುವನ್ನು ಹಾಗೇ ಉಪವಾಸಬಿಟ್ಟು ಊಟಮಾಡುವ ಮನಸ್ಸು ಅವರಿಗೆ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಬಂದೀತು? 'ನಾಳೆ ತಂದು ಕೊಡ್ತೇನಪಾ ಪಟಾಕೀನ. ಈಗ ಊಟ ಮಾಡಿ ಮಲಕ್ಕೊ' ಎಂದು ಸುಳ್ಳು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿದರೂ ಆತ ಕೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಈಗಲೇ-ಈ ಕ್ಷಣಕ್ಕೇ ಬೇಕು ಪಟಾಕಿ ಅವನಿಗೆ. ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಕೂಲಿ ಕುಂಬಳಿ ಮಾಡಿ ಶಿವಣ್ಣನ ಶಾಲೆಯ ಫೀಜಿಗಾಗಿ ಪೈಗೆ ಪೈಗೂಡಿಸುತ್ತಿರುವ ತಾಯಿಗೆ ಪಟಾಕಿಗಾಗಿ ಒಂದಾಣೆ ಹಾಳುಮಾಡುವ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ. ಈ ಕಷ್ಟವೆಲ್ಲ ಆ ಹಸುಳೆಗೆ ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಗೊತ್ತಾದೀತು? ಅಂತೂ ಆತ ತನ್ನ ಹಟ ತ್ಯಜಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ.

ರಮಿಸಿ-ರಮಿಸಿ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿ ತಾಯಿಗೆ ಕೋಪ ಬಂದಿತೊ ಏನೊ. 'ಏಳತೀಯೋ ಇಲ್ಲೋ! ಎಷ್ಟ ಹಟಾ ಮಾಡತಾನ ಈಗಲೇ! ಇನ್ನು ಚೋಟುದ್ದ ಬೆಳದಿಲ್ಲ-ಆಗಲೇ ಇಷ್ಟು ಸೊಕ್ಕು! ಇನ್ನು ದೊಡ್ಡವನಾದ ಬಳಿಕ ಎಷ್ಟೊ! ಏಳು ಮೊದಲು. ಊಟ ಮಾಡೇಳು' ಎನ್ನುತ್ತ ಅವನ ಕೆನ್ನೆಗೊಂದು ಬಿಗಿದರು. ಸರಿ. ಮತ್ತೆ ರೋದನಕ್ಕಾರಂಭವಾಯಿತು.

ಆ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ನೋಡಲಾಗಲಿಲ್ಲ ಶೇಖರನಿಗೆ. "ಹೊಡೀಬ್ಯಾಡ ಬಿಡವ್ವಾ! ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗ ಅದು! ಏನು ತಿಳೀತೈತಿ ಅದಕ್ಕ!" ಎಂದು ತಮ್ಮನನ್ನು ಹಿಡಿಸಿ ಕೊಂಡು ಅವನ ಬೆನ್ನು ತಟ್ಟುತ್ತ "ಅಳಬ್ಯಾಡೋ ಇರಪ್ಪಾ! ವಿರುಪಾಕ್ಷೀ! ನಾ ತಂದು ಕೊಡ್ತೀನಿ ನಿನಗ ಪಟಾಕ್ಷೀನ!" ಎಂದು ಭರವಸೆ ಕೊಟ್ಟು ಹೊರ ಹೊರಟ.

ರಾತ್ರಿ ಎಂಟುಗಂಟೆಯಾಗುತ್ತ ಬಂದಿತ್ತು. ಬೀದಿಯೆಲ್ಲ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಝುಗಝುಗಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ವೈಭವವನ್ನು ನೋಡಲಾಗಲಿಲ್ಲ ಅವನಿಗೆ. ಎದೆ ಯಲ್ಲಿ ಭೀಕರವಾದ ಉರಿ. ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡ ಮಕ್ಕಳು ನಿಮಿಷ ನಿಮಿಷಕ್ಕೂ ನೂರಾರು ಬಗೆಯ ಮದ್ದು ಸುಡುತ್ತಿದ್ದುವು ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ. ಅಲ್ಲಿ-ಆ ಹೊಲಸು ಸಂದಿಯಲ್ಲಿನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತಮ್ಮನಿಗೆ-ಆತನಂಥ ಅನೇಕ ಹಸುಳೆಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಒಂದು ಪಟಾಕಿಯೂ ಸಿಕ್ಕುವಂತಿಲ್ಲ. ಮದ್ದಿನ ಮೋಜಿನ ಸದ್ದಿಗೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಗುದ್ದಿನ ಸದ್ದು ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ. ಚಿನಕುರ ಳಿಗಳ ಸಡಗರಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ರೋದನಸ್ವರ ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ— ಅಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ!—ಈ ವೈಷಮ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದು ಯೋಚಿಸಿದ—ದುಡ್ಡು! ದುಡ್ಡು! ಹಣ! -ಹಣ!—ಇವರ ಹತ್ತಿರ ಹಣವಿದೆ-ಅಂತೇ ಇವರ ಮಕ್ಕ ಳಿಗೆ ಮದ್ದು ದೊರೆಯುತ್ತಿದೆ. ನಮ್ಮ ಹತ್ತಿರ ಹಣವಿಲ್ಲ—ಅಂತೇ ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮದ್ದಿಗೆ ಬದಲು ಗುದ್ದು ಸಿಕ್ಕುತ್ತಿದೆ....

ಬೀದಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಪೇಟೆಯ ಕಡೆ ಹೊರಳುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಮೊನ್ನೆ ರಾಜ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಆಡಿದ ಮಾತು ಶೇಖರನಿಗೆ ನೆನಪಾಯಿತು. ಆತ ಹೇಳಿದ್ದ: "ಶ್ರೀಮಂತರಂತೆ ಶ್ರೀಮಂತರು! ಶುದ್ಧ ಹಲ್ಕಟ ಜಾತಿ ಇದು ಈ ಶ್ರೀಮಂ ತರದು! ಅವರನ್ನೆಲ್ಲ ನೆಲಸಮ ಮಾಡಬೇಕು. ಕೂಲಿಕಾರರ ರಾಜ್ಯ ಕಟ್ಟ ಬೇಕು. ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಾಗ ಕಮ್ಯುನಿಜಂ ಬರಬೇಕು...."

"ಕಮ್ಯುನಿಜಂ ಬರಬೇಕು—ಕಮ್ಯುನಿಜಂ ಬರಬೇಕು. ಕ್ರಾಂತಿಗೆ ಜಯವಾಗಬೇಕು. ಇನ್ಕಿಲಾಬ್ ಜಿಂದಾಬಾದ್-ಜಿಂದಾಬಾದ್-ಜಿಂದಾ ಬಾದ್...." ಎಂದು ಒಳಗೊಳಗೇ ಗುಣುಗುಣಿಸುತ್ತ ಶೇಖರ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡ. "ಹೌದು. ಹೌದು. ಹಾಗೇ ಆಗಬೇಕು. ನಮ್ಮನ್ನು

'ಬಿಕಾರಿಗಳು' ಎಂದು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ಈ ಶ್ರೀಮಂತರ ಸೊಕ್ಕು ಮುರೀಬೇಕು. ಬಡವರಿಗೆಲ್ಲಾ ದುಡ್ಡು ಸಿಕ್ಕಬೇಕು. ಇಂದು ಇವರೆಲ್ಲಾ ಹಬ್ಬ ಮಾಡಿ ಮೆರೀತಾ ಇದಾರಲ್ಲ-ನಾಳೆ ನಾವೂ ಇವರ ಹಾಗೇ ದೀಪಾವಳಿ ಹಬ್ಬ ಮಾಡ ಬೇಕು. ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳೂ ಇವರ ಮಕ್ಕಳ ಹಾಗೇ ಮದ್ದು ಹಾರಿಸಿ ಕುಣೀ ಬೇಕು. ಆಹಾ ! ಬಂದೀತೇ ಅಂಥ ದಿನ ? ನಿಜಕ್ಕೂ ಬಂದೀತೇ ? ನಮಗೂ ಒಂದು ನಿಜ ದೀಪಾವಳಿ ಬಂದೀತೇ...."

ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಗೇ ಮುಂದೋಡುತ್ತಿತ್ತು. ನಾಲಗೆ ಹಾಗೇ ತಾಳ ಹಾಕು ತ್ತಿತ್ತು. 'ಜಿಂದಾಬಾದ್ ! ಜಿಂದಾಬಾದ್ !' ಎಂದು.

ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯ ಬಳಿ ಒಂದು ಕ್ಷಣಕಾಲ ತಡೆದುನಿಂತ ಶೇಖರ. ಎಲ್ಲಾ ದರೂ ಕೂಲಿ ಮಾಡಿ ಒಂದೆರಡಾಣೆ ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮನಿಗಾಗಿ ಪಟಾಕಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡೊಯ್ಯಬೇಕೆಂದು ಬಂದಿದ್ದನಾತ. ಆದರೆ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿನ ಆ ಜನಸಮೂಹ, ಅವರ ಮಧ್ಯೆ ಹೊಲಸು ನಾಯಿಗಳಂತೆ ಸುಳಿಯುತ್ತಿದ್ದ ನೂರಾರು ಕೂಲೀ ಹುಡುಗರು, ಅವರ ತಲೆಯಮೇಲಿನ ಬುಟ್ಟಿಗಳು, ಆ ಸ್ಪರ್ಧೆ, ಆ ಗಲಾಟೆ ಎಲ್ಲವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲೂ ಅರ್ಧ ಉತ್ಸಾಹವೇ ಕರಗಿ ದಂತಾಯಿತು. ಹಿಂದೆಂದೂ ಆತ ಕೂಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದವನಲ್ಲ. ತರಕಾರಿ ಹೊರುವ ಹುಡುಗರಿಗೆಲ್ಲ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಒಂದು ಬುಟ್ಟಿಯಿರುವುದೆಂಬುದೂ ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ಬುಟ್ಟಿಯನ್ನುಳ್ಳವರೇ ಕೂಲಿಗಾಗಿ ಒದ್ದಾಡು ತ್ತಿರುವಾಗ ಇನ್ನು ತನ್ನಂಥ ಬರಿದಲೆಯವನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಸಿಕ್ಕೀತೋ ಕೂಲಿ-ಎಂದು ಕೊಂಡಾಗ ಅವನಿಗೆ ನಿರಾಶೆಯಾಗದಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಳುತ್ತಿದ್ದ ತಮ್ಮನಿಗೆ ಭರವಸೆ ಕೊಟ್ಟು ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. 'ತಂದುಕೊಡ್ತೇನೆ ತಮ್ಮಾ, ಪಟಾಕೀನ್ನ. ಅಳಬ್ಯಾಡ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಆ ಭರವಸೆಯೆಲ್ಲ ಜೊಳ್ಳು ಬುರುಡೆಯಾದೀತೇ ! ತಾನು ಬಂದಹಾಗೇ ಬರಿಗೈಯಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಬೇಕಾದೀತೇ-ಎಂದು ಯೋಚಿ ಸಿದಹಾಗೆಲ್ಲ ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಅವನ ಹೃದಯ ಸಂಕುಚಿತವಾಯಿತು. ಒಂದಾಣೆ ಸಂಪಾದಿಸುವುದೂ ಎಷ್ಟು ಕಷ್ಟದ ಕೆಲಸವೆಂಬುದು ತಿಳಿಯುತ್ತಲೂ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಕುದಿಯತೊಡಗಿತು.

ಮೆಲುಮೆಲನೆ ಅಡಿಯಿಡುತ್ತ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಬಂದ. ಮಡಿ ಮಾಡಿದ ಶುಭ್ರ ಬಟ್ಟೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡ ಸಭ್ಯ ಗೃಹಸ್ಥರು, ಸೂಟುಧಾರಿಗಳಾದ 'ಕರೀಸಾಬ್'ಗಳು, ತೆಳ್ಳಗಿನ ಮಿರುಗುವ ಜರೀಸೀರೆ ಉಟ್ಟು ಕೈಲಿ 'ಪರ್ಸ್' ಹಿಡಿದು, ಬೂಟಿನ ಸದ್ದು ಮಾಡುತ್ತ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದ 'ಕರೀ ಮೇಮ್ ಸಾಬ್' ಗಳು, ಬಲಗಡೆಯ ಭುಜದಿಂದ ಸೆರಗು ಹೊದೆದುಕೊಂಡು ಬೆಡಗಿನಿಂದ ಪೇಟೆ ಯನ್ನೆಲ್ಲ ಸುತ್ತುತ್ತಿದ್ದ ದಪ್ಪಗಿನ ಶರೀರದ ಗುಜರಾತೀ ಮಹಿಳೆಯರು, ಒಂದು ಕಾಸಿನ ಉಳಿತಾಯಕ್ಕಾಗಿ ನೂರಾರು ಕಡೆ ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡಿ ಪಲ್ಯ ಕೊಳ್ಳು ತ್ತಿದ್ದ ಪೆನ್ಶನರುಗಳು, ಅವರ ಹಿಂದೆ ಹಿಂದೆ ಬುಟ್ಟಿ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು, ಆಗಾಗ ಇಳಿಸುತ್ತ, ಮತ್ತೆ ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ಮತ್ತೆ ಇಳಿಸುತ್ತ, ಭಾರ ತಡೆಯಲಾ ರದೆ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕಿದಾಗ ಬೈಗಳನ್ನು ತಿಂದು ಮತ್ತೆ ವೇಗವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತ, ಕುಂಟುತ್ತ ಕೂರುತ್ತ ಸಾಗುವ ಕೂಲೀ ಹುಡುಗರು, ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡಲು ಹೊರಟ ಹೊಸಬರ ಮುಖಗಳನ್ನೇ ಆಸೆ-ಆತುರತೆಗಳಿಂದ ನಿಟ್ಟಿಸು ತ್ತಿದ್ದು 'ಕೂಲೀ ರಾವ್‌ಸಾಬ್ ! ಕೂಲೀ ಸಾಬ್ !' ಎಂದು ಆರ್ತಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಅಂಗಲಾಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳು; 'ಮಾರುತಿಗಲ್ಲಿ ಒಂದಾಣೆ' ಎಂದು ಒಬ್ಬರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ 'ಬಹಳ ದೂರ ರಾವ್‌ಸಾಬ್ ! ಎರಡಾಣೆ ಕೊಡ್ರಿ' ಎಂದು ದೀನವಾಗಿ ಯಾಚಿಸುವ ಹುಡುಗರು, ಕೂಲಿ ಬೇಕೆಂದು ಒಬ್ಬರು ಕರೆದಾಗ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ನೂಕಿಬಿಟ್ಟು 'ನಾನು-ನೀನು' ಎಂದು ಹೊಡೆ ದಾಡುವ ಆ ಪುಟ್ಟ ಜೀವಿಗಳು-ಆ ಭೀಕರ ಹೋರಾಟವನ್ನು ಕಂಡು ಶೇಖರನ ಎದೆ 'ಝುಲ್' ಎಂದಿತು. ಕೇವಲ ಅರ್ಧಾಣೆಗಾಗಿ, ಒಂದಾಣೆಗಾಗಿ ಇಂಥ ಹೋರಾಟ-ಇಂಥ ಗಲಾಟೆ-ಇಂಥ ತುಮುಲ ಹೊಡೆದಾಟ-ಇಂಥ ಆರ್ತದನಿ! ಮತ್ತೆ ಅವನ ಹೃದಯ ತ್ವೇಷದಿಂದ ಭುಗಿಲೆಂದಿತು. 'ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಉಪಾ ಯವೊಂದೇ. ಕ್ರಾಂತಿ ! ಕ್ರಾಂತಿ ! ಇಸ್ಕಿಲಾಬ್ ಜಿಂದಾಬಾದ್ ! ಜಿಂದಾ ಬಾದ್ ! ಜಿಂದಾಬಾದ್ !' ಎಂದು ಕೂಗಿತು ಒಳಗಿನ ದನಿ.

ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮಂತರ ಬಗ್ಗೆ ಎಂಥ ಕುದಿಯಿದ್ದರೇನು. ಈಗ ಅದೇ ಶ್ರೀಮಂತರನ್ನೇ ಮೊರೆಹೋಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ತಮ್ಮನಿಗೆ ಪಟಾಕಿ ತೆಗೆದು

ಕೊಂಡೊಯ್ಯಬೇಕಿದ್ದರೆ-ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದಾಣೆ ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕಿದ್ದರೆ ಕೂಲಿ ಮಾಡದೆ ವಿಧಿಯಿಲ್ಲ. ಉಕ್ಕಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಉರಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಗೋ ತಡೆದು ಕೊಂಡು ಆ ಕೂಲೀ ದಂಡಿನಲ್ಲಿ ತಾನೂ ನುಗ್ಗಿದ. ಬಲಶಾಲಿಯಾಗಿದ್ದ ಈ ಹುಡುಗನನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ ಆ ಬಡಪಾಯಿ ಕೂಲಿಗಳೆಲ್ಲ ಸರಿದು ದಾರಿ ಬಿಟ್ಟರು.

ಬುಟ್ಟಿಯಂತೂ ಇಲ್ಲ ತನ್ನ ಹತ್ತಿರ. ಇನ್ನೇನು ಮಾಡುವುದು ? ಕೈ ಬುಟ್ಟಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ತರಕಾರಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವರನ್ನಾದರೂ ಹಿಡಿಯೋಣ ವೆಂದುಕೊಂಡು ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗೂ ದೃಷ್ಟಿ ಹೊರಳಿಸುತ್ತ ಮುಂದುವರಿದ.

ಹಠಾತ್ತಾಗಿ ಯಾರೋ ಅವನ ಹೆಸರೆತ್ತಿ ಕೂಗಿದಂತಾಯಿತು. ಮಾರು ಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಕರೆಯುವವರಾರೋ—ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೊರಳಿ ನೋಡಿದ. ಮೂಲೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಆಲೂಗಡ್ಡೆ ಕೊಳ್ಳುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದರು ವಕೀಲ ರಾಮರಾಯರು. ಅವರ ಹತ್ತಿರ ನಿಂತುಕೊಂಡಿದ್ದ ಶಾಂತಾ ಶೇಖರನನ್ನು ಕೈಮಾಡಿ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಏನಾದರೂ ಕೂಲಿ ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು ಬೇಗನೆ ಮನೆಗೆ ಮರಳಬೇಕೆಂ ದಿದ್ದ ಶೇಖರ 'ಇದೆಲ್ಲಿಯ ಪೀಡೆ ಬಂತಪ್ಪ ಇಂಥ ಕಾಲದಲ್ಲಿ !' ಎಂದು ಗೊಣ ಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವರ ಬಳಿ ಹೋದ.

ಶಾಂತಾ ಈಗ ದೊಡ್ಡವಳಾಗಿದಾಳೆ. ಅಂದಿನ ಲಂಗಧಾರಿ ಪುಟ್ಟ ಹುಡು ಗಿಯಲ್ಲ ಆಕೆ. ತೆಳ್ಳಗೆ-ದುಂಡಗೆ ಎತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದಾಳೆ. ಅಂದಿನ ಖಾದೀ ಬಟ್ಟೆ ಎಂದೋ ಮಾಯವಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮಿರುಗುವ ರೇಷ್ಮೆ ಸೀರೆ ಬಂದಿದೆ. ಅಂದವಾಗಿ ಕೂದಲು ಬಾಚಿಕೊಂಡು ಎಡಗಡೆ ಬೈತಲೆ ತೆಗೆದಿದ್ದಾಳೆ. ಎರಡು ಜಡೆ ಕಟ್ಟಿ ಎಡಕ್ಕೊಂದು ಬಲಕ್ಕೊಂದು ಬಿಟ್ಟದಾಳೆ. ಕಾಲಲ್ಲಿ ಮಿರುಗುವ ನಾಜೂಕು ಚಪ್ಪಲು. ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಬಳೆ. ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ಹಾರ. ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಹರಳಿನ ಲೋಲಾಕು. ಮುಖದಮೇಲೆ ಪೌಡರಿನ ತೆರೆ. ತುಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಂಕದ ನಗೆ. ಹೌದು ಅಂದಿನ ಶಾಂತಾ ಅಲ್ಲ ಆಕೆ. ಅಂದಿಗೂ ಇಂದಿಗೂ ಅಂಥ ವ್ಯತ್ಯಾಸ !

"ಏನು ಬಂದಿದ್ದೆ ಶೇಖರಾ ? ಪಲ್ಯ ಕೊಳ್ಳೊದಕ್ಕೇನು ?" ಎಂದಳು.

ಆತ ಉತ್ತರವೀಯಲಿಲ್ಲ. ಮೌನವಾಗಿ ಹೂಗುಟ್ಟಿದ.

ಅವನ ಹರಿದ ಅಂಗಿ, ಹೊಲಸು ಚಣ್ಣ ಮಾಸಿದ ತಲೆಕೂದಲಿನ ಕಡೆ ಅವಳ ದೃಷ್ಟಿ ಹೊರಳಿತು. "ಯಾವಾಗಲೂ ಹೀಂಗs ನೀನು. ನಾಳೆ ದೀಪಾವಳಿಯಲ್ಲಪಾ !" ಎಂದಳು.

"ದೀಪಾವಳಿ ಆದರ ಆಯ್ತು. ನಮುಗೇನವ್ವಾ !"

ವ್ಯಾಪಾರ ಮುಗಿಸಿ ರಾಯರು ಅವನ ಕಡೆ ಹೊರಳಿದರು. "ಓಹೋ ಶೇಖರಪ್ಪನೇನು ! ಯಾಕಪಾ, ನಮ್ಮನೆಗೆ ಬಂದೇ ಇಲ್ಲ ಈಚೆಗೆ ?—ಏನು ಪಲ್ಯ ಕೊಳ್ಳೋದಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದೆ ಏನು ?" ಎಂದರು.

"ಇಲ್ಲ. ಸುಮ್ಮನs ಬಂದಿದ್ದೆ."

"ಹೀಂಗೇನು ? ಸರಿ ಸರಿ. ನಾಳೆ ಹಬ್ಬ ಬಂತಲ್ಲ. ತಗೋ ಇದೊಂದು ರೂಪಾಯಿ. ಏನಾದರೂ ತಿಂಡಿಗಿಂಡಿ ತಕೊಂಡೀಯಂತೆ !" ಎಂದು ಒಂದು ರೂಪಾಯಿಯನ್ನು ಅವನ ಕೈಗಿಡಹೋದರು.

ಅದನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಲಿಲ್ಲ ಅವನಿಗೆ. ಇಲ್ಲಿಂದ ತಕ್ಷಣ ಓಡಿ ಹೋಗಬೇಕೆನ್ನಿಸಿತು; ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. 'ಬ್ಯಾಡ ರಾಯರ, ನನಗೇನೂ ಬ್ಯಾಡ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಹಾಗೇ ನಿಂತಿದ್ದ. ಅವರು ಎಷ್ಟೇ ಒತ್ತಾಯ ಪಡಿಸಿದರೂ ಅದನ್ನಾತ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಅವನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಕುದಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಭಾವನೆಗಳೆಂಥವೆಂಬುದು ಅವರಿಗೆ ತಾನೆ ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತಾದೀತು ?

'ಹೋಗ್ತೇನೆ ರಾಯರs ನಾನು, ಹೊತ್ತಾತು' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಹೊರಟು ಬಿಟ್ಟ. ಎಷ್ಟು ಬೇಗ ಆ ಸ್ಥಳ ಬಿಟ್ಟಷ್ಟೂ ಒಳ್ಳೆಯದೆ—ಎಂದುಕೊಂಡು ಓಡತೊಡಗಿದ. ಇನ್ನು ಆ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಅವರೆದುರಿನಲ್ಲಿ ತಾನು ಕೂಲಿ ಮಾಡುವಂತಿಲ್ಲ. ಶಾಂತಾ ಏನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಾಳು—ರಾಯರೇನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಾರು—ಛೆ ! ಛೆ ! ಇಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುದೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದುಕೊಂಡು ಸ್ಟೇಶನ್ನಿನ ಕಡೆ ಧಾವಿಸತೊಡಗಿದ.

ಅಲ್ಲೂ ಇದೇ ಗತಿ. ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗಲಾಟೆ. ಕೂಲಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯೂ

ಹೆಚ್ಚೇ. ಯಾವುದೋ ಗಾಡಿ ಬಂದಿತ್ತು. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ಪ್ರಯಾಣಿಕರು ಹೊರಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. 'ಟಾಂಗಾ ಸಾಬ್! ಟಾಂಗಾ ಸಾಬ್! ಹಮಾಲ ಸಾಬ್! ಕೂಲೀಸಾಬ್!' ಎಂಬ ಕೂಗು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಮೊಳಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ಗದ್ದಲದಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಕೂಲಿ ಸಿಕ್ಕಿತೊ-ಅಂತೂ ಒಬ್ಬರು ಮಹಾಶಯರು ಭಾರವಾದುದೊಂದು ಟ್ರಂಕನ್ನು ಇವನ ತಲೆಯಮೇಲೆ ಹೊರಿಸಿದರು. ಅದರ ಮೂಲೆಯೊಂದು ಮುರಿದುಹೋಗಿತ್ತು. ಆದರ ತುದಿ ಶೇಖರನ ಬರಿ ತಲೆಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕೊರೆಯತೊಡಗಿತು. ಸಾಲದ್ದಕ್ಕೆ ಭಾರವೂ ವಿಪರೀತವಾಗಿತ್ತು.

"ಏಯ್! ಏನು ಕೊಡಬೇಕೋ ನಿನಗ? ಖಡೇ ಬಜಾರಕ್ಕ ಹೋಗಬೇಕು!" ಎಂದರು ಆ ಟ್ರಂಕಿನ ಒಡೆಯರು.

ಖಡೇ ಬಜಾರ್! ಅವನ ಮೈ ಜುಮ್ಮೆಂದಿತು. ಏನಿಲ್ಲ ಎಂದರೂ ಮೂರು ಮೈಲಿ ಇದ್ದೀತು. ಅಷ್ಟು ದೂರ ಈ ಟ್ರಂಕು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕು. ಅದೂ ಬರೀ ತಲೆಯಮೇಲೆ. ಕೂಲಿಯ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೇ ತಾನು ಹೊಸಬ. ತನ್ನ ಜೀವಮಾನದಲ್ಲೇ ಇದೇ ಮೊದಲ ಕೂಲಿ ತನ್ನದು. ದರಗಿರ ತನಗೇನು ಗೊತ್ತು?

"ಏನಾದರೂ ಕೊಡ್ರಿ ರಾಯರs" ಎಂದ.

"ಹಾಂಗೆಲ್ಲಾ ಹಾರಿಸಬ್ಯಾಡ ಕಳ್ಳಸೂಳೀಮಗನs! ನಿಮ್ಮ ಚಾಲಾಕೆಲ್ಲ ನನಗೊತ್ತಿಲ್ಲೇನು? ಇಲ್ಲೇ ಮಾತಾಡದಿದ್ದರ ಮನಿಗೆ ಹೋದಮ್ಯಾಲ ರಂಬಾಟ ಮಾಡತೀರಿ ನೀವು. ಹೇಳು. ಏನು ಕೊಡಬೇಕು?"

'ಕಳ್ಳಸೂಳೀಮಗನೆ!' ಎಂಬ ಬೈಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಲೂ ಶೇಖರನ ಶರೀರ ಕೋಪದಿಂದ ಕುದಿಯತೊಡಗಿತು. ಎಷ್ಟು ಸುಲಭವಾಗಿ ಅಂಥ ಬೈಗಳು ಹೊರಟಿತ್ತು ಆ ಗೃಹಸ್ಥನ ಮುಖದಿಂದ! ಹೊತ್ತುಕೊಂಡಿದ್ದ ಟ್ರಂಕನ್ನು ಚರಂಡಿಗೆಸೆದುಬಿಟ್ಟು ತನ್ನನ್ನು ಬಯ್ದವನ ಕೆನ್ನೆಗೆ ರಪರಪನೆ ಬಿಗಿಯಬೇಕೆನ್ನಿಸಿತು. ಆದರೆ ಮರುಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ ಪಟಾಕಿಗಾಗಿ ಅಳುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನ ಪುಟ್ಟ ತಮ್ಮನ ಮುಖ ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಲೂ ಕೋಪವನ್ನೆಲ್ಲಾ ನುಂಗಿಕೊಳ್ಳಬೇ

ಕಾಯಿತು. 'ಕೂಲಿಯವರು ಅಂದರೆ ಇಂಥಾ ಬೈಗಳು ತಿನ್ನೋ ನಾಯಿಗಳೋ ಏನೋ. ಅದಕ್ಕs ಇವರು ಹೀಂಗೆಲ್ಲಾ ಮಾತಾಡತಾರ' ಎಂದುಕೊಂಡು ಉಗುಳು ನುಂಗಿದ.

ಅವನು ಮೌನವಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಆ ಮಹಾಶಯನೇ ಮತ್ತೆ ಮಾತನಾಡಿದ.

"ಅರ್ಧಾಣೆ ಕೊಡ್ತೀನಿ ನೋಡು. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ."

ಖಡೇ ಬಜಾರದವರೆಗೆ—ಇಂಥ ಭಾರಿ ಟ್ರಂಕು ಹೊರುವುದಕ್ಕೆ ಬರೀ ಅರ್ಧಾಣೆ! ಬಡವರ ಅಸಹಾಯಕತೆಯ ದುರುಪಯೋಗ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಅವರ ಹೊಟ್ಟೆಯಮೇಲೆ ಕಾಲು ಹಾಕಿ-ದುಡ್ಡು ಉಳಿಸಿ ಶ್ರೀಮಂತರಾಗುವ ಇಂಥ ಜನರ ಧೂರ್ತತನ ಶೇಖರಸಿಗೀಗ ಅರ್ಥವಾಯಿತು. ಭಾವನಾಲೋಕ ದಿಂದ ಅವನ ಚಿತ್ತ ವ್ಯವಹಾರೀ ಜಗತ್ತಿಗಿಳಿಯಿತು. ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವನು ನಿಂತುಕೊಂಡು—

"ಆಗೂದಿಲ್ಲ ರಾಯರs! ಎರಡಾಣೆ ಕೊಟ್ಟರ ಬರ್ತೀನಿ" ಎಂದ.

ಗೃಹಸ್ಥನಿಗೆ ಪೀಕಲಾಟಕ್ಕಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಇಂಥ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ-ಇಷ್ಟು ದೂರದವರೆಗೆ ಬೇರಾವ ಕೂಲಿಗಳೂ ನಾಲ್ಕಾಣೆಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಕೂಲಿಗೆ ಬರಲಾರರೆಂಬುದೂ ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತು. ಇವನೆಲ್ಲೋ ಹೊಸಬನಿರಬೇಕು. ಎರಡಾಣೆಗೇ ಬರಲು ಸಿದ್ಧನಿದ್ದಾನೆ, ಸರಿ, ಎರಡಾಣೆ ಉಳಿಯಿತು, ನಾಳೆ ಬೆಳಗಿನ ಚಹಕ್ಕಾಯಿತು-ಎಂದು ಎಣಿಕೆ ಹಾಕುತ್ತ 'ಆಗಲಿ ನಡಿ ಹರಾಮು ಖೋರ್!' ಎಂದು ಬಯ್ದು ತೃಪ್ತನಾದ.

ಎಂಥ ಸಿಟ್ಟು ಬಂದರೂ ಆಗ ತಡೆದುಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಏನನ್ನೂ ಮಾಡುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಬೈಗಳು, ಆ ಅವಮಾನ, ಆ ಭಾರ, ಆ ಟ್ರಂಕಿನ ಕೊರೆತ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮರೆತುಬಿಟ್ಟು ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಆ ಎರಡಾಣೆಯ ಕಡೆಗೇ ಹರಿಯತೊಡಗಿತು. ಯಾವಾಗ ತಾನು ಈತನ ಮನೆ ಮುಟ್ಟುವೆನೋ-ಯಾವಾಗ ಆ ಎರಡಾಣೆಯನ್ನು ಕೈಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವೆನೋ- ಯಾವಾಗ ಪಟಾಕಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವೆನೋ-ಯಾವಾಗ ತನ್ನ ಮುದ್ದಿನ ತಮ್ಮನ

ಕೈಗೆ ಅದನ್ನು ಕೊಟ್ಟು-ಆತ ಆನಂದದಿಂದ ಅದನ್ನು ಸುಡುತ್ತ ಅದರ ಚಟಪಟಾಟದ ಸಂಭ್ರಮವನ್ನು ನೋಡಿ ಕೇಕೆಹಾಕಿ ನಲಿಯುವುದನ್ನು ನೋಡುವೆನೊ, ಅದನ್ನು ಕಂಡು ತನ್ನ ತಾಯಿ ಎಷ್ಟು ಸಂತೋಷಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಳೋ-ತನ್ನ ಅಣ್ಣ ಎಷ್ಟು ಕೌತುಕಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವನೋ-ಬಾಳಿನಲ್ಲೇ ಮೊದಲ ಸಂಪಾದನೆ ಇದು-ಈ ಎರಡಾಣೆ. ಅದರ ಸೊಗಸೇ ವಿಚಿತ್ರ....

ಸಂದಿಗಳನ್ನು ದಾಟಿ, ಬೀದಿಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಗಣಪತಿ ಗಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಮತ್ತೆ ಆ ಗೃಹಸ್ಥನ ಬಯ್ಗುಳ ಕೂಗು ಕೇಳಿಸಿತು. 'ಈ ಕಡೆ ಹೊರಳಲೆ ಬದ್ಮಾಷ್-ಈ ಸಿನೇಮಾ ಥೇಟರ್ ಮ್ಯಾಲಿಂದ ತಕೊಂಡು ನಡಿ'

ಮೇದಾರ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಳಿ ಸಿನಿಮಾ ಥಿಯೇಟರಿನ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಯ್ದು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಅಲ್ಲಿ ವೀಳ್ಯ ಮಾರುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದ ರಾಜ, ಶೇಖರನನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದನೇನೋ—"ಏಯ್ ಶೇಖರಾ" ಎಂದು ಕೂಗಿದ.

ಕ್ಷಣಕಾಲ ಹೊರಳಿ ನಿಂತು ಶೇಖರ ರಾಜನ ಕಡೆ ದೃಷ್ಟಿ ಬೀರಿದ. ರಾಜನನ್ನು ಕಂಡು ಕೊಂಚ ನಾಚಿಕೆಯಾದಹಾಗಾಯಿತು. ಅದರ ಪರಿಣಾಮ ಮುಖದಮೇಲೆ ಮೂಡಿರಬೇಕು "ಏನೂ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ ಹೋಗೊ. ಇದೂ ಒಳ್ಳೇದೇ ಆಯ್ತು. ನಿನಗೂ ಅನುಭವ ಬಂದಂಗಾಯ್ತು. ಸಾಮಾನು ಮುಟ್ಟಿಸಿಬಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲೇ ಬಾ. ಇಬ್ಬರೂ ಕೂಡಿ ಮನೆಗೆ ಹೋಗೋಣಾಂತೆ!" ಎಂದ ರಾಜ. ಶೇಖರ ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದ.

ಕೊನೆಗೊಂದುಬಾರಿ ಆ ಗೃಹಸ್ಥನ ಮನೆ ಬಂತು. ಟ್ರಂಕನ್ನಿಳಿಸಿ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿಟ್ಟು 'ಉಶ್ಯಪ್ಪ' ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ದುಡ್ಡಿಗಾಗಿ ಕೈ ಮುಂದೆ ಮಾಡಿದ ಶೇಖರ. ಆಗಲೂ ಆ ಗೃಹಸ್ಥನ ಗೊಣಗಾಟ ತಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಏನೇನನ್ನೋ ಪುಟಪುಟಿಸುತ್ತ ಜೇಬಿನಿಂದ ಒಂದೂವರೆ ಆಣೆ ತೆಗೆದುಕೊಟ್ಟ. ಎಂಥ ವಂಚಕ ವೃತ್ತಿ ಅದು! ಇದುವರೆಗೂ ತುಂಬ ಕಷ್ಟದಿಂದ ತಡೆದುಹಿಡಿದಿದ್ದ ಕೋಪವೆಲ್ಲ ಈಗ ಉಕ್ಕೇರಿತು ಶೇಖರನಿಗೆ. "ಇನ್ನು ಅರ್ಧಾಣೆ ಎಲ್ಲಿ? ಕೊಡ್ರೀ ಕೊಡ್ರಿ" ಎಂದು ಕೂಗಿಕೊಂಡ.

"ಹೋಗಲೆ ಹೋಗು. ನಾ ಹೇಳಿದ್ದೆಷ್ಟು? ಒಂದೂವರಾಣೆ ಕೊಡ್ತೀನಿ

ಅಂತ ಸ್ಟೇಶನ್ನಿನಾಗs ಹೇಳಿರಲಿಲ್ಲೇನು? ಈಗ ಜಗಳಾ ಮಾಡಾಕ ಬರ್ತೀಯಾ. ಹೆಚ್ಚು ಮಾತಾಡಿದರ ಪೋಲೀಸರ ಕೈಯಾಗ ಕೊಟ್ಟೇನು?" ಎಂದು ಆತ ಗದರಿಸಿದ

"ಪೋಲೀಸರ ಅಂಜಿಕಿ ಹಾಕಬ್ಯಾಡ್ರೀ ರಾಯರs! ನಾನೂ ಪೋಲೀಸರವನs ಇದೀನಿ. ಸುಮ್ಮನೆ ಅರ್ಧಾಣೆ ಕೊಟ್ಟುಬಿಡಿರಿ. ಇಲ್ಲಾಂದರ ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಗಟಾರದಾಗ ಒಗಿದುಬಿಡತೀನಿ!" ಎಂದು ಶೇಖರ ನಿಜಕ್ಕೂ ಆ ದುಡ್ಡನ್ನು ಬಿಸುಟಲು ಕೈ ಎತ್ತಿದಾಗ ನಿರುಪಾಯವಾಗಿ ಆ ಪುಣ್ಯಾತ್ಮ ಇನ್ನು ಅರ್ಧಾಣೆ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟು 'ಹಾಳಾಗಿ ಹೋಗು ಸೂಳೀಮಗನs! ನನ್ನ ಕಣ್ಣೆದುರು ನಿಲ್ಲಬ್ಯಾಡ. ನಡೀ ಹೋಗು!' ಎಂದು ಅರಚಿಕೊಂಡು 'ಥೂ!' ಎಂದು ಉಗುಳಿಬಿಟ್ಟ. ಉಗುಳು ಚರಂಡಿಗೆ ಹಾರಿತು. ಬೈಗಳು ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಬೆರೆಯಿತು. ಶೇಖರನಿಗೆ ಅದಾವುದರ ಕಡೆಗೂ ಗಮನವಿರಲಿಲ್ಲ. ಎರಡಾಣೆ ಕೈಗೆ ಬಂದೊಡನೆಯೆ ಅದನ್ನು ಜೇಬಿಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಆತ ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಾಲ್ತೆಗೆದುಬಿಟ್ಟಿದ್ದ.

ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮಾರಾಟವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮುಗಿಸಿ ರಾಜ ಅವನ ಆಗಮನದ ದಾರಿ ಕಾಯುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದ. ಶೇಖರ ಬರುತ್ತಲೂ ಇಬ್ಬರೂ ಕೂಡಿ ಮನೆಯ ಕಡೆ ಹೊರಟರು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿನ ಅಂಗಡಿಯೊಂದರ ಎದುರಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಹಲಗೆಗಳನ್ನೇರಿಸಿ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಪಟಾಕಿ ಮದ್ದುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಪಟಾಕಿಯನ್ನೂ-ಚಿನಕುರಳಿಯನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿಸಿ ದುಡ್ಡು ಕೊಡಲು ಜೇಬಿಗೆ ಕೈ ಹಾಕಿದ. ತೆರೆದು ನೋಡಿದರೆ ಬರೀ ಎರಡಾಣೆಯಲ್ಲ. ಇನ್ನೂ ಒಂದು ರೂಪಾಯಿ ಇದೆ. ಹೌದು. ಒಂದು ರೂಪಾಯಿ!

ದಿಗಿಲುಗೊಂಡು ಶೇಖರ ಆ ರೂಪಾಯಿಯನ್ನೇ ದಿಟ್ಟಿಸತೊಡಗಿದ. ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂತು ಇದು? ಓ! ಸರಿ! ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ 'ಬೇಡ, ಬೇಡ' ಎಂದು ತಾನು ಹೊರಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ತನಗೆ ತಿಳಿಯದೆ ಶಾಂತಾ ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಜೇಬಿಗೆ ಹಾಕಿದ್ದಾಳು-ಎಂದುಕೊಂಡ. ಅಂಗಡಿಯವನಿಗೆ ಒಂದಾಣೆ ಕೊಟ್ಟು ರೂಪಾಯಿ ಕೈಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೊರಟ.

"ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತಾಯಿತೋ ಕೂಲೀ ಮಾಡಾಕ ಹತ್ತಿ? ಒಂದು ರೂಪಾಯಿ ಬಂತೇನು ?" ಎಂದ ರಾಜ.

"ಇಲ್ಲಪ್ಪಾ ! ನಂದಲ್ಲ ಈ ರೂಪಾಯಿ. ನನ್ನ ಕೂಲಿಯಿಂದ ಬಂದದ್ದು ಬರೀ ಎರಡಾಣೆ. ಇದು—"

"ಹಂ ? ಯಾರು ಕೊಟ್ಟ್ರೋರು ?"

"ಶಾಂತಾ...."

"ಶಾಂತಾ ?-ಯಾರಪಾ ಆಕೆ ?-ಅದೇನು ಇಷ್ಟು ವಯಸ್ಸಿಗೇ ಇಂಥಾ ಶ್ರೀಮಂತ ಗೆಳತಿ ಸಿಕ್ಕಳೇನು ?"

"ವಕೀಲ ರಾಮರಾಯರ ಮಗಳು ಆಕೆ ರಾಜ. ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ಧ್ವಜ ವಂದನೆ ನಡದಾಗ ಅವಳ ಗುರುತಾಗಿತ್ತು."

"ಗೊತ್ತಾಯ್ತು. ಗೊತ್ತಾಯ್ತು ಬಿಡು. ಅಂತೂ ಒಳ್ಳೇ ಹಕ್ಕೀನೇ ಹಿಡದೀಯಲ್ಲ ? ಹೀಂಗs ಉಚ್ಚುತ್ತ ಇರು ಅವಳಿಂದ—ಬಿಟ್ಟುಗಿಟ್ಟೀಯಾ !"

"ಅದ್ಯಾಕೋ ಹೀಂಗೆಲ್ಲಾ ಮಾತಾಡ್ತೀ ? ನಿನಗೂ ಅವಳ ಗುರುತು ಐತೇನು ?"

"ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಐತಿ-ಆಕೀದು- ಅವರಪ್ಪಂದು- ಅವರವ್ವಂದು- ಎಲ್ಲಾರದೂ...."

"ಎಲ್ಲಿ ಗುರುತಾಯ್ತೋ ನಿನಗ ?"

"ನಮ್ಮ ಪಾರ್ಟಿ ಆಫೀಸಿನೊಳಗ. ಶಾಂತಾನೂ ನಮ್ಮ ಕಾಮ್ರೇಡ್. ಅವಳೂ ಕಮ್ಯೂನಿಸ್ಟ್" ಎಂದ ರಾಜ.

"ಇಷ್ಟು ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗಿ—ಆಕೆ ಹ್ಯಾಂಗಾದರೂ ಆದಳಪ್ಪಾ ಕಮ್ಯೂನಿಸ್ಟು ?"

"ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗಿ ! ಅದೆಂಥಾ ಸಣ್ಣವಳೋ ಅವಳು ! ನಿನಗೆಲ್ಲೋ ತಲೆ ಕೆಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಉದ್ದಕs ಬೆಳದಾಳ. ಹೈಸ್ಕೂಲಿಗೆ ಹೋಗತಾಳ. ಸಣ್ಣಾಕಿಯೇನೋ ಆಕಿ ?"

"ಏನೋ ಅಪ್ಪ ! ಅದೆಲ್ಲಾ ನಮಗ್ಯಾಕ ಬಿಡು. ಈ ರೂಪಾಯಿ ನಾನು

ಬ್ಯಾಡಬ್ಯಾಡಂದರೂ ಕೇಳದೆ ನನಗೆ ಗೊತ್ತಾಗದಾಂಗ ಜೇಬಿಗೆ ಹಾಕಿದಾಳ ನೋಡು. ಏನು ಮಾಡೋಣ ಇದನ್ನ ?"

"ಮಾಡೋದೇನು ! ಎಂಥಾ ಹುಚ್ಚನೋ ನೀನು ! ಅವಳ ಹೆಸರು ಹೇಳಿ ಮಜಾ ಮಾಡಿಬಿಡು. ಶಾಂತಾ ಒಳ್ಳೆಯ ಹುಡುಗಿ. ಅಪ್ಪ ದುಡ್ಡು ಗಳಿಸಿದ್ದಾನ. ಈಕೆ ಹಾಳು ಮಾಡ್ತಾ ಇದ್ದಾಳ. ಅವರಪ್ಪಗ ಈಕೀನ್ನ ಬಿಟ್ಟರ ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ನಡೀಲೇಳು. ನಮ್ಮ ಗಂಟೇನು ಹೋಗತೈತಿ ? ರಾಯರಿಗೆ ಸಾವಿರ ಗಟ್ಟಲೆ ಹಣ ಐತಿ. ಆಸ್ತಿ ಐತಿ. ಅದೆಲ್ಲಾ ನಮ್ಮ ಪಾರ್ಟಿಗೆ ಬಂದರೂ ಬಂದೀತು. ಶಾಂತಾಗೆ ನಮ್ಮ ಪಾರ್ಟಿಯ ಕಡೆ ಬಹಳ ರುಚಿ ಹತ್ತೈತಿ—"

ರಾಜನ ಮಾತು ಶೇಖರನಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ. "ಹಾಂಗಂದ್ರೇನೋ ? ಪಾರ್ಟಿಗೆ ಅವರ ಆಸ್ತಿ ಹ್ಯಾಂಗ ಬಂದೀತು ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

"ಹ್ಯಾಂಗಂದರ ? ಅವಳು ನಮ್ಮ ಕೈಯಾಗ ಸಿಕ್ಕಿಬಿಟ್ಟರ ತೀರಿತು. ಅವಳ ದುಡ್ಡು ತಂತಾನೇ ಸಿಗತೈತಿ. ಇಷ್ಟು ತಿಳಿಯೋದಿಲ್ಲೇನು ನಿನಗ ?"

"ಏನೋಪ್ಪಾ ! ಎಲ್ಲಾ ವಿಚಿತ್ರ ಐತಿ. ಇಷ್ಟು ದುಡ್ಡೆಲ್ಲಾ ತಕೊಂಡು ಏನು ಮಾಡವ್ರು ನೀವು ?"

"ಪಾರ್ಟಿ ಕಟ್ಟೋದು. ಬೆಳಸೋದು. ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡೂದಕ್ಕಾಗಿ ಪುಸ್ತಕ-ಪತ್ರಿಕೆ ಹೊರಡಿಸೋದು—ನಮ್ಮ ವೈರಿಗಳನ್ನು ನೆಲಸಮ ಮಾಡೋದಕ್ಕೆ ಏನು ಬೇಕೋ ಎಲ್ಲಾ ಮಾಡೋದು."

"ಎಲ್ಲಾ ಅಂದರ ?"

"ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಹೀಂಗ ಹಾದಿಯೊಳಗ ಹೇಳ್ತಾರೇನು ? ನಾಳೆ ನಮ್ಮ ಆಫೀಸಿಗೆ ಬಾ. ನಮ್ಮ ಕಾಮ್ರೇಡ್ ಸೆಕ್ರೆಟರಿ ಎಲ್ಲಾ ಹೇಳ್ತಾರಂತ."

"ಯಾವಾಗ ಬರಲಿ ?"

"ನಾಳೆ ಸಾಯಂಕಾಲ ಹೋಗೋಣಂತೆ. ಲಗೂ ಲಗೂ ನಡಿ. ಹತ್ತು ಗಂಟೆ ಆಯ್ತು."

"ದೀಪಾವಳಿ ಅಲ್ಲಪಾ ನಾಳೆ! ಏನು ಮಾಡುತೀರಿ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯೊಳಗ?"

"ದೀಪಾವಳಿ! ದಸರಾ" ಎಂದು ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ನುಡಿದು 'ಥೂ' ಎಂದು ಉಗುಳಿಬಿಟ್ಟು ರಾಜ ಹೇಳಿದ. "ಅದೆಲ್ಲಾ ಸಡಗರ ಆ ಶ್ರೀಮಂತರಿಗೇ ಇರಲಿ. ಕಮ್ಯೂನಿಸ್ಟರಾದ ನಮಗೆ ಹಬ್ಬ ಗಿಬ್ಬ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಈ ನೀಚ ಶ್ರೀಮಂತರನ್ನು ಮಣ್ಣು ಮುಕ್ಕಿಸಿದಾಗಲೇ ನಮಗೆ ಹಬ್ಬ. ಅಂದೇ ನಮ್ಮ ದಸರೆ—ನಮ್ಮ ದೀಪಾವಳಿ!"

[೯]

ಮರಗಳನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹಾಕುತ್ತ, ದಾರಿಯ ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲೂ ಧೂಳಿನ ಬಿರು ಗಾಳಿ ಎಬ್ಬಿಸುತ್ತ ಮೋಟಾರು ಓಡುತ್ತಿತ್ತು.

ಜನರಿಂದ ಕಿಕ್ಕಿರಿದು ತುಂಬಿದ್ದ ಆ ಮೋಟಾರಿನಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಏನೋ- ಕಿಟಕಿಯ ಹತ್ತಿರದ ಸ್ಥಳವೊಂದನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಶೇಖರ ಹಿಂದೆ ಹಿಂದೆ ಓಡು ತ್ತಿದ್ದ ತಂತಿಯ ಕಂಭಗಳನ್ನು ನಿಟ್ಟಿಸುತ್ತ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದ.

ಕೋಟಿನ ಜೇಬಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಗೌರಿಯ ಕಾಗದದ ಕಡೆ ಆಗಾಗ ಕೈ ಹೋಗು ತ್ತಿತ್ತು. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬೆರಳು ಅದನ್ನೆ ಸ್ಪರ್ಶಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಕಲ್ಲಾಪುರದ ಕನಸು ಕಾಣುವುದರಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಮಗ್ನವಾಗಿತ್ತು. ಎಲ್ಲಿಂದಲೋ ಹಠಾತ್ತಾಗಿ ಸಿಡಿಲು ಬಂದು ಬಿದ್ದಹಾಗೆ ಬಂದಿತ್ತು ಆ ಪತ್ರ. ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗಾಗಲೇ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮುಗಿದು ಬಿಡುವು ಬಂದಿದ್ದುದೂ ಅನುಕೂಲವಾಗಿತ್ತು. ಮುಗಿದು ಹೋಗಿತ್ತು ಆ ಹಾಳು ಮುಲ್ಕೀ ಪರೀಕ್ಷೆ. ಇನ್ನು ಯಾವ ತಾಪತ್ರಯವೂ ಇಲ್ಲ....

ಅಮ್ಮನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗದಂತೆ ಸಾಯಂಕಾಲ ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟು, ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಕೂಲಿ ಮಾಡಿ, ಕೂಡಿಸಿದ್ದ ಮೂರು ರೂಪಾಯಿ ಆಗ ತನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಇದ್ದುದೂ ಒಂದು ಅನುಕೂಲವೇ ಆಗಿತ್ತು. ಆ ಹಣವಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ ಗೌರಿಯ ಕಾಗದ ಬರುತ್ತಲೂ ಹೊರಟುಬಿಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಅದಿ ರದೆ ಹೋಗಿದ್ದರೆ....ತಾಯಿಯ ಹತ್ತಿರ ಮೋಟಾರಿಗೆ ದುಡ್ಡು ಕೇಳುವುದೂ ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅವಳಾದರೂ ಎಲ್ಲಿಂದ ಕೊಟ್ಟಾಳು ?—ಅವಳ ಹತ್ತಿರವಾ ದರೂ ಏನಿದೆ ?....

ಮೂರು ನಾಲ್ಕಾಣೆಗೆ ಹಣ್ಣು ಕೊಂಡುಕೊಂಡು, ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಬೆಂಡು ಬತ್ತಾಸುಗಳನ್ನೂ, ಗೌರಿಗೊಂದು ಪುಟ್ಟ ಬಾಚಣಿಗೆಯನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು

ಮೋಟಾರು ಹತ್ತಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದ. ಅವಳ ಕಾಗದವನ್ನು ಜೇಬಿನಲ್ಲೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ತೆಗೆದು ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ಬಾರಿ ಓದಿದ್ದ. ಅಷ್ಟು ಸಲ ಓದಿದರೂ ಯಾವುದೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

'ನಾವೆಲ್ಲಾ ಬಹಳ ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿದ್ದೇವೆ. ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಬಹಳ ಜಡ್ಡಾಗಿದೆ. ಅವ್ವನೂ ನಿನ್ನನ್ನು ಬಹಳ ನೆನಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಈ ಪತ್ರವೇ ತಾರು ಅಂತ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಕೂಡಲೆ ಊರಿಗೆ ಬರಬೇಕು' ಎಂದು ಗೌರಿ ಬರೆದಿದ್ದಾಳೆ. ಏನು ಕಷ್ಟವೊ ? ಎಂಥ ಜಡ್ಡೋ ?–ನಿಂಗವ್ವನಿಗೆ ಏನಾಗಿದೆಯೊ ?–ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಲೆ ಇದೆಲ್ಲಾ ಹ್ಯಾಗೆ ಬಂತೋ ?....

ಯಾವುದೋ ಹಳ್ಳಿಯೊಂದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಮೋಟಾರು ಹಾಯ್ದು ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು. ಗಿಡಮರಗಳ ನೆಳಲಿನಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳಿ ಶಾಂತವಾಗಿ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ದಾರಿಯ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿನ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಆಲದ ಮರಕ್ಕೆ ಋಷಿಯ ಗಡ್ಡಗಳಂಥ ಜಡೆಗಳು ನೇತಾಡುತ್ತಿದ್ದುವು. ಅದರ ನೆಳಲಿನಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ್ದ ಹುಡುಗರಿಬ್ಬರು ಮೋಟಾರಿನ ಸದ್ದು ಕೇಳಿ ತಟ್ಟನೆ ಎದ್ದುಬಿಟ್ಟು, ಸಿಂಬಳ ಒರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಪ್ರಯಾಣಿಕರ ಕಡೆ ಕೈ ಬೀಸಿದರು. ಕೊಂಚ ದೂರದಲ್ಲಿ ಹುಡುಗಿಯೊಬ್ಬಳು ಹರಕು ಸೀರೆಯೊಂದನ್ನುಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಕೈಯಲ್ಲೊಂದು ಕೋಲು ಹಿಡಿದು ಎಮ್ಮೆ ಮೇಯಿಸುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದಳು. ಆ ಹುಡುಗಿ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಲೂ ಶೇಖರನ ಕಂಗಳೆದುರಿಗೆ ಗೌರಿಯ ಮೂರ್ತಿ ಬಂದು ನಿಂತಂತಾಯಿತು.

—ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡವಳಾಗಿರಬಹುದೋ ಈಗ ಗೌರಿ ? ಈ ಹುಡುಗಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಎತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದಾಳೊ ಏನೊ ! ಅವಳನ್ನು ನೋಡಿ ಮೂರು ವರ್ಷವಾಗುತ್ತಾ ಬಂತು. ಏನೂ ತಿಳಿಯದ ಮುಗ್ಧ ಹುಡುಗಿ ಆಗ. ಈಗ ಹೇಗಿದ್ದಾಳೊ ! ತನ್ನನ್ನು ಕಂಡು ಯಾವ ರೀತಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವಳೋ ! ನಾಚಿಕೆಯಾದರೂ ಆದೀತು. ಆದರೇನಂತೆ ! ತನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ತಡೆದೀತು ಆ ನಾಚಿಕೆಯೆಲ್ಲಾ ! ಅರ್ಧತಾಸಿನಲ್ಲೇ ಮತ್ತೆ ಸಲುಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟೇನು !....

— ಸಿದ್ದಣ್ಣ, ಮುದ್ದಣ್ಣರೂ ಈಗ ದೊಡ್ಡವರಾಗಿರಬಹುದು. ಗೌಡರ

ಮಗ ಹೊಳೆಯಪ್ಪ ಸಾಲೆ ಬಿಟ್ಟನೋ ಏನೋ ! ಮುಲ್ಕಿ ಪರೀಕ್ಷೆಗಂತೂ ಬರ ಲಿಲ್ಲ ಆತ. ಈಗ ಏನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೋ ! ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ಆಗಿ ದ್ದೀತು. ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಒಬ್ಬನೇ ಮಗ. ಆಗಲೇ ಹೆಣ್ಣು ಹುಡುಕುತ್ತಿದ್ದನಲ್ಲಾ ಅವರ ಅಪ್ಪ....

—ತಾನು ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಊರಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಲೂ ಅವರಿಗೆಲ್ಲ ಎಷ್ಟು ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗಬಹುದು ! ಎಲ್ಲರೂ ಎಷ್ಟು ಸಂತೋಷದಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಸ್ವಾಗ ತಿಸಬಹುದು ! ಕಲ್ಲಜ್ಜನಿಗೆ ತನ್ನನ್ನು ಕಂಡು ಎಷ್ಟು ಹರುಷವಾದೀತು ! "ಬಂದಿಯಾ ಮಗನs ! ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡವ ಆದಿಯಲ್ಲೊ !" ಎಂದು ತನ್ನ ಬೆನ್ನು ಚಪ್ಪರಿಸಬಹುದು. ಅಂದು ತಾನು ಅವರ ಮನೆಗೆ ಮೊದಲಸಾರಿ ಹೋದಾಗ ತನ್ನನ್ನೆತ್ತಿ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದ ಹಾಗೆ ಈಗ ಮಾಡು-ಅಂತ ಹೇಳ ಬೇಕು. ಮಾಡುವನೇನೋ ನೋಡೋಣ....

ಆದರೆ—ಆತನ ಶಕ್ತಿ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡುವ ಮಾತು ಹಾಗಿರಲಿ. ಅವ ನೊಂದಿಗೆ ಮಾತು ಆಡುವುದಕ್ಕೂ ಸಹ ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ ಕಲ್ಲಜ್ಜನಿಂದ.

ಹಳ್ಳಿಗೆ ಬಂದು ತಲಪಿ, ಮನೆಯ ಬಳಿ ಬಂದಾಗ ರಣಹಲಗೆಯ ಕರ್ಣ ಕಠೋರ ಸದ್ದು ಅವನನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿತು. ಸಿದಿಗೆಯ ಮೇಲೊರಗಿದ್ದ ಕಲ್ಲಜ್ಜನ ಶವ ಅವನನ್ನು ಕಂಡು ವಿಚಿತ್ರ ಹಾಸ್ಯ ಬೀರಿದಂತಾಯಿತು.

ಸಿದಿಗೆಯ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ನೆರೆದಿದ್ದ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರ ಕಳಾಹೀನ ಮುಖ ಗಳು ಶೇಖರನ ಕಡೆ ತಿರುಗಿದವು. ಅಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಜನರು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹೆಣ ವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಗೋರಿಗೆ ಸಾಗಿಸಲು ನಾಲ್ಕಾರು ಜನ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದ ರಷ್ಟೆ. ಮೊದಲಿನ ಆರೋಗ್ಯ, ಉತ್ಸಾಹ, ಸಂತೋಷ ಯಾವುದೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರಲಿಲ್ಲ. ಕುಂದಿದ ಮುಖಗಳು, ಹುಲುಸಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಗಡ್ಡಗಳು, ಕಳಾಹೀನ ಕಣ್ಣುಗಳು, ಒಣಗಿದ ಶರೀರಗಳು....ಅವರಿಗಾದುದಾದರೂ ಏನು ಎಂಬುದೇ ಶೇಖರನಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕಲ್ಲಜ್ಜನ ಶವವನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ ಉಕ್ಕಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ದುಃಖವನ್ನು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಮನೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಅಡಿ ಯಿರಿಸಿದ.

ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದೆಡೆಗೆ

ಕಣ್ಣು ಕುಕ್ಕಿಸುವ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನುಳಿದು ಕ್ಷಣಕಾಲ ಬೇರೇನೂ ಕಾಣಿಸ ಲಿಲ್ಲ. ಹಿತ್ತಿಲ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಬಿಟ್ಟದ್ದರೇನೋ-ಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಂಧ ಕಾರ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿತ್ತು. ದನಕರುಗಳ ಮಲಮೂತ್ರದ ದುರ್ವಾಸನೆಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ಇನ್ನಾವುದೋ ವಿಚಿತ್ರ ದುರ್ಗಂಧ ಮೂಗು ಕೊರೆಯತೊಡ ಗಿತು. ಅದರ ಹಿಂದೆ ನಿಶ್ಶಬ್ದವಾಗಿ ನರಳುವ ಧ್ವನಿ.

ಬಾಗಿಲನ್ನೆಲ್ಲ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೆರೆದು ಬೆಳಕು ಬೀರಿ ನೋಡಿದ.

ಎಂಥ ದೃಶ್ಯ ಅದು !

ಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಸಿದ್ದ ಚಿಂದಿ-ಕಂಬಳಿಗಳ ಮೇಲೆ ಮನೆಯವರೆಲ್ಲ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಮಲ್ಲಣ್ಣ, ಸಿದ್ದಣ್ಣ, ಮುದ್ದಣ್ಣ ಒಂದು ಕಡೆ. ಅವರಿಗೆ ಕೊಂಚ ದೂರದಲ್ಲಿ ಸಿಂಗವ್ವ-ಗೌರವ್ವ. ಅವರಲ್ಲಿ ಯಾರ ನ್ನೈಯಲ್ಲೂ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಲ್ಲಜ್ಜ ಕೊನೆಯುಸಿರು ಹಾಕಿದುದೂ. ಅವನ ಶವವನ್ನು ಸ್ಮಶಾನಕ್ಕೆ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿರುವುದೂ ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿದಿದ್ದ ಹಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಮಲ್ಲಣ್ಣನ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಶೇಖರ ಅವನ ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಟ್ಟು ನೋಡಿದ. ಜ್ವರ ಕೆಂಡದಂತೆ ಸುಡುತ್ತಿತ್ತು. ಕಣ್ಣುಗಳೆ ರಡೂ ಕೆಂಪೇರಿದ್ದುವು. ತೆರೆದಿದ್ದ ಬಾಯಿಯಿಂದ ಒಂದೇಸಮನೆ ಬಿಸಿಯು ಸಿರು ಹೊರಡುತ್ತಿತ್ತು. ಮೂರು ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಜಟ್ಟಿಯಹಾಗಿದ್ದ ಆ ಶರೀರ ಈಗ ಕಡ್ಡಿಯಹಾಗಾಗಿದ್ದಿತು.

ಅವನ ಹಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಕೂತುಕೊಂಡಿದ್ದ ನೊಣಗಳನ್ನು ಹಾರಿಸುತ್ತ ಶೇಖರ ಮೆಲುದನಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಗಿದ:

"ಮಲ್ಲಣ್ಣಾ, ಮಲ್ಲಣ್ಣಾ, ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯಪ್ಪಾ. ನಾ ಬಂದಿದೇನೆ."

ಶವದ ಹಾಗೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಆ ಶರೀರ ಒಂದು ಬಾರಿ ತುಂಬ ಕಷ್ಟ ದಿಂದ ಅಲುಗಾಡಿತು. ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದ ಬೆಳುದಿಂಗಳಿನಂಥ ಕಳಾಹೀನ ನಗೆಯ ತೆರೆಯೊಂದು ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಮೂಡಿತು. ಜ್ವರದ ತಾಪದಿಂದ ಒಣಗಿ ಒಣಗಿ ಬಿರುಕು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ ತುಟಿಗಳು ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಹಾಗೆ ಹೀಗೆ ಚಲನವಲನ

ಮಾಡಿದವು, ಅಷ್ಟೆ. ಮಾತು ಹೊರಡುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಶೇಖರನನ್ನು ಆತ ಗುರುತಿಸಿದ ಲಕ್ಷಣವೂ ಕಾಣಿಸಲಿಲ್ಲ.

ಮಲ್ಲಣ್ಣನನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು ನಿಂಗವ್ವನ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ನೋಡಿದ. ಅವಳ ಸ್ಥಿತಿಯೂ ಹಾಗೇ ಇತ್ತು. ಆ ಪುಟ್ಟ ಮಕ್ಕಳಂತೂ ಜ್ವರದ ಬಾಧೆ ತಾಳಲಾರದೆ ಹೆಣಗಳಂತೆಯೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದವು.

ಕೌದಿಯೊಂದನ್ನು ತಲೆತುಂಬಾ ಹೊದೆದುಕೊಂಡು ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದಳು ಗೌರವ್ವ. ಮುಖದಮೇಲಿನ ಹೊದಿಕೆಯನ್ನು ಬದಿಗೆ ಸರಿಸಿ ಅವಳ ಹಣೆ ಮುಟ್ಟಿ ನೋಡಿದ. ಜ್ವರವೇನೂ ಇದ್ದಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಶರೀರವೆಲ್ಲಾ ತಣ್ಣಗಾದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ಇನ್ನಾರ ಶರೀರಗಳೂ ತಂಪಾಗಿರದೆ ಇವಳದು ಮಾತ್ರ ತಂಪೇಕೆ—ಎಂದುಕೊಂಡಾಗ ಅವನ ಎದೆ ಡವಡನನೆ ಹೊಡೆದುಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿತು. ಸಾವು ಸಮೀಪಿಸಿದಾಗ ಶರೀರ ತಣ್ಣಗಾಗುತ್ತದೆಂಬ ವಿಚಾರ ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿದಿತ್ತು. ಹಾಗೇನಾದರೂ ಆಗಿದ್ದರೆ—ಎಂದುಕೊಂಡು ಗಾಬರಿಯಾದ. ಅತ್ತ ಇತ್ತ ಹೊರಳಿದುದರಿಂದ ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿದ್ದ ಅವಳ ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುತ್ತ ಮೆಲುದನಿಯಲ್ಲಿ—

"ಗೌರಾ, ಗೌರೀ, ಕಣ್ಣು ತೆಗೆ. ನಾ ಬಂದೀನಿ" ಎಂದ.

ಅವಳ ಕಣ್ಣೆವೆಗಳು ಮೆಲ್ಲನೆ ಬಹು ಮೆಲ್ಲನೆ ಚಲನವಲನ ಮಾಡಿದುವು. ಕಳಾಹೀನವಾಗಿದ್ದ ದೃಷ್ಟಿ ಒಂದುಬಾರಿ ಶೇಖರನ ಮುಖವನ್ನು ನಿರುಕಿಸಿತು. ಗುರುತೂ ಆಗಿರಬೇಕು. 'ಬಂದಿಯಾ ಶೇಖರಮಾವಾ!' ಎಂದು ತುಂಬ ಕಷ್ಟದಿಂದ ನುಡಿದು ಎದ್ದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟಳು. ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ತಲೆ ಹಾಗೇ ಹಾಸುಗೆಯಮೇಲೊರಗಿತು. ಎಡಗೈ ಶೇಖರನ ತೊಡೆಯಮೇಲುರುಳಿತು.

ಇವರಿಗೆಲ್ಲ ಬಂದಿರುವ ಕಾಯಿಲೆಯೆಂಥದೊ—ಅದರ ನಿದಾನವಾದರೂ ಏನೊ—ಶೇಖರನಿಗೆ ಯಾವುದೂ ಅರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಜ್ವರವೇನೊ ಬಿಟ್ಟೂ ಬಿಡದೆ ಬರುತ್ತಿದೆ. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರಜ್ಞೆ ತಪ್ಪಿಹೋಗಿದೆ. ಸರಿಯೆ.

ಆದರದು ಎಂಥ ಜ್ವರ ? ಅದಕ್ಕೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಉಪಾಯವೇನು, ಉಪಚಾರವೇನು—ಯಾವುದೂ ತಿಳಿಯುವಂತಿಲ್ಲ.

ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ತಾನು ಓದಿದ್ದ ಆರೋಗ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಷಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಆತ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದ. ತನ್ನ ವ್ಯಾಸಂಗದಿಂದ ಈಗ ಏನಾದರೂ ಉಪಯೋಗವಾದೀತೇನೊ ಎಂದು ಆಶಿಸಿದ. ಆದರೆ ತಾನೋದಿದ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಈ ರೋಗದ ಲಕ್ಷಣಗಳಾವುವೂ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಆರೋಗ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಪುಸ್ತಕಗಳು—ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಶಿಕ್ಷಣ—ಎಂದುಕೊಂಡು ಗೌರಿಯ ಮೈತುಂಬಾ ಕೌದಿಯನ್ನು ಹೊದಿಸಿ, ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಂದ.

ಗಾಢ ಮೌನದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಜ್ಜನ ಶವದ ಮೆರೆವಣಿಗೆ ಹೊರಟಿತು. ಸಿದಿಗೆಯ ಮುಂದೆ ಮೊಳಗುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಕರ್ಣಕಠೋರ ಹಲಗೆಯ ಸದ್ದನ್ನುಳಿದರೆ ಎಲ್ಲ ಶಾಂತವಾಗಿತ್ತು. ಊರಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಚಟುವಟಿಕೆಯೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಜನಗಳ ಓಡಾಟವಿಲ್ಲ; ದನಗಳ ಗಲಾಟೆಯಿಲ್ಲ; ಮಕ್ಕಳ ಆಟಪಾಟ ಕೂಗಾಟಗಳೂ ಇಲ್ಲ. ಅಫೀಮು ತಿಂದು ಅಮಲೇರಿ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿಯಂತೆ ಹಳ್ಳಿಯೆಲ್ಲ ನೀರವವಾಗಿತ್ತು. ಪುಟ್ಟ ಮಕ್ಕಳ ಕಿಲಬಿಲಾಟದಿಂದ ತುಂಬಿರುತ್ತಿದ್ದ ದೇವಾಲಯವೂ ಸಹ ಮೌನದ ಮಹಾವಾರಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿತ್ತು. ಕಲ್ಲಾಪುರದ ಈ ವಿಚಿತ್ರ ಸ್ಥಿತಿಯ ಅರ್ಥವಾಗದೆ ಶೇಖರನಿಗೆ ದಿಗಿಲಾಗದಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಿದಿಗೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಸ್ಮಶಾನದ ಕಡೆ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕುಂಟುತ್ತ, ಕೂರುತ್ತ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುತ್ತಿದ್ದವನೊಬ್ಬನನ್ನು ಕೇಳಿದ.

"ಏನಪಾ, ಆದದ್ದಾದರೂ ಏನು ? ಊರೆಲ್ಲ ಯಾಕ ಹೀಂಗೈತಲ್ಲ ?"

"ಏನು ಹೇಳೂದು ಶೇಖರಪ್ಪಾ ! ದೇವರು ಯಾಕೋ ನಮ್ಮೂರ ಮ್ಯಾಲ ಸಿಟ್ಟಾಗಿದಾನ."

"ದೇವರು ಯಾಕ ಸಿಟ್ಟಾಗತಾನ ? ಏನಾಗೈತಿ ?"

"ಆಗೂದೇನಪಾ ! ಎಲ್ಲಾ ಮನೆಯವರಿಗೂ ಜ್ವರಾ ಬಂದೈತಿ. ಎಲ್ಲರೂ ಮಲಗಿಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟಾರ."

"ಎಲ್ಲರೂ ?" ಎಂದು ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ ಕೇಳಿದ ಶೇಖರ.

"ಹೂಂ. ಎಲ್ಲರೂ. ಮುದುಕರನ್ನೂ ಹಾಂಗಿಲ್ಲ. ಮಕ್ಕಳನ್ನೂ ಹಾಂಗಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರೂ ಮಲಗಿಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟಾರ. ಎಷ್ಟೋ ಮಂದಿ ನರಳಿ ನರಳಿ ಸತ್ತರು. ಹೆಣಾ ಹೊರುವವರಿಗೆ ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲ."

"ಆದದ್ದಾದರೂ ಏನಪಾ ? ಅದ್ಯಾಂಗ ಎಲ್ಲಾ ಮಂದಿಗೂ ಬಂತು ಜ್ವರ ? ಯಾವ ರೋಗ ಇದು ?"

"ಯಾರಿಗ್ಗೊತ್ತಪಾ ! ಅಂತೂ ಬಂದೈತಿ ಪಿಶಾಚಿ ಬಂದಾಂಗ. ನೂರು ವರ್ಷದಾಗs ಇಂಥಾ ಕೆಟ್ಟರೋಗ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ ನಮ್ಮೂರಿಗೆ. ದಿನಕ್ಕೆ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಹೆಣಾ ಬೀಳ್ತಾ ಅದಾವ. ಊರೆಲ್ಲಾ ಹಾಳಾಗ್ತಾ ಐತಿ." ಎಂದು ಆತ ಕಂಬನಿದುಂಬಿ ಉತ್ತರವಿತ್ತ.

"ಯಾರಾದರೂ ಡಾಕ್ಟರು ಬಂದಿಲ್ಲೇನು ? ಔಷಧ ಗಿವ್ಷಧ ಏನೂ ಸಿಗಲಿಲ್ಲೇನು ?"

"ಎಲ್ಲೀ ದಾಕ್ತರ್ ! ಎಲ್ಲೀ ಗೀಕ್ತರ್ ! ಎಲ್ಲೀ ಔಷಧಾ ? ಏನು ಕತಿ? ಅದೆಲ್ಲಾ ನಮ್ಮ ಹಣ್ಯಾಗ ಬರದಿರಬೇಕಲ್ಲಪಾ ! ಆ ದಾಕ್ತರನನ್ನ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರಕೊಂಡು ಬರೂದಕ್ಕs ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಕೊಡಬೇಕಾಗತೈತಿ. ಅಷ್ಟು ರೂಪಾಯಿ ಯಾರು ಕೊಡತಾರಪಾ ? ಗೌಡರ ಮನಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಮೊನ್ನೆ. ಎಂಥದೋ ಒಂದು ಬಣ್ಣದ ನೀರು ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟು ಬಂದಹಾಂಗs ಹೋಗಿ ಬಿಟ್ಟ. ಆದಕ್ಕs ಎಷ್ಟು ವಸೂಲು ಮಾಡಿದ ಗೊತ್ತೇನು ನಿನಗ ?"

"ಎಷ್ಟು ?"

"ಐವತ್ತು ರೂಪಾಯಿ"

"ಸರಿ. ಸರಿ. ಅವರಿಗೇನು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತೈತಿ ಹಳ್ಳಿಯವರ ಕಷ್ಟ ದುಃಖ? ಅಂತೂ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಡಾಕ್ಟರ್ ಬಂದಿದ್ದನಲ್ಲ–ಊರವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೋಡಿದನೇನು ?"

"ನಮ್ಮನ್ನೆಲ್ಲಾ ಯಾಕ ನೋಡತಾನ ? ರೊಕ್ಕ ಕೊಟ್ಟು ಗೌಡರು ಕರೆಸಿದ್ದರು. ಅವರ ಮಗನ್ನಷ್ಟು ನೋಡಿ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟ."

"ಗೌಡರ ಮಗನ್ನ ? ಹೊಳೆಯಪ್ಪಗೂ ಬಂದೈತೇನು ರೋಗ ?"

"ಯಾರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟೇತಪಾ ಈ ಮಾರಿ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬಂದಾಂಗ ಅವಗೂ ಬಂದಿತ್ತು. ಅವರಪ್ಪಗೂ ಬಂದಿತ್ತು. ದಾಕ್ತರನ್ನ ಕರಿಸಿ ಗೌಡರು ಮಗನ್ನ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡರು. ಅವರs ಉಳೀಲಿಲ್ಲ. ತೀರಿಕೊಂಡು ಎಂಟು ದಿನಾ ಆಯ್ತು...."

"ಹೊಳೆಯಪ್ಪಗ ಹ್ಯಾಂಗೈತಿ ಈಗ?"

"ಏನೋ ಸ್ವಲ್ಪ ನೆಟ್ಟಗಾಗೈತಿ. ಆದರೂ ಇನ್ನೂ ಹಾಸಿಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಏಳಾಕಾಗೂದಿಲ್ಲ."

"ನಿಮಗೂ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಜ್ವರ ಬಂದಿತ್ತೇನು?"

"ಹೂಂ. ಯಾರಿಗೆ ಬಿಡತೈತಿ ಅದು? ಮೊದಲs ಗುದ್ದಪ್ಪನ ಬ್ಯಾನಿ. ನಾವೂ ಸತ್ತು ಸತ್ತು ಉಳಿದೆವು."

ಊರಿನ ಸ್ಮಶಾನವಾಗಿದ್ದ ಅಯ್ಯನ ಹೊಲಕ್ಕೆ ಬಂದು ತಲಪಿತು ಮೆರೆವಣಿಗೆ. ಕಲ್ಲಜ್ಜನ ಕಳೇಬರವನ್ನು ನುಂಗಿ ಬಿಡಲು ಗೋರಿಯೂ ಆಗಲೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ 'ಆ' ಎಂದು ಬಾಯಿತೆರೆದು ಕಾದಿತ್ತು. ಅಯ್ಯನವರು ಏನೇನೋ ಪೂಜೆ ಪುನಸ್ಕಾರ ನಡೆಸಿ 'ಅಜ್ಜನ ಬಳಗದವರು ಯಾರಿದೀರಿ?' ಎಂದರು. ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆಲ್ಲ ಹಿರಿಯನಾಗಿದ್ದ ಕಲ್ಲಜ್ಜನ ಅಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಲು ಸಹ ಪರಿವಾರದವರಾರೂ ಬರುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ವರ್ಷಗಳಕಾಲ ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾಗಿದ್ದು ಸುಖಜೀವನ ನಡಸಿದ ಕಲ್ಲಜ್ಜ ಈ ಕೆಟ್ಟ ಕಾಯಿಲೆಗೆ ಬಲಿಯಾಗಿ ಕೊನೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಮೊಮ್ಮಗ, ಮರಿಮಕ್ಕಳು ಯಾರನ್ನೂ ಕಾಣದೆ ಮಣ್ಣು ಸೇರಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿತ್ತು. ನಿರ್ವಾಹವಿಲ್ಲದೆ ಶೇಖರನೇ ಅಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಅಜ್ಜನ ಶವವನ್ನು ಗೋರಿಗೆ ಹಾಕಿದ ಬಳಿಕ ಒಂದು ಹಿಡಿ ಮಣ್ಣನ್ನೆತ್ತಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವಾಗ ಅವನ ಕತ್ತು ಬಿಗಿದು ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಎಂಥ ಬಾಳು—ಎಂಥ ಸಾವು—ಇದೆಲ್ಲ ಎಂಥ ವಿಚಿತ್ರ! ಎಂದುಕೊಂಡ. ಕಲ್ಲಜ್ಜನೊಂದಿಗೆ ತಾನು ಕಳೆದಿದ್ದ ದಿನಗಳೆಲ್ಲ ಈಗ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ನೆನಪಿಗೆ ಬಂದವು. ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬದುಕಿದ ಆ ಒರಟು ಜೀವದ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಎಂಥ ಒಲುಮೆಯಿತ್ತು!-

ಇಂಥ ಒಳ್ಳೆಯ ಜೀವವೊಂದು ಯಾವುದೋ ಅನಾಮಧೇಯ ರೋಗಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾಗಿ, ಯಾವ ಉಪಚಾರಕ್ಕೂ ಗತಿಯಿಲ್ಲದೆ, ಯಾವ ಔಷಧಿಯನ್ನೂ ಕಾಣದೆ, ಜಗತ್ತಿನ ಅಸಡ್ಡೆಗೆ ತುತ್ತಾಗಿ ಹೊರಟುಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಿತಲ್ಲ! ಜೀವವೂ ಇಷ್ಟು ಸುಲಭವಾಯಿತೇ ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ—ಎಂದುಕೊಂಡ. ಎಷ್ಟು ಬಲ ಶಾಲಿಯಾಗಿದ್ದನಲ್ಲ ಕಲ್ಲಜ್ಜ! ಇಂಥ ರೋಗಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಸೊಪ್ಪು ಹಾಕುವ ವನೇ ಆತ! ತಿಳಿದವರಾದ ಡಾಕ್ಟರು ಬಂದು ಏನಾದರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಔಷಧಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಅವನಿಗೆ ಗುಣವಾಗುವುದೇನೂ ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಎನ್ನಿಸಿತು. ಆದರೆ—ಈ ಪುಟ್ಟ ಹಳ್ಳಿಯ ಕಡೆ ಯಾರ ಲಕ್ಷ್ಯ ಎಳೆದೀತು? ಯಾರು ಬಂದಾರು ಇಲ್ಲಿಗೆ? ಈ ಹಳ್ಳಿಗರಿಂದ ಕಂದಾಯ ತಿಂದು ಕೊಬ್ಬಿದ ಸರ್ಕಾರ ಕ್ಕಂತೂ ಇವರ ಕಡೆ ಗಮನವಿಲ್ಲ. ಹೇಳಿ ಕೇಳಿ ಪರದೇಶಿ ಸರ್ಕಾರ ಅದು. ನಮ್ಮ ಜನರಿಂದಲೇ ನಡೆಯುವ ಲೋಕಲ್ ಬೋರ್ಡುಗಳಿಗಾದರೂ ಹಳ್ಳಿಗಳ ಕಡೆ ಲಕ್ಷ್ಯವಿರಬೇಡವೆ? ಅವಕ್ಕೂ ಅಸಡ್ಡೆಯೇ. ಡಾಕ್ಟರಿಗಾದರೋ ದುಡ್ಡಿನ ಕಡೆ ದೃಷ್ಟಿ. ಈ ಬಡರೈತರನ್ನು ಉಪಚರಿಸಲು ಬಂದರೆ ಅವರಿಗೇನು ಲಾಭವಾದೀತು? ಇವರಿಂದ ಸಿಕ್ಕುವ ಹಣವೂ ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಇದೆ....ಪಾಪ! ಆ ಡಾಕ್ಟರ ತಪ್ಪೇನೂ ಇಲ್ಲ ಇದರಲ್ಲಿ—ತಪ್ಪಿರುವುದು ಈ ಹಳ್ಳಿಯವರ ಹತ್ತಿರ ದುಡ್ಡಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದರಲ್ಲಿ....

ಶವಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಮರಳುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಶೇಖರನಿಗೆ ಅದೇ ಯೋಚನೆ—ಈಗ ನಮ್ಮ ಹತ್ತಿರ ಹಣ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ? ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿದ. ಹಣವೊಂದು ಇದ್ದುಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೆ—ಸಾಕಾ ಗಿತ್ತು. ಏನೆಲ್ಲವೂ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಡಾಕ್ಟರು—ಔಷಧಿ ಎಲ್ಲವೂ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ರೋಗ ಆಗಲೇ ಹೇಳಹೆಸರಿಲ್ಲದೆ ಹೊರಟುಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇಷ್ಟು ಜನ ಮೂಕ ಹುಳುಗಳಂತೆ ಪಟಪಟನೆ ಸಾಯುವುದು ತಪ್ಪುತ್ತಿತ್ತು. ಮನೆ ಮನೆಯ ಮಂದಿಯೆಲ್ಲ ಹಾಸಿಗೆ ಹಿಡಿದು ನರಳುತ್ತ ಬಿದ್ದಿರುವುದು ನಿಲ್ಲು ತ್ತಿತ್ತು. ಹೌದು. ಹೌದು. ಹಣವೊಂದು ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ಎಲ್ಲ ಆಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಇವರ ಹತ್ತಿರ ಹಣವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಯಾರಿಗೂ ಇವರ ಕಡೆ ಲಕ್ಷ್ಯ ವಿಲ್ಲ. ಸರ್ಕಾರವಂತೂ ಬೇರೆಯವರದ್ದು. ನಮ್ಮ ಜನ ಸತ್ತರೆ ಅವರಿಗೇ ನಂತೆ! ಕಂದಾಯ ಸಿಕ್ಕುತ್ತಿದ್ದರೆ ಸಾಕು ಅವರಿಗೆ. ರೈತ ಸತ್ತಿದ್ದರೂ ಅಷ್ಟೆ. ಬದುಕಿದ್ದರೂ ಅಷ್ಟೆ....

ಮನೆಗೆ ಬಂದು ದೀಪ ಹತ್ತಿಸಿದ. ಮೇವು ಹಾಕುವವರಿಲ್ಲದೆ ಹಸಿದು ಗೋಳಿಡುತ್ತಿದ್ದ ದನಕರುಗಳಿಗೆ ಕಣಿಕೆಯನ್ನು ಕೊರೆದು ಹಾಕಿದ. ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನೀರು ಹೊತ್ತು ತಂದು ಕುಡಿಸಿದ. ಕಾಯಿಲೆಯಿಂದ ಮಲಗಿದ ವರಿಗೆಲ್ಲ ಗಂಜಿ ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕೆಂದುಕೊಂಡು ಬುಟ್ಟಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಹುಡುಕಿ ನೋಡಿದ. ಎಲ್ಲೂ ಹಿಟ್ಟಿನ ಸುಳಿವಿರಲಿಲ್ಲ. ಸರಿ. ಜೋಳ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿಗೆ ಹಾಕಿ ತಾನೇ ಬೀಸಿದ. ಅನಂತರ ಒಲೆ ಹೊತ್ತಿಸಿ, ಗಂಜಿ ಬೇಯಿಸಿದ. ಹಸುವಿನ ಹಾಲು ಹಿಂಡಿಕೊಂಡು ಗಂಜಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಕೊಂಚ ಶುದ್ಧಿಯ ಮೇಲಿದ್ದ ಗೌರಿಗೂ, ಸಿದ್ದಣ್ಣ ಮುದ್ದಣ್ಣರಿಗೂ ಕುಡಿಸಿದ. ಎಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟರೂ ಮಲ್ಲಣ್ಣನಿಗಾಗಲಿ, ನಿಂಗವ್ವನಿಗಾಗಲಿ ಎಚ್ಚರವುಂಟಾಗ ಲಿಲ್ಲ.

ಬಿಸಿಬಿಸಿ ಗಂಜಿ ಹಾಲು ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಸೇರಿದ ಹಾಗೆ ಗೌರಿಗೆ ಕೊಂಚ ಸುಧಾರಿಸಿದ ಹಾಗಾಯಿತು. ಶೇಖರನ ಆಧಾರದಿಂದ ಎದ್ದು ಕಂಭಕ್ಕೊರಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಳು.

ಅವಳ ಮುಖದ ಮೇಲೆಲ್ಲ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಬೆವರು ಹನಿಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಅಂಗಿಯಿಂದ ಒರೆಸಿ, ಹಣೆಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಮುಂಗುರುಳುಗಳನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹಾಕಿ ಶೇಖರ "ಈಗ ಸ್ವಲ್ಪ ಆರಾಮಾಯ್ತೇನು ಗೌರಾ?" ಎಂದ.

"ಆಯ್ತು ಶೇಖರಮಾವಾ! ಬೆಳಗಾಗೂದರೊಳಗಾಗಿ ನಾನೂ ಕೆಲಸಕ್ಕ ಹತ್ತೇನು. ಅಪ್ಪಂದs ಚಿಂತಿ ನನಗ. ಯಾವಾಗ ಬಂದಿ ನೀನು?" ಎಂದು ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಮನೆಯವರ ಕಡೆ ದೃಷ್ಟಿ ತಿರುಗಿಸಿ ದಳು. ಕಲ್ಲಜ್ಜನನ್ನು ಕಾಣದೆ "ಎಲ್ಲಿ ಮಾವಾ? ಅಜ್ಜ ಎಲ್ಲಿ ಹೋದ?" ಎಂದಳು.

ಏನು ಹೇಳುವುದು ಆ ಮುಗ್ಧ ಹುಡುಗಿಗೆ? 'ಸತ್ತುಹೋದ' ಎಂದು ಬಿಡಲು ಮನಸ್ಸು ಬಾರದು. ಮೊದಲೇ ತುಂಬ ಕೋಮಲ ಹೃದಯ ಅವಳದು. ಈ ಕಾಯಿಲೆಯ ಆಘಾತ ಬೇರೆ—ಹೇಗೋ ಗುಣಹೊಂದುತ್ತಿದಾಳೆ. ಸಾವಿನ ಸುದ್ದಿ ಈಗಲೆ ತಿಳಿಸಬಾರದು. ಕೆಲದಿನ ಕಳೆದರೆ ತಾನಾಗಿಯೆ ತಿಳಿದೀತು—ಎಂದುಕೊಂಡು ಬುರುಡೆಬಿಟ್ಟ. "ಎದ್ದು ಹೊಲಕ್ಕ ಹೋಗಿದಾನ. ಈಗ ಬಂದಾನು."

ಕ್ಷಣಕಾಲ ಮೌನವಾಗಿದ್ದು ಕೇಳಿದ.

"ಎಷ್ಟು ದಿನ ಆಯ್ತು ಗೌರೀ, ನೀವೆಲ್ಲ ಮಲಗಿ?"

"ಏಸು ದಿನ ಆಯ್ತೋ ನನಗ ನೆನಪಿಲ್ಲ. ಒಂದು ತಿಂಗಳ ವ್ಯಾಲ ಆದರೂ ಆಗಿದ್ದೀತು. ಮೊದಲು ಅಪ್ಪ ಮಲಗಿಕೊಂಡ. ಅವನ ಹತ್ತರ ಕೂತುಕೂತು ಅಜ್ಜನೂ ಮಲಗಿದ. ಅವರಿಬ್ಬರ ಹತ್ತರ ಮಲಗಿ ಮಲಗಿ ಹುಡುಗರೂ ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟರು. ಇವರೆಲ್ಲರ ಹತ್ತರ ಕೂತುಕೂತು ಅವ್ವನೂ ಹಾಸಿಗೆ ಹಿಡಿದಳು. ಇನ್ನೇನು ಮಾಡೂದು? ಊರಾಗ ಎಲ್ಲರ ಮನೆಯೊಳಗೂ ಇದs ಗತಿ. ನಾನೊಬ್ಬಳs ಏನು ಮಾಡಲಿ? ಇವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವವರ್‍ಯಾರು? ಅದಕs ನಿನಗ ಪತ್ರಾ ಬರದುಬಿಟ್ಟೆ. ನಿಮ್ಮ ಮನ್ಯಾಗ ಏನಾದರೂ ಅಂದರೇನಪಾ ಮತ್ತ? ಅವರ್‍ಯಾರು, ಅವರೂರಿಗೆ ಯಾಕ ಹೋಗಬೇಕು ಅಂತೇನಾದರೂ ಅಂದರೇನು?"

"ಇಲ್ಲ ಗೌರಾ. ಹಾಂಗ ಅನ್ನುವವರ್‍ಯಾರೂ ನಮ್ಮ ಮನಿಯೊಳಗಿಲ್ಲ. ಪತ್ರಾ ನೋಡಿ ಎಲ್ಲರೂ ಗಾಬರಿಯಾದರು. ಹೋಗಪಾ. ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟು ಏನಾಗೈತ್ಯೋ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬಾ ಹೋಗು—ಅಂದಳು ಅವ್ವ. ಇಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೋಡ್ತೀನಿ. ಎಲ್ಲಾ ಭಯಂಕರ. ಅಲ್ಲ ಗೌರಾ ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದಾಗ ಕಲ್ಲಾಪುರ ಅಂತ ಒಂದು ಹಳ್ಳಿ ಐತಿ ಅನ್ನೋದನ್ನ ಎಲ್ಲಾ ಜನರೂ ಮರತೇ ಬಿಟ್ಟರೋ ಏನೊ. ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವವರಿಗೆ ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದೆ, ಔಷಧ ಉಪಚಾರಕ್ಕ ಗತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಊರೆಲ್ಲಾ ಸಾಯ್ತಾ ಇದ್ದರೂ ಯಾರೂ ಈ ಕಡೆ ಹೊರಳಿಕೂಡ ನೋಡಿಲ್ಲಲ್ಲ ಅಂತೀನಿ...."

"ಯಾರು ಹೊರಳಿ ನೋಡ್ಯಾರು ಶೇಕರ ಮಾವಾ! ಸರ್ಕಾರದ ಮಾತು ಬಿಡು. ಅದು ನಮ್ಮನ್ನ ನೋಡೂದು ಅಷ್ಟರಾಗs ಐತಿ. ಆದರs ನಮ್ಮಪ್ಪ ಗಾಂಧಿ ಮಹಾತ್ಮ ಆದರೂ ನಮ್ಮ ಕಡೆ ಲಕ್ಷ್ಯ ಕೊಟ್ಟಾನೇನೊ ದೇವ್ರೇ—ಅಂತ ನಾ ಎಣಿಸ್ತಾ ಇದ್ದೆ. ಅವನಗೂ ದಯ ಬರಲಿಲ್ಲಪ್ಪಾ ನಮ್ಮ ವ್ಯಾಲ...."

"ಗಾಂಧಿ ಏನು ಮಾಡಿಯಾನು ಗೌರಾ! ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದಾಗ ಕಲ್ಲಾಪುರ ದಂಥಾವು ಲಕ್ಷ ಲಕ್ಷ ಹಳ್ಳಿ ಅದಾವು. ನಮ್ಮಂಥ ಕೋಟಿ ಕೋಟಿ ಜನ ರಿದಾರ. ಇವರೆಲ್ಲಾರನ್ನ—ಪಾಪ—ಆ ಗಾಂಧೀಮಹಾತ್ಮ ಒಬ್ಬನs ಏನಂತ ನೋಡಿಕೊಂಡಾನು? ಅವನ ಭಕ್ತರಂತ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಮಂದಿಗೂ ಈ ಕಡೆ ಲಕ್ಷ್ಯ ಇಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಕಾರಣ—ನಮ್ಮ ಹತ್ತರ ರೊಕ್ಕ ಇಲ್ಲದೆ ಇರೋದೇ......"

ಜ್ವರದ ಸನ್ನಿ ಕಡಮೆಯಾಗಿತ್ತೊ-ಇಲ್ಲ-ಗೌರಿ-ಶೇಖರರ ಮಾತಿನಿಂದ ಎಚ್ಚರ ಹುಟ್ಟಿತ್ತೋ—ಮಲ್ಲಣ್ಣ ಹಠಾತ್ತಾಗಿ ಕಣ್ದೆರೆದ. ಎಡಮಗ್ಗುಲಿ ನಿಂದ ಬಲಕ್ಕೆ ಹೊರಳಿ 'ಗೌರೀ, ಗೌರೀ' ಎಂದು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಕೂಗಿದ.

ಇಬ್ಬರೂ ಅವನ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡರು.

ಕೊಂಚಕಾಲ ಅವರನ್ನು ಸಮಾಧಾನದಿಂದ ದಿಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಮಲ್ಲಣ್ಣ ತೊದಲುತ್ತ ತೊದಲುತ್ತ—

"ಬಂದ್ಯಾ ಶೇಕರಪ್ಪಾ! ಕಡೆಗೂ ಬಂದ್ಯಲ್ಲ ನನ್ನಪ್ಪಾ! ಈಗ ನಿನ್ನ ಬಿಟ್ಟರ ನಮಗ್ಯಾರೂ ಗತಿಯಿಲ್ಲ. ಕಷ್ಟಸುಖದಾಗ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಾಕ ನಂಟ ಗಿಂಟರೂ ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ನೀನs ನಮಗ ನಂಟ, ಗಿಂಟ, ಬೀಗ, ಬಳಗ ಎಲ್ಲಾ! ಈ ರೋಗ ನನ್ನ ಉಳಿಸೀತು ಅಂತ ನನಗನಿಸೂದಿಲ್ಲ. ಹೋಗುವಾಗ ನನ್ನ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡs ಹೋದೀತು. ನಾ ಸತ್ತರ ಇವರೆಲ್ಲಾ ಪರದೇಶಿಗಳಾಗಿ ಹೋಗ ತಾರ. ಅವರನ್ನ್ಯಾರು ನೋಡಿಕೋಬೇಕೋ ತಮ್ಮ?—ನೀನs ಈಗ ನಮ್ಮ ಆಧಾರ. ದೊಡ್ಡ ಮನಸುಮಾಡಿ ನೀನs ಎಲ್ಲಾ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗ

ಬೇಕು. ಗೌರಿ, ಸಿದ್ದ, ಮುದ್ದ, ಅವರವ್ವ ಎಲ್ಲಾ ನಿನ್ನವರs ಅಂತ ತಿಳಕೋಬೇಕು...." ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಶೇಖರ ಅವನನ್ನು ತಡೆದು–

"ಹೀಗೆಲ್ಲಾ ಯಾಕ ಮಾತಾಡತೀ ಮಲ್ಲಣ್ಣಾ ? ನಿನಗೇನಾಗತೈತಿ ! ನಿನ್ನ ಮೈಯಾಗ ಈಗ ಜ್ವರಾನೂ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನೇನು ಎರಡು ಮೂರು ದಿನದಾಗs ನೆಟ್ಟಗಾದೀತು. ಸುಮ್ಮನಿರಪ್ಪ. ಏನೂ ಆಗೂದಿಲ್ಲ ನಿನಗ. ನೋಡು. ಆಗಲೇ ಅಜ್ಜಗ ನೆಟ್ಟಗಾಗೈತಿ. ಎದ್ದು ಹೊಲದ ಕಡೆ ಹೋಗಿದಾನ. ಈ ಗಂಜಿ ಕುಡಿದು ಮಲಕ್ಕೋ. ನಾಳೆ ಬೆಳಗಿನ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಜಡ್ಡೆಲ್ಲಾ ಓಡಿ ಹೋದೀತು" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಬಲವಂತದಿಂದ ಕೊಂಚ ಗಂಜಿ ಕುಡಿಸಿದ. ಅದನ್ನು ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ ಮಲ್ಲಣ್ಣನಿಗೆ. ಎಲ್ಲಾ ಹೊರಕ್ಕೆ ಸಿಡಿದು ಬಿತ್ತು.

"ಯಾಕ ತ್ರಾಸ ಮಾಡಿಕೋತೀ ಶೇಕರಣ್ಣಾ ? ನಾ ಉಳಿಯೂದಿಲ್ಲ ಅನ್ನೂದು ನನಗ ಗೊತ್ತೈತಿ. ನಾ ಸತ್ತರೂ ಚಿಂತಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲಾ ಬದುಕಿಕೊಳ್ಳಲಿ ಶಿವನೇ ಅಂತ ಬೇಡಿಕೊಂಡೆ. ಆ ದೇವರಿಗೆ ದಯಾ ಬಂತೇನೊ. ನಿನ್ನೆ ಕನಸಿನಾಗ ಬಂದಿದ್ದ. 'ಹಾಂಗs ಆಗಲಿ ಮಲ್ಲೇಶೀ ! ನೀ ಒಬ್ಬನs ಬಂದುಬಿಡು. ಅವರನೆಲ್ಲಾ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡ್ತೀನಿ' ಅಂತ ಹೇಳಿ ಹೋದ. ಅವನ ಪಾದಕ್ಕ ಹೋಗೂ ತಯಾರಿ ಮಾಡ್ತಾ ಇದೀನಿ ನಾ. ನೋಡು ಶೇಕರಣ್ಣಾ. ನಿನ್ನ ಕಾಲು ಹಿಡಿದು ಬೇಡಿಕೊಂತೀನಿ. ಇವರೆಲ್ಲಾ ಪರದೇಶಿ ಗಳಾಗತಾರ. ಇವರನ್ನ ಬಿಡಬ್ಯಾಡಪ್ಪಾ. ಈ ಮನಿ, ಈ ಹೊಲ, ಈ ಊರು ನಿಂದs ಅಂತ ತಿಳಕೋ—ಇಲ್ಲೇ ಬಂದು ಇದ್ದುಬಿಡು. ಮನಿತನ ಎಲ್ಲಾ ನೀನs ನೋಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗು. ನನ್ನ ಒಬ್ಬಳs ಮಗಳು ಈಕೆ ಗೌರಿ. ಅವಳನ್ನಂತೂ ನಿನ್ನ ಪದರಾಗ ಹಾಕೀನಿ ಅವತ್ತs. ಅವಳ ಕೈ ಬಿಡಬ್ಯಾಡಪಾ. ನಿನ್ನಾಕೆ ಆಕೆ. ನಿನಗಾಗೇ ಹುಟ್ಟಿದಾಕೆ. ಹೇಳು ಶೇಕರಣ್ಣಾ, ಇಷ್ಟು ಮಾಡ್ತೀಯಾ ? ಇಲ್ಲೇ ಇದ್ದು ಇವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೋಡಿಕೊಂತೀಯಾ ?...." ಎಂದು ಬಡಬಡಿಸಿದ ಮಲ್ಲಣ್ಣ.

ಬಹುದಿನಗಳ ಕಾಲ ಮಾತಿಲ್ಲದೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದುದರ ಸೇಡನ್ನೆಲ್ಲ

ಮಲ್ಲಣ್ಣ ಈಗ ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವನೇನೊ ಎನ್ನಿಸಿತು ಶೇಖರನಿಗೆ. ಅವನ ಮಾತಿನ ರಭಸವನ್ನು ಕಂಡು ಭಯವೂ ಆಯಿತು. ಇದೇ ರೀತಿ ಅವನು ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೆ ಎಚ್ಚರದಪ್ಪೀತು ಎಂದುಕೊಂಡು ಏನಾದರೂ ಮಾಡಿ ಅವನ ಮಾತು ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕೆಂದು "ಆಗಲಿ ಮಲ್ಲಣ್ಣಾ ! ನೀ ಏನೂ ಚಿಂತೀ ಮಾಡಬ್ಯಾಡಪಾ. ನಾನಿದ್ದೀನಿ. ಇಲ್ಲೇ ಇರ್ತೀನಿ. ಎಲ್ಲಾ ನೋಡಿ ಕೋತೀನಿ. ಆಯಿತೇ ? ಈಗ ಸುಮ್ಮನs ಮಲಕ್ಕೋಪ್ಪಾ !" ಎಂದ.

ಮಲ್ಲಣ್ಣನ ಕಳೆಹೀನ ಕಂಗಳಲ್ಲಿ ಆನಂದ, ಸಮಾಧಾನ, ತೃಪ್ತಿಗಳ ಛಾಯೆ ಮಿನುಗಿತು. ತನ್ನ ಬಲಹೀನ ಕೈಯನ್ನೆತ್ತಿ ಶೇಖರನ ಬಲಗೈ ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡು ಕ್ಷಣಕಾಲ ಗೌರಿ ಶೇಖರರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ನಿಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದ. "ಈಗ ನನ್ನ ಎದೀಮ್ಯಾಲಿಂದೊಂದು ಕಲ್ಲು ಇಳಿದಂಗಾತು. ಎಷ್ಟೋ ಹಗುರಾತು. ಇನ್ನು ಸುಕದಿಂದ ಕಣ್ಮುಚ್ಚತೀನಿ." ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ಕೊಂಡ.

ಅವನ ಮಿಾಸೆಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಗಂಜಿಯ ಗುಳನ್ನು ಒರೆಸಿ ಶೇಖರ ಅವನ ಎದೆಗೆ ಕೈಯಿರಿಸಿ ನೋಡಿದ. ಜ್ವರ ಮತ್ತೆ ಏರುತ್ತಿತ್ತು.

ಅನಂತರ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳ ವರೆಗೂ ಮಲ್ಲಣ್ಣ ಅದೇ ಸ್ಥಿತಿ ಯಲ್ಲಿದ್ದ. ಜ್ವರ ಇಳಿಯುತ್ತಿತ್ತು, ಮತ್ತೆ ಏರುತ್ತಿತ್ತು. ಆಗಾಗ ರಾತ್ರಿ ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಕನವರಿಕೆ. ಕೊಂಚ ಕಾಲ ಶುದ್ಧಿ ಬಂದಂತಾಗು ತ್ತಿತ್ತು. ಮತ್ತೆ ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪುತ್ತಿತ್ತು. ನಿಂಗವ್ವನ ಸ್ಥಿತಿಯೂ ಹಾಗೇ. ಸಿದ್ದಣ್ಣ ಮುದ್ದಣ್ಣರಿಗೆ ಕೊಂಚ ಗುಣವಾಗಿದ್ದಿತಾದರೂ ಎದ್ದು ಕುಳಿತು ಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಚೈತನ್ಯ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಗೌರಿಯೊಬ್ಬಳು ಮಾತ್ರ ಆಗಾಗ ಎದ್ದುಬಿಟ್ಟು ಶೇಖರನಿಗೆ ನೆರವಾಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ಮಲ್ಲಣ್ಣ ತೀರ ಅಸ್ವಸ್ಥನಾ ದಾಗ ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲ ನಿದ್ರೆ ಕಟ್ಟಿ ಅವನ ಹತ್ತಿರ ಕೂತುಕೊಂಡು ಎಚ್ಚರದಿಂದ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಕನವರಿಕೆಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಆತ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿ ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೂ ಇಬ್ಬರೂ ಅಲ್ಲಿಯೆ ಕಂಭಕ್ಕೊರಗಿಕೊಂಡು ಕೊಂಚ ನಿದ್ರಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವರು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನಿಂಗವ್ವನೂ ಕನವರಿಕೆಗಾರಂಭಿಸು

ವಳು. ಸರಿ. ನಿದ್ರೆಯ ವಿಚಾರವನ್ನೆ ತ್ಯಜಿಸಿಬಿಟ್ಟು ಅವಳ ಉಪಚಾರಕ್ಕೆ ತೊಡಗಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಎಂಟು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಒಂದೆ ಸಮನೆ ನಡೆಯಿತು ಈ ಅವಿಶ್ರಾಂತ ಸೇವೆ. ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದೆ. ಒಂದು ಕ್ಷಣವೂ ವಿರಾಮವಿಲ್ಲದೆ ಶೇಖರನಿಗೂ ಅಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ ತಲೆದೋರಿತು. ಗೌರಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗುಣಮುಖಳಾಗುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅವನೂ ಹಾಸುಗೆ ಹಿಡಿದು ಮಲಗಿಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟ. ನಿಂಗವ್ವ ಆಗ ತಾನೆ ಕೊಂಚಕೊಂಚವಾಗಿ ಚೇತರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡದೆ ಜ್ವರ ಕುದಿಯುತ್ತಿತ್ತು ಶೇಖರನ ಮೈಯಲ್ಲಿ. ಯಾವಾಗಲೂ ಧಗಧಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಗ್ನಿಕುಂಡವೊಂದರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಶರೀರ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಂತೆ ಅವನಿಗೆನ್ನಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಏನೇನೋ ಕನಸುಗಳು-ಎಂಥೆಂಥವೊ ಯೋಚನೆಗಳು. ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಭಾರಿ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದು ತಲೆಯೆಲ್ಲವೂ ಗಿರ್ರನೆ ತಿರುಗುವಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ತನ್ನ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಇದುವರೆಗೆ ನಡೆದುಹೋದ ಘಟನೆಗಳೆಲ್ಲ ದೃಶ್ಯ ದೃಶ್ಯಗಳಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಯೋಚನೆಗಳ ಬಿರುಗಾಳಿ ಹುಟ್ಟಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಜ್ವರದಿಂದ ಅಸಹಾಯನಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದಹಾಗೆ ಬೆಳಗಾವಿಯೆಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಿಯೆದುರು ಬಂದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಿತ್ತು. ತಾಯಿ, ಅಣ್ಣ, ತಮ್ಮಂದಿರು, ರಾಜ, ಶಾಂತಾ-ಚಂದಗಡದಲ್ಲಿದ್ದ ತನ್ನ ತಂದೆ ! ತಾನಿಲ್ಲಿ ಬಂದು ಈ ಅನಾಮಧೇಯ ಜ್ವರಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿ ನರಳುತ್ತಿರುವುದು ಅವರಲ್ಲಾರಿಗೂ ತಿಳಿದಿರಲಾರದು. ತನ್ನ ತಾಯಿಗಾದರೂ ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತಾದೀತು ಈ ವಿಚಾರ ? ಇಂದು ಬಂದಾನು, ನಾಳೆ ಬಂದಾನು ಎಂದು ತನ್ನ ದಾರಿಯನ್ನೆ ಎದುರುನೋಡುತ್ತಿರಬಹುದು ಆಕೆ. ತಾನು ಹೋಗುವುದು ಹಾಗಿರಲಿ. ಪತ್ರವನ್ನೂ ಸಹ ಬರೆಯಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ !-ಆಕೆ ಏನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೊ-ಎಷ್ಟು ಚಿಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೊ-ಎಂದುಕೊಂಡಾಗ ತನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯ ತಾಯಿಯ ವಾತ್ಸಲ್ಯಪೂರ್ಣ ಮೂರ್ತಿ ಅವನ ಕಣ್ಣೆದುರು ಕಟ್ಟಿದಂತಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅವನಿಗರಿವಾಗದಂತೆಯೆ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೀರು ಧಾರೆಯಾಗಿ ಹರಿದು ಹಾಸುಗೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ತೋಯಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

ದಿನಗಳೆದ ಹಾಗೆಲ್ಲ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಜ್ಞೆಯೂ ತಪ್ಪಿಹೋಯಿತು. ತಾನಿರುವುದೆಲ್ಲಿ, ತನಗಾಗಿರುವುದೇನು, ತನ್ನ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಇರುವವರಾರು-ಎಂಬುದರ ಅರಿವೂ ಉಂಟಾಗದಂತಾಯಿತು. ಹಾಗೇ ಕಣ್ಣು ತೆರೆದು ಬಿದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ. ದೃಷ್ಟಿ ಶೂನ್ಯವಾಗಿ ಜಂತಿಯನ್ನು ನಿಟ್ಟಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಗೌರಿ ಕಂಬನಿಗರೆಯುತ್ತ ಕೂತುಕೊಳ್ಳುತಿದ್ದಳು. ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ದನಕರುಗಳು ಮೇವು ಮೆಲ್ಲುತ್ತ ಮೆಲುಕು ಹಾಕುತ್ತಿರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಒಳಗಡೆ ಅಡಿಗೇಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂಗವ್ವ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆ ದೃಶ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ಅವನ ಕಣ್ಣಬೊಂಬೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ಅರ್ಥವೇನೂ ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಯಾರು, ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಅವರಿಗಿರುವ ಸಂಬಂಧವೇನು-ಯಾವುದೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ಹುಚ್ಚುಹುಚ್ಚು ಕನವರಿಕೆ. ಎಂಥೆಂಥದೋ ಮಾತು. ಯಾವುಯಾವುದೋ ವಿಚಾರ.

'ಯಾರೋ ಅಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವವರು ನನ್ನ ಹಿಡಿಯೂದಕ್ಕ ? ಪೋಲೀಸರೇನು ನೀವು ? ಹೋಗಿರೋ ಹೋಗ್ರಿ ! ನೀವ್ಯಾಕೆ, ನಿಮ್ಮ ವೈಸರಾಯ್ ಬಂದರೂ ಸಿಕ್ಕೂದಿಲ್ಲ ನಾ ನಿಮ್ಮ ಕೈಯಾಗ ! ಬರೀ ವೈಸರಾಯ್ ಯಾಕ, ನಿಮ್ಮ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಬಂದರೂ ಸಿಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ನಾ. ಏನಂತ ತಿಳಿದಿರೋ ನಾ ಅಂದರ ? ಕಿತ್ತೂರ ಚೆನ್ನವ್ವನ ನಾಡಿನವ ಇದೀನಿ ನಾನು. ಬೆಳವಡಿ ಮಲ್ಲವ್ವನ ನಾಡಿನವ ಇದೀನಿ ನಾನು. ಚೆನ್ನವ್ವ ಆಶೀರ್ವಾದ ಮಾಡಿದಾಳ ನನಗ. ತನ್ನ ರತ್ನದ ಹಿಡಿಕೆಯ ಕತ್ತಿಯನ್ನ ನನಗ ಕೊಟ್ಟಾಳ. ಅಂಥಾ ಶೂರ ರಾಣಿಯ ಮಗ ನಾನು. ನನ್ನ ಹಿಡಿಯೂದಕ್ಕ ಬರ್ತೀರೇನು ನೀವು ? ಎಂಥ ಧೈರ್ಯ ನಿಮ್ಮದು ಹೋಗಿರೋ ಹೋಗ್ರಿ !....'

—'ಏನಂತೀರಿ ? ಬಿಕಾರಿಮಗ ನೀನು—ಅಂತೀರಾ ? ನಾಲಗೀ ಬಿಗೀ ಹಿಡಿದು ಮಾತಾಡರಿ. ಹಲ್ಲು ಮುರಿದು ಕೈಯಾಗ ಕೊಟ್ಟೇನು. ಅವತ್ತು, ಆ ದೇಶ್ಪಾಂಡೇಗಾದ ಗತಿ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲೇನು ನಿಮಗ ? ಹಾಂಗs ಆಗಬೇಕಂತೀರೇನು

ನಿನುಗೂ ? ಹುಷಾರಿ ! ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಬಿಕಾರಿ, ಗಿಕಾರಿ ಅಂದು ನೋಡ್ರಿ ನನಗ. ಗೊತ್ತಾಗತೈತಿ....'

—'ಚಿಂತೀ ಮಾಡಬ್ಯಾಡ ಮಲ್ಲಣ್ಣಾ, ಸುಮ್ಮನs ಮಲಕ್ಕೊಳ್ಳಪ್ಪಾ. ನಾ ಇದೀನಿ. ಇವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೋಡಿಕೊಂತೀನಿ. ಯಾಕ ಇಷ್ಟು ಹೆದರತಾ ಇದೀಯಾ ? ನಿನಗೇನಾಗೈತಿ ? ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ನಾಲ್ಕೈದು ದಿನದಾಗs ನೆಟ್ಟ ಗಾದೀತು. ಬಹಳ ಮಾತಾಡಬ್ಯಾಡ. ಸುಮ್ಮನs ಮಲಕ್ಕೊಳ್ಳಪ್ಪಾ !...."

—'ಊರ ಜನರೆಲ್ಲಾ ಸಾಯ್ತಾ ಬಿದ್ದಾರ. ಯಾರಿಗೂ ಈ ಕಡೆ ಲಕ್ಷ್ಯ ಇಲ್ಲವಲ್ಲಾ ! ಎಂಥಾ ಗತಿ ಬಂತು ನಮ್ಮ ಹಳ್ಳೀ ಜನಕ್ಕ ! ಇವರ ಕಷ್ಟ ದುಃಖಾ ನೋಡುವವರ್‍ಯಾರೂ ಇಲ್ಲೇನು ? ಆ ದೇಶಭಕ್ತರೆಲ್ಲಾ ಎಲ್ಲಿ ಸತ್ತು ಹೋಗ್ಯಾರ ? ಡಾಕ್ಟರ್ ಪರೀಕ್ಷೆ ಪಾಸ್ ಮಾಡಿದವರ್‍ಯಾರಾದರೂ ಹಳ್ಳಿಗಳಿಗೆ ಬಂದು ಈ ಬಡಜನರ ಸೇವಾ ಮಾಡಬಾರದೇನು ? ಗ್ರಾಮೋದ್ಧಾರ ಅಂತ ಗ್ರಾಮೋದ್ಧಾರ ! ಪಾಪ ! ಆ ಗಾಂಧಿ ಮಹಾತ್ಮ "ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗ್ರಿ. ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗ್ರಿ" ಅಂತ ಬಡಕೊಂತಾ ಇದಾನ. ಅವನ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಬರುವವರ್‍ಯಾರೂ ಇಲ್ಲೇನು ? ಉಪ್ಪಿನ ಚಳವಳಿ ಮಾಡಿ ಜೇಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಮಾತಾಡತಿದ್ರಲ್ಲಾ—ಅವರೆಲ್ಲಾ ಎಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡು ಕೂತಾರ ಈಗ ?....'

—'ಹೌದು ಹೌದು. ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಕಾರಣ ಏನು ಅನ್ನೋದು ನನಗ ಗೊತ್ತೈತಿ. ದುಡ್ಡಿಲ್ಲದೆ ಇರೋದs ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಮೂಲ ಕಾರಣ. ಹೌದೋ ರಾಜಾ. ನೀ ಹೇಳೋ ಮಾತು ನಿಜ. ಈ ಶ್ರೀಮಂತರನೆಲ್ಲಾ ಬಗ್ಗುಬಡೀ ಬೇಕು. ಬಡವರಿಗೆಲ್ಲಾ ದುಡ್ಡು ಹಂಚಬೇಕು. ಬಡವರ ರಾಜ್ಯ ಕಟ್ಟಬೇಕು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಸಂಗಡ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನಕ್ಕ ಸಮತಾವಾದವೂ ಬರಬೇಕು. ಸಮತಾವಾದ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಬಂದರೂ ಉಪಯೋಗ ಇಲ್ಲ. ಹೌದು. ಹೌದು. ಹೌದು ರಾಜಾ ! ನಾವೆಲ್ಲಾ ಕಾಮ್ರೇಡ್ಸ್. ನಾನು ಕಾಮ್ರೇಡ್ ಶೇಖರ. ನೀನು ಕಾಮ್ರೇಡ್ ರಾಜ. ಹಃ ! ಹಃ ! ಹಃ ! ಹಃ !....'

ಹತ್ತು ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಸಾಗಿತ್ತು ಈ ಬಗೆಯ ಕನವರಿಕೆ. ನಿಂಗವ್ವ, ಗೌರವ್ವ ಇಬ್ಬರೂ ಸರದಿಯಂತೆ ಅವನ ಬಳಿ ಕುಳಿತು ಕೊಂಡಿದ್ದು ಉಪಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ನಿಧಾನವಾಗಿ ಜ್ವರವಿಳಿಯತೊಡಗಿತು. ಮೈಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ಞೆಯೂ ಬರ ತೊಡಗಿತು. ಜನರ ಗುರುತೂ ತಿಳಿಯತೊಡಗಿತು.

ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಣ್ಣನ ಸುಳಿವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾದುದು ಆಗಲೆ.

ಹಾಸುಗೆಯ ಬಳಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ನಿಂಗವ್ವ–ಗೌರವ್ವ ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಕಳವಳ ದಿಂದ ದಿಟ್ಟಿಸುತ್ತ ಕೇಳಿದ:

"ಮಲ್ಲಣ್ಣ ಎಲ್ಲಿ ? ಕಾಣಿಸೂದಿಲ್ಲವಲ್ಲ ?"

ಅವನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಮುಖಕ್ಕೆ ಸೆರಗು ಹಾಕಿ ಕೊಂಡು ಬಿಕ್ಕಳಿಸಿ ಅಳತೊಡಗಿದರು.

ದಿಗಿಲುಗೊಂಡು ಶೇಖರ ನಿಂಗವ್ವನನ್ನೊಂದು ಬಾರಿ ಅಡಿಯಿಂದ ಮುಡಿಯುವರೆಗೆ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿದ.

ಬಳೆಯಿಲ್ಲದ ಕೈ. ಮಂಗಲಸೂತ್ರವಿಲ್ಲದ ಕತ್ತು. ಕುಂಕುಮವಿಲ್ಲದ ಹಣೆ. ನತ್ತಿಲ್ಲದ ಮೂಗು.

ಶೇಖರನಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಜ್ಞೆ ತಪ್ಪಿಹೋಯಿತು.

[೧೦]

ಜ್ವರದ ಪಿಡುಗಿನ ಮಹಾಪೂರ ಇಳಿದುಹೋಗಿ ಹಳ್ಳಿ ಕೊಂಚ ಕೊಂಚ ವಾಗಿ ಚೇತರಿಸಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿತ್ತು. ಅದರ ದವಡೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದೂ ಉಳಿದು ಕೊಂಡವರೆಲ್ಲ ಹಾಸುಗೆ ಬಿಟ್ಟೆದ್ದು ನರಳುತ್ತ ನರಳುತ್ತಲೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಾಯಕಗಳಿಗಾರಂಭಿಸಿದ್ದರು. ಮಲ್ಲಣ್ಣನ ಮನೆಯಲ್ಲೂ ಮಕ್ಕಳು ಗುಣ ಮುಖವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಸಿದ್ದ, ಮುದ್ದರಿಬ್ಬರೂ ದನಗಳನ್ನಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ತಮ್ಮ ದಿನಚರಿಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದುವರೆಗೂ ನೀರು ಕಾಣದೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಕಬ್ಬಿನ ತೋಟಕ್ಕೆ ಸಿಂಗವ್ವನೇ ನೀರು ಹಾಯಿಸುತ್ತಿ ದ್ದಾಳೆ. ಮನೆಯೊಡೆಯನ ಮೃತ್ಯುವಿನ ನೆನಹು ಇನ್ನೂ ಅಳಿಸಿಹೋಗಿಲ್ಲ. ಆದರೇನನ್ನು ತಾನೆ ಮಾಡುವುದು ? ಸತ್ತವರಿಗಾಗಿ ಅಳುತ್ತ ಕುಳಿತುಕೊಂಡರೆ ಇದ್ದವರೂ ಸಾಯುವ ಸ್ಥಿತಿ ಬಂದು ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಅಂತೆಯೆ ಆ ತಾಯಿ ಅಂಥ ಸಮಯದಲ್ಲೂ ಧೈರ್ಯ ತಂದುಕೊಂಡು ಗೌರಿಯನ್ನು ಮನೆಗೆಲಸಗಳಿಗೆ ತೊಡಗಿಸಿ ತೋಟದ ಕೆಲಸವನ್ನೆಲ್ಲ ತಾನೊಬ್ಬಳೇ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ.

ಶೇಖರನಿಗೆ ಕಾಯಿಲೆ ವಾಸಿಯಾಗಿದೆಯಾದರೂ ಇನ್ನೂ ಎದ್ದು ಕುಳಿತಿ ರುವಷ್ಟು ಚೈತನ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಸುಗೆಯಲ್ಲೊರಗಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಎದುರಿಗಿನ ದನದ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಡೆ ಶೂನ್ಯದೃಷ್ಟಿ ಬೀರುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿನ ಮಲಮೂತ್ರ ಗಳ ಉಗ್ರ ದುರ್ವಾಸನೆ ಬಂದಾಗ 'ಇಂಥ ಹೊಲಸು ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಜ್ವರ ಹೆಚ್ಚ ದಿದ್ದೀತೇ ? ಮೊದಲು ಈ ದನಗಳನ್ನು ಹಿತ್ತಿಲಿಗೆ ಸಾಗಿಸಬೇಕು. ಅಲ್ಲೊಂದು ಹಕ್ಕೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ, ಮಲಮೂತ್ರಗಳು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಹರಿದು ತಿಪ್ಪೆ ಸೇರುವ ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡಬೇಕು. ಹಳ್ಳಿಯ ಅಶಿಕ್ಷಿತ ಜನರಿಗೆ ಇದೆಲ್ಲ ಹೇಗೆ ಗೊತ್ತಾ ದೀತು ? ಆರೋಗ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ ಅವರಿಗೇನು ಗೊತ್ತು ? ಅವರಿಗೆ ಕಲಿಸುವವರಾ ದರೂ ಯಾರು ? ಪುಸ್ತಕ ಓದಲು ಬಂದರೆ ತಾನೆ ಆರೋಗ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ ಓದಲು ಬಂದೀತು ? ಹೌದು. ಮೊದಲು ಅವರಿಗೆ ಓದುಬರಹ ಕಲಿಸಬೇಕು.

ಅನಂತರ ಒಳ್ಳೆಯ ಜೀವನಕ್ಕೆ, ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಆವಶ್ಯವಿರುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತಿಳಿಸಬೇಕು. ಅವರ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಬೇಕು. ಈ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಬಾರದೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೆಂದೂ ಬರಲಾರದು—ಎಂಬ ಯೋಚನೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಅದರೊಂದಿಗೆ ಸಂದೇಹವೂ ಸುಳಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಅದೇನೊ ಸರಿಯೆ. ಆದರೆ ಇವರಿಗೆಲ್ಲ ಓದುಬರೆಹ ಕಲಿಸುವವರು ಯಾರು ? ಇಲ್ಲಿ—ಇಂಥ ಕಾಡಿನ ಕೊಂಪೆಯಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಹಳ್ಳಿಗರಿಗೆ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ತಂದುಕೊಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವ ಸ್ವಾರ್ಥತ್ಯಾಗಿಗಳೆಷ್ಟು ಜನ ಸಿಕ್ಕಬಹುದು ಈ ಭಾರತದಲ್ಲಿ....?

ಹಠಾತ್ತಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ರಾಜನ ನೆನಪಾಯಿತು. ಅವನ ಆ ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟ್ ಪಾರ್ಟಿಯ ಜ್ಞಾಪಕ ಬಂತು. ಹೌದು. ಆ ಪಾರ್ಟಿ ಒಳ್ಳೆಯದೆಂದೇ ತೋರುತ್ತದೆ. ಬಡವರಿಗಾಗಿಯೆ ಅದು ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಹಾಗೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಹಳ್ಳಿ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅಂಥ ಪಾರ್ಟಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದರೆ ? ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ತರುಣರು ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿದರೆ—ಆಹಾ ! ಎಷ್ಟು ಉತ್ತಮ ಕೆಲಸವಾದೀತಲ್ಲ—ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿದ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಸಮತೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಚಾರಮಾಡುವುದಂತೂ ಸರಿಯೆ. ಹಳ್ಳಿಗರಿಗೆಲ್ಲ ಓದುಬರೆಹ ಕಲಿಸುವುದು, ಸ್ವಚ್ಛತೆ, ಆರೋಗ್ಯ, ;ಉತ್ತಮ ಜೀವನಗಳ ವಿಚಾರ ತಿಳಿಸುವುದು, ಹೊಸ ಪದ್ಧತಿಯಿಂದ ಬೆಳೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಕಲಿಸುವುದು, ಸಾಹುಕಾರರ ಹತ್ತಿರ ಸಾಲ ಮಾಡಿ ಸಾಯುತ್ತಿರುವವರನ್ನು ಉಳಿಸುವುದು—ಇಂಥವೇ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಹುದಲ್ಲ ?—ಯಾಕೆ ಸ್ಥಾಪಿಸಬಾರದು ಅಂಥ ಸಂಘಗಳನ್ನು—ಎಂದು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದಂತೆಲ್ಲ ಅವನ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಬಲಪಡತೊಡಗಿತು. ತಾನಂತೂ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಇಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಬಿಡುವ ಮಾತೇ ಇಲ್ಲ. ಸಾಯುತ್ತಿದ್ದ ಮಲ್ಲಣ್ಣನಿಗೆ ಭಾಷೆ ಕೊಟ್ಟು ಭರವಸೆ ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ಇನ್ನು ಇವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದಂತೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲಿಗೇ ಮಂಗಳಾರತಿಯಾಯಿತು. ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗುವ ವಿಚಾರವೇ ಇಲ್ಲ. ಸರಿ. ಇಲ್ಲೇ ಒಂದು ಶಾಲೆ ತೆರೆಯುವುದು. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ, ದೊಡ್ಡ

ವರಿಗೆ—ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕಲಿಸುವುದು. ತನ್ನೊಬ್ಬನಿಂದಲೇ ಈ ಕೆಲಸವೆಲ್ಲ ಆದೀತೇ ?—ರಾಜನೂ ಬಂದಾನೇನು ?—ಕೇಳೋಣ—ಎಂದುಕೊಂಡ.

ರಾಜನ ಹಿಂದೆ ಹಿಂದೆ ಆ ಹೊಲಸು ಸಂದಿಯಲ್ಲಿನ ತನ್ನ ಮನೆ ಅವನ ದೃಷ್ಟಿಯೆದುರು ಬಂದು ನಿಂತಿತು. ಹಳ್ಳಿಗೆ ಬಂದು ಇಷ್ಟು ದಿನವಾದರೂ ತಾನು ಮರಳದಿದ್ದುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ತಾಯಿ ಎಷ್ಟು ಚಿಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಳೊ-ಏನು ಭಾವಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಳೊ—ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಈ ಸುದ್ದಿ ಗೊತ್ತಾಗಿದೆಯೊ ಏನೊ—ಆತನೇನೆಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದಾನೊ—ನಾನು ಇಲ್ಲಿಯೆ ನೆಲಸಲು ಆತ ಒಪ್ಪುತ್ತಾನೋ ಇಲ್ಲವೊ –ಅವ್ವನಾದರೂ ಏನೆನ್ನುವಳೊ ?– ಇಷ್ಟು ದಿನ ತನ್ನನ್ನು ಬೆಳಸಿ, ತನ್ನ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಕೂಲಿ ಕುಂಬಳಿ ಮಾಡಿ ದುಡಿದಿದ್ದಾಳೆ. ಅಣ್ಣನಂತೂ ಈ ವರ್ಷ ಮ್ಯಾಟ್ರಿಕ್ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ತಾನೂ ಮುಂದೆ ಓದಿ ಎಲ್ಲಾದರೂ ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸೇರ ಬೇಕೆಂದು ಅವ್ವನ ಆಪೇಕ್ಷೆ. ತಾನು ಇಷ್ಟಕ್ಕೇ ಶಾಲೆಗೆ ಶರಣು ಹೊಡೆದು ಬಿಟ್ಟು, ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಕುಳಿತರೆ ಆಕೆಗೇನೆನ್ನಿ ಸೀತು ? ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಬಗ್ಗೆ, ತಮ್ಮಂದಿರ ಬಗ್ಗೆ ತನಗಾವ ಕರ್ತವ್ಯವೂ ಇಲ್ಲವೆ ? ತನಗಾಗಿ ಆಕೆ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ. ಈಗ ತಾನು ಅವಳ ಒಲವಿನಂತೆ ನಡೆದುಕೊಂಡು, ಮ್ಯಾಟ್ರಿಕ್ ಒಂದು ಮುಗಿಸಿ ನೌಕರಿಗೆ ಸೇರಿ ಅವಳನ್ನು ಸುಖದಲ್ಲಿರಿಸುವುದು ಕರ್ತವ್ಯವಲ್ಲವೆ ?—ಎಂಬ ಯೋಚನೆಯೂ ಬಾರದಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಂದೆಡೆ ತಂದೆ, ತಾಯಿ, ಅಣ್ಣ ತಮ್ಮಂದಿರು; ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ಈ ಹಳ್ಳಿ, ಇಲ್ಲಿನ ದೀನ ದರಿದ್ರ ಜನ, ನಿಂಗವ್ವ, ಗೌರವ್ವ, ಸಿದ್ದ ಮುದ್ದರು—ಮಲ್ಲಣ್ಣನಿಗೆ ತಾನು ಕೊಟ್ಟ ಭರವಸೆಯ ಮಾತು. ಏನು ಮಾಡುವುದು ?....ಏನು ಮಾಡದಿರುವುದು ?....

ಹಾಸುಗೆಯ ಮೇಲೊರಗಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಅವನಿಗೆ ಒಂದೆ ಸಮನೆ ಇದೇ ಯೋಚನೆ. ಅವನೆದುರಿಗೇ ಗೌರಿ ಆ ಕೆಲಸ ಈ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತ ಓಡಿಯಾ ಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಬೀಸುವವಳೂ ಅವಳೆ. ಕುಟ್ಟುವವಳೂ ಅವಳೆ. ಅಡಿಗೆ ಮಾಡುವವಳೂ ಅವಳೆ. ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿನ ಮಲಮೂತ್ರ ಬಳಿದು ತಿಪ್ಪೆಗೆ

ಸಾಗಿಸಿ, ಎಮ್ಮೆ—ಹಸುಗಳ ಹಾಲು ಹಿಂಡಿ ಒಲೆಯಮೇಲಿಟ್ಟು, ಮೊಸರು ಕಡೆದು, ಬೆಣ್ಣೆ ತೆಗೆದು–ಅನಂತರ ತಾಯಿಗೆ ಊಟಕ್ಕೊಯ್ಯುವವಳೂ ಅವಳೆ. ಆಗಾಗ ಶೇಖರನ ಬಳಿ ಬಂದು ಅವನ ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಮೃದುವಾಗಿ ಕೈ ಆಡಿಸುತ್ತ 'ಈಗ ಹ್ಯಾಂಗೈತಿ ಮಾವಾ ?' ಎಂದು ಕೇಳುವಳು. ಅವನ ಕಾಲು ಕೊಂಚ ಅಲುಗಾಡಿದರೂ ಸಾಕು. 'ಕಾಲು ನೋಯುತೈತೇನಪಾ ?' ಎನ್ನುವಳು. ಅವನ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ದೃಷ್ಟಿ ಸೇರಿಸಿ ಮಮತೆಯಿಂದ ನಿರುಕಿಸುವಳು. ಅವನು ಚೇತರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಲಕ್ಷಣ ಕಂಡುಬಂದಾಗಲೆಲ್ಲ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಮುಖ ಅರಳಿಸುವಳು. ಅವನ ಮುಖ ಬಳಲಿದಂತೆ ಕಾಣಿಸಿದಾಗ ಮತ್ತೆ ಚಿಂತಾತುರಳಾಗುವಳು.

ಅನಂತರದ ಎಂಟು ಹತ್ತು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗುಣವಾಯಿತು. ಎದ್ದು ಹೊಲದ ಕಡೆ ಹೋಗಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಬರುವುದಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಮಾಡಿದ. ದಿನಗಳೆದ ಹಾಗೆಲ್ಲ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ ತುಂಬತೊಡಗಿತು. ಬೆಳಗಾವಿಗೆ ಹೋಗಲೇಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಹೋಗಿ ಮನೆಯವರನ್ನೆಲ್ಲ ಕಂಡು ಬಿಟ್ಟು, ವಿಷಯವನ್ನೆಲ್ಲ ತಿಳಿಸಿ ಅವರ ಸಮ್ಮತಿ ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಮರಳಿಬರುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿ ಅವರನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಂಡ.

* * *

ಬೆಳಗಾವಿಗೆ ಬಂದು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಿಯಿರಿಸಿದಾಗ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಅವನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದುದು ತಂದೆಯ ಮುಖ.

"ಏನಪ್ಪಾ, ಯಾವಾಗ ಬಂದೆ ನೀನು ?" ಎನ್ನುತ್ತ ಕೊಂಚ ಹೆದರುತ್ತಲೇ ಒಳಕ್ಕೆ ಬಂದ. ಜೊತೆಗೆ ತಂದಿದ್ದ ಕಬ್ಬುಗಳ ಕಟ್ಟನ್ನು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿರಿಸಿ ತಂದೆಯ ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ. ಅವರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು:

"ಮೊನ್ನೆ ಬಂದೆ ಬಾಪ್ಪಾ. ಹಾಳಾಯ್ತು ಆ ಹೊಲಸು ನೌಕ್ರಿ ! ಇನ್ನು ಮ್ಯಾಲ ಯಾರಿಗೂ ಸಲಾಮು ಹೊಡಿಯೂ ಹಾಂಗಿಲ್ಲ. ಆ ಹಲ್ಕಟ ಫೌಜದಾರಗ ಹೆದರಿಕೊಂಡು ಅವನ ಬೈಗಳು ತಿನ್ನಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಚಲೋ ಆತು ಬಾಪ್ಪಾ. ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟೆ ಆ ನೌಕ್ರೀನ...."

ಕ್ಷಣಕಾಲ ತಂದೆಯ ಮಾತನ್ನು ನಂಬಲಾಗಲಿಲ್ಲ ಶೇಖರನಿಗೆ. ದಿಗಿಲು ಗೊಂಡು ತಾಯಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದ. "ಹೌದೇನೇ ಅವ್ವಾ ?"

"ಹೌದಪ್ಪಾ. ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರು ನೌಕ್ರಿ. ಚಲೋ ಆತೇಳು. ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೇಕಡೆ ಕೂಡಿ ಇರಬಹುದು. ಹಾಳಾಗಲಿ ಆ ನೌಕ್ರಿ. ನೀ ಕಲ್ಲಾಪುರಕ್ಕ ಹೋದವ ಇಷ್ಟು ದಿನ ಯಾಕಿದ್ದೆ ಅಲ್ಲಿ? ಅವರೆಲ್ಲಾ ಹ್ಯಾಂಗದಾರ?"

"ಏನು ಹೇಳೂದು ಅವ್ವಾ ! ಮಲ್ಲಣ್ಣನ ಸಂಸಾರದ ಗತಿ !" ಎಂದು ಕಳವಳದಿಂದ ನುಡಿದು ಶೇಖರ ತಾನು ಹೋದ ಬಳಿಕ ಆ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಶೋಚನೀಯ ಘಟನೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ. ಸಾಯುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಮಲ್ಲಣ್ಣ ತನ್ನ ಕೈಹಿಡಿದು ತಾನು ಅಲ್ಲಿಯೆ-ಅವರೊಂದಿಗೇನೆ ಇರುವಂತೆ ಬೇಡಿಕೊಂಡುದನ್ನು ಹೇಳಿದ. "ಆವನ ಜೀವ ಉಳಿದೀತು ಅಂತ ನನಗಿನ್ನೂ ಆಶೆಯಿತ್ತು ಅವ್ವಾ. 'ಹಾಂಗs ಆಗಲಪ್ಪ ಮಲ್ಲಣ್ಣಾ, ನಾನಿದೀನಿ. ಏನೂ ಚಿಂತೀ ಮಾಡಬ್ಯಾಡ, ಇಲ್ಲೇ ಇರ್ತೀನಿ' ಅಂತ ಮಾತು ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟೆ. ಈಗ ಏನು ಮಾಡೂದು ಹೇಳು. ಅಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕಾಗ್ಯೆತಿ. ಪಾಪ ! ಅವರೆಲ್ಲಾ ಹೆಂಗಸರು. ಹುಡುಗರಿನ್ನೂ ಸಣ್ಣವರು. ಎಲ್ಲರೂ ನಾ ಬಂದೇ ಬರ್ತೀನಿ ಅಂತ ನಂಬಿಕೊಂಡಾರವ್ವಾ !...." ಎಂದು ಹೇಳಿ ತನ್ನ ಮಾತಿನಿಂದ ಅವರ ಮೇಲೆ ಯಾವ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿದೆಯೊ ಎಂದು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದ. ತಂದೆ ಮಾತನಾಡಲಿಲ್ಲ. ತಾಯಿಯೂ ಮೌನವಾಗಿದ್ದರು. ಅಂದು ಆ ವಿಚಾರ ಹೆಚ್ಚು ಚರ್ಚೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮಾತು ಅಷ್ಟಕ್ಕೇ ನಿಂತುಹೋಯಿತು.

ಮಾರನೆ ದಿನ ಬೆಳಗಿನಲ್ಲಿ ರಾಜ ಸಿಕ್ಕಿದಾಗ ಅದೇ ವಿಚಾರ ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ಇಬ್ಬರೂ ಸೇರಿ ಕೋಟೆಯ ಕಡೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಬರಲು ಹೋಗಿದ್ದರು. ಕೋಟೆಯ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲನ್ನು ದಾಟಿ ಗಿಡಗಳ ನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ನಡೆಯತೊಡಗಿದರು.

"ಹಾಗಾದರ ನೀ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗೂದು ಖಂಡಿತ ಆದಂಗೇನು?" ಎಂದ ರಾಜ.

"ಆದ ಹಾಂಗೇ ಅನ್ನು."

"ಸಾಲಿ ?"

"ಮುಲ್ಕೀ ಪರೀಕ್ಷೆ ಅಂತೂ ಆಯ್ತಲ್ಲ ? ಮುಂದ ಕಲಿಯೋ ಮನಸ್ಸು ನನಗಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮಪ್ಪ ಬ್ಯಾರೆ ನೌಕ್ರಿ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಬಂದಾನ."

"ಯಾಕ ? ನಿಮ್ಮಪ್ಪಗೇನಾತೋ ನೌಕ್ರಿ ಬಿಡೋದಕ್ಕ ?"

"ಅದೆಲ್ಲಾ ಹಳೇ ಕತೆ ರಾಜಾ ! ಇಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಒಬ್ಬ ಫೌಜದಾರನ್ನ ನಮ್ಮಪ್ಪ ಮೊಚ್ಚೆಯಿಂದ ಹೊಡೆದಿದ್ದ ಗೊತ್ತೈತೇನು ನಿನಗ ? ಅದಕ್ಕ ದಂಡ ಹಾಕಿ ಚಂದಗಡಕ್ಕ ವರ್ಗಮಾಡಿದರು. ಅಷ್ಟರಾಗ ಆ ಫೌಜದಾರಗೂ ಅಲ್ಲಿಗೇ ವರ್ಗ ಆಯ್ತು. ಹಿಂದಿನ ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೋಬೇಕು ಅಂತ ಅವ ಮತ್ತ ಅಪ್ಪನ್ನ ಕಾಡಹತ್ತಿದ. ಸುಮ್ಮಸುಮ್ಮನ ಬಯ್ಯೋದು ಗಿಯ್ಯೋದು ಸುರುವಾಯ್ತು. ಆ ಊರಾಗ ಒಬ್ಬನs ಇದ್ದು ಇದ್ದು ಅಪ್ಪಗೂ ಬೇಸರಾಗಿತ್ತು. ಅದರಾಗ ಅವಗ ಜಡ್ಡು ಬೇರೆ ಸುರುವಾಯ್ತು. ರಜಾ ಕೇಳಿದರ ಕೊಡಲಿಲ್ಲಂತ. ಅದಕ್ಕ ಬೇಸತ್ತು ಹೋಗಿ ಅಪ್ಪ 'ನನ್ನ ಮೈಯಾಗ ಶಕ್ತೀನs ಇಲ್ಲ. ನನ್ನಿಂದ ಕೆಲಸ ಆಗೂದಿಲ್ಲ' ಅಂತ ಅರ್ಜಿ ಮಾಡಿದ. ಸಾಹೇಬ 'ಆಗಲಿ' ಅಂದುಬಿಟ್ಟು ಅರ್ಧಾ ಪೆನ್ಶನ್ ಮಂಜೂರುಮಾಡಿ ಅಪ್ಪನ್ನ ತೆಗೆದು ಬಿಟ್ಟ...."

"ಅರ್ಧಾ ಪೆನ್ಶನ್ ? ಅಂದರ ?"

"ಏಳು ರೂಪಾಯಿ ಹತ್ತಾಣೆ !"

"ಏಳು ರೂಪಾಯಿ ಹತ್ತಾಣೆ ! ಒಳ್ಳೆ ಕೃತಜ್ಞ ಸರ್ಕಾರ ನೋಡಪ್ಪಾ ಇದು ! ಎಷ್ಟು ವರ್ಷ ಆಗಿರಬಹುದು ನಿಮ್ಮಪ್ಪ ನೌಕರಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ?"

"ಇಪ್ಪತ್ಮೂರು ವರ್ಷ ಆಗಿರಬೇಕು."

"ಇಪ್ಪತ್ಮೂರು ವರ್ಷ ಇವರ ಚಾಕ್ರೀಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕ ಇವರು ಕೊಡೂದು ಏಳು ರೂಪಾಯಿ ಹತ್ತಾಣೆ ಪೆನ್ಶನ್ ! ಥೂಃ ! ಬೆಂಕಿಹಾಕಲಿ ಈ ಅನ್ಯಾಯಕ್ಕ ! ಅದೇ—ಇಂಗ್ಲಂಡಿನಿಂದ ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬ ಕೆಂಪು ಮೋತಿಯುವ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸರ್ವೀಸಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದರ ಹದಿನೈದು ವರ್ಷ ಆರಾಮಾಗಿ ಇದ್ದು ಹೋದರೂ ನೂರಾರು ರೂಪಾಯಿ ಪೆನ್ಶನ್ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು ಅವಗ ! ಈ

ಬದ್ಮಾಷ್ ಸರ್ಕಾರ ಎಂದಾರೆ ಹೋಗುತ್ತೈತ್ಯೋ ನಮ್ಮ ದೇಶ ಬಿಟ್ಟು !" ಎಂದು ಹೇಳಿ ರಾಜ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಉಗುಳಿಬಿಟ್ಟ.

ಕೋಟೆಯ ಮೇಲೇರಿ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಬುರುಜಿನ ಬಳಿ ಬಂದು ನಿಂತು ಕೊಂಡರು. ಕೆಳಗಡೆ ಹಸಿರು ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ಹೊಲಸು ನೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕಂದಕ. ಅದರಾಚೆ ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳು, ತರಕಾರಿ ತೋಟಗಳು. ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಾವಿ ನಗರ ಬಿಸಿಲು ಕಾಯಿಸುವ ಮೃಗದಂತೆ ಬಿದ್ದು ಕೊಂಡಿತ್ತು. ಬುರುಜಿಗೊರಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಡೆ ಹಾವಿನಂತೆ ಹಾದು ಹೋಗಿದ್ದ ರೈಲು ದಾರಿಯನ್ನು ನಿಟ್ಟಿಸುತ್ತ ರಾಜ ಕೇಳಿದ:

"ಹಾಂಗಾದರ ಮುಂದೇನು ಮಾಡಬೇಕಂತೀ ನೀನು ?"

"ಮಾಡೂದೇನು ? ಹಳ್ಳಿಗಂತೂ ಹೋಗಾಕs ಬೇಕು."

"ಸಾಲಿ ಇಲ್ಲಿಗೇ ಮುಗಿದಂಗಾತೇನು ?"

"ಹೂಂ."

"ಇಂಗ್ಲೀಷೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಲಿತಿದ್ದರ ನೆಟ್ಟಗಾಗುತ್ತಿತ್ತು."

"ಸಾಲಿಯೊಳಗs ಕಲೀಬೇಕು ಅಂತೇನು ನಿಯಮ ಐತೇನು ? ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದರ ಮನೆಯೊಳಗs ಕಲೀಬಹುದು."

"ಅದು ಸರಿ. ಆದರs ಬೆಳಗಾವಿಯಂಥ ಊರಾಗ ನೀ ಇರೂದs ಒಳ್ಳೇದು ಅಂತ ನನಗನಿಸ್ತೈತಿ. ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿ ಇರಬಹುದು. ನಮ್ಮ ಪಾರ್ಟಿಯೊಳಗ ನೀ ಬಂದಿದ್ದರ ಮುಂದ ಎಷ್ಟೋ ಜೋರಾಗಬಹುದಾಗಿತ್ತು...."

"ಅದಕ್ಕ ಬೆಳಗಾವಿಯೊಳಗs ಇರಬೇಕು ಅಂತ ಏನು ನಿಯಮ ರಾಜಾ? ಹಳ್ಳಿಯೊಳಗೂ ಸಹ ಪಾರ್ಟಿ ಕಟ್ಟೋದಕ್ಕಾಗೂದಿಲ್ಲೇನು ?"

"ಕಟ್ಟಬಹುದು. ಆದರ ಅದು ನಮ್ಮ ಕೆಲಸ ಅಲ್ಲ. ಪಟ್ಟಣಗಳೇ ನಮ್ಮ ಕ್ಷೇತ್ರ. ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡೂವಷ್ಟು ಕೆಲಸ ನಾವು ಹಳ್ಳಿಯೊಳಗ ಮಾಡೂದಕ್ಕಾಗೂದಿಲ್ಲ."

"ಇಲ್ಲಿ ನೀವು ಏನು ಮಾಡ್ತಾ ಇದೀರಿ ?"

"ಗಿರಣಿ ಕೂಲಿಕಾರರ ಸಂಘಟನೆ ಮಾಡ್ತಾ ಇದೇವೆ...."

"ಬೆಳಗಾವಿಯೊಳಗ ಗಿರಣಿ ಆದ್ರೂ ಎಷ್ಟು ಅದಾವ್ರೋ ರಾಜಾ ? ಇಲ್ಲಿ ಕೂಲಿಕಾರರಾದ್ರೂ ಎಷ್ಟು ಜನರಿದಾರ ? ಆದೇ ಹಳ್ಳಿಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ನೋಡ ಬಾರದs ಸ್ವಲ್ಪ ?—ಎಷ್ಟು ಬಡಜನರು ಹಾಂಗs ಸಾಯ್ತಾ ಇದಾರ ಹುಳು ಗಳ ಹಾಂಗ. ಮೊನ್ನೆ ಕಲ್ಲಾಪುರಕ್ಕ ಹೋಗಿದ್ದೆನಲ್ಲ ನಾನು. ಹೇಳಿದರ ನಂಬಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ನೀನು. ಯಾವುದೋ ಕೆಟ್ಟ ಜ್ವರದಿಂದ ಊರಿಗೆ ಊರೇ ಹಾಸಿಗಿ ಹಿಡಿದಿತ್ತು. ದಿನಕ್ಕ ಇಬ್ಬರು ಮೂವರು ಸತ್ತುಹೋಗ್ತಾ ಇದ್ದರು. ಒಬ್ಬ ಡಾಕ್ಟರು ? ಒಂದು ಔಷಧಿ ? ಕೇಳುವವರೇ ದಿಕ್ಕಿರಲಿಲ್ಲ. ಎಷ್ಟು ಸಂಸಾರಗಳು ಹಾಳಾದವು ಅಂತೀಯಾ ! ಎಷ್ಟು ಮಕ್ಕಳು ಪರದೇಶಿಗಳಾ ದರು ! ಆ ಹಳ್ಳಿಯ ಮುನ್ನೂರು ಜನರೊಳಗ ಏನಿಲ್ಲ ಅಂದರೂ ಅರ್ಧ ಕ್ಕರ್ಧ ಮಂದಿ ಪಟಪಟನೆ ಸತ್ತುಹೋದ್ರು ನೋಡು ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದೆ...."

"ಯಾಕಪಾ ? ಲೋಕಲ್ ಬೋರ್ಡಿನ ಆಸ್ಪತ್ರೆ ಇಲ್ಲೇನು ಅಲ್ಲಿ ?"

"ಅಂಥಾ ಸಣ್ಣ ಊರೊಳಗ ಆಸ್ಪತ್ರೆ ಇಟ್ಟಾರೇನೋ ಬೋರ್ಡಿನವರು? ಮುನವಳ್ಳಿಯೊಳಗ ಇರಬೇಕು ಸಣ್ಣದೊಂದು."

"ಕಲ್ಲಾಪುರಕ್ಕ ಎಷ್ಟು ದೂರ ಐತಿ ಮುನವಳ್ಳಿ ?"

"ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಮೈಲು ಇದ್ದೀತು."

"ಹಾಂಗಾದರ ಯಾಕ ಕರಸಬಾರದು ಡಾಕ್ಟರನ್ನ ?"

"ಬಂದಾನೇನು ಅವ ? ದುಡ್ಡು ಬಿಚ್ಚಿದರ ಮಾತ್ರ ಬರತಾನ. ಪಾಪ ! ಆ ಹಳ್ಳೀ ಜನರ ಹತ್ತರ ಇವಗ ಸುರಿಯೋದಕ್ಕ ಹಣ ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದೀತು ? ಎಲ್ಲರೂ ಸಾಲ ಶೂಲ ಅಂತ ನರಳುತಾ ಇರವ್ರೇ ! ಇನ್ನು ಔಷಧ— ಡಾಕ್ಟರು ಅಂತ ಎಲ್ಲಿ ಹಣ ಸುರಿದಾರು ಹೇಳು."

'ಸಾಲ—ಶೂಲ' ಎನ್ನುತ್ತಲೂ ರಾಜನ ಕಮ್ಯುನಿಜಂ ಕುತೂಹಲ ದಿಂದ ಎದ್ದುನಿಂತಿತು. ಕೇಳಿದ:

"ಅಲ್ಲಿ ಸಾಹುಕಾರರು ಶ್ರೀಮಂತರು ಇದಾರೇನು ?"

"ಆ ಹಳ್ಳಿಯೊಳಗೆ ಎಲ್ಲೀ ಸಾಹುಕಾರರೊ ? ಎಲ್ಲಾ ಪಾಪ ಬಡವರೇ.

ಮುನವಳ್ಳಿಯೊಳಗ ಒಬ್ಬ ಸಾಹುಕಾರ ಅದಾನಂತ. ಬಹಳ ಮಾಡಿ ಅವನ ಹತ್ತರನs ರೈತರೆಲ್ಲಾ ಸಾಲಾ ತಗೀತಾರಂತ."

"ಅವನ ಹೆಸರೇನು ಕೇಳಿದ್ದೀಯಾ ?"

"ಇಲ್ಲ."

"ಹೆಸರು ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚೋದು ಏನು ಕಷ್ಟ ಬಿಡು. ಅಂತೂ ಒಂದು ಒಳ್ಳೇ ಸುದ್ದೀನs ಸಿಕ್ಕಿತು ಇವತ್ತು. ಆ ಮುನವಳ್ಳಿಯೊಳಗ ಮಂಗಗಳು ಬಹಳ ಅಂತ ಕೇಳಿದ್ದೀನಿ. ಹೌದೇನೊ ?"

"ಹೌದು. ಅದಕ್ಕs ಅದು ಮಂಗ್ಯಾನ ಮುನವಳ್ಳಿ ಅಂತ ಹೆಸರಾಗೈತಿ."

"ಆ ಸಾಹುಕಾರನ್ನೂ ಒಬ್ಬ ಮಂಗ್ಯಾನಂಗ ಮಾಡಿಬಿಡೋಣಂತ. ನೋಡು ಆವಾಗ್ಯಾಲ ಮಜಾ !" ಎಂದು ರಾಜ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ನುಡಿದ.

"ಏನಪಾ ಮಾಡುವವ ನೀನು ?"

"ಹಾಂಗೆಲ್ಲಾ ಗುಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡಬಾರದು ಅಂತ ಹೇಳಿಲ್ಲೇನು ನಿನಗ ? ಎಲ್ಲಾ ತಾನs ಗೊತ್ತಾದೀತು ಸುಮ್ಮನಿರು."

ಕೊಂಚಕಾಲ ಗೆಳೆಯರಿಬ್ಬರೂ ಮೌನವಾಗಿದ್ದರು. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಹರಳುಗಳನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ರಾಜ ಅವುಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಕಂದಕದ ನೀರಿಗೆಸೆಯುತ್ತ ಅದರ ಮೇಲೇಳುವ ಪುಟ್ಟ ಪುಟ್ಟ ವರ್ತುಲಗಳನ್ನು ನಿರುಕಿಸು ತ್ತಿದ್ದ. ಅವನ ಭುಜಕ್ಕೊರಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು ತಾನೂ ಆ ತೆರೆಗಳ ಕುಣಿತ ವನ್ನು ನಿಟ್ಟಿಸುತ್ತ ಶೇಖರನೆಂದ—

"ಅಲ್ಲ ರಾಜಾ, ನೀನೂ ಕಲ್ಲಾಪುರಕ್ಕs ಯಾಕ ಬರಬಾರದು ಅಂತೀನಿ."

"ಕಲ್ಲಾಪುರಕ್ಕ?"

"ಹೂಂ. ಕಲ್ಲಾಪುರಕ್ಕ. ನಾನಂತೂ ಅಲ್ಲಿಗೇ ಹೋಗುವವ. ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಹೊಲದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುಮಾಡುತಾ ಹಾಂಗs ಒಂದು ಸಾಲೀನೂ ತೆಗೆಯಬೇಕು ಅಂತ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದೇನೆ."

ಅವನ ಮಾತು ಕೇಳಿ ರಾಜ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಗತೊಡಗಿದ. "ಈಗಿ

ನಿಂದಲೇ ಮಾಸ್ತರ್ ಆಗುವವ ಏನು ಹಾಂಗಾದರ ? ಹಳ್ಳಿಯೊಳಗ ಯಾರು ಕಲೀತಾರೋ ನಿನ್ನ ಸಾಲಿಗೆ ಬಂದು ?"

"ಯಾರು ಕಲಿಯೂದಿಲ್ಲ ? ಎಲ್ಲಾ ಕಲೀತಾರ ರಾಜಾ ! ಮೊದಲು ಕಲಿಸಬಲ್ಲವರು ತಯಾರಾಗಬೇಕು. ಅವರು ಕಲಿಯೂದಿಲ್ಲಂತ ನಾವು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದರ ಎಂದೆಂದೂ ಅವರು ಕಲಿಯೂದs ಇಲ್ಲ. ಹಳ್ಳಿಯೊಳಗ ಎಷ್ಟು ಬಡತನ ಐತಿ, ಎಂಥಾ ಮೂಢ ಭಾವನೆ ಅದಾವ-ಎಂಥಾ ಅಜ್ಞಾನ ಐತಿ-ನಮ್ಮಂಥವರು ಹಳ್ಳಿಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅವನ್ನೆಲ್ಲ ದೂರಮಾಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸ ಬಾರದೇನೋ ರಾಜ ?" ಎಂದು ಕಳವಳದಿಂದ ಕೇಳಿದ ಶೇಖರ.

ಉಪಹಾಸದಿಂದ ನಗುತ್ತ ರಾಜ, "ನಿನಗೆಲ್ಲೋ ಗಾಂಧಿಯ ನೆರಳು ಬಿದ್ದಂಗ ಕಾಣಿಸ್ತೈತಿ. ಅಂತೆ ! ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕಂತೆ ! ಹಳ್ಳಿಯವರ ಸೇವಾ ಮಾಡಬೇಕಂತೆ ! ಅಯ್ಯೋ ಹುಚ್ಚ ! ಇಂಥ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವಿಚಾರ ಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಯಾರು ತುಂಬಿದರು ನಿನ್ನ ತಲೆಯೊಳಗ ? ನಿಮ್ಮಂಥ ಸಾವಿರ ಜನರು ಲಾಗ ಹೊಡೆದರೂ ಅವರ ಬಡತನ ಹೋಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಅಜ್ಞಾನ ಹೋಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಉಪಾಯ ಒಂದೇ ಒಂದು. ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಾಗ ಕಮ್ಯುನಿಜಂ ಬರಬೇಕು. ಕೂಲಿಕಾರರ ರಾಜ್ಯವಾಗಬೇಕು." ಎಂದು ಉದ್ವೇಗದಿಂದ ಹೇಳಿ 'ಇಸ್ಕಿಲಾಬ್ ಜಿಂದಾಬಾದ್' ಎಂದು ಕೂಗಿದ.

ಆ ಘೋಷಣೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಇಂದು ಶೇಖರನಿಗೆ ಶರೀರವೇನೂ ನಿಮಿರಿ ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ. ರಾಜನ ಈ 'ಕಮ್ಯುನಿಜಂ' ಅವನಿಗೊಂದು ವಿಚಿತ್ರ ವಿಷಯವಾಗಿ ತೋರತೊಡಗಿತು. ಹಳ್ಳಿಗಳಿಗೆ ಹೋಗುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ-ಬಡವರ ಅಜ್ಞಾನ ಹೋಗ ಲಾಡಿಸಿ, ಇದ್ದುದರಲ್ಲೇ ಅವರು ಕೊಂಚ ಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ, ಸುಖವಾಗಿರುವಂತೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ-ಹಾಗೆ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೊರಟವರೆಲ್ಲ ಗಾಂಧಿಯ ನೆರಳು ಗಳಂತೆ ! ಗಾಂಧೀಜಿಯನ್ನು ರಾಜ ಈರೀತಿ ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡಬೇಕೋ! ಇವರ ಕಮ್ಯುನಿಜಂನಲ್ಲಿ ಇದೂ ಒಂದು ನೀತಿಯೋ ಏನೋ-ಎಂದುಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದುಬಿಟ್ಟ. ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಂತಿಯಾಗಬೇಕಂತೆ. ಬಡವರ ರಾಜ್ಯ ಬರಬೇಕಂತೆ. ಕೂಲಿಕಾರರ ರಾಜ್ಯ ಬರಬೇಕಂತೆ. ಬಡವರನ್ನು

ತಯಾರುಮಾಡದೆ ಇವರು ರಾಜ್ಯ ಕಟ್ಟುವುದಾದರೂ ಹೇಗೊ ? ಅದಕ್ಕೆ ಈ ಪಾರ್ಟಿಯವರು ಮಾಡುವ ಸಿದ್ಧತೆಯಾದರೂ ಏನು ? ಇವರ ಕ್ರಾಂತಿ ನಡೆದು ಕೂಲಿಕಾರರ ರಾಜ್ಯ ಬರುವವರೆಗೂ ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದ ಲಕ್ಷ ಲಕ್ಷ ಹಳ್ಳಿಗಳೆಲ್ಲ ಹಾಗೇ ಸಾಯುತ್ತಿರಬೇಕೇನು ?—

"ಹಾಂಗಾದರ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಬರೋ ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲೇನು ನಿನಗ ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

"ಅದೆಲ್ಲಾ ಆಗೂದಿಲ್ಲಪಾ ! ಆ ಕೊಂಪಿಯೊಳಗ ಯಾರು ಸತ್ತಾರು ? ಬೆಳಗಾವಿಯೊಳಗಾದರೂ ಮಜಾ ಐತಿ. ಎಷ್ಟು ಕಷ್ಟ ಇದ್ದರೂ ಸ್ವಲ್ಪಾದರೂ ಚೈನಿ ಮಾಡಬಹುದು. ಸುಖ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರೀಮಂತರ ಅಪ್ಪಂದೇನು ? ನಮಗೂ ಅದರಾಗ ಸಮಪಾಲು ಐತಿ. ನಾವ್ಯಾಕ ಬಿಡಬೇಕು ಅದನ್ನ ?"

"ವರ್ಷದೊಳಗ ಹನ್ನೆರಡು ತಿಂಗಳೂ ಯಾವ ಸುಖಾನೂ ಇಲ್ಲದs ಹಗಲಿರುಳೂ ದುಡಿದು ದೇಶಕ್ಕ ಅನ್ನ ಹಾಕತಾರಲ್ಲ ರಾಜಾ, ಆ ಹಳ್ಳೀ ಜನರು ! ಅವರ ಕಷ್ಟದ ಕಲ್ಪನಾ ಬರೂದಿಲ್ಲೇನು ನಿನಗ !"

"ನಾವೇನು ಮಾಡೋಣ ಅವರ ಕಷ್ಟಕ್ಕ ? ಅದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಿಸಾನ ಸಭಾದವರು ನೋಡಿಕೊಂತಾರ"

"ಕಿಸಾನ ಸಭಾ ಅಂದರ ?"

"ರೈತರ ಸಭೆ"

"ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೈತಿ ರೈತರ ಸಭೆ ?"

"ಇಲ್ಲದಿದ್ದರ ನಾವೇನುಮಾಡೋಣ ! ರೈತರೇ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು."

"ಅಂಥ ಕಲ್ಪನಾ ಆದರೂ ಅವರಿಗಿದ್ದಿದ್ದರ ಇಂಥ ಕೆಟ್ಟಕಾಲ ಯಾಕ ಬರತಿತ್ತು ಅವರಿಗೆ? ಸಭೆ ಮಾಡಿರಿ, ನಿಮ್ಮ ಹಕ್ಕಿಗಾಗಿ ಹೋರಾಡಿರಿ ಅಂತ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳುವವರಾದರೂ ಬ್ಯಾಡವೇನು ?"

"ಇದ್ದೀರಲ್ಲಾ ನಿಮ್ಮಂಥವರು—ಗಾಂಧಿಯ ಮರಿಗಳು. ಹೋಗು· ಆ ಮಹಾತ್ಮನ ಚೇಲಾ ಆಗು ಹೋಗು. ನಿಮ್ಮಿಂದ ಹಳ್ಳಿಯ ಉದ್ಧಾರ ಆಗ

ತ್ರೈತಿ! ನಿಮ್ಮ ಗ್ರಾಮೋದ್ಯೋಗ-ನಿಮ್ಮ ರಾಟೆ-ನಿಮ್ಮ ತಕಲಿ-ನಿಮ್ಮ ನೂಲು-ಪಿಶ್ !" ಎಂದು ಮೂದಲಿಸಿದ ರಾಜ.

ಅವನ ಈ ವಿಲಕ್ಷಣ ವರ್ತನೆ ಶೇಖರನಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಗಾಂಧೀಜಿ ವಿವರಿಸಿದ ಗ್ರಾಮೋದ್ಯೋಗಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಇವನಿಗೇಕೆ ಇಷ್ಟು ತಿರಸ್ಕಾರವೋ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಗಾಂಧಿಯ ಮರಿ — ಎಂದು ತನ್ನನ್ನು ಹಾಸ್ಯಮಾಡುತ್ತಾನಲ್ಲ-ಇವನಾರು ಹಾಗಾದರೆ? ಗಾಂಧಿ ಇವನಿಗೂ ಗುರು ಅಲ್ಲವೇನು? ಅಂದು ಇದೇ ಗಾಂಧೀಜಿಯನ್ನು ಸರ್ಕಾರ ಬಂಧಿಸಿದ್ದಾಗ ಹುಡುಗರನ್ನು ಹರತಾಳಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿ ಮಾಸ್ತರರಿಂದ ಭಾರಿ ಹೊಡೆತ ತಿಂದಿದ್ದ ರಾಜ ಈತನೇ ಅಲ್ಲವೇ? ಇಂದು ಅದೇನು ಬದಲಾವಣೆಯಾಗಿದೆ ಇವನಲ್ಲಿ! ಉತ್ತರದಿಂದ ಬಂದ ಆ ತರುಣ ಕಾಮ್ರೇಡ್ ಏನಾದರೂ ಇವನ ಮನಸ್ಸು ತಿರುಗಿಸಿದ್ದಾನೊ ಏನೊ.... ಇಲ್ಲ-ಈ ಪಾರ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದವರೆಲ್ಲ ಹೀಗೇ ಆಗುತ್ತಾರೋ?....

"ಗಾಂಧಿಯವರ ಬಗ್ಗೆ ಯಾಕೋ ಸಿಟ್ಟು ನಿನಗೆ ರಾಜಾ? ನೀನೂ ಅವರ ಭಕ್ತ ಅಲ್ಲೇನು?" ಎಂದ.

"ಭಕ್ತ ಅನ್ನೋ ಶಬ್ದವೇ ಕಮ್ಯೂನಿಸ್ಟರ ಕೋಶದಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಈ ಅಡಗೂಲಜ್ಜಿ ಕಾಲದ ವಿಚಾರಗಳ ಗಾಂಧಿಗೂ ನಾಳಿನ ಜನಾಂಗದವರಾದ ನಮಗೂ ಯಾವ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಕಾಮ್ರೇಡ್ ಸ್ಟಾಲಿನ್...." ಎಂದ ರಾಜ.

"ಯಾರಪಾ ಅವನು!"

"ನಿನಗೇನು ಗೊತ್ತು ಹೋಗೋ ಗಾಂಧೀವಾದಿ ಕುರಿಗೆ? ಹೋಗು. ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗು. ದೇಶಭಕ್ತನಾಗು ಹೋಗು. ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ದಿವಸ ಗಾಂಧೀ ಆಶ್ರಮಕ್ಕ ಹೋದೀಯಂತೆ." ಎಂದು ಅಣಕವಾಡುತ್ತ ರಾಜ "ಹೋಗಲಿ ಬಿಡು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನೂ ನೀನೂ ಯಾಕೆ ಜಗಳ ಮಾಡಬೇಕು! ಹಸಿವೆಯಾಗ್ತಾ ಐತಿ. ಮನೆಗೆ ಹೋಗೋಣ ನಡೀ." ಎಂದ.

ಮಾತನಾಡದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿದು ಬಂದ ಶೇಖರ. ಇಬ್ಬರೂ ಮೌನವಾಗಿ ನಡೆಯತೊಡಗಿದರು. ಶೇಖರನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ವಿಚಾರಗಳ ಕೋಲಾಹಲ. ರಾಜನಲ್ಲುಂಟಾಗಿದ್ದ ಈ ಅದ್ಭುತ ಪರಿವರ್ತನೆಯನ್ನು

ಕಂಡು ಅವನಿಗೆ ವಿಸ್ಮಯವಾಗದಿರಲಿಲ್ಲ; ವಿಷಾದವೂ ಆಗದಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಅಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲೇ ಆತ ಈ ರೀತಿ ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದಲು ಕಾರಣವೇನು? ಆ ಪಾರ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಬಳಿಕ ಹೀಗಾದನೋ ಏನೋ! ಇದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು. ಆ ಕಾಮ್ರೇಡುಗಳ ಸಹವಾಸದಿಂದ ಆತ ಹೀಗಾಗಿರಬಹುದು. ಅವರೆಲ್ಲಾ ಇಂಥ ವಿಚಾರದವರೇ ಆಗಿದ್ದಾರು. ಈತನಿನ್ನೂ ಹುಡುಗ. ಸರಿ, ಅವರು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡದೆ ಅವರ ಮಾತುಗಳನ್ನೆ ನಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನು. ಬಡವರ—ಕೂಲಿಕಾರರ ರಾಜ್ಯ ಕಟ್ಟುವುದೇನೊ ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸವೇ ಸರಿ. ತನಗೂ ಅದೇ ಇಷ್ಟವಿದೆ. ಆದರೆ ಹಳ್ಳಿಯ ರೈತರನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟು, ಅವರ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿಯೆ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ಮೀಸಲಾಗಿರಿಸಿರುವ ಗಾಂಧೀಜಿಯಂಥ ಮಹಾತ್ಮರನ್ನು ಹಾಸ್ಯಮಾಡುವ ಉಪದ್ವ್ಯಾಪ ಏಕೋ ಇವರಿಗೆ? ಆ ಪಾರ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವವರೆಲ್ಲ ರಾಜನಂತಾಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ತನಗದರ ನೆರಳೂ ಸಹ ಬೇಕಿಲ್ಲ.....

ಇವನ ಕಡೆ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕೂಡ ಹೊರಳಿಸದೆ ರಾಜ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನು ಸಿಳ್ಳುದನಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಡಿಕೊಂಡು ಹೊರಟಿದ್ದ..-'ಇಕಬಂಗಲಾ ಬನೇ ನ್ಯಾರಾ..'

'ಏನು ಬಂಗಲಾನೊ,ಏನು ನ್ಯಾರಾನೊ-ಏನು ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟ್ ಪಾರ್ಟಿನೊ —ಏನು ಜಿಂದಾಬಾದೊ....ಎಲ್ಲಾ ವಿಚಿತ್ರವೇ' ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಶೇಖರ ತ್ವರೆಯಿಂದ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುತ್ತ ಸಾಗಿದ.

ಕೋಟೆಯ ಬಾಗಿಲು ದಾಟಿ ಈಚೆಗೆ ಬಂದು ಮೋಟಾರು ನಿಲ್ದಾಣದ ಕಡೆ ಸಾಗಿದರು. ಅಷ್ಟುಹೊತ್ತಿಗೆ ರಾಜನ 'ಬಂಗಲಾ ಬನೆ' ನಿಂತುಹೋಗಿತ್ತು. ಆದರೂ ಆತ ತುಟಿ ಬಿಚ್ಚದೆ, ಶೇಖರನೊಂದಿಗೆ ಒಂದು ಮಾತನ್ನೂ ಆಡದೆ ಮೌನವಾಗಿ ಸಾಗಿದ್ದ. ಆ ಮೌನವನ್ನು ಕಂಡು ಶೇಖರನಿಗೆ ತಡೆಯಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಪೇಟೆಯ ಕಡೆ ಹೊರಳುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ತಡೆದುನಿಂತು—

"ನಾ ಮನೆಗೆ ಹೋಗ್ತೇನೆ ರಾಜಾ; ನೀ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತೀ?" ಎಂದ.

"ಎಲ್ಲಿಗಾದರೂ ಹೋಗ್ತೇನೆ, ನಿನಗ್ಯಾಕೆ ಅದೆಲ್ಲಾ ?" ಎಂದು ಆತ ಕೊಂಕುನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿತ್ತ.

"ಆಗಲಪ್ಪಾ ! ನನಗ್ಯಾಕೆ ನಿಮ್ಮದೆಲ್ಲಾ ! ನಾವೆಲ್ಲಾ ಹಳ್ಳೀಮುಕ್ಕರು. ನೀವು ಪಟ್ಟಣದ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರರು. ನಿಮ್ಮಿಂದ ನಾವು ದೂರ ಇರೋದೇ ನೆಟ್ಟಗೆ." ಎಂದು ಶೇಖರ ನೊಂದ ದನಿಯಲ್ಲಿ ನುಡಿದ.

ಹೊರಡುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜ ತಡೆದು ನಿಂತು ಕೊಂಚ ಬೆದರಿಕೆಯ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ.

"ಏಯ್ ! ಇಲ್ಲಿ ಕೇಳು ಶೇಖರಾ ! ನಮ್ಮ ಪಾರ್ಟಿಯ ಬಗ್ಗೆ ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತಿರೂದನ್ನ ಯಾರಮುಂದಾದರೂ ಹೇಳಿಗೀಳೀಯಾ ! ನೀ ವಿಶ್ವಾಸದವ ಅಂತ ತಿಳಿದು ನಾ ನಿನ್ನಮುಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದೆ. ಎಲ್ಲಾದರೂ ಗುಟ್ಟು ಒಡೆದುಗಿಡಿದಿ ಅಂದರ ನೆಟ್ಟಗಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ನೋಡು !"

"ನಿಮ್ಮ ಗುಟ್ಟು ತಕೊಂಡು ನನಗೇನು ಮಾಡಬೇಕಾಗೈತಿ ? ಏನೂ ಚಿಂತೀ ಮಾಡಬ್ಯಾಡ. ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಹೇಳಿದ ಮಾತನ್ನ ಒಡದುಬಿಡುವಂಥ ನೀಚ ಅಲ್ಲ ನಾ. ನಿನಗ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲೇನು ?"

"ಯಾರಿಗೆ ಗೊತ್ತಪಾ ! ಈಗಿನ ಕಾಲದಾಗ ಯಾರೂ ಯಾರಮ್ಯಾಲೂ ವಿಶ್ವಾಸ ಇಡೂಹಾಂಗಿಲ್ಲ."

"ಹಾಂಗೇನು ? ನಿಮ್ಮ ಕಾಮ್ರೇಡುಗಳಲ್ಲಾದರೂ ವಿಶ್ವಾಸ ಐತ್ಯೋ ಇಲ್ಲೋ ನಿನಗ ?"

ರಾಜನಿಗೆ ಕೋಪ ಬಂದಿರಬೇಕು. "ಅದೆಲ್ಲಾ ನಿನಗ್ಯಾಕೆ ಉಸಾಬರಿ ? ಹೋಗು ಹೋಗು ನಿನ್ನ ಹಾದೀ ಹಿಡಿದು !" ಎಂದ.

"ಹೋಗ್ತೀನಪ್ಪಾ ! ನಾನೇನೂ ನಿನ್ನ ಸಂಗಡ ನಿಮ್ಮ ಪಾರ್ಟಿ ಆಫೀಸಿಗೆ ಬರೂದಿಲ್ಲ !"

"ಬಂದರೂ ನಿನ್ನ ಕರಕೊಂಡು ಹೋಗುವವರು ಯಾರು ಹೋಗೋ !"

"ನೀ ಕರಕೊಂಡು ಹೋಗ್ತೀನಿ ಅಂದರೂ ನಾ ಬರೂದಿಲ್ಲ. ಗೊತ್ತಾಯ್ತೇನು."

"ಸುಮ್ಮನೆ ಹೋಗೋ ! ಹೆಚ್ಚು ಮಾತಾಡಬ್ಯಾಡ" ಎಂದು ರಾಜ ಕದನದ ಕಹಳೆ ಊದಿದ.

"ಬುದ್ಧಿಗಿದ್ಧಿ ಎಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದೀಯೋ ರಾಜಾ ? ಇಷ್ಟು ದಿನದಿಂದ ಗೆಳೆಯ ರಾಗಿದ್ದವರು ನಾವು. ನಮ್ಮ ಗೆಳೆತನ ಎಲ್ಲಾ ಆಗಲೇ ಮರೆತುಬಿಟ್ಟೆಯೇನೊ ? ನಿಮ್ಮ ಪಾರ್ಟಿ ಕಲಿಸೂದೆಲ್ಲಾ ಇಂಥಾ ಗುಣಾನೇ ಏನು ?"

'ಗೆಳೆತನ ! ಗಿಳಿತನ !' ಎಂದು ಗಹಗಹಿಸಿ ನಗುತ್ತಾ ರಾಜ "ಎಲ್ಲೋ ಅಜ್ಜಮ್ಮನ ಪುರಾಣ ತೆಗೀತೀಯಲ್ಲೋ ! ಅಂಥಾ ಹುಚ್ಚು ಎಲ್ಲಾ ನಾವು ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟರು ನಂಬೂದಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಪಾರ್ಟಿ ಏನೇ ಕಲಿಸಲಿ. ನಿನಗ್ಯಾಕ ಅದರ ಗೊಡವೆ. ಹೊರಟುಹೋಗು" ಎಂದ.

"ಹಾಂಗಾದರ ಇಂದಿಸಿಂದ ನಮ್ಮ ಗೆಳೆತನ ಮುಗಿದುಹೋಯ್ತು ಅನ್ನು."

"ಹೋದರ ಹೋಯ್ತು. ಕ್ರಾಂತಿ ಆಗಬೇಕಾದರ ಇಂಥಾ ಎಷ್ಟೋ ಗೆಳೆತನ ಹಾಳಾಗಿ ಹೋಗುತಾವ. ಎಷ್ಟೋ ಸಂಸಾರ ನಾಶವಾಗುತಾವ. ಇನ್ನು ನನ್ನ-ನಿನ್ನ ಸಂಬಂಧ ಏನು ದೊಡ್ಡದು ?"

"ರಾಜಾ...."

ಉತ್ತರ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಮುಖ ತಿರುವಿಕೊಂಡು ರಾಜ ಸರಸರನೆ ಹೊರಟು ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟ.

ನಿಂತಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತುಕೊಂಡಿದ್ದ ಶೇಖರ ಅವನ ಆಕೃತಿ ಮರೆಯಾಗುವ ವರೆಗೂ ಶೂನ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಿರುಕಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಅನಂತರ ಮನೆಯ ಕಡೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಹೊರಳಿಸಿದ.

[೧೦]

ಕುಪ್ಪುಸ ಒಗೆಯುತ್ತ ಒಗೆಯುತ್ತ ಗೌರವ್ವ ಕ್ಷಣಹೊತ್ತು ತಡೆದು ನಿಂತಳು. ಬಲಗಾಲನ್ನು ನೀರಿನಿಂದ ಎತ್ತಿ ಕಲ್ಲ ಮೇಲಿರಿಸುತ್ತ "ಅವ್ವಯ್ಯಾ ! ಎಂಥಾ ಕೆಟ್ಟ ಮೀನಗಳೇ ಇವು ಗಂಗಾ ! ಬೆರಳೆಲ್ಲಾ ತಿಂದುಬಿಟ್ಟವು ನೋಡು ಖೋಡಿಗಳು !" ಎಂದಳು.

ಗೆಳತಿ ಗಂಗವ್ವ ಕೂಡ ಉಜ್ಜುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಗೌರಿಯ ಕಡೆ ದೃಷ್ಟಿ ಹೊರಳಿಸಿದಳು. ಇದುವರೆಗೂ ಎಲ್ಲೋ ಅವಿತುಕೊಂಡಿದ್ದ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ವಿಲಕ್ಷಣ ಭಾವ ಅವಳ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಮೂಡಿಬಂದಂತೆ ಭಾಸವಾಯಿತು. ಹನ್ನೊಂದು ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಿನ ಆ ಹುಡುಗಿಗೂ ಗೌರಿಯ ಇಂದಿನ ರೀತಿ ಅರ್ಥವಾಗದಿರಲಿಲ್ಲ. ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಅವಳಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲ. ಹೇಗೋ ಏನೊ—ಒಗೆಯುವ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಿದಾಳೆ—ಎಂಬುದೂ ಗಂಗವ್ವನಿಗೆ ಆಗಲೆ ಗೊತ್ತಾಗಿ ಹೋಗಿತ್ತು. ಗೌರಿಯ ಈ ಯೋಚನೆಗಳಿಗೆ ಶೇಖರನೆ ಕಾರಣನೆಂಬುದೂ ಅವಳಿಗೆ ಗೊತ್ತು. ಆತ ಬೆಳಗಾವಿಗೆ ಹೋಗಿ ಒಂದು ತಿಂಗಳಾಗುತ್ತಾ ಬಂತು. ಇನ್ನೂ ಏಕೆ ಬರಲಿಲ್ಲವೊ—ಎಂದು ಗೌರಿ ಚಿಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಹೌದು. ಸಂಶಯವೇ ಇಲ್ಲ—ಮೀನವಂತೆ ಮೀನ !–ಮೀನ ಏಕೆ—ಇಂಥವರಿಗೆ ನೀರು ಕಡಿದರೂ ಕಡಿದೀತು—ಎಂದುಕೊಂಡು ತುಟಿಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಟ ನಗೆ ಕುಣಿಸುತ್ತ ಕೆನ್ನೆಗಳನ್ನು ಉಬ್ಬಿಸಿ "ಮೀನ ಕಡಿದರ ನಾ ಏನ ಮಾಡಲೇ ? ಕರಿ ನಿನ್ನ ಶೇಕರ ಮಾವನ್ನ ! ಬಂದು ಬಿಡಿಸಿ ಕೊಂಡಾನು !" ಎಂದಳು.

"ಹೋಗೇ ಗಂಡುಬೀರೀ ! ನಾ ಏನಾರೆ ಒಂದು ಕೇಳಿದರ ತಾ ಏನಾರೆ ಒಂದು ಹೇಳತಾಳ. ಶೇಖರ ಮಾವನ ನೆನಪು ಯಾರು ತೆಗೆದರೇ ಈಗ ?" ಎಂದು ಹುಸಿಮುನಿಸಿನಿಂದ ನುಡಿದಳು ಗೌರಿ.

"ಯಾವಳೋ ಒಬ್ಬಾಕಿ ಹುಚ್ಚು ಹುಡುಗಿ—ನಿನಗ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲೇನೇ ಗೌರಿ ಅಂತಾರ ಅವಳಿಗೆ !"

"ನಾ ಯಾವಾಗ ತೆಗೆದೆನೇ ಅವನ ನೆನಪು ?"

"ನೀ ತಗೀತಾ ಇಲ್ಲ ಬಿಡು. ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸು ತಗೀತಾ ಐತಿ. ಆವಾಗಿಂದ ನೋಡ್ತಾ ಇದೀನಿ. ನೀ ಏನು ಅರಿವೀ ಒಗೀತಾ ಇದೀಯೊ—ಇಲ್ಲ—ಹರೀತಾ ಇದೀಯೊ ? ಒಗಿಯೂದರಾಗ ಮನಸ್ಸಾದರೂ ಐತೇನು ನಿಂದು—ಆಣೀಮಾಡಿ ಹೇಳು."

ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಗೌರಿಯ ಮುಖವೆಲ್ಲ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಕೆಂಪಡರಿತು. ಗೆಳತಿಯ ಮೈಮೇಲೆ ನೀರು ಹಾರಿಸುತ್ತ "ಹಾಂಗೆಲ್ಲಾ ಹುಡುಗಾಟಿಕೆ ಮಾಡಬ್ಯಾಡ ಗಂಗೀ ! ಕೇಳಿದವ್ರು ಏನಂದಾರು ?" ಎಂದಳು.

"ಏನಂತಾರ ? ಶೇಕರಣ್ಣಗ ಗೌರೀನ್ನ ಕೊಟ್ಟು ಮದುವಿಮಾಡತಾರ ಅಂತಾರ...."

"ಥೂ: ! ಹೋಗೇ ಗಂಗೀ ! ನನ್ನ ಸುಮ್ಮನs ಕಾಡಿಸಬ್ಯಾಡ !" ಎಂದು ಅವಳ ಮೇಲೆ ಕೋಪಿಸಿಕೊಂಡ ಹಾಗೆ ನಟಿಸುತ್ತ ಗೌರವ್ವ ಮತ್ತೆ ಕುಪ್ಪುಸ ಒಗೆಯತೊಡಗಿದಳು.

ಪಟಪಟ್ ಪಟಪಟ್—ಎಂದು ಸದ್ದಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕೈ ತನ್ನ ಕೆಲಸ ತಾನು ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುಪ್ಪುಸನನ್ನದ್ದಿ ತೆಗೆದು ಹಿಂಡಿ ಹಾಕುವುದರ ಅರಿವೂ ಅವಳಿಗುಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಹೌದು. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅವಳ ಮನಸ್ಸು ಶೇಖರ ಮಾವನನ್ನೆ ಅರಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇನ್ನೂ ಏಕಾದರೂ ಬರಲಿಲ್ಲವೊ ಆತ ? ಅವರವ್ವ ಏನು ಅಂದಳೊ ?—ಅವನನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅವರಿಗೆ ಮನಸ್ಸಾದರೂ ಇದೆಯೊ ಇಲ್ಲವೊ ? 'ಬೇಡ. ಅಲ್ಲಿಗೇಕೆ ಹೋಗಬೇಕು ನೀನು ? ಅವರಿಗೂ ನಮಗೂ ಏನು ಸಂಬಂಧ ? ಬೇಡ ಹೋಗಬೇಡ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೋ ಏನೋ ! ಹಾಗೆ ಅವ್ವ ಹೇಳಿದರೆ ಅವನಾದರೂ ತಾನೆ ಏನು ಮಾಡಿಯಾನು ? ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ಮನೆಬಿಟ್ಟು ಹೇಳದೆ ಕೇಳದೆ ಓಡಿಬಂದ ಹಾಗೇ ಈಗಲೂ ಓಡಿಬರಬೇಕೇನು ? ಛೆ ! ಈಗ

ಹೇಗಾದೀತು ಹಾಗೆ ? ಆಗ ಇನ್ನೂ ಹುಡುಗನಾಗಿದ್ದ. ಈಗ ದೊಡ್ಡವನಾಗಿದಾನೆ. • ಮುಲ್ಕೀ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮುಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈಗಲೂ ಮೊದಲಿನ ಹಾಗೆ ಓಡಿ ಬಂದರೆ ಜನರೇನೆಂದಾರು ? ಅವನಾದರೂ ಹೇಗೆ ಬಂದಾನು ?-ಬರದಿದ್ದರೆ ?-ಒಂದು ವೇಳೆ ಆತ ಬರದೇ ಇದ್ದರೆ....?

ಎಲ್ಲ ಸಂದೇಹಗಳಿಗೂ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿಕೊಂಡಳು-ಹಾಗೆ ಹೇಗಾದೀತು ?-ಬರದಿರುತ್ತಾನೆಯೆ ತನ್ನ ಶೇಖರ ಮಾವ ? ಬರುತ್ತಾನೆ-ಬಂದೇ ಬರುತ್ತಾನೆ. 'ನಾ ಇಲ್ಲೇ ಇರ್ತೇನೆ. ನೀ ಚಿಂತೀ ಮಾಡ ಬ್ಯಾಡ' ಎಂದು ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಭಾಷೆ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲವೇನು ಆತ ? ಮಾತು ಮುರಿದು ನಿಲ್ಲುವಂಥವನೇ ತನ್ನ ಶೇಖರ ಮಾವ ? ಅವನ ಹೃದಯ ತನಗೆ ತಿಳಿಯದೇ ? ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆಂದೂ ಆಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಆತ ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಬಂದೇ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಎಂದು ?

"ಲಗೂ ಲಗೂ ಮುಗಿಸಿಬಿಡೆ! ಹೊತ್ತಾಯ್ತು. ಮನಿಗೆ ಹೋಗೂಣು. ಒಂದು ಕುಬಸಾ ಒಗಿಯೂದಕ್ಕ ಒಂದು ದಿನ ಬೇಕೇನು ನಿನಗ ?" ಎಂದು ಗಂಗವ್ವ ಕೂಗಿದಳು. ತನ್ನ ಯೋಚನೆಗಳಿಗೆ ತಾನೇ ನಾಚಿಕೆಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಗೌರವ್ವ ಬೇಗಬೇಗನೆ ಕುಪ್ಪುಸ ಹಿಂಡಿಹಾಕಿ, ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟಳು. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿದ್ದ ಭಾವಿಯಿಂದ ನೀರು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಒಂದೊಂದು ಕೊಡ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಗೆಳತಿಯರಿಬ್ಬರೂ ಮನೆಯ ಕಡೆ ನಡೆದರು.

ಗಂಗವ್ವನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಹೊಸತಿಲಿನ ಈಚೆಗಿದ್ದ ತೆಳ್ಳಗಿನ ಚಪ್ಪಲುಗಳ ಕಡೆ ಗೌರವ್ವನ ದೃಷ್ಟಿ ಹೋಯಿತು. ಶೇಖರನವಂತೂ ಅಲ್ಲ ಅವು. ಇನ್ನಾರು ಬಂದಿದ್ದಾರೋ ಎಂದು ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಇಣುಕಿ ನೋಡಿದಳು.

ಶೇಖರ ಬಂದಿದ್ದ. ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವಳೋ ಒಬ್ಬಳು ಹುಡುಗಿಯೂ ಬಂದಿದ್ದಳು. ಗೌರಿ ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿದಳು. ಪಟ್ಟಣದವಳಂತೆ ಕಾಣುವ ಚೆಲುವೆಯಾದ ಹುಡುಗಿ ಆಕೆ. ಹಳದಿಬಣ್ಣದ ರೇಷ್ಮೆ ಸೀರೆ ಉಟ್ಟು

ಅಂಥದೇ ರವಕೆ ತೊಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ. ಸೆರಗನ್ನು ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಹಾಯಿಸಿಬಿಟ್ಟು ಉದ್ದವಾದ ಜಡೆಯ ಮೇಲುಗಡೆ ಒಂದೇ ಒಂದು ಗುಲಾಬಿ ಹೂ ಮುಡಿದಿದ್ದಾಳೆ. ಮಿರಿಮಿರಿ ಮಿರುಗುವಂತೆ ಕೂದಲು ಬಾಚಿಕೊಂಡು ಎಡಗಡೆಗೆ ಬೈತಲೆ ತೆಗೆದಿದ್ದಾಳೆ. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಎರಡೆರಡು ಚಿನ್ನದ ಬಳೆ.

ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಕೊಡವನ್ನು ಮೆಲ್ಲನೆ ಇಳಿಸಿ ಕಂಕುಳಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಗೌರಿ ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಶೇಖರನೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಆ ಹುಡುಗಿಯ ದೃಷ್ಟಿ ಅವಳ ಕಡೆ ಹೊರಳಿತು. ಕೌತುಕದಿಂದ ಗೌರಿಯನ್ನು ನಿಟ್ಟಿಸುತ್ತ ಕೇಳಿದಳು.

"ಇವಳೇ ಏನು ಶೇಖರಾ ನಿಮ್ಮ ಗೌರವ್ವ ?"

"ಹೂಂ. ಇವಳೇ. ಕೊಡ ಇಟ್ಟುಬಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿ ಬಾ ಗೌರಾ. ಶಾಂತಾ ಬಂದಿದ್ದಾಳೆ" ಎಂದ ಶೇಖರ.

"ಅಂದರs ? ನನ್ನ ಹೆಸರು ಸಹ ಗೊತ್ತೈತೇನು ಅವಳಿಗೆ ?" ಎಂದು ಶಾಂತಾ ಕೇಳಿದಳು.

"ಗೊತ್ತು. ಆಕೆ ಇನ್ನೂ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷದವಳಾಗಿದ್ದಾಗಿನಿಂದಲೂ ಗೊತ್ತು."

"ಅಂತೂ ಪಕ್ಕಾ ಇದೀಯಪ್ಪ ನೀನು! ಎಲ್ಲಾ ಮೊದಲs ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟಿರತೀಯಲ್ಲ !"

"ನಿನ್ನ ಹೆಸರು-ನಿನ್ನ ವಿಚಾರ ಎಲ್ಲಾ ಹೇಳಿದಾಗಲೇ ಗೌರಿಗೆ ಪುಸ್ತಕ ಓದಬೇಕು-ಬರೀಲಿಕ್ಕೆ ಕಲೀಬೇಕು ಅಂತ ಹುರುಪು ಬಂತು ಶಾಂತಾ. ಅವತ್ತು ಮೆರೆವಣಿಗೆಯ ದಿನ ಆ ಪೋಲೀಸನ್ನ ಎದುರಿಸಿದ್ದೆಯಲ್ಲ ನೀನು-ಆ ಸಂಗತಿ ಹೇಳಿದಾಗ ಗೌರಿಯೂ 'ಇದ್ದರ ಇರಬೇಕು ಶಾಂತಾ ಅಂಥ ಹುಡುಗಿ.' ಅಂತ ಮೆಚ್ಚಿದ್ದಳು ನಿನ್ನ."

"ಸುಮ್ಮನ ಹೊಗಳಬ್ಯಾಡಪಾ ನನ್ನ. ಅಂಥಾ ದೊಡ್ಡ ಕೆಲಸ ಏನು ಮಾಡಿದೆ ನಾನು ?"

"ಮಾಡಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಮುಂದ ಮಾಡಬೇಕಾದೀತು."

"ಏನು ಮಾಡತೇನೊ ! ನನಗಂತೂ ಅಷ್ಟೇನೂ ಭರವಸೆ ಇಲ್ಲಪಾ ! ಮುಂದಿನ ವರ್ಷ ನನ್ನ ಮ್ಯಾಟ್ರಿಕ್ ಆದೀತು. ಮುಂದ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಹೋಗ ಬೇಕು ಅಂತಿದೀನಿ. ಅಪ್ಪಗ ಇದ್ಯಾವದೂ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಇಲ್ಲ...."

"ಏನಂತಾರ ಅವರು?"

"ಹೇಳಿ ಕೇಳಿ ಹಳೇ ಕಾಲದ ಮಂದಿ. ಅವರು ಎಷ್ಟು ಸುಧಾರಿಸಿದರೂ ಅಷ್ಟs ! ಗಾಂಧೀ ಚಳವಳಿಯೊಳಗ ಬಿದ್ದರೂ ಅಷ್ಟs ! ಅದರಾಗ ಅಪ್ಪಗ ನಾ ಒಬ್ಬಳೇ ಮಗಳು ! ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಕಳಿಸೂದಕ್ಕ ಅವ ಒಪ್ಪಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ...."

"ಇಲ್ಲದಿದ್ದರ ಇಲ್ಲ. ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಹೋಗಿ ಆದರೂ ಏನು ಮಾಡುವಾಕೆ ನೀನು ? ದುಡಿದು ತಿನ್ನುವ ಹಾಂಗೇನೂ ಇಲ್ಲವಲ್ಲಾ ?"

"ನಿನಗ ಗೊತ್ತಾಗೂದಿಲ್ಲ ಶೇಖರಾ. ನನ್ನ ವಿಚಾರ ಬಹಳ ಬಹಳ ಆದಾವೆ. ಮೆಡಿಕಲ್‌ಗೆ ಹೋಗಿ ಡಾಕ್ಟರ್ ಆಗಬೇಕು ಅಂತ ನನಗ ಬಹಳ ಮನಸ್ಸೈತಿ. ನಮ್ಮ ಮೇಡಂ ವಾಸಂತೀ ಬಾಯಿಯೂ ನನಗ ಯಾವಾಗಲೂ ಇದೇ ಮಾತು ಹೇಳತಾರ...."

"ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ಕೇಳಿದ್ದೀಯೇನು ?"

"ಕೇಳಿದೆ ಒಂದು ಸಾರಿ. ಈಗs ಯಾಕ ಕಾಲೇಜಿನ ಮಾತು ಆಡ ತೀಯೆ ! ಮೊದಲು ಮ್ಯಾಟ್ರಿಕ್ ಆದರೂ ಆಗಲಿ. ಆಮ್ಯಾಲ ನೋಡೋಣಂತ. ನೀ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕೊ ಇಲ್ಲ-ಸಂಸಾರಕ್ಕ ಹತ್ತಬೇಕೋ ಅನ್ನೋದನ್ನ-ಅಂದುಬಿಟ್ಟರು. ಹೆಚ್ಚು ಮಾತಾಡಿದರ ಎಲ್ಲಿ ಮದುವೇನೇ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಬಿಡತಾರೋ ಅಂತ ಅಷ್ಟಕ್ಕs ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟೆ."

ಅವಳ ಮಾತಿನಿಂದ ಶೇಖರನಿಗೆ ನಗೆ ಬಾರದಿರಲಿಲ್ಲ. "ಮದುವೆ ಅಂದರ ಇಷ್ಟ್ಯಾಕ ಅಂಜತೀಯೆ ನೀನು ? ಮಾಡಿಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟು ಸುಖದಿಂದ ಇರ ಬಾರದs ?"

"ಅಯ್ಯೋ ! ಸುಖಾ ! ಏನು ಸುಖಾ ಐತಿ ಅಂತ ತಿಳಿದೀಯಪ್ಪಾ ಮದುವೆಯೊಳಗ ? ಬರೀ ಹೆಂಡತಿಯಾಗೋದಕ್ಕs ಹೆಂಗಸು ಹುಟ್ಟಿ ಬಂದಾ ಳಂತ ತಿಳಿದೀರೇನು ನೀವು ಗಂಡಸರು ? ಹೆಂಗಸು ಗಂಡಸಿಗೆ ಯಾವುದರಲ್ಲೂ

ಕಡಮಿಯುವಳಲ್ಲ. ಅವಳೂ ಉಚ್ಚ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೀಬೇಕು. ಸ್ವತಂತ್ರಜೀವನ ನಡಸಬೇಕು. ಗಂಡಸರ ಗುಲಾಮುಗಿರಿಯಿಂದ ಪಾರಾಗಿ ಜಗತ್ತಿನ ಹೆಂಗಸ ರೆಲ್ಲಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಕಡೆ ಸಾಗುತಾ ಇದಾರ. ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದ ಹೆಂಗಸು ಮಾತ್ರ ಯಾಕೆ ಹಿಂದೆಬೀಳಬೇಕು ? ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಯುದ್ಧದಾಗ ಅವರೂ ಭಾಗವಹಿಸಬಾರದೇನು ? ಏನಂತೀ ನೀನು ? ನಾ ಹೇಳೋದು ತಪ್ಪೋ ಸರಿಯೋ ?"

"ತಪ್ಪೇನು ಬಂತು ಶಾಂತಾ ! ನೀ ಹೇಳೋದು ನೂರು ಪಾಲಿಗೂ ನಿಜ. ನಮ್ಮ ಹೆಂಗಸರು ಗಂಡಸರಷ್ಟೇ ಮುಂದುವರಿದು ದೇಶದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡದಿದ್ದರ ಇನ್ನು ಸಾವಿರ ವರ್ಷ ನಾವು ಬ್ರಿಟಿಷರ ದಾಸರಾಗೇ ಇರಬೇ ಕಾದೀತು."

"ಹಾಂಗ ಹೇಳು. ಅದಕ್ಕs ನಾ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡೀನಿ. ಏನೇ ಆಗಲಿ– ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಹೋಗೇ ತೀರಬೇಕು. ಅಪ್ಪ ಎಷ್ಟು ಬ್ಯಾಡ ಅಂದರೂ ಕೇಳೂ ಹಾಂಗಿಲ್ಲ." ಎಂದು ಹೇಳಿ ಶಾಂತಾ ಅಡಿಗೆಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೊರಗಿ ನಿಂತು ಕೊಂಡು ತಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಮಾತುಕತೆಯನ್ನು ಕೌತುಕದಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಗೌರಿ ಯನ್ನು ಹತ್ತಿರ ಕರೆದು ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಅವಳ ಬೆನ್ನು ತಟ್ಟುತ್ತ "ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ನಾಚಿಕೋಬ್ಯಾಡ ಗೌರವ್ವಾ ! ಎಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡು. ನೀ ಮುಂದ ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ಅಂತಿದ್ದೀ ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

ತನ್ನ ಸಹಜ ಸರಲಭವದಿಂದ ಗೌರಿ ಉತ್ತರವಿತ್ತಳು.

"ನನಗೇನು ಗೊತ್ತು ಶಾಂತಕ್ಕ ? ಶೇಕರ ಮಾನ ಹೇಳಿದಾಂಗ ನಾ ಮಾಡತೀನಿ."

ಆ ಒಂದೇ ಒಂದು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಗೌರಿಯ ಸ್ವಭಾವವೆಲ್ಲ ಗೊತ್ತಾಯಿ ತೇನೋ–ಅನಂತರ ಶಾಂತಾ ಅವಳೊಂದಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಮಾತನಾಡುವ ಗೊಡವೆಗೆ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ. ಗೌರಿಯೂ ತಾನಾಗಿಯೆ ಮಾತನಾಡಲಿಲ್ಲ. ಹೈಸ್ಕೂಲಿನಲ್ಲಿ ಓದುವ ಈ ಶ್ರೀಮಂತರ ಹುಡುಗಿಯ ಹತ್ತಿರ ತಾನು ಮಾತನಾಡುವುದಾದರೂ

ಏನನ್ನು-ಎಂದುಕೊಂಡಳೊ ಏನೊ-ಶಾಂತಾ ಶೇಖರರ ಸಂಭಾಷಣೆಯನ್ನಾಲಿಸುತ್ತ ಮೌನವಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಳು.

ಊಟವಾದ ಬಳಿಕ ಶಾಂತಳಿಗೆ ತೋಟವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಟ ಶೇಖರ. ಸೋಮವಾರವಾದುದರಿಂದ ಎತ್ತುಗಳಿಗೆ ಕೆಲಸವಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳೊಂದಿಗೆ ರೈತರೂ ವಿರಾಮ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು.

ಗುಡಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ತೋಟದ ಕಡೆ ಹೋಗುವ ಸೀಳುದಾರಿಗುಂಟ ಸಾಗುತ್ತ ಶಾಂತಾ "ಇನ್ನೂ ಎಂದು ಬಿತ್ತುತಾರ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

"ಮಳಿ ಆಗಬೇಕಲ್ಲ ಮೊದಲು; ಒಂದುಸಾರಿ ಬಂತು ಅಂದರ ಸುರು ಆಗತೈತಿ ಬಿತ್ತೂದು."

"ನೀನೂ ಇನ್ನುಮ್ಯಾಲ ರೈತ ಆಗುವವನೇನು?" ಎಂದು ಅವನ ಸದೃಢ ಶರೀರವನ್ನು ಕೌತುಕದಿಂದ ನಿಟ್ಟಿಸುತ್ತ ಆಕೆ ಕೇಳಿದಳು.

"ಹೌದು, ರೈತನಾದ ಹಾಂಗೇ. ಸಾಲಿ ಅಂತೂ ಮುಗಿದಂತಾಯ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ನಾ ಇರದಿದ್ದರ ನಡಿಯೂ ಹಾಂಗೂ ಇಲ್ಲ."

"ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯವರು ಇಲ್ಲಿಗೆ ನಿನ್ನ ಹ್ಯಾಂಗಾದರೂ ಕಳಿಸಿದರೋ ಅಂತ ಆಶ್ಚರ್ಯ ನನಗೆ."

"ಅದರಾಗೇನೈತಿ? ಹ್ಯಾಂಗೂ ನಮ್ಮಪ್ಪ ನೌಕ್ರೀ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟ. ನಮ್ಮಣ್ಣನ ಮ್ಯಾಟ್ರಿಕ್ಯೂ ಮುಗೀತು. ನಾವು ಬೆಳಗಾವಿಯನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟೆವು. ಮನೆಯವರೆಲ್ಲಾ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋದರು. ನಾ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದೆ."

"ಅವರನ್ನೂ ಇಲ್ಲೇ ಕರತರಬೇಕಾಗಿತ್ತು? ಎಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಇರಬಹುದಾಗಿತ್ತಲ್ಲ ಇಲ್ಲೇ?"

"ಅದೇ ವಿಚಾರ ಇತ್ತು ನನಗೂ. ಆದರ ಅಪ್ಪ ಒಪ್ಪಿಯಾನೇನು?- ನಮ್ಮೂರು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಊರಿಗೆ ಯಾಕ ಹೋಗೂದು ಪರದೇಶಿಗಳ ಹಾಂಗ? ನೀ ಒಬ್ಬ ಹೋದರ ಹೋಗು. ಅವರಿಗೆ ನಿನ್ನ ದತ್ತಕ್ಕ ಕೊಟ್ಟುಬಿಟ್ಟೇವಿ ಅಂತ ತಿಳಕೋತೀವಿ ಅಂದುಬಿಟ್ಟ. ಇನ್ನೇನು ಮಾಡೂದು? ಬಂದುಬಿಟ್ಟೆ.

ಇನ್ನು ನನ್ನಣ್ಣಾಗ ಎಲ್ಲಾದರೂ ಕೆಲಸ ಸಿಕ್ಕಿದರ ಆಯ್ತು. ಆನ್ಯಾಲ ಎಲ್ಲರೂ ಅವನ ಸಂಗಡ ಇರ್ತಾರ."

"ಈಗ ನಿಮ್ಮಣ್ಣ ಎಲ್ಲಿದಾನ ?"

"ಊರಾಗs ಇದಾನ. ಈ ವರ್ಷ ಅವನ ಮದಿವೇನೂ ಮಾಡಬೇಕಂತ ಮಾಡಿದಾರ."

"ಹೆಣ್ಣು ?"

"ನೋಡ್ತಾ ಇದಾರ. ಹೆಣ್ಣು ಸಿಗೂದೇನೂ ಕಷ್ಟ ಅಲ್ಲ ನಮ್ಮ ಜಾತಿಯೊಳಗ."

ಶೇಖರನ ಮಾತಿನಿಂದ ಆವಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಭಾವನೆಯ ಸುಳಿ ಯೆದ್ದಿತೋ ತಿಳಿಯದು. "ನಿಮ್ಮ ಜಾತಿಯೊಳಗಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಶೇಖರಾ! ನಮ್ಮ ಜಾತಿಯೊಳಗೂ ಹೆಣ್ಣು ಸಿಗೂದೇನೂ ಕಷ್ಟ ಅಲ್ಲ. ಅಂಥಾ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ತಂದೈತಿ ನಮ್ಮಸಮಾಜ" ಎಂದಳು.

"ಅಂದರs ?"

"ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಗಂಡು ಸಿಕ್ಕೂದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟ. ಸ್ವಲ್ಪ ಕಲಿತವರಾದರಂತೂ ತೀರಿತು. ಸಾವಿರಾರು ರೂಪಾಯಿ ವರದಕ್ಷಿಣೆ ಕೇಳುತಾರ. ಏನು ಜಂಬ ಅಂತೀಯಾ ಆ ಗಂಡುಗಳದು! ನನ್ನ ಮೈಯೆಲ್ಲಾ ಉರೀತೈತಿ. ಹೆಣ್ಣಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು ಒಂದು ಗಂಡನ್ನ ದೊರಕಿಸಬೇಕಾದರ ಎಷ್ಟು ಕಷ್ಟ ಪಡಬೇಕು–ಎಷ್ಟು ಅವಮಾನ ಸಹಿಸಬೇಕು! ಅದಕ್ಕs ನಾ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡೀನಿ. ಅಪ್ಪ ಎಷ್ಟು ಬಲವಂತ ಮಾಡಿದರೂ ಲಗ್ನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಾಂಗಿಲ್ಲ ಅಂತ !"

"ಅಂದರ ? ಲಗ್ನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಹಾಂಗೇ ಇರುವವಳೇನು ಸಾಯುವ ತನಕ ?" ಎಂದು ಕೌತುಕದಿಂದ ಕೇಳಿದ ಶೇಖರ.

"ಯಾಕಿರಬಾರದು ಅಂತೀನಿ. ನನಗ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಕೊಟ್ಟು ನನ್ನನ್ನು ಸಮಾನತೆಯಿಂದ ನಡೆಸಿಕೊಳ್ಳೋ ಗಂಡ ಸಿಕ್ಕಿದರ ನಾ ಮದುವೆಯಾದೇನು. ಇಲ್ಲಾಂದರs ಹಾಂಗೇ ಇರ್ತೀನಿ !"

"ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ? ಸಮಾನತೆ ? ಅಂದರ, ನಿನ್ನ ವಿಚಾರ ಆದರೂ ಏನು ?"

"ಗಂಡನ ದಾಸಿಯಾಗಬಾರದು ಹೆಂಡತಿ. ಅವಳಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ವಿಚಾರ ದಲ್ಲೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿರಬೇಕು. ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಅವಳು ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿರ ಬೇಕು. ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಗಂಡನಾದವ ಅವಳನ್ನು ಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದ, ಗೌರವದಿಂದ, ಸಮಾನತೆಯಿಂದ ನಡೆಸಿಕೋಬೇಕು. ನನ್ನ ವಿಚಾರದೊಳಗ ಗಂಡಹೆಂಡಿರಂದರ ಬರೀ ಲಗ್ನಬಂಧನದಿಂದ ಒಂದಾದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜೀವಗಳಲ್ಲ. ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಕಾಮ್ರೇಡ್ಸ್. ಸರಿಸಮಾನರು."

"ಕಾಮ್ರೇಡ್ಸ್ ? ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟ್ ಪಾರ್ಟಿಯ ಮಾತೇನವ್ವಾ ಇದು ? ನೀನೂ ಇದೀಯೇನು ಆ ಪಾರ್ಟಿಯೊಳಗ ?"

"ಇಲ್ಲ. ಆದರಽ ಸಮತಾವಾದದ ಎಷ್ಟೋ ತತ್ವಗಳನ್ನ ನಾ ಒಪ್ಪಿದ್ದೇನೆ. ಇಂದಿನ ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನಕ್ಕ ಅವು ಬೇಕೇ ಬೇಕು. ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣಿನ ವಿಷಯವನ್ನೆ ತಕೊಳ್ಳೋಣ. ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಹಿಂದೆ ರಶಿಯಾದಲ್ಲಿ ಹೆಂಗಸರು ಎಷ್ಟು ಹಿಂದುಳಿದಿದ್ದರು. ಇಂದಿನ ಹಿಂದೀ ಹೆಂಗಸರ ಹಾಂಗಽ ಇತ್ತು ಅವರ ಸ್ಥಿತಿ. ಈಗ ನೋಡಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿನ ಗಂಡಸರಿಗೆ ಹೆಂಗಸರು ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಹಿಂದುಳಿದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಮುಂದೆ ಬಂದಿದಾರ. ಅಂಥಾ ಬದಲಾವಣೆ ಆದದ್ದು ಸಮತಾವಾದದಿಂದ. ಗಂಡಸರ ದಾಸಿಯರಾಗಿ, ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹಡೆಯುವ ಯಂತ್ರಗಳಾಗಿ ಕೊಳೀತಾ ಇರುವ ನಮ್ಮ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡಬೇಕಾದರ ಸಮತಾವಾದವೇ ಬೇಕು."

"ಅದು ಸರಿ ಶಾಂತಾ. ಯಾರಾದರೂ ಒಪ್ಪಿಯಾರು. ಆದರಽ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದಽ ಹೆಂಗಸರು ಹಾಂಗಽ ಕಲೀತಾನಽ ಇರೂದು ಸಾಧ್ಯ ಏನು ?"

"ಯಾಕಿಲ್ಲ ? ಮನಸ್ಸೊಂದಿದ್ದರ ಏನಾದರೂ ಸಾಧ್ಯ ಆದೀತು. ಈಗ ಎಷ್ಟೋ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಉಚ್ಚ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೀತಾ ಇದ್ದಾರಲ್ಲ ! ಅವರಲ್ಲೆಷ್ಟು ಮಂದಿ ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದಾರು ಅಂತೀ ನೀನು ? ನೂರಕ್ಕೆ ಎಪ್ಪತ್ತು ಮಂದಿ

ಮದುವೆಯಾಗದವರೇ ಇದಾರ. ಆಶ್ಚರ್ಯವಾದೀತೇನೊ ನಿನಗ. ಪುಣೆ, ಮುಂಬಯಿಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಗೊತ್ತಾದೀತು. ಅಷ್ಟು ದೂರ ಯಾಕೆ ಬಿಡು. ಈಗ ನಮ್ಮ ಮೇಡಂ ವಾಸಂತೀಬಾಯಿ ಇದಾರಲ್ಲಾ ಅವರಿಗೆ ನಲವತ್ತರ ಮೇಲೆ ವಯಸ್ಸಾಗುತ್ತ ಬಂದೈತಿ. ಇನ್ನೂ ಮದುವೆ ಆಗಿಲ್ಲ."

"ಹ್ಯಾಂಗಾದರೂ ಇರ್ತಾರೋ ಅವರು ?" ಎಂದು ದಿಗಿಲುಗೊಂಡು ಕೇಳಿದ ಶೇಖರ.

"ಮನಸ್ಸೊಂದಿದ್ದರ ಎಲ್ಲಾ ಸಾಧ್ಯ. ಕಮ್ಯೂನಿಸ್ಟ್ ಪಾರ್ಟಿಯೊಳಗ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಜನ ಇದಾರ–ಮದುವೆಯಾಗದ ಹುಡುಗಿಯರು."

"ನೀನೂ ಪಾರ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದೀಯಾ ?"

"ಕೆಲವು ದಿನ ನಾ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗ್ತಾ ಇದ್ದದ್ದು ನಿಜ. ಆದರs ಅಲ್ಲಿನ ಕೆಲವರ ಹುಚ್ಚು ಹುಚ್ಚು ಮಾತು, ವಿಪರೀತ ಸಲಿಗೆ ಯಾವುದೂ ನನಗೆ ಸರಿಬೀಳಲಿಲ್ಲ. ಅದೂ ಅಲ್ಲದs ಒಬ್ಬ ಕೋತೀಮುಖದ ಕಾಮ್ರೇಡ್ ನನ್ನ ಲವ್ ಮಾಡೋದಕ್ಕ ಬಂದ. ಅವನ ಮುಖ ಕಂಡರ ನನಗ ಅಸಹ್ಯ ವಾಗ್ತಿತ್ತು. ಇನ್ನು ಅವನ್ನ ಹ್ಯಾಂಗ ಲವ್ ಮಾಡೂದು ? ಬೇಸರವಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗೂದನ್ನs ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟೆ........"

"ಯಾರವ್ವಾ ಆ ಕೋತೀಮುಖದ ಕಾಮ್ರೇಡ್ ?"

"ಆ ಮೂತಿ ನೋಡಿ ಯಾರು ಹೆಸರಿಟ್ಟರೋ ಅವನಿಗೆ ! ರಾಜ ಅಂತೆ ರಾಜ !" ಎಂದಳು ಶಾಂತಾ.

* * * *

ಶಾಂತೆಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಶೇಖರ ಮನೆಗೆ ಮರಳಿದಾಗ ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗುವ ಹೊತ್ತಾಗಿತ್ತು. ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಮಡಕೆಯನ್ನು ಕೈಲಿ ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡು ಗೌರವ್ವ ಹಸುವಿನ ಹಾಲು ಹಿಂಡುತ್ತಿದ್ದಳು.

ಅವನು ಬಂದುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಲೂ ಹಾಲು ಹಿಂಡುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹಾಗೇ ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತ ಕೇಳಿದಳು.

"ಶಾಂತಕ್ಕ ಎಲ್ಲಿ ಹೋದಳು ಮಾವ ?"

"ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ ಹೋಗ್ತಾಳ ? ಮುನವಳ್ಳಿಯೊಳಗ ಅವರ ಮನೆ ಐತಿ. ಅಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಬಂದೆ" ಎಂದ.

"ಅಲ್ಲೀ ತನಕ ಹೋಗಿ ಬಂದೆಯೇನು ಈಗ ?"

"ಹೂಂ. ಬಹಳ ಹಸಿವಾಗ್ಯೆತಿ. ಏನಾದರೂ ಕೊಡು" ಎಂದ.

ಹಾಲು ಹಿಂಡುವುದನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಅವಳು ಅವನ ಬಳಿ ಬಂದಳು. ಒಂದು ಲೋಟ ತುಂಬ ಹಾಲು ತುಂಬಿ ಕೊಟ್ಟು ಕಂಭಕ್ಕೊರಗಿ ನಿಂತು ಕೊಂಡಳು.

ಲೋಟವನ್ನು ಬಾಯಿಗೆ ಹಚ್ಚಿ, ಆ ಮಧುರವಾದ ಹಾಲನ್ನು ಒಂದೊಂದೆ ಗುಟುಕಿನಂತೆ ಸೇವಿಸುತ್ತ ಶೇಖರ ಕಂಭಕ್ಕೊರಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಗೌರಿಯನ್ನೊಮ್ಮೆ ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿದ.

ಎಡಗೈಯನ್ನು ಕಂಭಕ್ಕೊರಗಿಸಿ ಬಲಗೈಯನ್ನು ಸೊಂಟದ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು, ಕತ್ತು ಕೊಂಚ ಬಾಗಿಸಿ ಅವನು ಹಾಲು ಕುಡಿಯುವುದನ್ನು ತೃಪ್ತಿ ಯಿಂದ ನಿಟ್ಟಿಸುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದಳಾಕೆ. ಎಡಗಾಲು ನೆಲದಿಂದ ಕೊಂಚ ಮೇಲ ಕ್ಕೆದ್ದು ಸೀರೆಯ ತುದಿಯೊಂದಿಗೆ ಹುಡುಗಾಟವಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಅದರೊಂದಿಗೆ ಅವಳ ತೆಳ್ಳಗಿನ ಶರೀರವೆಲ್ಲ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ, ಸೊಗಸಾಗಿ ಕಂಪಿಸು ತ್ತಿತ್ತು. ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಹುಡುಗಿ. ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ವಯಸ್ಸಾಗಿರದಿದ್ದರೂ ಹರಯ ಆಗಲೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. ಅಷ್ಟು ಸ್ಫುಟವೂ ಅಲ್ಲ, ಅಷ್ಟು ಅಸ್ಫುಟವೂ ಅಲ್ಲದಂತೆ ಲಾವಣ್ಯ ಎದ್ದು ಕಾಣಿಸು ತ್ತಿತ್ತು. ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ದುಡಿದು ದುಡಿದು, ಮನೆಗೆಲಸ, ಹೊಲಗೆಲಸ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿ ಮೈ ಕಂದುಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ್ದರೂ ಅದರಲ್ಲೂ ಒಂದುಬಗೆಯ ಮೋಹ ಕತೆ ಅವಿತುಕೊಂಡಂತಿತ್ತು. ದಪ್ಪಗಿನ ಒರಟು ಸೀರೆ, ಕುಪ್ಪುಸಗಳಲ್ಲೂ ಮಾಯವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಚೆಲುವು. ಮುಖದ ಮೇಲೆಲ್ಲ ಸರಲ ಸುಂದರ ಮುಗ್ಧ ಭಾವ. ತುಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷ–ಸಮಾಧಾನಗಳ ಚಿಗುರುನಗೆ. ಎಂಥ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನೂ ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲೆನೆಂದು ಸಾಕ್ಷಿ ಹೇಳುವ ದೃಢವಾದ ಗದ್ದ. ಭಾವನಾಪೂರ್ಣ ಕಣ್ಣು. ಅವುಗಳಿಂದ ಹೊರಡುವ ಓರೆನೋಟ ಮೋಹಕ

ವಾಗಿದ್ದರೂ ಕೃತಕವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಶಾಂತವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಾದಕತೆಯು ಲವಲೇಶವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ ಅಲ್ಲಿ. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಶುದ್ಧ ಒಲವಿನ ಅಮೃತಧಾರೆಯೆ ಹರಿದು ಬರುವಂತಿತ್ತು ಆ ನೋಟದಿಂದ.

ಹಾಲು ಕುಡಿದು ಮುಗಿಸಿ ಲೋಟವನ್ನು ಗೌರಿಯು ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಹಾಗೇ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಉರುಳಿಕೊಂಡ. ಅವಳು ಹೊರಡಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂತಿದ್ದಳು.

"ಏನು ಗೌರಾ ?" ಎಂದ.

"ಮುನವಳ್ಳಿಯೊಳಗ ಅವರ ಮನೆ ಐತೇನು ? ಇಷ್ಟು ದಿನ ಹೇಳಲೇ ಇಲ್ಲವಲ್ಲಾ ನೀನು ?"

"ನನಗಾದರೂ ಎಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತಿತ್ತು ? ಇವತ್ತು ಬೆಳಗಾವಿಯಿಂದ ಮೋಟರಿನಲ್ಲಿ ನಾ ಬರ್‍ತಾ ಇದ್ದಾಗ ಅವಳು ಇದ್ದಳು ಅದರಲ್ಲಿ."

"ಯಾಕ ಬಂದಿದಾಳಂತೆ ಮುನವಳ್ಳಿಗೆ ?"

"ರಜಾಕಾಲ ಅಂತ ಒಂದು ತಿಂಗಳು ಇದ್ದು ಹೋಗೂದಕ್ಕ ಬಂದಾಳ."

"ಒಬ್ಬಳೇ ಏನು ?"

"ಅವರ ತಾಯಿಯಾನೂ ಬಂದಾರ. ಮುನವಳ್ಳಿಯೊಳಗ ಅವರ ಮನೆ ಐತಿ. ಅಪ್ಪ ಬೆಳಗಾವಿಯೊಳಗ ವಕೀಲಿ ಮಾಡುತಾರ. ಇಲ್ಲಿ ಅವರ ಹೊಲಗಳೂ ಅದಾವಂತೆ !"

"ಯಾವೂರಾಗ ?"

"ಮುನವಳ್ಳಿಯ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಹಳ್ಳಿಯೊಳಗ ಅದಾವಂತೆ. ಇಲ್ಲೂ ಇರಬೇಕು ಅಂತಿದ್ದಳು ಶಾಂತಾ. ಅವಳೆಂದೂ ಈ ಕಡೆ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲಂತೆ. ಸಣ್ಣವಳಿದ್ದಾಗೇನೋ ಒಮ್ಮೆ ಮುನವಳ್ಳಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದಳಂತೆ. ಆಗಿಂದೇನೂ ಅವಳಿಗೆ ನೆನಪಿಲ್ಲ."

"ಇವರೆಲ್ಲಾ ಬೆಳಗಾವಿಯೊಳಗಿರುವವರು. ಇಲ್ಲಿ ಹೊಲಾ ಮನೀ ಎಲ್ಲಾ ಯಾರು ನೋಡಿಕೋತಾರಂತೆ ?"

"ಇಲ್ಲೊಬ್ಬ ಕಾರಕೂನನನ್ನ ಇಟ್ಟಿದಾರ. ಅವನs ಎಲ್ಲಾ ನೋಡಿ ಕೋತಾನಂತೆ."

"ಈ ಶಾಂತಾ ಏನು ಧೈರ್ಯದವಳಪ್ಪ! ಒಬ್ಬಳೇ ಹ್ಯಾಂಗಾದರೂ ತಿರುಗಾಡ್ತಾಳೋ ಹಳ್ಳೀ ಪಳ್ಳಿ ?"

"ಅವಳಿಗೇನು ಹೆದರಿಕೆಯೆ ? ದೊಡ್ಡಾಕೆಯಾಗಿದಾಳ. ಬೆಳಗಾವಿ ಯಂಥ ಪಟ್ಟಣದಾಗ ಹುಟ್ಟಿ ಅಲ್ಲೇ ಬೆಳದಾಕೆ. ಅವಳ ಧೈರ್ಯ ಅಂತೂ ಗೊತ್ತೇ ಐತೆಲ್ಲ ನಿನಗೆ ? ಅವತ್ತು ನಾ ಹೇಳಿದ ಧ್ವಜವಂದನೆಯ ಕತೆ ನಿನಗೆ ನೆನಪಿಲ್ಲೇನು ?"

"ಈಗಲೂ ಧ್ವಜವಂದನೆಗೆ ಹೋಗ್ತಾಳೇನು ?"

ಶೇಖರನಿಗೆ ನಗೆ ಬಾರದಿರಲಿಲ್ಲ. "ಈಗ ಧ್ವಜವಂದನಾ ಮಾಡೂದಿಲ್ಲ. ಲವ್ ಮಾಡ್ತಾಳಂತೆ !" ಎಂದ.

"ಲೋ ?-ಅಂದರೇನು ಮಾವ ? ಅದನ್ನೂ ಕಲಿಸತಾರೇನು ಸಾಲಿ ಯೊಳಗ ?"

"ಏನೋ ನನಗ್ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ನೀನೂ ಕಲೀತೀಯೇನೇ ಈ ಲೋ ?"

"ನನಗ್ಯಾಕಪಾ ಆ ಇಂಗ್ಲೀಷರದ್ದು ?"

ಅವರಿಬ್ಬರ ಮಾತು ನಡೆದಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಅಡಿಗೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ರೊಟ್ಟಿ ಬಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ ತಾಯಿ "ಸಾಕು ಬಾರs ! ನೀನೇನು ಮಾಡುವಾಕೆ ಕಲ್ತು ? ಒಲ್ಯಾಗ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಇಲ್ಲ. ಬಾ, ಕಟ್ಟಿಗೀ ಕೊಡು ಬಾ" ಎಂದಳು.

ಗೌರಿ ಅಡಿಗೆಮನೆಗೆ ತೆರಳಿದ ಬಳಿಕ ಶೇಖರ ಹಾಗೇ ಮಲಗಿಕೊಂಡು ಕಣ್ಣುಗಳೆರಡನ್ನೂ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಆರು ಮೈಲು ನಡೆದುದರ ದಣಿವನ್ನೆಲ್ಲ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟ. ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕಳೆದ ಎಂಟು ಹತ್ತು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಘಟನೆಗಳೆಲ್ಲ ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ಬಂದು ಬಗೆಗಣ್ಣೆದುರು ನಿಲ್ಲತೊಡಗಿದುವು.

–ಕಲ್ಲಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದಾಗಿ ತಾನು ಹೇಳಿದಾಗ ಎಷ್ಟು ಸಿಟ್ಟಾಗಿದ್ದ ಅಪ್ಪ ! ಎಷ್ಟು ನೊಂದುಕೊಂಡಿದ್ದಳು ಅವ್ವ ! 'ಇಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸಾಕಿ,

ಬೆಳಿಸಿ, ಸಾಲೀ ಕಲಿಸಿ ದೊಡ್ಡವನಾಗಿ ಮಾಡಿದೆವು ನಿನ್ನ. ಈಗ ನೌಕರೀ ಮಾಡಿ ದುಡಿದು ತರೂದು ಬಿಟ್ಟು ಯಾವುದೋ ಊರಿಗೆ ಯಾರದೋ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅವರಿಗೆ ಉಪಕಾರ ಮಾಡತಾನಂತೆ! ನಿನ್ನ ಹಡದು ನಮಗೇನು ಬಂತು?' ಎಂದು ಕೋಪದಿಂದ ಗದರಿಸಿದ್ದ ಅಪ್ಪ. 'ಅವರವರ ಕಷ್ಟ ಅವರವರಿಗಪ್ಪಾ! ನಾವೇನು ಮಾಡೇವು. ಹ್ಯಾಂಗೂ ಮುಲ್ಕೀ ಪರೀಕ್ಷೆ ಪಾಸು ಆದೆ. ಎಲ್ಲಾದರೂ ಮಾಸ್ತರ್ ಆಗಿಬಿಡು. ಹದಿನೈದು ರೂಪಾಯಿ ಆದರೂ ಬಂದೀತು!' ಎಂದು ತಾಯಿ ಕಳವಳದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಳು. ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳ ಮನಃಸ್ಥಿತಿ ಹೀಗಿದ್ದಾಗ ತಾನು ಕಲ್ಲಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೊರಡುವ ಮಾತು ಎತ್ತುವುದೂ ಕಷ್ಟವಾಗಿತ್ತು. ಆಗ ಅಣ್ಣ ದೇವರಂತೆ ಮಧ್ಯೆ ಬಂದು ತನ್ನನ್ನುಳಿಸಿದ. ತನ್ನ ವಿಚಾರಗಳು ಅವನಿಗೊಬ್ಬನಿಗಲ್ಲದೆ ಬೇರಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಎಷ್ಟು ಸಹಾನುಭೂತಿ-ಎಂಥ ಪ್ರೀತಿ ಅಣ್ಣನಿಗೆ! "ಹಾಂಗs ಮಾಡು ಶೇಖರಾ. ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದ ಹಾಂಗs ಮಾಡು. ಕಲ್ಲಾಪುರಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಹೋಗು. ಮಲ್ಲಪ್ಪ ಸಾಯುವಾಗ ಅವಗ ವಚನ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೀಯ. ಈಗ ಅದನ್ನ ಮುರೀಬಾರದು. ಅಪ್ಪ ನೌಕರಿ ಬಿಟ್ಟು ಬಂದಾನ. ಮುಂದ ಹ್ಯಾಂಗೋ ಏನೋ ಅಂತ ಅವಗ ಚಿಂತಿ ಹತ್ತೈತಿ. ಆ ಕಳವಳದಾಗ ನಿನಗ ಹಾಂಗ ಮಾತಾಡತಾನ. ಅವ್ವನದು ಹೆತ್ತ ಕರುಳು. ಅದಕ್ಕ ಹಾಂಗ ಹೇಳತಾಳ. ನೀ ಏನೂ ಚಿಂತೀ ಮಾಡ ಬ್ಯಾಡ. ಕಲ್ಲಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗು. ಸಾಲೀ ಸುರುಮಾಡು. ಆ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ಸುಧಾರಿಸು. ನಮ್ಮ ಮನೆಯೊಳಗ ನೀನೊಬ್ಬನಾದರೂ ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡು. ನನ್ನದು ಹ್ಯಾಂಗೂ ಮ್ಯಾಟ್ರಿಕ್ ಆಯ್ತು. ಎಲ್ಲಾದರೂ ಒಂದು ನೌಕರಿ ಸಿಕ್ಕೀತು, ಸಂಸಾರ ಎಲ್ಲಾ ನಾ ನೋಡಿಕೊಂತೀನಿ. ನೀನೇನೂ ಅದರ ಚಿಂತಿ ಮಾಡಬ್ಯಾಡ!" ಎಂದು ಭರವಸೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ. ಅವನ ಮಾತಿನಿಂದಾಗಿಯೆ ತನಗೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರಲು ಒಪ್ಪಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಕೊನೆಕೊನೆಗೆ ಅಪ್ಪನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ. 'ಹೋಗಪಾ-ಹೋಗು. ನನಗ ನಾಲ್ಕು ಮಂದಿ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳು. ನಿನ್ನೊಬ್ಬನ್ನ ದತ್ತು ಕೊಟ್ಟೇವಿ ಅಂತ ತಿಳಕೋತೇವಿ.

ಹೋಗು" ಎಂದಿದ್ದ. ತಾಯಿಯೂ ಅಳುತ್ತಳುತ್ತ ಸಮ್ಮತಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಳು....

ತಂದೆ—ತಾಯಿ—ಅಣ್ಣ—ತಮ್ಮಂದಿರು....ಕರುಳಿನ ಬಳಗವೆಲ್ಲ ಅವನ ಕಣ್ಣೆನೆದುರು ತಲೆದೋರಿತು. ಅಣ್ಣ ಆಗಲೇ ನೌಕರಿಗಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಪಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅರ್ಜಿ ಹಾಕಿದ್ದಾನೆ. ಇಂದಿಲ್ಲ ನಾಳೆ ಏನಾದರೊಂದು ಕೆಲಸ ಸಿಕ್ಕೀತು. ಏನಿಲ್ಲ ಅಂದರೂ ತಿಂಗಳಿಗೆ ಮೂವತ್ತು ರೂಪಾಯಿಯಾದರೂ ಸಿಕ್ಕೀತು. ಅಪ್ಪನ ಪ್ರಾವಿಡೆಂಟ್ ಫಂಡಿನ ಹಣವೂ ಬಂದಿದೆ. ಮೂರುನೂರು ರೂಪಾಯಿ. ಅಣ್ಣನ ಮದುವೆಗೂ ಅನುಕೂಲವಾಗಿದೆ. ಕಾರ್ತೀಕದಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿಗೆಯೂ ಬಂದಾಳು. ಮುಂದೆ ಅಣ್ಣನ ಸಂಸಾರ-ತಮ್ಮಂದಿರ ಶಿಕ್ಷಣ-ತಂದೆತಾಯಿಯರ ವಿರಾಮ ಜೀವನ........

ತನ್ನದು ?-

-ವಿರಾಮ ?-ಸಂಸಾರ ?-ಸುಖ ?-ಎಲ್ಲಾ ಇನ್ನೂ ತುಂಬ ದೂರ ! ಹಿರಿಯರಿಬ್ಬರ ಮರಣದಿಂದ ಕುಂದಿಹೋದ ಈ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಮೊದಲು ಚೇತನಗೊಳಿಸಬೇಕು. ಹೊಲ, ತೋಟ ಎಲ್ಲವೂ ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮೈ ಮುರಿದು ದುಡಿಯಬೇಕು. ಆದರಲ್ಲೇ ಬಿಡುವು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಶಾಲೆಯೊಂದನ್ನು ತೆರೆಯಬೇಕು. ಊರಿನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಓದುಬರೆಹ ಕಲಿಸಬೇಕು. ಬಿತ್ತಿಗೆಯಾಗುವವರೆಗೂ ರೈತರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಕೆಲಸವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಈಗಲೇ ಅವರಿಗಾಗಿ ರಾತ್ರಿಶಾಲೆಯೊಂದನ್ನು ತೆರೆಯಬೇಕು. ಶಾಂತಾ ಅಂತೂ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ತಿಂಗಳು ಇಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳೂ ಬಂದು ನೆರವಾದಾಳು. ಗೌರಿಯಿಂದಲೂ ಸಹಾಯವಾದೀತು. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಪಾಠ ಹೇಳಿಕೊಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೇನು ಅವಳಿಂದ?-ಖಂಡಿತ ಸಾಧ್ಯವಾದೀತು. ಎಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಜನರಿಗೆ ಆರೋಗ್ಯಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕು. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದಾಗ ಸೋಮಾರಿಗಳಾಗಿ ಕೂತುಕೊಂಡಿರದೆ ಚರಖದಿಂದ ನೂಲಲು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಬೇಕು. ಚರಖವಿಲ್ಲದ ಮನೆಯೇ ಇಲ್ಲ ಈ ಊರಿನಲ್ಲಿ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಹಾಗೇ ಕೊಳೆಯುತ್ತ ಬಿದ್ದಿವೆ. ಅವನ್ನೆಲ್ಲ ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆಯಿಸಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚಬೇಕು. ಒಂದೇ- ಎರಡೇ—ಅನೇಕ 'ಬೇಕು'ಗಳು....ಅನೇಕ ಯೋಚನೆಗಳು........

'ಎಲ್ಲಾ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಬೇಕಲ್ಲವೋ ಮಗೂ! ನಿನ್ನೊಬ್ಬನಿಂದೇ ನಾದೀತು? ಶೇಖಮಹಮ್ಮದನ ವಿಚಾರವಾದೀತು ಎಲ್ಲಾ!' ಎಂದು ಸಂಶಯ ಪಿಶಾಚಿ ಕುಹಕವಾಡಿತು. ಅದರಿಂದ ಅವನ ಉತ್ಸಾಹವೇನೂ ಕುಗ್ಗಲಿಲ್ಲ. 'ಅದೇಕೆ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ?-ಎಲ್ಲಾ ಆಗುತ್ತದೆ. ಮುಖ್ಯ ದೃಢ ನಿರ್ಧಾರ ಬೇಕು. ಹಿಡಿದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಬಿಡದೆ ಮಾಡುವ ಸಂಕಲ್ಪ ಬೇಕು. ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವೇ ನನ್ನ ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ? ಉತ್ಸಾಹವಿಲ್ಲವೇ ನನ್ನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ? ನನ್ನ ಬಾಳೆಲ್ಲ ಮೀಸಲು ಈ ಹಳ್ಳಿಯ ಬಡಜನಕ್ಕೆ. ಅವರ ಅಜ್ಞಾನ ಅಳಿದು, ಬಡತನ ಕಳೆದು, ಪಾರತಂತ್ರ್ಯ ತೊಲಗಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಬಂದು, ಸಮತೆ ಬೆಳೆದಾಗಲೇ ನನಗೆ ಸುಖ-ಅಂದೇ ನನಗೆ ವಿರಾಮ- ಅದುವರೆಗೂ-

—ದುಡಿತ! ದುಡಿತ! ಹಗಲಿರುಳೂ ದುಡಿತ! ಹೋರಾಟ! ಹೋರಾಟ! ಸಂತತ ಹೋರಾಟ!........'

ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನ ಗರಗರಾಟಕ್ಕಾರಂಭವಾಗಿತ್ತು. ಬೆಳಗಿನ ನುಚ್ಚಿಗಾಗಿ ಜೋಳ ಒಡೆಯಲು ಕುಳಿತಿದ್ದಳು ಗೌರವ್ವ.

ಮಲಗಿಕೊಂಡಿದ್ದವನು ಮೆಲ್ಲನೆ ಅವಳ ಕಡೆ ಮುಖ ಹೊರಳಿಸಿದ. ಕಲ್ಲಿನ ಗೂಟವನ್ನು ಹಿಡಿದೆಳೆಯುತ್ತ ನಗೆಮುಖದಿಂದ ಬೀಸುವುದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದ ಗೌರಿಯನ್ನೊಮ್ಮೆ ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡ.

'ನನ್ನ ಈ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಈಕೆ ಜೊತೆಗಾತಿಯಾದಾಳೇನು? ನನ್ನ ಭುಜಕ್ಕೆ ಭುಜ ಹಚ್ಚಿ ನಿಂತು ನನ್ನ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಲುಗಾತಿಯಾದಾಳೇನು?-ಆದಾಳೇನು?-ಆದಾಳೇನು? ......"

ಅವನ ಯೋಚನಾಗೀತಕ್ಕೆ ತಾಳ ಹಾಕುವ ಹಾಗೆ ಬೀಸುವಕಲ್ಲು ಭರದಿಂದ ತಿರುಗುತ್ತಿತ್ತು!

[೧೨]

"ವಂದೇ-
ಮಾತರಮ್"
"ಸುಜಲಾಮ್"
"ಸುಫಲಾಮ್"
"ಮಲಯಜ ಶೀತಲಾಮ್"
"ಸಸ್ಯ ಶ್ಯಾಮಲಾಮ್"
"ಮಾತರಮ್"
"ವಂದೇ ಮಾತರಮ್"

* * * *

"ಶುಭ್ರ ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾ"
"ಶುಭ್ರ ಜ್ಯೋತ್ನಾ"
"ಜ್ಯೋತ್ನಾ ಅಲ್ಲ . . . . ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾ........"
"ಜೋತ್ . . . ನಾ . . ."
"ಹಾಂಗಲ್ಲ. ಹೀಂಗ-ಹೀಂಗ ನಾಲಿಗೆ ಹೊರಳಿಸು. ಜ್ಯೋ . . . ತ್-ಸ್-ನಾ . . . ಹಾ ! ಹಾ ! ಹಾಂಗ !"
"ಜ್ಯೋತ್-ಸ್-ನಾss"
"ಪುಲಕಿತ ಯಾಮಿನೀಮ್...."
"ಪುಲಕಿತ ಯಾಮಿನೀಮ್...."
"ಫುಲ್ಲ ಕುಸುಮಿತ ದ್ರುಮದಲ ಶೋಭಿನೀಮ್...."
"ಫುಲ್ಲ....ಏನೋಪ್ಪ ! ಇದೆಲ್ಲಾ ನನಗ ಅನ್ನಾಕ ಬರೂದಿಲ್ಲ ಲಗೂನೆ. ಸುಮ್ಮನs ಒಂದು ಕನ್ನಡ ಹಾಡಾದರೂ ಕಲಿಸಬಾರದs ?"

"ಇಲ್ಲ ಗೌರಾ. ವಂದೇ ಮಾತರಮ್ ನಮ್ಮ ರಾಷ್ಟ್ರಗೀತ. ಎಲ್ಲರೂ ಅದನ್ನS ಹೇಳುತಾರ."

"ಅನ್ನಾಕ ಬರದಿದ್ದರೇನು ಮಾಡಬೇಕು? ಹಾಂಗS ಸೊಟ್ಟಪಟ್ಟ ಅನ್ನಬೇಕೇನು?"

"ಇಲ್ಲ. ಹಾಂಗ ಮಾಡಬಾರದು. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ಕನ್ನಡ ಹಾಡು ಅನ್ನೂದS ಚಲೋದು."

"ಹುಡುಕು ಹಾಂಗಾದರ ಒಂದನ್ನ. ಕನ್ನಡದಾಗ ಯಾರೂ ಬರದಿಲ್ಲೇನು ರಾಷ್ಟ್ರಗೀತ?"

"ಬರದಾರ. ಆದರ ಯಾರೂ ಅವನ್ನ ಹಾಡೂದಿಲ್ಲ."

"ಯಾಕೆ?"

"ಏನೋ ಯಾರಿಗೆ ಗೊತ್ತು? ಅಂತೂ ಹಾಡೂದಿಲ್ಲ."

"ನಾವು ಹಾಡೂಣಂತ. ನಿನಗೇನಾದರೂ ಬರ್ತಾವೇನು?"

"ಒಂದು ಬರುತೈತಿ. ಕೇಳುತೀಯೇನು?"

"ಅನ್ನು ನೋಡೋಣ....?"

"ಜೈ ಭಾರತಮಾತೆಯ ತನುಜಾತೆ
ಜಯ ಹೇ ಕರ್ನಾಟಕ ಮಾತೆ!
ಜೈ ಸುಂದರ ನದಿ ವನಗಳ ನಾಡೆ,
ಜಯ ಹೇ ರಸಋಷಿಗಳ ಬೀಡೆ!
ಭೂದೇವಿಯ ಮಕುಟದ ನವಮಣಿಯೆ,
ಗಂಧದ ಚಂದದ ಹೊನ್ನಿನ ಗಣಿಯೆ,
ರಾಘವ ಮಧುಸೂದನರವತರಿಸಿದ
ಭಾರತ ಜನನಿಯ ತನುಜಾತೆ
ಜಯ ಹೇ ಕರ್ನಾಟಕಮಾತೆ!"

"ಹೌದಲ್ಲ ಶೇಖರ ಮಾವ! ಎಷ್ಟು ಚಂದ ಐತಿ! ನಮ್ಮ ಜನಕ್ಕ

ತಿಳಿಯೂದೂ ಕಷ್ಟ ಅಲ್ಲ. ಇದನ್ನs ಅನ್ನೋಣ ಹಾಂಗಾದರ ನಮ್ಮ ಶಾಲೆಯ ದಿವಸ ?"

"ಹೂಂ. ಅದನ್ನೇ ಅನ್ನಬಹುದು. ಹುಡುಗರಿಗೆಲ್ಲ ಕಲಿಸಬೇಕು. ಸಾಲಿ ಸುರು ಆಗೂದಕ್ಕ ಮೊದಲು ದಿನಾಲೂ ಹಾಡಿಸಬೇಕು."

"ಎಷ್ಟು ಹುಡುಗರು ಬಂದಾರು ?"

"ಇಪ್ಪತ್ತು ಮೂವತ್ತು ಮಂದಿಯಾದರೂ ಬಂದಾರು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಾ ಹೇಳಿದೀನಿ. ಹಿರಿಯರೂ ಬಂದಾರು ಕಲಿಯೂದಕ್ಕ."

"ಅವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಪಾಟಿ ಪುಸ್ತಕ ಬೇಕಲ್ಲ ? ಅದಕ್ಕೇನುಮಾಡೂದು ?"

"ಮೊನ್ನೆ ಮುನವಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದೆನಲ್ಲ. ಶಾಂತಾಗೆ ಹೇಳಿದೆ. ಪಾಟಿ, ಪುಸ್ತಕ, ಸಾಲೆಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಬೇರೆ ಸಾಮಾನು ಎಲ್ಲಾ ಅವಳೇ ಕೊಡ್ತಾಳಂತೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ತನಕ ತಾನೂ ಬಂದು ಕಲಿಸಿ ಹೋಗ್ತಾಳಂತೆ. ನೀನು ?"

"ಕೆಲಸ ಇಲ್ಲದಾಗ ನಾನೂ ಕಲಿಸೇನು ಹುಡುಗರಿಗೆ. ಅಷ್ಟು ಬರೂದಿಲ್ಲೇನು ನನಗ !" ಎಂದು ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಕೇಳಿದಳು ಗೌರಿ.

"ಬರದೇ ಏನು ? ಬಹಳ ಚಲೋ ಆತು."

"ಸಾಲೀ ಮಾಡೋದೆಲ್ಲಿ ?"

"ಬಸವಣ್ಣನ ಗುಡಿ ಐತೆಲ್ಲ-ಖಾಲೀನs ಬಿದ್ದೈತಿ. ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಮಂದಿ ಕೂತುಕೊಳ್ಳಬಹುದು."

"ಹೌದು. ಎಲ್ಲಾ ಕೂಡಿತು ಬಿಡು ಮಾವ ! ಮುಂದಿನ ವರ್ಷದಷ್ಟೊತ್ತಿಗೆ ಸಾಲಿ ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಬೆಳದೀತು. ಅಲ್ಲೇನು ?"

"ನಾವೆಲ್ಲಾ ಮನಸು ಕೊಟ್ಟು ದುಡಿದರ ಬೆಳದೀತು !"

"ನೀ ಏನೂ ಚಿಂತಿ ಮಾಡಬ್ಯಾಡ ಮಾವ ! ಅವ್ವ-ನಾನು-ಸಿದ್ದಣ್ಣ ಹೊಲ ತೋಟದ ಕೆಲಸಾ ನೋಡಿಕೊಂತೇವೆ. ನೀ ಏನೂ ದುಡೀಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ."

"ದುಡೀದಿದ್ದರ ಹ್ಯಾಂಗಾದೀತು ಗೌರಾ ? ಅದನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೊಳೆಯಪ್ಪನೂ ಬಂದಾನು ಹುಡುಗರಿಗೆ ಕಲಿಸೂದಕ್ಕ. ಅಂತೂ ಸಾಲಿಯನ್ನ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಡಿಸಬಹುದು" ಎಂದು ಹೇಳಿ

“ಬಿಸಿಲು ಇಳೀತಾ ಬಂತು. ನಡಿ, ನೀರು ಹಾಯಿಸೋಣ” ಎನ್ನುತ್ತ ಮೊಟ್ಟೆಯ ಕಡೆ ಸಾಗಿದ. ಸೀರೆಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೇರಿಸಿ ಕಚ್ಚೆ ಹಾಕಿ ಗೌರಿ ಸಲಿಕೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕಬ್ಬಿನ ತೋಟದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಿಂತಳು. ಮೊಟ್ಟೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು.

ದಿನವೂ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕೆಲಸ ಸಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ನೇಗಿಲು ಹೊಡೆಯುವಾಗ—ಹೆಂಟೆಗಳನ್ನೊಡೆಯುವಾಗ— ಕೋಲಿ ಆರಿಸುವಾಗ—ಗಳೇ ಹೊಡೆಯುವಾಗ–ಇಬ್ಬರೂ ಕೂಡಿಯೆ ನಗುನಗುತ್ತ ದುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಶಾಲೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಮೇಲಂತೂ ಹಾಡುಗಳ ಸುರಿಮಳೆಯಾಯಿತು. ಕನ್ನಡದ ಆಧುನಿಕ ಕವಿತೆಗಳೆಂದರೆ ಶಾಂತಾಗೆ ವಿಪರೀತ ಹುಚ್ಚು. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ, ಬೇಂದ್ರೆ ಇಬ್ಬರೂ ಆವಳ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯ ಕವಿಗಳು. ಅವರ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಆಕೆ ಕಲ್ಲಾಪುರದ ‘ನೆಹರೂ ವಿದ್ಯಾಲಯ’ಕ್ಕೆ ಕಾಣಿಕೆ ಕೊಟ್ಟಳು. ಸರಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ‘ಕನ್ನಡವೆನೆ ಕುಣಿದಾಡುವುದೆನ್ನೆದೆ’ ‘ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಕೋಟಿ,’ ‘ನನ್ನ ಮನೆ, ಮುದ್ದು ಮನೆ’ ‘ಹಕ್ಕಿ ಹಾರುತಿದೆ,’ ‘ಸುಗ್ಗಿ ಬರುತಿದೆ,’ ‘ರಾಗರತಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಸರಲ ಸುಂದರ ಕವನಗಳೆಲ್ಲ ಅಲ್ಪಾವಧಿಯಲ್ಲೇ ಆ ಹಳ್ಳಿಯ ಬಾಲ ಬಾಲೆಯರ ನಾಲಗೆಗಳ ಮೇಲೆ ನರ್ತಿಸತೊಡಗಿದವು. ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಮನೆಯ ಹಿರಿಯರಿಗೂ ಹೋಯಿತು ಆ ಹುಚ್ಚು. ಹೊಲಗಳಲ್ಲಿ–ವನಗಳಲ್ಲಿ—ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ—ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ—ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಈ ಹೊಸ ಹಾಡುಗಳ ಕುಣಿತಕ್ಕಾರಂಭವಾಯಿತು.

ಲಾವಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಮರಸವಾಗುವ ಹಳ್ಳಿಗರಿಗೆ ಈ ಹೊಸ ಹಾಡುಗಳು ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿಸಿದುದನ್ನು ಕಂಡು ಶಾಂತಾ–ಶೇಖರರಿಗೆ ಕೊಂಚ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗದಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಳ್ಳಿಗರ ಎದೆಯನ್ನೊಲಿಸಿ, ಮನವನ್ನು ಕಲಕಿ, ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೂ ವಿಚಾರವನ್ನೂ ಮಾರ್ಪಡಿಸಬಲ್ಲ ಮಾಂತ್ರಿಕಶಕ್ತಿ ಹಾಡುಗಬ್ಬಗಳಲ್ಲಿದೆಯೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತಲೂ ಅಂಥ ಶಕ್ತಿಪೂರ್ಣ ಕವನಗಳ ಶೋಧಕ್ಕಾರಂಭಿಸಿ ನಾಲ್ಕಾರು ಕವನಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಿದರು. ಅವುಗಳನ್ನೋದಿದಾಗ ಅವರಿಗೆ ಅತ್ಯಾನಂದವಾಯಿತು. ಈ ಹಾಡುಗಳಿಂದ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರನ್ನು

ಹುರಿದುಂಬಿಸಬಹುದು, ತಮ್ಮ ಹಕ್ಕುಬಾಧ್ಯತೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಅರಿವನ್ನುಂಟುಮಾಡಬಹುದು—ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹಾಗೂ ಸಮತೆಗಳಿಗಾಗಿ ಹೋರಾಡಲು ಕಲಿಸಬಹುದು—ಎಂದುಕೊಂಡಾಗ ಅವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಕವಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೆ ಧನ್ಯವಾದಗಳನ್ನರ್ಪಿಸಿದರು.

ಮರುದಿನದಿಂದ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಪಠನೆಗಾರಂಭವಾಯಿತು. ಚಿಣ್ಣಿಕೋಲು ಬಾರಿಸುತ್ತ ಬಾರಿಸುತ್ತ ಮಕ್ಕಳು ಆ ಹಾಡು ಕಲಿಯತೊಡಗಿದರು. ರಾತ್ರಿಶಾಲೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಹಿರಿಯರೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಮರುಳಾಗಿ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಅವನ್ನು ಹೇಳತೊಡಗಿದರು.

“ಕರಿಯರದೊ, ಬಿಳಿಯರದೊ ಯಾರದಾದರೆ ಏನು
ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾವಗಂ ಸುಲಿಗೆ ರೈತರಿಗೆ
ವಿಜಯನಗರವೊ, ಮೊಗಲರಾಳ್ವಿಕೆಯೊ, ಇಂಗ್ಲಿಷರೊ
ಎಲ್ಲರೂ ಜಿಗಣೆಗಳೆ ನನ್ನ ನೆತ್ತರಿಗೆ !” ಎಂಬ ಹಾಡಿನ ಅರ್ಥ

ತಿಳಿದಾಗ ಆ ಬಡರೈತರು ಉದ್ವೇಗದಿಂದ ಕುದಿಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ದಿನ ದಿನದ ಗೋಳಿನ ಬಾಳೇ ಮೈ ತಳೆದು ಬಂದಂತಿತ್ತು ಆ ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ.

“ಸರ್ವರಿಗೆ ಸಮಬಾಳು ಸರ್ವರಿಗೆ ಸಮಪಾಲು
ಎಂಬ ನವಯುಗವಾಣಿ ಘೋಷಿಸಿದೆ ಕೇಳಿ
ಯುಗಯುಗದ ದಾರಿದ್ರ್ಯಭಾರದಿಂ ಬೆನ್‍ಬಾಗಿ
ಗೋಳಿಡುವ ಬಡಜನರೆ ಏಳಿರೈ ಏಳಿ !
ಶ್ರೀಮಂತರಡಿಗಳಡಿ ಪುಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಳಾಡಿ
ಕುಸಿದು ಕುಗ್ಗಿದರೆಲ್ಲ ಸಂತಸವ ತಾಳಿ !
ಕಂಗೆಟ್ಟ ಸೋದರರೆ ಬರುತಿಹಳು ಕಾಣಿರೈ
ದಾನವರ ಸೀಳಿ ಅದೊ ವಿಪ್ಲವದ ಕಾಳಿ !” ಎಂಬ ಹಾಡು ಕಲಿಸು

ವಾಗ ಶೇಖರನಿಗೆ ಎಂಥ ಉತ್ಸಾಹ ಉಕ್ಕಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತು ! ಅವರಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತ, ಪದ್ಯದ ಭಾವವನ್ನೆಲ್ಲ ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವಾಗ, ಅವರ ಸರಲ ಮುಖಗಳ ಮೇಲೆ ಮೂಡುವ ಉದ್ವೇಗದ

ಕಳೆಯನ್ನು ನಿರುಕಿಸುತ್ತ ಮೈ ಮರೆಯುತ್ತಿದ್ದ. ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳ ದಾಸ್ಯದಿಂದ ನರಳಿ ನರಳಿ ಕುಗ್ಗಿದ ಬಡ ಭಾರತ ಈ ರೈತರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಚೈತನ್ಯ ತಳೆದು ಬಿಡುಗಡೆಯ ಹೋರಾಟಕ್ಕಾಗಿ ಎದ್ದೇಳುತ್ತಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು.

ಕೆಲವು ತಿಂಗಳುಗಳಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಾಪುರದ ಬಣ್ಣವೆ ಬದಲಾಯಿತು. ಊರು ಸುಧಾರಿಸಿತು. ಬೀದಿಗಳೆಲ್ಲ ಸರಿಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಮನೆಗಳೆಲ್ಲ ಶುಚಿಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ತಿಪ್ಪೆಗಳು ದೂರ ಹೋದುವು. ರೈತರಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ತಲೆದೋರುತ್ತಿದ್ದ ವೈಮನಸ್ಯ, ಜಗಳ, ಹೊಡೆದಾಟ ನಿಂತುಹೋದುವು. ಮನೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಚರಖಗಳ ಮಧುರ ರವ ಕೇಳಿಸತೊಡಗಿತು. ಹೊಸ ಬಾಳಿನ ಹೊಸ ಹಾಡು ಹಾಡುತ್ತ ಹಳ್ಳಿಯೆಲ್ಲ ಹುಮ್ಮಸಿನಿಂದ ದಿನಗಳೆಯತೊಡಗಿತು. ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ಗುರುತು ಹಾಕುವ ಹಳ್ಳಿಗರೆಲ್ಲ ಓದುಬರೆಹ ಕಲಿತರು. ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳಿಗೆಲ್ಲ ಒತ್ತಾಯವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಸಾಂಪ್ರದಾಯ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂತು. ಊರಿನ ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆಗಾಗಿ ಹಿರಿಯರದೊಂದು ಪಂಚಾಯಿತಿ ಸಂಘ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಯಿತು. ಅದರ ಮೂಲಕ ಶಾಲೆಗೂ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟು ಹಣ ಕೂಡಿತು. ಗುಡಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ವ್ಯಾಯಾಮಶಾಲೆಯೊಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಆಗಾಗ ಸಭೆ, ಸಮಾರಂಭ, ಉಪನ್ಯಾಸಗಳೂ, ಚಿಕ್ಕ ಪುಟ್ಟ ನಾಟಕ ಪ್ರದರ್ಶನಗಳೂ ನಡೆಯತೊಡಗಿದುವು. ಕಲ್ಲಾಪುರ 'ಮಾದರಿ ಗ್ರಾಮ'ವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ಶೇಖರನಿಗೆ ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ಹಿಗ್ಗು.

ಈ ಮಧ್ಯೆ ಶಿವಣ್ಣನ ಮದುವೆಗಾಗಿ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಊರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬಂದರು. ಕಾರ್ತಿಕ ಮಾಸದ ಒಂದು ಶುಭದಿನದಲ್ಲಿ ಶಿವಣ್ಣನಿಗೆ ಲಗ್ನ ನೆರವೇರಿತು. ಹಿರಿಯ ಮಗನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಅಕ್ಷತೆ ಹಾಕಿ ತಂದೆತಾಯಿಗಳಿಬ್ಬರೂ ಸಂತೋಷದಿಂದ ನಲಿದರು. ಆತನಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಕೆಲಸ ದೊರೆತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅರ್ಜಿಗಳ ಮೇಲೆ ಅರ್ಜಿ ಹಾಕಿದರೂ ಯಾವ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಉಂಟಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಆತ ನಿರಾಶನಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಲೇ ಇದ್ದ.

ಹೊಸ ವರ್ಷದ ಆರಂಭದೊಂದಿಗೆ ಶಿವಣ್ಣನ ಸಂಸಾರಕ್ಕೂ ಆರಂಭ ವಾಯಿತು. ನೂತನ ವಧು ಸುಶೀಲಾ ಗೃಹಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದಳು. ಕೆಲ ಕಾಲ ಕೆಲಸದ ಯೋಚನೆಯನ್ನು ಮರೆತು ಶಿವಣ್ಣ ಸಂಸಾರದ ಸ್ವಾರಸ್ಯದಲ್ಲಿ ತಲ್ಲೀನನಾಗಿದ್ದ. ಆದರೆ ಒಂದೆರಡು ತಿಂಗಳು ಕಳೆಯುತ್ತಲೂ ಮತ್ತೆ ಕೆಲಸದ ಭೂತ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನಿಂತಿತು.

ತಂದೆಯ ಪ್ರಾವಿಡೆಂಟ್ ಫಂಡಿನಿಂದ ಬಂದಿದ್ದ ಹಣವೆಲ್ಲ ಮದುವೆಗಾಗಿ ಮಾಯವಾಗಿತ್ತು. ಇಷ್ಟು ಕಾಲ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಕೂತು ತಿಂದು ಇನ್ನುಳಿದುದೂ ಕರಗಿಹೋಗಿತ್ತು. ಉಳಿದ ಒಂದೇ ಒಂದು ಆಧಾರವೆಂದರೆ ತಂದೆಯ 'ವಿಶ್ರಾಂತಿ ವೇತನ.' ಏಳು ಜನರ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಏತಕ್ಕಾದೀತು ಆ ಏಳು ರೂಪಾಯಿ ಹತ್ತಾಣೆ ? ಸಾಲದ್ದಕ್ಕೆ ಶಂಕರಪ್ಪನವರಿಗೆ ದಮ್ಮಿನ ವ್ಯಾಧಿ ಬೇರೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಅವರಿಗೆ ಔಷಧಿ, ಉಪಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಲಮಾಡದೆ ವಿಧಿ ಯಿರಲಿಲ್ಲ. ತನಗೋ ಎಲ್ಲೂ ಕೆಲಸ ದೊರೆಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ಮದುವೆಯಂತೂ ಆಯಿತು. ಇನ್ನೇನು ಮಾಡುವುದು ? ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡರೆ ನಡೆಯು ವಂತಿಲ್ಲ. ಏನಾದರೂ ಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಸ್ವತಂತ್ರ ವ್ಯವಸಾಯ ಮಾಡೋಣ ವೆಂದರೆ ಕೈಲಿ ಒಂದು ಕಾಸೂ ಇಲ್ಲ. ಒಕ್ಕಲುತನಕ್ಕಾದರೂ ಇಳಿಯೋಣ ವೆಂದರೆ ತನ್ನದಾದ ಒಂದು ಗೇಣು ಭೂಮಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಗೇಣಿಗೆ ಹಿಡಿದು ಮಾಡಬೇಕೆಂದರೆ ಸಲಕರಣೆಗಳೂ ಇಲ್ಲ. ಎತ್ತು, ನೇಗಿಲು, ಕುಂಟೆ, ಕೂರಿಗೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳಲು ಏನಿಲ್ಲ ಎಂದರೂ ಮುನ್ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳಾ ದರೂ ಬೇಕು. ಎಲ್ಲಿಂದ ತರುವುದು ಅಷ್ಟೊಂದು ಹಣವನ್ನು ?

ಶಿವಣ್ಣನಿಗೆ ತುಂಬ ಪೀಕಲಾಟಕ್ಕಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿತು. ಮದುವೆಯಾಗಿ ಇನ್ನೂ ಆರುತಿಂಗಳುಗಳಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಬೇಸರ ಹುಟ್ಟತೊಡಗಿತು. ಎಂಥ ಮದುವೆ—ಎಂಥ ಹೆಂಡತಿ—ಎಂಥ ಪ್ರೀತಿ—ಎಂಥ ಬಾಳು-ಎಂಥ ಸಂಸಾರ !—ದುಡ್ಡಿಲ್ಲದವರು ಮದುವೆಯಾಗಬಾರದು. ಆಗಿಬಿಟ್ಟು ಕೈಹಿಡಿದವಳನ್ನೂ ಬಳಲಿಸಬಾರದು—ಎಂದೆನ್ನಿಸಿತು. ಅಗ್ನಿ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ಕೈಹಿಡಿದ ಪತ್ನಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಕನಿಕರವುಂಟಾಯಿತು. ಕಳವಳ

ವಾಗತೊಡಗಿತು. ಏನು ಮಾಡುವುದೀಗ ? ಉಳಿದ ದಾರಿಯೆಂದರೆ ಒಂದೇ ಒಂದು. ಕೂಲಿ ಮಾಡುವುದು !–ಹೌದು ! ಕೂಲಿ ಮಾಡುವುದು !........ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿನ ಅನೇಕ ಜನರ ಹಾಗೆ ಬೇರೆಯವರ ಹೊಲದಲ್ಲಿನ ಕೋಲಿ ಆರಿಸಿಯೋ, ಕಸ ತೆಗೆದೋ, ಮೊಟ್ಟೆ ಹೊಡೆದೋ ದಿನಕ್ಕೊಂದು ಪಾವು ಜೋಳ ಸಂಪಾದಿಸುವುದು. ಕಲ್ಲು ಹೊರುವುದು—ಮಣ್ಣು ಹೊರುವುದು— ತನ್ನ ಪತ್ನಿ, ತಾಯಿ—ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಅಂಥ ಕೂಲಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೇ ತೊಡಗಿಸು ವುದು........

ಈ ಇಳಿವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತಾಯಿ ಅಂಥ ಕೂಲಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತೊಡಗ ಬೇಕೇ ? ಅವನ ಮೈ ಜುಮ್ಮೆಂದಿತು. ತನಗಾಗಿ, ತನ್ನ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಅವಳು ಪಟ್ಟ ಕಷ್ಟ, ಸಹಿಸಿದ ಯಾತನೆ, ಬೆಳಗಾವಿಯ ಆ ಹೊಲಸು ಮನೆಯಲ್ಲಿನ ಅವಳ ತ್ಯಾಗಮಯ ಜೀವನ—ಎಲ್ಲ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ನೆನಪಾಯಿತು. ತನ್ನ ಮ್ಯಾಟ್ರಿಕ್ ಆದರಾಯಿತು, ಎಲ್ಲಾದರೂ ಕೆಲಸ ದೊರೆತೀತು, ಮುಂದೆ ಎಲ್ಲರೂ ಸುಖವಾಗಿರಬಹುದು—ಎಂದಾಕೆ ಕನಸು ಕಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಈಗಲೂ ಅವಳ ಆಸೆ ಅಳಿದಿಲ್ಲ. 'ನನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ಇಂದಿಲ್ಲ ನಾಳೆ ಚಲೋ ಕೆಲಸ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ' ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದಲೇ ದಿನಗಳೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಇಂಥ ತಾಯಿ ಯನ್ನು ಕೂಲಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕಳಿಸುವುದೇ ?........ಮುಂದೆ ಯೋಚಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಅವನಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲ.

ಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಬೆಳಗಾವಿಗೆ. ಬೆಳಗಾವಿಯಿಂದ ಹಳ್ಳಿಗೆ. ದಿನವೂ ಅದರ ಪುನರಾವೃತ್ತಿ. ನೌಕರಿಗಾಗಿ ಕಚೇರಿಯಿಂದ ಕಚೇರಿಗೆ ಅಲೆದು, ನೂರಾರು ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಬಾಗಿಲು ಕಾದು, ಮೂವತ್ತು ರೂಪಾಯಿನ ಕಾರ ಕೂನಿಕೆಯ ಕೆಲಸ ಸಿಕ್ಕಿದರೂ ಸ್ವರ್ಗ ಸಿಕ್ಕಿದಂತೆ ಶಿವನೇ ! ಎಂದು ಬಯಸಿ ದ್ದೆಲ್ಲ ವ್ಯರ್ಥವಾಯಿತು. ಬೆಳಗ್ಗೆ ಊಟ ತೀರಿಸಿಕೊಂಡು ರೈಲು ಹತ್ತಿ ಬೆಳ ಗಾವಿಗೆ ಬರಬೇಕು. ಸಾಯಂಕಾಲದವರೆಗೂ ಕೆಲಸದ ಬೇಟೆಯಾಡಬೇಕು. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ನಿರಾಶೆಯೇ ಉತ್ತರವಾಗಲು ಇಳಿದ ಮುಖದಿಂದ ರಾತ್ರಿ ರೈಲಿಗೆ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಮರಳಬೇಕು. ಇದೇ ರೀತಿ ದಿನಗಳೆಯತೊಡಗಿತು. ಮನೆಯಲ್ಲಿನ

ದುಡ್ಡೆಲ್ಲ ಆಗಲೇ ಕರಗಿಹೋಗಿತ್ತು. ಬೆಳಗಾವಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬರಲು ರೈಲಿಗೆ ಹಣ ದೊರೆಯುವುದೂ ಅಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಳುಕಡ್ಡಿಯೂ ತೀರಿಹೋಯಿತು. ಎರಡು ಹೊತ್ತಿನ ಆಶನಕ್ಕೂ ತೊಂದರೆಯುಂಟಾದಾಗ ತಾಯಿ ಕೂಲಿಗೆ ಹೋಗದೆ ಉಪಾಯವಿರಲಿಲ್ಲ. 'ಇಂದಿಲ್ಲ ನಾಳೆ ಒಳ್ಳೆಯ ದಿನ ಬಂದೀತು. ಈಗ ಬಂದದ್ದೆಲ್ಲಾ ಅನುಭವಿಸೋಣ' ಎಂದುಕೊಂಡು ಪಾರ್ವತಮ್ಮ ಕೂಲಿಗೆ ಹೋಗಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ತಂದೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಎದೆ ಯೊಡೆದುಹೋದಂತಾಯಿತು. ಮಗನ ಬಗ್ಗೆ ತಾವಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ಆಸೆಗಳೆಲ್ಲ ಕರಗಿಹೋಗಿದ್ದುವು. ಜತೆಗೆ ಹಗಲಿರುಳೂ ಪೀಡಿಸುವ ಆ ಹಾಳು ದಮ್ಮು ಬೇರೆ. ಎರಡೂ ಜೊತೆಯಾಗಿ ಅವರನ್ನು ಹಾಸುಗೆ ಹಿಡಿಸಿದುವು.

ಈ ಸುದ್ದಿಯೇ ತಿಳಿಯದು ಶೇಖರನಿಗೆ. ಮನೆಯವರಿಗೊದಗಿದ ಈ ಆರ್ಥಿಕ ಮುಗ್ಗಟ್ಟಿನ ವಿಚಾರ ಅವನಿಗೆ ಕೊಂಚವೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಶಿವಣ್ಣನೂ ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿಲ್ಲ. 'ತನ್ನ ಕೆಲಸ ತಾನು ಮಾಡಲಿ ಅವ. ಇದೆಲ್ಲ ತಾಪತ್ರಯ ಅವನಿಗೇಕೆ ? ಅವನಾದರೂ ತಾನೆ ಏನು ಮಾಡಬಲ್ಲ ? ನನಗೊಂದು ನೌಕರಿ ಕೊಡಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿದೆಯೇ ಅವನಿಂದ ? ಸುಮ್ಮನೆ ಅವನಿಗೇಕೆ ತೊಂದರೆ ಕೊಡಬೇಕು ?' ಎಂದುಕೊಂಡು ಶಿವಣ್ಣ ಏನೂ ತಿಳಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಗಾಗ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಗದಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇಮಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಇನ್ನೇನೂ ಬರೆದಿರಲಿಲ್ಲ.

ಆದರೆ ಒಂದು ದಿನ ಶೇಖರನಿಗೆ ಆಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಎಲ್ಲ ವಿಚಾರವೂ ತಿಳಿದುಬಂತು. ಶಿವಣ್ಣ ತೀರ ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದ.

"ಧಾರವಾಡ

ಪ್ರಿಯ ತಮ್ಮ,

ಇಷ್ಟು ದಿನ ಕೆಲಸ ಹುಡುಕಿ ಹುಡುಕಿ ನಿರಾಶನಾಗಿ, ತಾಯಿ ಕೂಲಿ ಮಾಡುವುದನ್ನೂ, ತಂದೆ ಮತ್ತು ಪತ್ನಿ ವ್ಯಥೆಪಡುವುದನ್ನೂ ನೋಡಲಾರದೆ ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಪೋಲೀಸ್ ಖಾತೆಗೆ ಸೇರಿದ್ದೇನೆ–

ಶಿಪಾಯಿಯಾಗಿ. ನೀನೇನೂ ಚಿಂತೆ ಮಾಡಬೇಡ. ಮನೆಯವರ ಹೊಣೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ನಾನು ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. ನಿನ್ನ ಕೆಲಸ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಸಾಗಲಿ.

ಮೂರು ತಿಂಗಳು ಟ್ರೇನಿಂಗ್ ಆಗಬೇಕು ನನಗೆ. ಈಗ ಹೆಡ್ ಕ್ವಾರ್ಟರ್ಸ್‌ನ ಒಂದು ಕೊಟಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದೇನೆ.

—ಶಿವಣ್ಣ"

ಪತ್ರವನ್ನೋದುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಶೇಖರನಿಗೆ ಕತ್ತು ಬಿಗಿದು ಬಂದಿತು. ವಯಸ್ಸಾದ ಬಳಿಕ ಎಂದೂ ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸದಿದ್ದ ಆತ ಅಂದು ಮಗುವಿನಂತೆ ಅತ್ತುಕೊಂಡ. ಮ್ಯಾಟ್ರಿಕ್ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ತೇರ್ಗಡೆಯಾದ ತನ್ನ ಅಣ್ಣ, ಹೈಸ್ಕೂಲಿನಲ್ಲೆಲ್ಲ ಬುದ್ಧಿವಂತನೆಂದು ಹೆಸರಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಕರ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಅಣ್ಣ–ನೌಕರಿಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ತೀರ ಕೆಟ್ಟ ನೌಕರಿಯಾದ ಪೋಲೀಸ್ ಶಿಪಾಯಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿದನೆಂಬುದನ್ನು ನಂಬುವುದೂ ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಾವ ದಾರಿಯನ್ನೂ ಕಾಣದೆ ಈ ಕೆಟ್ಟ ನೌಕರಿಗೆ—ಪಾರತಂತ್ರ್ಯದ ಈ ಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ಬೀಳಬೇಕಾದರೆ ಅಣ್ಣನ ಮನಃಸ್ಥಿತಿ ಹೇಗಾಗಿದ್ದೀತೊ ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿದ. ಆಗ ಅವನಿಗೆಷ್ಟು ವೇದನೆಯಾಗಿದ್ದೀತೋ—ಎಂಥ ಯಾತನೆಯಾಗಿದ್ದೀತೊ !– ಇಂಥ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲೂ ಆತ ಸಂಯಮ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. ತಾಳ್ಮೆ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಎಷ್ಟು ಶಾಂತರೀತಿಯಿಂದ ಪತ್ರ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ—'ನೀನೇನೂ ಚಿಂತೆ ಮಾಡಬೇಡ !' –ಆಹಾ ! ಎಂಥ ಉದಾತ್ತ ಮಾತು !–ತನ್ನ ತಾಯಿ ಮತ್ತು ಅಣ್ಣ ! ಇಬ್ಬರೂ ಹಾಗೇ. ಒಂದೇ ತರದ ಸ್ವಭಾವ. ಅದೇ ಕಷ್ಟ ಸಹಿಷ್ಣು ಜೀವ. ಅದೇ ತ್ಯಾಗಮಯ ಬಾಳು ! ತಾನು ! —ಅವರೆಲ್ಲರ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಕೂತಿದ್ದಾನೆ ಹಳ್ಳಿಗರ ಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತ !—ಅವರೆಲ್ಲ ಅಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿರುವರೋ ! ಅಪ್ಪ ಎಷ್ಟು ನೊಂದುಕೊಂಡಿರುವನೊ ! ಪೋಲೀಸು ಖಾತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಪೂರ್ಣ ತಿರಸ್ಕಾರ ಬಂದು ಆತ ನೌಕರಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟಿದ್ದ. ಅಣ್ಣನೂ ಅದೇ ದಾಸ್ಯಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ

ಸೇರಬೇಕಾಗಿ ಬಂದುದನ್ನು ಕಂಡು ಅಪ್ಪ ಎಷ್ಟು ವ್ಯಥೆಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರು ವನೊ ! ಅವ್ವನಿಗೆ ಎಷ್ಟು ದುಃಖವಾಗುತ್ತಿದ್ದೀತೊ !........

ಅಣ್ಣ, ಅಪ್ಪ, ಅವ್ವ, ತಮ್ಮಂದಿರು... ನಾಲ್ಕಾರು ದಿನಗಳ ವರೆಗೂ ಅವರ ಯೋಚನೆಯೆ ಶೇಖರನಿಗೆ. ಯಾವ ಕೆಲಸದಲ್ಲೂ ಮನಸ್ಸು ತೊಡಗು ತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಣ್ಣನನ್ನಾದರೂ ಕಂಡು ಬರೋಣವೆಂದುಕೊಂಡು ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ಬಂದ.

'ಹೆಡ್‌ಕ್ವಾರ್ಟರ್ಸ್‌'ಗೆ ಹೋಗಿ ಅಣ್ಣನ ಕೊಟಡಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಕೊಂಡು ಬಂದು ನೋಡಿದ. ಶಿವಣ್ಣನ ಗುರುತೇ ಹತ್ತುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆರು ತಿಂಗಳಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಹಸೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂತಿದ್ದಾಗ ಕೆಂಪಗೆ ತುಂಬಿದ್ದ ಆತನ ಮುಖ ಈಗ ಬೆಳ್ಳಗೆ ಬಿಳಚಿಕೊಂಡಿದೆ. ಕೆನ್ನೆ ಮೂಳೆ ಆಗಲೇ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿದೆ. ಕಣ್ಣುಗಳ ಸುತ್ತ ಕಪ್ಪು ಕಲೆ ಬಂದಿದೆ. ಅಂದು ಕಪ್ಪಗೆ ಸುಂದರವಾಗಿ ಮಿರುಗುತ್ತಿದ್ದ ತಲೆಗೂದಲು ಈಗ ಅರ್ಧಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳ್ಳಗಾಗಿದೆ !—

ಒಂದೆರಡು ದಿನ ಅಣ್ಣನೊಂದಿಗಿದ್ದು ತಂದೆಯ ದಮ್ಮಿನ ವಿಚಾರ ತಿಳಿದು ಅವರನ್ನು ನೋಡಲು ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋದ. ಅಷ್ಟುಹೊತ್ತಿಗಾಗಲೇ ಅವರ ರೋಗ ಉಗ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಔಷಧಿ, ಉಪಚಾರ ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಗತಿಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಸುಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಮೇಲಕ್ಕೇಳುವುದೂ ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಶಿವಣ್ಣ ಪೋಲೀಸನಾದ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿದಂದಿನಿಂದ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಕನವರಿಕೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿತ್ತು. ಶೇಖರ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಿದ್ದೊಡನೆಯೆ ಅದಕ್ಕೆ ಮಹಾಪೂರ ಬಂದಂತಾಯಿತು.

"ಬಂದಿಯಾ ಮಗನs ! ಬಾ, ಇಲ್ಲಿ ಬಾ. ಎಷ್ಟು ದಿನದಿಂದ ಬರಲಿಲ್ಲ ನೀನು ! ನಾನೇನೂ ಉಳಿಯೂದಿಲ್ಲಪ್ಪಾ ಈ ರೋಗದಿಂದ. ಶಿವಣ್ಣ ಬ್ಯಾರೆ ಆ ಪೋಲೀಸ್ ಖಾತೆಗೆ ಸೇರಿದ. ಅವನಿಗೇನಾಗಿತ್ತೋ ಆ ಹಲ್ಕಟ ನೌಕರಿಗೆ ಹೋಗಾಕ ? ಎಲ್ಲೂ ನೌಕರಿ ಸಿಗದಿದ್ದರ ಇಲ್ಲೇ ಇರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಕೂಲೀನಾದ್ರೂ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಎಲ್ಲಾ ಬಿಟ್ಟು ಪೋಲೀಸ್ ಆದ !— ಅಯ್ಯೋ ಶೇಕರಣ್ಣಾ, ಎಷ್ಟು ಕಲಿಸಿದೆವು ಅವಗ ! ಅವನ ಮ್ಯಾಟ್ರಿಕ್‌ಗಾಗಿ

ಇಷ್ಟು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟೆವು-ಕಡೆಗೂ ಪೋಲೀಸ್ ಖಾತೇನs ! ನರಕಕ್ಕಾದ್ರೂ ಹೋಗ ಬೇಕಪ್ಪಾ-ಆ ಶಿಪಾಯಿ ಕೆಲಸಕ್ಕ ಹೋಗಬಾರದು ! ಆದರs ! ಮುದುಕ ನಾನು !—ಸಾಯೂಕಹತ್ತೀನಿ. ಯಾರು ಕೇಳ್ತಾರ ನನ್ನ ಮಾತನ್ನ ? ಅಯ್ಯೋ....”

ಶೇಖರ ಎಷ್ಟು ಸಂತವಿಸಿದರೂ ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ ಆ ಕನವರಿಕೆ. ದಿನೇ ದಿನೇ ಅವರ ರೋಗ ಉಲ್ಬಣವಾಗತೊಡಗಿತು. ಆದರೊಂದಿಗೆ ನರಳುವಿಕೆ, ಕನವರಿಕೆ. ಗಾಬರಿಗೊಂಡು ಶೇಖರ ಅಣ್ಣನಿಗೆ ಕಾಗದ ಬರೆದ-ಕೂಡಲೆ ಹೊರಟು ಬರಬೇಕು-ಎಂದು.

ಶಿವಣ್ಣ ಬಂದು ಮನೆ ಸೇರುವುದರೊಳಗಾಗಿ ಶಂಕರಪ್ಪನವರ ಪ್ರಾಣ ಹೊರಟುಹೋಗಿ ನಾಲ್ಕು ತಾಸು ಕಳೆದಿತ್ತು.

[೧೩]

ಶಂಕರಪ್ಪನವರ ಶರೀರ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಮಾಯವಾದುವಕ್ಕೆ ಒಂದು ವರ್ಷ ಕಳೆದು ಹೋಗಿದೆ.

ಶಿವಣ್ಣನಿಗೆ ಈಗ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ವರ್ಗವಾಗಿದೆ. ಹಿಂದೆ ತಾವು ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಕನಸುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮರೆತುಬಿಟ್ಟು ಪಾರ್ವತಮ್ಮ 'ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದದ್ದೇ ಪಂಚಾಮೃತ' ಎಂದು ತಮಗೆ ತಾವೇ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಮತ್ತೆ ಪೋಲೀಸ್ ಕ್ವಾರ್ಟರಿನ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ತಲ್ಲೀನರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳಿಬ್ಬರೂ ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಲಾರಂಭಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶಿವಣ್ಣನ ಸಂಸಾರ ರಥವೂ ಹಾಯಾಗಿ ಸಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಕಲ್ಲಾಪುರದಲ್ಲಿ ಶೇಖರನೂ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ದುಡಿಯುತ್ತಿದಾನೆ. ಈ ಸಲದ ಸುಗ್ಗಿಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಎಣಿಕೆಗೆ ಮೀರಿ ಬೆಳೆ ಬಂದಿದೆ. ನಿಂಗಮ್ಮನಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಹಿಗ್ಗು. ಗಾಣವೊಂದು ಮುಗಿಯುತ್ತಲೂ ಬೆಲ್ಲ ಮಾರಿ ಬಂದ ಹಣದಿಂದ ಈ ವರ್ಷ ಗೌರವ್ವನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಅಕ್ಷತೆ ಹಾಕಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ್ದಾಳೆ.

ಗೌರವ್ವನಿಗೆ ಮದುವೆ ? ಯಾರ ಜತೆಗೆ ? ಇಂಥ ಪ್ರಶ್ನೆಯೇಳುವ ಸಂದರ್ಭವೇ ಇಲ್ಲ. ಶೇಖರ ಮಾವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾರೊಂದಿಗೂ ಗೌರಿ ಮದುವೆಯಾಗುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಬೇರೆ ವರನನ್ನು ಹುಡುಕುವ ವಿಚಾರವೂ ನಿಂಗವ್ವನಿಗೆ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಯಾರೂ ನಿಶ್ಚಯಕಾರಣ ಮಾಡಿಲ್ಲವಾದರೂ ಎಂದೋ ಆ ನಿಶ್ಚಯ ಆಗಿಹೋಗಿದೆ. ಸಾಯುವ ಮುನ್ನ ಕೊನೆಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಣ್ಣ ತನ್ನ ಕುವರಿಯನ್ನು ಶೇಖರನ ಕೈಗೊಪ್ಪಿಸಿ ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಂದು ಹಿಡಿದ ಕೈಯನ್ನು ಬಿಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆಯೆ ಶೇಖರನಿಗೆ?—ಛೆ ! ಆ ಮಾತೇ ಬರುವಹಾಗಿಲ್ಲ.

ಗೌರಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಅವನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯಿದೆಯೆ ? ಅದೆಲ್ಲ ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿ

ಯದು. ಪ್ರೀತಿ-ಪ್ರಣಯಗಳ ಯೋಚನೆಯನ್ನೇ ಆತ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಮದುವೆ ಯಾಗಬೇಕಾದ ಅವಸರವೇನೂ ಇಲ್ಲವಾದರೂ ಆದರೆ ಗೌರಿಯನ್ನೆ ಆಗಬೇಕು; ಇನ್ನಾರನ್ನೂ ತಾನು ಆಗುವಂತಿಲ್ಲ-ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತು. ಪ್ರೇಮ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವರಲ್ಲಾರಿಗೂ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಅವರೀರ್ವರ ಸಂಬಂಧ ತೀರ ಸರಲವಾಗಿದೆ. ಹೃದಯದಿಂದ ಹೊರಡುವ ಭಾವಗೀತದಂತೆ ಸರಲಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಬೇರೆಯಾಗುವುದು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಅದೃಶ್ಯ ಶಕ್ತಿ ಅವರಿಬ್ಬರನ್ನು ಎಂದೋ ಒಂದುಗೂಡಿಸಿದೆ. ಲೋಕದೆದುರಿಗೆ ಮದುವೆಯ ನಾಟಕ ನಡೆಯ ಬೇಕಾಗಿದೆಯಾದರೂ ಎಂದೋ ಅವರಿಗೆ ಮದುವೆಯಾದಂತಿದೆ. ರುಗ್ಣಶಯ್ಯೆ ಯಲ್ಲೊರಗಿದ್ದಾಗ ಮಲ್ಲಣ್ಣ ಶೇಖರನಿಂದ ಭಾಷೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅವರಿಬ್ಬರ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣೀರಿನ ಅಕ್ಷತೆ ಹಾಕಿ ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ. ಇನ್ನಾವ ಅಕ್ಷತೆಗೆ ಬಂದೀತು ಅಂಥ ಬೆಲೆ? ಆ ಗೌರವ?

ಆದರೂ ಸಾಂಪ್ರದಾಯದಂತೆ ಮದುವೆಯ ಮಾತು ನಡೆಯಿತು. ನಿಂಗವ್ವ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಪಾರ್ವತಮ್ಮ, ಶಿವಣ್ಣರನ್ನು ಕಂಡು ಮದು ವೆಯ ಮಾತು ಗಟ್ಟಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಳು. ಹೆಚ್ಚು ಖರ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೆ ತೀರ ಸಾದಾ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮದುವೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದಳು. 'ನಿನ್ನ ಬಿಟ್ಟರ ಇನ್ನಾರಿದಾರಪ್ಪ ನಮಗ? ನೀನs ಮಗ/ನೀನs ಎಲ್ಲಾ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಖರ್ಚಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಹಣ ಕೊಟ್ಟು ಶೇಖರನನ್ನು ಬೆಳಗಾವಿಗೆ ಕಳು ಹಿಸಿದಳು.

ಶೇಖರ ಬೆಳಗಾವಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಸಾಯಂಕಾಲ ಏಳುಗಂಟೆಯಾಗುತ್ತ ಬಂದಿತ್ತು. ರಾಜನ ಮನೆಗಂತೂ ಇನ್ನು ಹೋಗುವಹಾಗಿಲ್ಲ. ಹೋದರೆ ಅವನಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಗೊತ್ತೇಇದೆ. ಇನ್ನುಳಿದುದೆಂದರೆ ಶಾಂತಾ ಮನೆ. ಸರಿ. ಅದನ್ನೆ ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಬಂದ.

ಶಾಂತಾ ಇನ್ನೂ ಮನೆಗೆ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ವಕೀಲರೂ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ.

ಯಜಮಾನಿ ಸೀತಮ್ಮನವರು ಅವನನ್ನು ಆನಂದದಿಂದ ಬರಮಾಡಿ ಕೊಂಡರು.

"ಕೂಡ್ರಪಾ ಶೇಖರಪ್ಪಾ! ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡವನಾದಿಯಲ್ಲ! ಮದುವೆ ಎಂದು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು?" ಎಂದು ಕೌತುಕದಿಂದ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು.

"ನಾ ಹೇಳೂದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ನೀವs ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟಿರಲ್ಲ ಅಮ್ಮಾವ್ರೆ! ಮದುವೆಯ ಸಾಮಾನು ಕೊಳ್ಳೂದಕ್ಕಂತs ಬಂದೀನಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ!" ಎಂದು ನಗುತ್ತ ನುಡಿದ ಶೇಖರ.

"ಹೀಗೇನು! ಬಹಳ ಚಲೋದಾತು ಬಿಡಪ್ಪ! ಬೇಗನೆ ನಾಲ್ಕು ಮಕ್ಕಳ ತಂದೆಯಾಗು!"

"ನಮ್ಮಂಥವರದೆಲ್ಲಾ ಮದುವೆ ಆಗಹತ್ತಿತು. ಶಾಂತಕ್ಕನದು ಯಾವಾಗ?" ಎಂದ ಶೇಖರ.

"ಏನೋ ಅಪ್ಪಾ! ಆಕೆಯ ಮನಸಿನೊಳಗ ಏನದ ಅಂಬೂದು ತಿಳೀ ಲೊಲ್ಲದು ನಮಗ. ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಹೋಗ್ತಾ ಇದಾಳ. ಅದೆಲ್ಲಾ ನನಗ ಸರಿಬ ರೂದಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟಕ್ಕs ಓದುಬಿಟ್ಟು ಲಗ್ನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಂಸಾರ ಮಾಡಿದರ ನಾವು ನಾಲ್ಕು ದಿನ ನೋಡಿ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟೇವು. ಆದರs ಹುಚ್ಚು ಹುಡುಗಿ ಇದು! ಇನ್ನೂ ಕಲೀಬೇಕಂತಾಳ. ಕಲಿತು ಕಲಿತು ಡಾಕ್ಟರ್ ಆಗ್ತಾಳಂತ! ಅಲ್ಲ! ಈಕೆ ಡಾಕ್ಟರ್ ಆಗಿ ಏನು ಮಾಡುವಾಕೆಯೊ ನನಗ ತಿಳೀಲೊಲ್ಲದು. ಗಂಡಗ ತಲೆನೋವು ಬಂದರ ಔಷಧ ಕೊಡುವಾಕೇನು?" ಎಂದು ಅವರು ನಗತೊಡಗಿದರು.

"ಎಲ್ಲಾದರೂ ವರ ನೋಡಿದ್ದೀರೇನು ಅಮ್ಮಾವ್ರೆ?"

"ವರಗಳಿಗೇನಪಾ! ಈಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂತೀನಿ ಅಂದ್ರ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಜನ ತಯಾರಾಗತಾರ ನಾ–ನೀ–ಅಂತ. ಮೊನ್ನೆ ಸಾಂಗಲಿಯಿಂದ ಒಬ್ಬರು ಬಂದಿ ದ್ದರು ನೋಡೊದಕ್ಕ. ಎಲ್.ಎಲ್.ಬಿ. ಪಾಸು ಮಾಡ್ಯಾರ. ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಆಸ್ತಿ ಅದ. ವರಾನೂ ಚಂದ ಅದಾನ. ಪಾಪ! ಅವರು ಬಂದು ಈಕೇನ ನೋಡಬೇಕು ಅಂತ ಕಾದು ಕಾದು ಬೇಸತ್ತರು. ನಾವೆಷ್ಟು ಹೇಳಿದೆವು.

ಆದರೂ ಈಕೆ ಹೊರಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ಮುಖಾ ತೋರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಪಾಪ! ಅವರಿಗೆ ಅವಮಾನವಾಗಿ ಹೊರಟುಹೋದರು." ಎಂದು ಸೀತಮ್ಮನವರು ನೊಂದ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು.

"ಏನ್ಮಾಡೂದು ಅವ್ವಾರ್ರೆ! ಶಾಂತಕ್ಕನ ಸ್ವಭಾವನs ಹಾಂಗ. ಚಿಕ್ಕ ವಳಿದ್ದಾಗಿನಿಂದಲೂ ಬಹಳ ಹಟನಾರಿ ಆಕೆ. ಅವತ್ತು ನಾನs ನೋಡಿದೆನಲ್ಲ. ಆ ಪೋಲೀಸನಿಂದ ಹೊಡೆತ ತಿಂದರೂ ಧ್ವಜಾ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ ಕೈಯಾಗಿನಿಂದ!"

"ಏನು ಹಟವೋ ಮನೆಹಾಳು ಮಾಡೋದು! ನನ್ನ ಮಗಳು ಇಂದಿರಾ ನಂಥಾಕೆ ಆಗಬೇಕು ಅಂತ ಇವರು ಚಳವಳಿಯೊಳಗ ಕಳಿಸಿದರು ಇವಳನ್ನ. ಅದರ ಪರಿಣಾಮ ನೋಡಪಾ ಹೀಗಾತು. ನಮ್ಮ ಮಾತು ಅಂದರ ಅವಳಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯನs ಇಲ್ಲ. ಯಾವಾಗಲೂ ತನ್ನದs ನಡೀಬೇಕು. ಒಬ್ಬಳs ಮಗಳು ಅಂತ ಅಚ್ಛೆ ಮಾಡಿ ಮಾಡಿ ಹೀಗಾದಳು. ಅದೋ–ಬಂದಳು ಅಂತ ಕಾಣಿ ಸ್ತದ ನೋಡು. ಎಲ್ಲಿಲ್ಲಿ ತಿರುಗಿ ಬಂದಳೋ...."

ಹೊರಗಡೆಯಿಂದ ಹಾಡಿನ ಸಿಳ್ಳುದನಿ ಕೇಳಿ ಬಂತು. 'ಅಬ ವ್ಯೆನೇ ಜಾನಾ ಹೈ! ಹಾಯ್! ಪ್ರೇಮ ಕ್ಯಾ ಹೈ?' 'ಕ್ಯಾ ಹೈ,' 'ಕ್ಯಾ ಹೈ,' ಎಂದು ರಾಗ ಎಳೆಯುತ್ತ ಶಾಂತಾ ಕೈಲಿದ್ದ ರ್‍ಯಾಕೆಟ್ಟನ್ನು ಸೊಗಸಾಗಿ ತಿರು ಹುತ್ತ ಕುಣಿಯುವ ಹೆಜ್ಜೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಒಳಕ್ಕೆ ಬಂದಳು. ಚಕಿತನಾಗಿ ಶೇಖರ ಅವಳನ್ನೆ ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿದ. ಎಂಥ ಮಾರ್ಪಾಟಾಗಿತ್ತು ಅವಳ ಸ್ವರೂಪ ದಲ್ಲಿ! ಆ ನಯವಾದ ಸೀರೆ, ಆ ಉದ್ದವಾದ ಜಡೆ, ಸುಂದರ ಎದೆಯನ್ನೆಲ್ಲ ತೋರಿಸುವ ಸರಿದ ಸೆರಗು! ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿನ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿನ ತರುಣಿಯಂತೆ ತೋರಿದಳಾಕೆ.

ಶೇಖರನ ಕಡೆ ಅವಳ ದೃಷ್ಟಿಯೂ ಹೊರಳಲಿಲ್ಲ. 'ಕ್ಯಾ ಹೈ, ಕ್ಯಾ ಹೈ' ಎಂದು ಗುಣುಗುಣಿಸುತ್ತ ತನ್ನ ಕೊಟಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ರ್‍ಯಾಕೆಟ್ ಇಟ್ಟುಬಿಟ್ಟು ಪಡಸಾಲೆಗೆ ಬಂದಾಗಲೇ ಆಕೆ ಅವನನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದಳು.

ಅವನ ಒರಟುಬಟ್ಟೆಯ ಅಂಗಿ, ಧೋತರ, ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಗಾಂಧೀ ಟೋಪಿಗಳ ಕಡೆ ಅವಳ ಕಣ್ಣು ಹೊರಳಿತು. ಅವನು ಎತ್ತರವಾಗಿ ಜಟ್ಟಿ

ಯಂತೆ ಬೆಳೆದಿರುವುದೂ ಅವಳ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಬಾರದಿರಲಿಲ್ಲ. "ಓಹ್ಹೊ ! ಶೇಖರ ನೇನು ! ಅದೇನು ಅಪರೂಪದ ದರ್ಶನ ? ಯಾವಾಗ ಬಂದೆ ?" ಎಂದಳು.

"ಎಷ್ಟೊತ್ತಾಯ್ತು ಬಂದು ! ನಿನ್ನ ಹಾದೀ ನೋಡ್ತಾ ಕೂತಾನ. ಈಗ ಮುಗೀತೇನು ಆಟ ನಿಂದು ?" ಎಂದರು ಸೀತಮ್ಮ.

"ಇವತ್ತು ಮ್ಯಾಚ್ ಇತ್ತು ಅವ್ವಾ ! ನಾವೇ ಗೆದ್ದೆವು !" ಎಂದು ಉಲ್ಲಸ ದಿಂದ ನುಡಿದಳು ಶಾಂತಾ.

"ಏನು ಮ್ಯಾಚೊ ಏನು ಗೆಲವೊ ! ಶೇಖರನ್ನ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತಾಡಿಸು. ಅವ ಈಗ ಮದುವೆಯ ಗಂಡು. ಬಟ್ಟಿ ತಗೊಳ್ಳೋದಕ್ಕ ಬಂದಾನಂತ !" ಎಂದರು ತಾಯಿ.

"ಮದುವೆ ? ಎಂದಪಾ ?"

"ಇನ್ನು ಎಂಟು ದಿನಕ. ಯುಗಾದಿ ಆದ ಬಳಿಕ."

"ಸರಿ ಹಾಗಾದರ ! ಅಂತೂ ನೀ ಇನ್ನು ಮ್ಯಾಲ ಗೃಹಸ್ಥ ಆಗುವವ. ಚಲೋ ಆತೇಳು. ಊರಾಗ ಸಾಲಿ ಹ್ಯಾಗ ನಡದದ ?"

"ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಡದೈತಿ."

ತಿಂಡಿ ತಿಂದು, ಚಹ ಕುಡಿದು ಇಬ್ಬರೂ ಬಟ್ಟೆ ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪೇಟೆಗೆ ಹೊರಟರು.

ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಶಾಂತಾ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದಳು.

"ಹೆಣ್ಣು ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಿರಿ ಶೇಖರಾ ?"

"ನೋಡೋದೇನು ಬಂತು ? ನೀನೂ ನೋಡಿದ್ದೀಯಲ್ಲ ?"

"ನಾನೇ ? ಎಲ್ಲಿ ? ಯಾವಾಗ ?"

"ಕಲ್ಲಾಪುರದಾಗ."

"ಯಾರು ? ಗೌರವ್ವ ಏನು ?"

"ಹೂಂ. ಇನ್ನಾರು ?"

ಶಾಂತಾಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತೋ ಏನೊ. ಕೊಂಚಕಾಲ ಮೌನವಾಗಿದ್ದು "ಇದೆಂಥ ಮದುವೆಯೋ ಶೇಖರಾ ? ನನಗೇನೂ ಸರಿಬರೂದಿಲ್ಲಪಾ. ಅವಳ ಮ್ಯಾಲ ನಿನಗ ಲವ್ ಅದs ಏನು ?"

"ಲವ್ ಗಿವ್ ಎಲ್ಲಾ ನಮಗ್ಯಾಕ ಶಾಂತಾ ಹಳ್ಳೀ ಜನರಿಗೆ ? ಮದುವೆ ಯಾಗೋದಕ್ಕ ನಮಗಿಬ್ಬರಿಗೂ ಮನಸೈತಿ-ಅವರವ್ವ, ನಮ್ಮವ್ವ, ಅಣ್ಣ— ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿದಾರ. ಇನ್ನೇನು ಬೇಕು ಶಾಂತಾ ?"

"ನಿನಗಿನ್ನೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ ಶೇಖರಾ ! ಲವ್‌ನ ಅರ್ಥ ನಿನಗಿನ್ನೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಅನುಭವಿಕರಂತೆ ನುಡಿದಳಾಕೆ.

"ನಿನಗಾದರೂ ಗೊತ್ತೈತೇನು ?" ಎಂದು ಆತ ಹೂಬಾಣಬಿಟ್ಟ.

"ಇದುವರೆಗೂ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಗೊತ್ತಾಗುತಾ ಅದ." ಎಂದು ನುಡಿದು ಶಾಂತಾ, ಈ ವಿಚಾರ ಹೇಳಬಾರದಾಗಿತ್ತೊ ಏನೊ- ಎಂದು ನಾಲಗೆ ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡಳು.

"ಹೀಂಗೇನು ? ಇನ್ನೂ ನೆಟ್ಟಗಾಯ್ತಲ್ಲ. ಅವ್ವಾವರೂ ಅದನ್ನೆ ಹೇಳ್ತಾ ಇದ್ದರು. ಬೇಗ ಮದುವೆಯಾಗಿಬಿಡು."

"ಮದುವೆ ? ಎಂಥ ಹುಚ್ಚನೋ ನೀನು ! ಲವ್ ಮಾಡುವವರು ಮದುವೆ ಆಗಲೇಬೇಕು ಅಂತೇನೂ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಐದಾರು ವರ್ಷ ಆಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ನಮ್ಮದಂತೂ !"

"ಅದ್ಯಾಕೆ ? ಈಗಲೇ ಆಗೋದಕ್ಕೆ ಏನು ಅಡ್ಡಿ ?"

"ಇಲ್ಲ. ಎಂ.ಬಿ.ಬಿ.ಎಸ್. ಮುಗಿಯುವವರೆಗೂ ಮದುವೆ ಆಗೋ ಹಾಗಿಲ್ಲ ಅಂತ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡೀನಿ."

ಕೆಲಕಾಲ ಮೌನವಾಗಿ ದಾರಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದು ಶೇಖರ ಕೇಳಿದ:

"ಕಾಲೇಜು ಹ್ಯಾಂಗೈತಿ ಶಾಂತಾ ?"

"ಮಜಾ ಅದs !" ಎಂದು ನುಡಿದು ಆಕೆ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣ ನಗೆ ಬೀರಿ ದಳು. ಕಾಲೇಜು ಜೀವನದ ಸ್ವಚ್ಛಂದ ವಾತಾವರಣವನ್ನು, ಅದರಿಂದ ಅವಳಿ ಗಾದ ಸಂತೋಷವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸಲು ಆವೆರಡು ಶಬ್ದ ಸಾಕಾಗಿತ್ತು !

ಬಟ್ಟೆ ಕೊಂಡುಕೊಂಡ ಬಳಿಕ ಇಬ್ಬರೂ ಮತ್ತೆ ಮನೆಯ ಕಡೆ ಹೊರಳಿ ದರು. ಹನುಮನ ಬೀದಿಯ ಚೌಕದ ಹತ್ತಿರ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಬೀಡಿ ಅಂಗಡಿ ಯೊಂದರ ಬಳಿ ತರುಣನೊಬ್ಬ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಸಿಗರೇಟು ಸೇದಿ ಹೊಗೆ ಹಾರಿ

ಸುವುದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದವನು ಇವರನ್ನು ಕಂಡು ಒಂದು ಬಾರಿ ಬಲವಾಗಿ ಕೆಮ್ಮಿದ. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲೇ ಹಾದು ಹೊರಟಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವರಿಬ್ಬರ ದೃಷ್ಟಿ ಅವನ ಕಡೆ ಹೊರಳಿತು.

"ರಾಜ ಅಂತ ಕಾಣತ್ತೆತಿ. ಹೌದೇನು ಶಾಂತಾ ?" ಎಂದ ಶೇಖರ. ಉದ್ದವಾದ ಬಿಳಿಯ ಬನೀನು, ದೊಗಲೆ ಪಾಯಿಜಾಮೆ, ದಪ್ಪಗೆ ಬೆಳೆದ ಕೆದರಿದ ಕ್ರಾಪು, ಕೈಲಿ ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಸಿಗರೇಟು, ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿನ ಆ ವಿಲಕ್ಷಣ ಕಳೆ, ಕೆಣಕುವ ಆ ಕೆಮ್ಮು !—ಅಂತೆಯೆ ರಾಜನನ್ನು ಬೇಗನೆ ಗುರುತಿಸುವು ದಕ್ಕಾಗಲಿಲ್ಲ—ಶೇಖರನಿಗೆ.

ರಾಜನ ಕಡೆ ಒಂದು ಸಲ ತುಚ್ಛತಾಪೂರ್ಣ ದೃಷ್ಟಿ ಬೀರಿ ಶಾಂತಾ ಉಪಹಾಸದಿಂದ—"ಹೌದು. ಅವನ್ಯ ! ಈಗ ಯಾರಪ್ಪಾ ಅವನ್ನ ಹಿಡಿ ಯೋರು ? ದೊಡ್ಡ ಘಟಿಂಗನಂಗ ಆಗಿದಾನ. ಯಾವಾಗಲೂ ಹುಡುಗಿ ಯರನ್ನ ಹಿಂಸೆ ಮಾಡ್ತಾ ಇರ್ತಾನ. ನಾಚಿಕೇನೇ ಇಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಮೇಲೆ ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟ್ ಅಂತೆ ! ಕಮ್ಯುನಿಸಂನ ಮಾನ ಕಳೆಯೋ ಕಪಿ ಇದು. ಅವನ ಅವತಾರವನ್ನಾದರೂ ನೋಡು." ಎಂದಳು.

ಹಿಂದೆ ರಾಜನೊಂದಿಗೆ ನಡೆದಿದ್ದ ಮಾತುಕತೆಯೆಲ್ಲ ಹಠಾತ್ತಾಗಿ ನೆನ ಪಾಯಿತು ಶೇಖರನಿಗೆ. ಎಷ್ಟಾದರೂ ಹಳೆಯ ಗೆಳೆತನ. ನಿಂತು ಕೊಂಚ ಮಾತನಾಡಿಸೋಣವೇ—ಎಂದೂ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಾಯಿತು. ರಾಜನ ಸ್ವಭಾವವೇ ಹಾಗೆ- ತುಂಬಾ ಒರಟು ಒರಟು. ಅವಕ್ಕೆ ಯಾರೇನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕಾದೀತು- ಎಂದುಕೊಂಡಾಗ ಹಿಂದಿನ ಸ್ನೇಹದ ಕಾರಂಜಿ ಅವನೆದೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಪುಟಿಯ ತೊಡಗಿತು.

"ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತಾಡಿಸಲೇನು ಶಾಂತಾ ?" ಎಂದ.

"ಅಂಥ ಪೋಲಿಗಳ ಹತ್ತರ ಏನು ಮಾತು ? ಅವನ ಸಹವಾಸವೇ ಬೇಡ ಬಾ." ಎಂದು ಆಕೆ ಅಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲದೆ ಝುಪಝುಪನೆ ಅಡಿಯಿಡುತ್ತ ಮುಂದು ವರಿದಳು. ಶೇಖರನೊಬ್ಬನೇ ಅಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ನಿರುಪಾಯವಾಗಿ ಆತನೂ ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟ.

ಕೊಂಚಕಾಲ ಮೌನವಾಗಿ ದಾರಿ ತುಳಿಯುತ್ತಿದ್ದು ಶಾಂತಾ ಉಪ ಹಾಸ ಬೆರೆತ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ-"ನಿನಗ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲೇನು ಶೇಖರಾ ? ನನಗ ಎಂಥೆಂಥಾ ಕೈ ಕೊಟ್ಟಿದಾನೆ ಆತ ?" ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

"ನಿನಗ ? ರಾಜ ? ಮತ್ತೆ ಸುರು ಮಾಡಿದ್ದನೇನು ಲವ್ ?" ಎಂದು ಕೌತುಕದಿಂದ ಕೇಳಿದ ಶೇಖರ.

"ಏನು ಹೇಳೋದು ಅವನ ಜಂಬ ! ತಾ ಅಂದರೆ ಬೆಳಗಾವಿಯ ರೋಮಿಯೋ ಅಂತ ತಿಳಕೊಂಡಿದಾನ—ಆ ಗೋರಿಲ್ಲಾ. ರೋಮಿಯೋ ಅಂದ್ರ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲೇನು ನಿನಗ ? ಶೇಕ್ಸಪಿಯರನ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ನಾಯಕ ಆತ—ಏನೋ ಪರಿಚಯದವ ಅಂತ ನಮ್ಮ ತಂದೆ ಅವ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗೆಲ್ಲ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಮಾತಾಡಿಸುತಿದ್ದರು. ಒಂದು ದಿನ ನಾವೆಲ್ಲ ಸಿನಿಮಾಕ್ಕೆ ಹೊರಟಾಗ ಈತ ಬಂದುಬಿಟ್ಟ. ಅವನನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ಹ್ಯಾಗೆ ಹೋಗೋದು ಅಂತ ಅಪ್ಪ ಇವನನ್ನೂ ಕರೆದರು. ಅಷ್ಟಕ್ಕೇ ಈತ ಏನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡನೊ ಏನೊ -ತನ್ನನ್ನು ಮನೆ ಅಳಿಯನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುವರು ಅಂತ ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು. ಸಿನಿಮಾದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪಕ್ಕ ದಲ್ಲಿ ಕೂತಿದ್ದ. ಅದೊಂದು ಪ್ರಣಯ ಚಿತ್ರ. ಪರದೆಯ ಮೇಲಿನ ಲವ್ ನೋಡೋದು ಬಿಟ್ಟು ಇವನೇ ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ಲವ್ ಸುರುಮಾಡಿದ. ಕತ್ತಲೆ- ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣಿಸೋದಿಲ್ಲ—ನಾನೂ ಸುಮ್ಮನಿರುತ್ತೇನೆ ಅಂತ ತಿಳಿದುಕೊಂ ಡನೇನೊ—ನನ್ನ ಕೈಹಿಡಿಯಹತ್ತಿದ. ಇಷ್ಟು ಜನರೊಳಗ ಗಲಾಟೆ ಯಾಕೆ ಅಂತ ನಾ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದೆ. ಅದು ತನಗೆ ಉತ್ತೇಜನ ಅಂತ ತಿಳಿದುಕೊಂಡನೊ ಏನೊ-ಮತ್ತೆ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ಕೈ ತಟ್ಟಹತ್ತಿದ. ಸರಿ. ಫಟೀರನೆ ಒಂದು ಬಿಗಿದೆ ಕೆನ್ನೆಗೆ. ಅಪ್ಪ ಅವ್ವ 'ಏನು ಏನು' ಅನ್ನುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಆಸಾಮಿ ಥಿಯೆಟರ್ ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿಹೋದ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಶಾಂತಾ ನಗತೊಡಗಿದಳು.

ಶೇಖರನಿಗೂ ನಗೆ ಬಾರದಿರಲಿಲ್ಲ. ರಾಜನ ಮನೋವೃತ್ತಿ ಇಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೂ ಮುಂದುವರಿದೀತೆಂದು ಆತ ಊಹಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. "ಮುಂದೇನಾಯ್ತು? ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಯವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯ್ತೇನು ಅದೆಲ್ಲಾ ." ಎಂದ.

"ಗೊತ್ತಾಗದಿರುತ್ತೇನು ? ಏನಾಯಿತು-ಅಂತ ಕೇಳಿದಾಗ ನಡದದ್ದ ನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟೆ. ಅಂದಿನಿಂದ ಆ ಶೂರ ನಮ್ಮ ಮನೆ ಕಡೆ ಕಾಲು ಹಾಕಿ ಯಾನೇನು ! ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾದರೂ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾಗ ನಮ್ಮಪ್ಪ ಕಾಣಿಸಿದರೆ ಅವರಿಗೆ ಮುಖ ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕೂಡ ಹೆದರಿ ಹಿಂದೆ ಓಡ್ತಾನಂತೆ. ನನ್ನ ಕಂಡಾಗ ಮಾತ್ರ ಮಂಗನಂಗ ಮಾಡೋದನ್ನ ಇನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಆಗ ನಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಿ ಹೇಗೆ ಕೆಮ್ಮಿದ ನೋಡಿದೆಯಲ್ಲ ! ಅವನ ರೂಪ ಏನು, ಅವತಾರ ಏನು, ಡೌಲೇನು ! ವ್ಯಾಲೆ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಮಾತೇನು ! ಕಮ್ಯು ನಿಸ್ಟ್ ಅಂತೆ ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟ್ ! ಕಮ್ಯುನಿಸಂನ ಮರ್ಯಾದೆ ಕಳೆಯೋ ಮಂಗ ಇದು ಅಷ್ಟೆ. ಕೂಲಿಕಾರರ ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡೋ ಮುಖಾನೇ ಇದು ? ಹೆಂಗ ಸರ ಕೂಡ ಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಾರದ ಈ ಮುಂಡೇದ್ದು ಕ್ರಾಂತಿ ಮಾಡತ್ತಂತೆ ಕ್ರಾಂತಿ ! ಭ್ರಾಂತಿ ಅಷ್ಟೆ...."

"ಇಂಥವರು ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರಿದ್ದರ ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟರೆಲ್ಲ ಲಫಂಗರೇ ಇರ್ತಾರೇನು ಶಾಂತಾ ? ಅವರಲ್ಲೂ ಒಳ್ಳೆಯವರಿರಬಹುದು."

"ಹೌದು ಇದ್ದಾರೆ. ನಿಜ. ಆದರೆ ಇಂಥ ಕೋತಿಗಳಿಂದ ಆ ಪಾರ್ಟಿಯ ಹೆಸರೇ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗ್ತದ. ಇನ್ನೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಾಂದರೆ ನಮ್ಮ ವಸಂತ ರಾವ್ ! ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಅವರೂ ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟರೇ ! ಬಡವರ ಬಗ್ಗೆ ಎಷ್ಟು ತಳಮಳ ಅದ ಅವರಿಗೆ !—ಆದರೆ ಇಂಥ ಲಫಂಗತನ ಒಂದೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರ ಸಂಗಡ ಎಷ್ಟು ಸೋಶಲ್ ಆಗಿರತಾರ...."

"ಯಾರವ್ವಾ ಆ ವಸಂತರಾವ್ ?"

"ಓಹೋ !....ಅವರೇ....ಹೂಂ....ಹೀಗೇ...." ಎಂದು ತಡವರಿಸುತ್ತ ನುಡಿದು ಶಾಂತಾ "ಅವರೂ ನಮ್ಮ ಕ್ಲಾಸಿನಲ್ಲೇ ಇದಾರ. ಒಳ್ಳೆ ಸ್ಪೋರ್ಟ್ಸ ಮನ್. ಟೆನ್ನಿಸ್, ಕ್ರಿಕೆಟ್ ಎಲ್ಲಾದರಲ್ಲೂ ಚಾಂಪಿಯನ್!" ಎಂದಿಷ್ಟೆ ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸಿದಳು. ಮುಂದೆ ವಸಂತರಾಯರ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಅವಳ ಮುಖದಿಂದ ಒಂದು ಮಾತೂ ಹೊರಡಲಿಲ್ಲ. ಶೇಖರನೂ ಕೇಳುವ ಗೊಡವೆಗೆ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ

ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಆತನು ಊರಿಗೆ ಹೊರಡುವಾಗ ಮಾತ್ರ

ಹಠಾತ್ತಾಗಿ ಅವಳ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ವಸಂತರಾಯರ ಹೆಸರು ಬಂತು. ಅವಳ ಕೊಟಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೂತುಕೊಂಡು ಚಹ ಗುಟುಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಶೇಖರ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ. "ನೋಡು ಮತ್ತೆ ಶಾಂತಾ, ಮದುವೆಗೆ ಬರಲೇಬೇಕವ್ವಾ ನೀನು."

"ಬರದಿದ್ದರೆ ಏನು ಮಾಡುತ್ತೀ?" ಎಂದು ಆಕೆ ತಮಾಷೆಗಾಗಿ ಕೇಳಿದಳು.

"ಹಸೆಯಿಂದ ಎದ್ದು ಬೆಳಗಾವಿಗೆ ಬಂದು ನಿನ್ನ ಎಳಕೊಂಡು ಹೋಗ್ತೀನಿ."

"ಹಸೆಯಿಂದ ಏಳೋದಕ್ಕ ಬಿಡಬೇಕಲ್ಲ ನಿನ್ನ ಹುಡುಗಿ !"

"ಬಿಡದಿದ್ದರ ಅವಳನ್ನು ಕರಕೊಂಡs ಬರ್ತೀನಿ."

"ನಾನೇನೋ ಬಂದೇ ಬರ್ತೇನಪ್ಪಾ. ನಿನ್ನ ಮದುವೆಗೆ ಬರದಿರ್ತೇನೇ?- ಆದರೆ ನಮ್ಮ ವಸಂತರಾಯರು ಅವತ್ತೇನಾದರೂ ಪ್ರೋಗ್ರಾಂ ಹಾಕಿದರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಷ್ಟ...." ಎಂದು ತನಗರಿಯದಂತೆಯೆ ನುಡಿದು ಆಕೆ ಮತ್ತೆ ನಾಲಗೆ ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಅನಂತರ ಅವಸರದಿಂದ ಆ ವಿಷಯವನ್ನೆ ಹೊರಳಿಸಿ "ಆಗಲಪ್ಪಾ ಬರ್ತೇನೆ. ತಪ್ಪದೆ ಬರ್ತೇನೆ" ಎಂದು ಭರವಸೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಳು.

ಮೋಟಾರು ನಿಲ್ದಾಣದ ಕಡೆ ಹೊರಟಿದ್ದ ಹಾಗೆ ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಶೇಖರನಿಗೆ ಅದೇ ಯೋಚನೆ- ನನ್ನ ಮದುವೆಗಿಂತ ಈಕೆಗೆ ವಸಂತರಾಯನ ಪ್ರೋಗ್ರಾಂ ಹೆಚ್ಚಿನದಾಯಿತಲ್ಲನೆ ?—ಅವಳನ್ನಿಷ್ಟು ಆಕರ್ಷಿಸಿದ ಆ ವಸಂತ ರಾಯ ಯಾರೊ ?—ಯಾರೊ ?—

ಮದುವೆಯ ದಿನ ಗೌರಿಯೊಂದಿಗೆ ಹಸೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಶಾಂತೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಮತ್ತೆ ಅದೇ ಯೋಚನೆ ಅವನೆದೆಯಲ್ಲಿ ಸುಳಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಬೆಳಗ್ಗೆ ವಧುವಿನ ಹಸ್ತದಿಂದ ನಡೆದ ಧ್ವಜಾರೋಹಣ-ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಅಕ್ಷತಾರೋಪಣ-ಸಾಯಂಕಾಲದ ಮೆರೆವಣಿಗೆ-ಸಭೆ-ಎಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಶಾಂತಾ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದರೂ ಏನೋ ಒಂದು ಕಾತುರ ಅವಳ ಮುಖದಲ್ಲಿ ತೆಳ್ಳಗಿನ ಮೋಡ ಕವಿಸಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಭಾಸವಾಗುತಿತ್ತು. ಒಂದೇ ದಿನದಲ್ಲಿ ತೀರ ಸಾದಾರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯಿತು

ಮದುವೆ. ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಬೆಳಗಿನಲ್ಲೆ ಶಾಂತಾ ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟಳು. ಯಾರು ಎಷ್ಟು ಬಲವಂತಪಡಿಸಿದರೂ ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ. 'ಇದೊಂದು ದಿನ ಇದ್ದು ಹೋಗು ಶಾಂತಕ್ಕಾ' ಎಂದು ಗೌರವ್ವ ಕಂಬನಿದುಂಬಿ ಹೇಳಿದರೂ ಸಹ ಆಕೆ ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಅದು ರಜಾಕಾಲ. ಕಾಲೇಜಿಗೂ ಬಿಡುವಿತ್ತು. ಆದರೂ ಆಕೆ ಅಲ್ಲಿರಲು ಮನಸ್ಸುಮಾಡಲಿಲ್ಲ. 'ಬೆಳಗಾವಿಗೆ ಹೋಗಲೇಬೇಕು. ಬಹಳ ಕೆಲಸ ಅದs ನನಗೆ' ಎಂಬ ಪಲ್ಲವಿ ಹಾಡುವುದನ್ನು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಅವಳ ಆ ಆತುರತೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಶೇಖರನಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ವಸಂತರಾಯನ ನೆನಪಾಗುತಿತ್ತು. ಮದುವೆಯೇ ಬೇಡವೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಹಕ್ಕಿಯಂಥ ಹುಡುಗಿ ಶಾಂತಾ—ಇವಳ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ ಈ ವಸಂತನೆಂಥವನಿದಾನೊ—ಎಂದು ಕುತೂಹಲವುಂಟಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಶಾಂತಾ ಆ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಶಬ್ದವನ್ನೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಮಧುರ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತನ್ನೆದೆಯಲ್ಲೇ ಹುದುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬೆಳಗಾವಿಗೆ ಹೊರಟುಹೋದಳು.

ಮದುವೆಯಾದ ನಾಲ್ಕೈದು ದಿನಗಳ ನಂತರ ಸಂಪ್ರದಾಯದಂತೆ ಶಿವಣ್ಣ ನೂತನ ವಧೂವರರನ್ನು ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದ. ಅಲ್ಲಿಯೆ 'ಗೃಹಪ್ರವೇಶ'ವೂ ನೆರವೇರಿತು. ಎಂಥ ಗೃಹವೊ ! ಎಂಥ ಪ್ರವೇಶವೊ ! ಅಂತೂ ನಾಟಕ ನಡೆಯಿತು.

'ಪೋಲೀಸ್ ಕ್ವಾರ್ಟರ್ಸ್'ನಲ್ಲಿನ ಆ ಮನೆ ! ಅದರದೂ ಒಂದು ವಿಚಿತ್ರವೆ ! ಊರಿನ ಹೊರಗಡೆ ಗಿರಣಿಯ ಹತ್ತಿರ ಕೀರ ತಗ್ಗಿನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಧರ್ಮಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೊಟಡಿ ಅದು. ಹೊರಗಡೆ ಚಿಕ್ಕದೊಂದು ಪಡಸಾಲೆ. ಮಧ್ಯೆ ನಡುಮನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಕೀರ ಚಿಕ್ಕದಾದ ಅಡಿಗೇಮನೆ. ಅದರ ಹಿಂದೆ ಬಚ್ಚಲು. ಐದು ಜನರ ಸಂಸಾರ—ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದ ಈ ವಧೂವರರು—ಎಲ್ಲರೂ ಅಲ್ಲೇ ವಾಸಿಸಬೇಕು. ಸಾಲದ್ದಕ್ಕೆ ತಿಗಣೆಗಳ ಪರಿವಾರ, ಸೊಳ್ಳೆಗಳ ಬಳಗವೂ ಸಾಕಾದಷ್ಟು. ನಡುಹಗಲಿನಲ್ಲೂ ನಡುಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗಾಢ ಕತ್ತಲೆಯೆ. ಒಂದು ಕಿಟಕಿಯಾಗಲಿ, ಒಂದು ಬೆಳಕಿನ ಕಿಂಡಿಯಾಗಲಿ ಇದ್ದರೆ ತಾನೆ ಬೆಳಕು ಬಂದೀತು ? ಪೋಲೀಸು ಶಿಪಾಯಿಗಳು

ವಾಸಿಸುವ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳಕು ಗಾಳಿಗಳ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಆ ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದವರ ಭಾವನೆಯಿದ್ದಿರಬೇಕು. ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕೂತುಕೊಂಡು ಗೋಡೆಗೆ ಕೊಂಚ ಒರಗಿದರೆ ಸಾಕು. ತಟ್ಟನೆ ತಲೆ ಚುಚ್ಚುವ ಕಲ್ಲು. ನೆಲವಾದರೂ ಎಂಥದು ? ಎಷ್ಟು ಸಲ ಸಾರಿಸಿದರೂ ಮತ್ತೆ ಒಡೆದು ವಿದ್ರೂಪವಾಗಿ ಕಾಣುವಂಥದು. ಎಷ್ಟು ಹೊಡೆದರೂ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ತಲೆ ಎತ್ತುವ ಗೆದ್ದಲು ಹುಳು ಬೇರೆ. ಹಿತ್ತಿಲಿನ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಹರಿದುಹೋಗುವ ಚರಂಡಿಯಿಂದ ಬೀಸಿ ಬರುವ ಹೊಲಸುವಾಸನೆ. ಇಂಥ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಬದುಕು ನಡಸುವ ಪೋಲೀಸರಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ಮನುಷ್ಯತ್ವವನ್ನೆ ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನೂ ಇಲ್ಲ—ಎನ್ನಿಸಿತು ಶೇಖರನಿಗೆ.

ಚಿಕ್ಕಂದಿನಿಂದ ಆತನು ಪೋಲೀಸ್ ಕ್ವಾರ್ಟರಿನಲ್ಲೇ ಬೆಳೆದಿದ್ದನಾದರೂ ಆಗ ಅವನಿಗೆ ವಿಚಾರಶಕ್ತಿ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವುದೂ ವಿಲಕ್ಷಣವೆನ್ನಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ಮಾತ್ರ ಈ ಕಠೋರ ಸತ್ಯವೆಲ್ಲ ಅವನಿಗೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ಸಿಕ್ಕುವ ಇಪ್ಪತ್ತು ರೂಪಾಯಿಗಳಿಗಾಗಿ ಇವರ ಹೋರಾಟ ! ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಇಂಥ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸ. ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಕಾರಣವೇನು? ಬಡತನ ?–ಹೌದು. ಬಡತನವಲ್ಲದಿನ್ನೇನು ? ಎಲ್ಲಿಯೂ ನೌಕರಿ ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತಾನೆ ಅಣ್ಣ ಈ ಹಾಳು ನೌಕರಿಗೆ ಬಂದದ್ದು ?

ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಕೆಲದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಅವನಿಗೆ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಪೋಲೀಸರೊಂದಿಗೆ ಪರಿಚಯ ಬೆಳೆಯಿತು. ಅವರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಜನ ಇನ್ನೂ ತರುಣರು. ಎಲ್ಲಾ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ವರ್ಷದ ಒಳಗಿನ ವಯಸ್ಸಿನವರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಮ್ಯಾಟ್ರಿಕ್ ಪಾಸಾದವರೂ ಇದ್ದರು. ಇಂಟರ್‌ವರೆಗೆ ಓದಿ ಮುಂದೆ ಕಲಿಯಲು ಹಣವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಕಾಲೇಜು ಬಿಟ್ಟು ಈ ನೌಕರಿಗೆ ಸೇರಿದವರೂ ಇದ್ದರು. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಕೆಲಸ ಸಿಕ್ಕದೆ ನಿರುಪಾಯವಾಗಿ ಪೋಲೀಸರಾದವರೇ ಎನ್ನಬಹುದು. ಶೇಖರನೊಂದಿಗೆ ಕನ್ನಡಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಓದಿದ್ದ ಹುಡುಗನೊಬ್ಬ ಆಗ ತಾನೆ ಪೋಲೀಸನಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ. ಆತ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮನೋವೃತ್ತಿಯವ. ಚಿತ್ರ

ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಆತನಿಗೆ ತುಂಬಾ ಅಭಿರುಚಿಯಿತ್ತು. ಶಾಂತಿನಿಕೇತನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನಂದಲಾಲ ಬಸೂ ಹತ್ತಿರ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಮುಂದುವರಿಯಬೇಕೆಂಬ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯೂ ಅವನಿಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ದುಡ್ಡಿನ ಅಭಾವದಿಂದ ಎಲ್ಲ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳಿಗೂ ನೀರು ಬಿಟ್ಟು ಆತ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ಬರಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಶಿಪಾಯಿಯಾಗಿ! ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿ ಇನ್ನೂ ಆರು ತಿಂಗಳು ಕಳೆದಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಅವನ ಉತ್ಸಾಹವೆಲ್ಲ ಕರಗಿಹೋಗಿತ್ತು. ಪೋಲೀಸ್ ಖಾತೆಯ ಈ ವಿಲಕ್ಷಣ ಯಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುಬಿಟ್ಟು ಅವನೂ ಒಂದು ಯಂತ್ರವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ, ಅಷ್ಟೆ. ಅವನ ಕನಸುಗಳೆಲ್ಲ ಹಾಳಾಗಿದ್ದುವು. ಆಸೆಗಳೆಲ್ಲ ಹುಡಿಗೂಡಿದ್ದುವು. 'ಕೆಲಸಕ್ಕ ಸೇರಿದರೇನಾಯ್ತು ? ಚಿತ್ರ ತೆಗೆಯೋದನ್ನ ಬಿಡಬ್ಯಾಡಪ್ಪ. ಬರೀ ತಾನೇ ಇರು' ಎಂದು ಶೇಖರ ಹೇಳಿದಾಗ ಆತ ನಿಟ್ಟುಸಿರಿನೊಂದಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದ. 'ಇನ್ನು ಯಾತಕ್ಕೆ ನಮಗ ಅದೆಲ್ಲಾ ಸಡಗರ ? ಅದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಪುರುಸೊತ್ತು ಬೇಕಲ್ಲ ? ಪೋಲೀಸ್ ಖಾತೆ ಅಂದರ ಏನಂತ ತಿಳಿದಿದ್ದೀ ? ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ತಾಸೂ ಡ್ಯೂಟಿ ಮಾಡಬೇಕಾಗ್ತದ ನಾವು. ಇಂಥಾದರಾಗ ಎಲ್ಲೀ ಚಿತ್ರ ? ಏನು ಕತೆ ?'—

ದಿನದ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ತಾಸೂ ಕೆಲಸ ? ಹೌದು. ಆತ ಹೇಳಿದ್ದು ಅಕ್ಷರಶಃ ನಿಜವಾಗಿತ್ತು. ಆ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಕೆಲ ದಿನಗಳಲ್ಲೇ ಅದು ಶೇಖರನಿಗೂ ಮನವರಿಕೆಯಾಯಿತು. ಬೆಳಗ್ಗೆ ಚಹ ಕುಡಿದು ಪೋಲೀಸು ಕಚೇರಿಗೆ ಹೋದ ಶಿವಣ್ಣ ಮನೆಗೆ ಮರಳಬೇಕಾದರೆ ರಾತ್ರಿ ಮೂರು ಗಂಟೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಊಟವಾದರೆ ಆಯಿತು, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲೋ ಚಹದಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದಿಷ್ಟು ತಿಂಡಿ ತಿಂದು ಮತ್ತೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ತೊಡಗಬೇಕು. ಅವನು ಮ್ಯಾಟ್ರಿಕ್ ಆದವ. ಇಂಗ್ಲೀಷು ಬಲ್ಲವ. ಆ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನೂ ಪಡೆದವ. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಬರವಣಿಗೆಯ ಕೆಲಸವೆಲ್ಲ ಅವನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿತ್ತು. ರಾತ್ರಿ ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲಾ ಕೂತು ಬರೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಎಲ್ಲಾದರೂ ಕೊಲೆ ಗಿಲೆ ನಡದರಂತೂ ಆಯಿತು—

ಊಟ, ನಿದ್ರೆ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ತಿರುಗಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ತಪಾಸಣೆ, ವಿಚಾರಣೆ, ಪಂಚನಾಮೆ—ಮತ್ತೆ ಬರವಣಿಗೆ—ವರದಿ—ವರದಿ—ಹೀಗೆಯೇ.

ಅಣ್ಣನ ಈ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದ ಹಾಗೆಲ್ಲ ಶೇಖರನಿಗೆ ರಾತ್ರಿ ನಿದ್ರೆಯೂ ಬಾರದಂತಾಯಿತು. ಎಲ್ಲರೂ ಮಲಗಿಕೊಂಡ ಬಳಿಕ ರಾತ್ರಿ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆಯ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಶಿವಣ್ಣ ಬಂದು, ಪತ್ನಿಯನ್ನೆಬ್ಬಿಸಿ ಆರಿ ತಣ್ಣಗಾದ ಅನ್ನ ಬೇಳೆಯನ್ನಿಷ್ಟು ಗಪಗಪನೆ ತಿಂದು ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ. ಆ ಸೊಳ್ಳೆಗಳು, ಆ ತಿಗಣೆಗಳು—ಹೇಗೋ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡಿದ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮಾಡಿ ಮತ್ತೆ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಏಳು ಗಂಟೆಗೇ ಹಾಸುಗೆ ಬಿಡಬೇಕು. ಅವಸರವಸರವಾಗಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಚಹ ಕುಡಿದುಬಿಟ್ಟು ಕಚೇರಿಗೆ ಧಾವಿಸಬೇಕು. ಅಣ್ಣ ಹೊರಗೆ ಹೊರಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅವನ ಕಡೆ ನೋಡುವುದಕ್ಕೇ ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಶೇಖರನಿಗೆ. ನಿದ್ರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬಳಲಿದ ಮುಖ, ಕೆಂಪಗಾದ ಕಣ್ಣು, ಅದರಲ್ಲಿನ ಕಳಾಹೀನ ದೃಷ್ಟಿ, ವಿಪರೀತ ಕೆಲಸದಿಂದಲೂ ವಿರಾಮದ ಅಭಾವದಿಂದಲೂ ಸೊರಗಿದ ಶರೀರ. ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಆತ ನಲವತ್ತೆರಡು ವರ್ಷ ನಾದವರಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ. ಎಂಥ ಕೆಲಸ ಇದು ಈ ಪೋಲೀಸರದು—ಎಂಥ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯ—ಇವರಿಗೆ ಯಾವಾಗ ಮುಕ್ತಿಯೋ ಈ ನರಕದಿಂದ—ಎಂದು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೊ—ಎಂದು ತಳಮಳಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಶೇಖರ. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಮಂತ್ರಿ ಮಂಡಲ ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿದೆಯಾದರೂ ಇವರಿಗಾಗಿ ಏನೂ ಸುಧಾರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲವಲ್ಲ !—ಈ ಬಡ ಪೋಲೀಸರ ಗೋಳು ಕೇಳುವವರೇ ಇಲ್ಲವೇ ! 'ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಆದರೇನು, ಯಾವುದಾದರೇನು ! ಮಂತ್ರಿ ಪದವಿಗೇರಿದವರೆಲ್ಲಾ ಶ್ರೀಮಂತರೇ. ಬಡವರ ಕಷ್ಟವೆಂಥದೆಂಬುದು ಆ ಶ್ರೀಮಂತರಿಗೇನು ಗೊತ್ತಾದೀತು ? ಬಡವರ ದುಃಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸಬೇಕಾದರೆ ಬಡವರ ಕೈಯಲ್ಲೇ ಅಧಿಕಾರ ಬರಬೇಕು. ಬಡವರಲ್ಲಿಯೆ ಹುಟ್ಟಿ, ಬೆಳೆದು, ಕಷ್ಟ ನಷ್ಟಗಳನ್ನನುಭವಿಸಿ, ಬಾಳಿನ ಭೀಕರ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಕಾದಿ ನರಳಿದವರೇ ಸರಕಾರದ ಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಬೇಕು. ಅದಾಗಬೇಕಾದರೆ ಮೊದಲು ಸರ್ಕಾರವೇ ಬಡವರದಾ

ಗಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಬೇಕು....' ಎಂದು ಒಳದನಿ ನುಡಿಯುತ್ತಿತ್ತು.

ಕಲ್ಲಾಪುರಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಿತ್ಯದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡಂತೆಲ್ಲ ಆ ಒಳದನಿ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಬಲಗೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. ಹಳ್ಳಿಯ ರೈತರ ಕಷ್ಟಮಯ ಬಾಳನ್ನು ಕಂಡು, ಬೆಳಗಿನಿಂದ ರಾತ್ರಿಯವರೆಗೆ ದುಡಿದು ಸಾಕಷ್ಟು ಅನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಒದ್ದಾಡಬೇಕಾದ ಅವರ ಹೀನಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಕರುಳು ಕುದಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ದೀನ, ದಲಿತ, ಮೂಕ ರೈತರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗಿ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಯಾರಿದ್ದಾರೆ ?—ಅವರಲ್ಲೆಷ್ಟು ಜನ ಹಳ್ಳಿಯವರಾಗಿದ್ದಾರೆ—ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿದ ಹಾಗೆಲ್ಲ ನಿರಾಶೆಯೆ ಉತ್ತರ ಹೇಳುತ್ತಿತ್ತು. ಮಂತ್ರಿ ಮಂಡಲದ ಮಾತು ಹಾಗಿರಲಿ. ಜನತೆಯ ಸಂಸ್ಥೆಯಾದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನ ಅಧಿಕಾರ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಶ್ರೀಮಂತರೇ ಆಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಜನತೆಯೊಂದಿಗೆ ಅವರಿಗೆ ಪರಿಚಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಗಾಂಧೀ–ನೆಹ್ರೂರವರಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದ ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ 'ಗಾಂಧೀ–ಜನ'ರೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಈ ಮುಖಂಡರನ್ನು ರೈತ ನಂಬುತ್ತಿದ್ದ. ದೇಶಸೇವೆಯ ಸೋಗು ಹಾಕಿ ಅಧಿಕಾರ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಕೈವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಮುಖಂಡರಾಗಿ ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಶ್ರೀಮಂತರ ಹಾಗೂ ಮಧ್ಯಮ ವರ್ಗದವರ ಸ್ವಾರ್ಥಸಾಧಕ ವೃತ್ತಿ ಆ ಸರಲ ಹೃದಯದ ರೈತರಿಗೆ ತಿಳಿಯುವುದೆಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯ ?

ಈ ವಿಚಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ಅರಿತುಕೊಂಡು ಶೇಖರ ನಿಜಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ರೈತರಿಗೆ ವಿವರಿಸಲು ಮೊದಲು ಮಾಡಿದ. ಹಳ್ಳಿ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ರೈತರ ಸಮ್ಮೇಳನ ನೆರೆಯುವಂತೆ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ. ಅವರ ಹಕ್ಕುಬಾಧ್ಯತೆಗಳ ಕಲ್ಪನೆ ತಂದು ಕೊಟ್ಟ. ಜಮೀನುದಾರರು, ಸಾಹುಕಾರರು, ಪರಕೀಯ ಸರಕಾರದವರು—ಈ ಮೂವರ ವಿರುದ್ಧವೂ ರೈತ ಹೋರಾಟ ನಡೆಸಬೇಕಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಮನಗಾಣಿಸಿಕೊಟ್ಟ. ಊರೂರುಗಳಲ್ಲಿ ಸಭೆ ಜರುಗಿದುವು. ಶಾಲೆಗಳು ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಗ್ರಾಮ ಸುಧಾರಣಾ ಸಂಘಗಳು ಹುಟ್ಟಿ ಕಾರ್ಯೋನ್ಮುಖವಾದವು. ಚರಖಾ ಸಂಘ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಊರಿನ ಜನರೆಲ್ಲ,

ತಾಲೂಕಿನ ಜನರೆಲ್ಲ ಹೊಸ ಹುರುಪಿನಿಂದ ಹೊಸ ಹೋರಾಟದತ್ತ ಸಾಗತೊಡಗಿದರು. ಕಲ್ಲಾಪುರ ಅವರಿಗೆಲ್ಲ ಮಾದರಿ ಗ್ರಾಮವಾಯಿತು. ಶೇಖರ ಹಳ್ಳಿಗರಿಗೆಲ್ಲ ಆದರ್ಶ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿದ. ಎಷ್ಟೋ ಹಳ್ಳಿಗಳವರು ಅವನನ್ನು ತಮ್ಮೂರುಗಳಿಗೆ ಆಮಂತ್ರಿಸಿ ಅವನ ಅನುಭವ ಹಾಗೂ ಸಂಘಟನಾ ಕೌಶಲ್ಯದ ಲಾಭ ಪಡೆದುಕೊಂಡರು. ಆ ಮೂಲಕ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರೊಂದಿಗೆ ಪರಿಚಯ ಬೆಳೆಯಿತು. ಸ್ನೇಹವೂ ಉಂಟಾಯಿತು. ಕೆಲ ದಿನಗಳಲ್ಲೇ ಆ ಹಳ್ಳಿ ಈ ಹಳ್ಳಿ ಎಂಬ ಭೇದವಳಿದು ರೈತರೆಲ್ಲಾ ಒಂದೇ—ಶ್ರಮಜೀವಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಒಂದೇ—ಬಡವರೆಲ್ಲಾ ಒಂದೇ—ಎಂಬ ವಿಶಾಲ ಭಾವನೆ ಬಲವಾಗತೊಡಗಿತು. ಅಜ್ಞಾನದ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದ ದಲಿತ ಜನವೆಲ್ಲ ಎದ್ದು ನಿಂತು ತಮ್ಮನ್ನು ಬಿಗಿದಿರುವ ಸಂಕೋಲೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮುರಿದೆಸೆದು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದೆಡೆಗೆ ಸಾಗಲು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

[೧೪]

ಈ ಮಧ್ಯೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕಾರಂಭವಾಗಿದ್ದಿತು ಯೂರೋಪಿನಲ್ಲಿ.

ಯುದ್ಧ! ಯುದ್ಧ! ಯುದ್ಧ! ಯುದ್ಧದ ಮಾತೇ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ. ಯುದ್ಧದ ಸುದ್ದಿಯೇನೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರೆಲ್ಲ ಆತುರದಿಂದ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದರು ದಿನಪತ್ರಿಕೆಗಾಗಿ. ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಸಹ ಹಿಟ್ಲರ್ ಹೆಸರು ಗೊತ್ತಾಗಿ ಹೋಗಿತ್ತು. ಬೈಲಾಟದಲ್ಲಿ ಅಟ್ಟ ನಡುಗುವಂತೆ ಕುಣಿಯುತ್ತ ಬರುವ ಭಯಂಕರಾಕಾರದ, ಕೋರೆದಾಡೆಯ ರಾವಣನ ಹಾಗಿರಬೇಕು ಆತ ಎಂದು ಅವರ ಕಲ್ಪನೆ.

ವಯಸ್ಕರಾದ ರೈತರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲವೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಶೇಖರ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಂದಿನಿಂದ ಅವರೆಲ್ಲ ತುಂಬಾ ಮುಂದುವರಿದಿದ್ದರು. ಯುದ್ಧಕ್ಕಾರಂಭವಾದಂದಿನಿಂದ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಸಾಯಂಕಾಲ ಹಳ್ಳಿಯವರೆಲ್ಲ ಶಾಲೆಯೆದುರಿನಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಂದು ಬಂದ ದಿನಪತ್ರಿಕೆಯ ವಾಚನ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಜನರ ಸಮ್ಮತಿಯಿಲ್ಲದೆ ವೈಸ್ರಾಯರು ಭಾರತವನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ನೂಕಿದ್ದು, ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಮಂತ್ರಿಗಳು ರಾಜಿನಾಮೆ ಕೊಟ್ಟದ್ದು, ರಿಕ್ರೂಟ್ ಭರತಿಯ ಕಾರ್ಯ ಭರದಿಂದ ಸಾಗಿದ್ದು, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜರ್ಮನಿಯ ಕೈ ಮೇಲಾಗುತ್ತಿದ್ದದ್ದು–ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ನಡುಕ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡದ್ದು ಎಲ್ಲವೂ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿದಿತ್ತು.

ಇಂಥ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೆ ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರದ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಟ ಹೂಡಬೇಕೆಂದು ಉಗ್ರವಾದಿ ಮುಖಂಡರು ಸಾರುತ್ತಿದ್ದರು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಶ್ರೇಷ್ಠರಿಗೆ ಉಗ್ರವಾದಿಗಳ ಮಾತು ಸರಿಬೀಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. "ಇವರು ಬಹಳ ದುಡುಕಿನವರು. ದೇಶದ ನಾಡಿ ಇವರಿಗೆ ತಿಳಿಯದು. ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾಲ ವಿನ್ನೂ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಜನ ಇನ್ನೂ ಅದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವರ ಬಾಯಿ ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಮುಖಂಡರ ಈ ಕಾಲಹರಣದ ನೀತಿ

ಹಳ್ಳಿಗರಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. "ಅಲ್ಲಿ ಅವರವರಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಯುದ್ಧ ನಡೆದಿದೆ. ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಸಂಕಟಕಾಲ ಇದು. ಇಂಥ ಸಂಧಿಯನ್ನೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ನಾವೂ ಇಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧ ಹೂಡಿದರೆ ತೀರ ಸುಲಭವಾಗಿ ಇದರಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಬಹುದು" ಎಂದು ಶೇಖರ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಅನೇಕ ಹಳ್ಳಿಗಳವರೂ ಇದೇ ರೀತಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಿದ್ದರು. ರಿಕ್ರೂಟ್ ಭರತಿಗಾಗಿ ಸರ್ಕಾರಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ, ಅವರ ಬಾಲ ಹಿಡಿಯುವ ಸ್ವಾರ್ಥಿಗಳೂ ನಡಸುತ್ತಿದ್ದ ಅನನ್ವಿತ ಕೃತ್ಯಗಳಿಂದಾಗಿ ಜನತೆ ರೋಸಿಹೋಗಿತ್ತು. 'ಯಾಕೆ ಸಾಯಬೇಕು ನಾವು. ಆ ಕೆಂಪು ಮೋತೀ ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ? ಅವರಿಗಾಗಿ ಸತ್ತರೇನು ಬಂದೀತು ? ಸಾಯುವುದೇ ಆದರೆ ನಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಯಬೇಕು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಯಬೇಕು.' ಎಂದು ಜನ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಸರ್ಕಾರದ ಬಣ್ಣದ ಮಾತು-ಭರವಸೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಿಳ್ಳೆಗೂ ವಿಶ್ವಾಸವುಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ದೇಶವೆಲ್ಲ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ದೇಶದ್ರೋಹಿಗಳಿದ್ದರೂ ಅವರ ಆಟವೇನೂ ನಡೆಯುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ.

........ಪ್ಯಾರಿಸ್ ಜರ್ಮನರ ಕೈವಶವಾಯಿತು. ಫ್ರಾನ್ಸ್ ಸೋತು ಹೋಯಿತು ! ಇಟಲಿಯೂ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸೇರಿತು. ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಹೊಡೆತಗಳ ಮೇಲೆ ಹೊಡೆತ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದುವು. ಆದರೂ ಅವರ ಸೊಕ್ಕು ಇಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ಭಾರತದ ಮೇಲಿನ ತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡಲು ಅವರು ಸಿದ್ಧರಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಸಾವಿರಾರು ಮೈಲುಗಳಾಚೆ ಯುದ್ಧ ನಡೆದಿದ್ದರೇನು ! ಅದರ ಪರಿಣಾಮ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲೂ ತಲೆದೋರದಿರಲಿಲ್ಲ. ಜೀವನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ವಿಪರೀತ ಬೆಲೆಯೇರಿತ್ತು. ಒಂದು ರೂಪಾಯಿಗೆ ಮಾರಿದ ಧಾನ್ಯವನ್ನೇ ರೈತ ಮೂರು ರೂಪಾಯಿ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬಂದಿತ್ತು. ಸಾಲದ್ದಕ್ಕೆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮಳೆ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.. ಬೆಳೆಯೂ ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು. ಬರಗಾಲದ ಭೀತಿಯೂ ತಲೆದೋರುತ್ತಿತ್ತು.

ದಿನೇ ದಿನೇ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದ ಗಡಿಯನ್ನು ಸಮೀಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಜಪಾನೀ

ಯರು. ಆದರೂ ಸರ್ಕಾರದ ದುರಾಸೆ ಅಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ಜಪಾನೀಯರನ್ನು ಹೊಡೆದೋಡಿಸಲು ಭಾರತವೆಲ್ಲ ಕೆರಳಿದ ಹುಲಿಯಂತೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಬ್ರಿಟಿಷರು ತೊಡಿಸಿದ ಶೃಂಖಲೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದು, ಮುಂದೆ ನೆಗೆಯಲಾರದೆ ತಳ ಮಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಯಾವಾಗಲೂ ಶಾಂತವಾಗಿರುವ ಬಾಪೂಜಿ ಕೂಡ ಉದ್ವೇಗ ಭರಿತರಾಗಿದ್ದರು. 'ಹಿಂದುಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬಿಡಿ. ಅರಾಜಕತ್ವಕ್ಕೆ ಬಿಡಿ. ಆದರಿಂದಲೇ ನಿಜ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನ ಜನಿಸುವುದು' ಎಂದು ಅವರು ಉದ್ಗಾರ ಹೊರಡಿಸಿದ್ದರು. ಅವರ ಮಾತು ರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸಿತ್ತು. ಕಲ್ಲಾಪುರವೂ ಅಶಾಂತಿಯಿಂದ ಕುದಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ವರ್ಷವೂ ಬೆಳೆ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಧಾನ್ಯ ಬೆಳೆವ ರೈತರಿಗೇ ಉಣ್ಣಲು ಅನ್ನ ಸಿಕ್ಕುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗಿತ್ತು. ತುಂಬ ತೊಂದರೆಯಲ್ಲಿ ದಿನಗಳುರುಳುತ್ತಿದ್ದವು.

ಶೇಖರನಿಗೂ ಆ ತಾಪತ್ರಯ ಬರದಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಟ್ಟಿದ್ದ ಜೋಳ ದಲ್ಲಿ ಇನ್ನು ಎರಡು ಮೂರು ಚೀಲ ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿತ್ತು. ಎಷ್ಟು ದಿನ ಸಾಕಾದೀತು ಅದು ? ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳು ಸಹ ಸಾಲುವಂತಿಲ್ಲ. ಮುಂದಿನ ಗತಿಯೇನು ! ಮಳೆ ಬೇರೆ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಈ ವರ್ಷವಾದರೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಧಾನ್ಯ ಬಂದೀತೆಂಬ ಭರವಸೆಯಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ಸಂಕಟ ಬಂದಿದ್ದರೂ ಆತ ಧೈರ್ಯ ಬಿಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ. ಉತ್ಸಾಹ ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಮನೆಯವರಿಗೂ ಹಳ್ಳಿಯವರಿಗೂ ಧೈರ್ಯದ ಮಾತು ಹೇಳುತ್ತ ಅವರು ನಿರಾಶರಾಗಿ ಎದೆಗೆಡದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಲಿದ್ದ.

ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಸಮಿತಿ 'ಕ್ವಿಟ್ ಇಂಡಿಯಾ' ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿತ್ತು. ಸರಿ. ದೇಶದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಸದ್ಯದಲ್ಲೇ ಕೊನೆಯ ಹೋರಾಟಕ್ಕಾರಂಭವಾಗುವ ಲಕ್ಷಣ ಕಾಣಿಸತೊಡಗಿತು. ವಾತಾವರಣವೂ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿಯೆ ಇತ್ತು. ೧೯೪೨ರ ಆಗಸ್ಟ್ ಎರಡು ಅಖಿಲಭಾರತ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಸಮಿತಿ ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ ಸಭೆ ಸೇರಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಸಮಿತಿಯ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಅನುಮೋದಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು.

ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹೊಸ ಹುರುಪಿನಿಂದ ಚಟುವಟಿಕೆ ನಡೆದಿತ್ತು. ಇದುವ

ರೆಗೂ ಕಾದು ಕಾದು ಬೇಸತ್ತ ಜನ 'ಕೊನೆಗೂ ಬಂದಿತು ದಿನ !' ಎಂದು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಅಣಿಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕಲ್ಲಾಪುರ–ಮುನವಳ್ಳಿ–ಕಿತ್ತೂರು–ಸವದತ್ತಿ–ಸಂಪಗಾಂವಿ–ಬೈಲಹೊಂಗಲಗಳ ವೀರನಾಡೆಲ್ಲ ತೋಳು ತಟ್ಟುತ್ತಿತ್ತು. ಸಡ್ಡು ಹೊಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ತರುಣರ ಭುಜಗಳು ಸ್ಫುರಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಮುದುಕರ ಮೀಸೆಗಳು ನಿಮಿರಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದವು. ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರಕಾರವನ್ನು ಹೊರದೂಡುವ ಸಂದರ್ಭ ಬಂದಿತೆಂದು ಎಲ್ಲ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನೂ ಮರೆತು ಜನ ಸನ್ನದ್ಧರಾಗುತ್ತಿದ್ದರು.

ಬಹು ದಿನಗಳಿಂದ ಒಂದು ಸುದ್ದಿಯನ್ನೂ ತಿಳಿಸದೆ, ಒಂದು ಸಲವೂ ಭೆಟ್ಟಿಯಾಗದೆ, ಒಂದು ಕಾಗದವನ್ನೂ ಬರೆಯದೆ ಮೌನವಾಗಿದ್ದ ಶಾಂತಳಿಂದ ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಶೇಖರನಿಗೆ ಪತ್ರವೊಂದು ಬಂದಿತು. ತೀರ ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲಿ ಆಕೆ ಬರೆದಿದ್ದಳು.

"ಪೂನಾ

೫ ಆಗಸ್ಟ್ ೧೯೪೨

ಪ್ರಿಯ ಶೇಖರ,

ಇಷ್ಟು ದಿನ ನಿನಗೆ ಕಾಗದ ಬರೆಯದೆ ಇದ್ದುದಕ್ಕಾಗಿ ಕ್ಷಮಿಸು. ಈಗ ನಿನಗೆ ಬರೆಯಲೇಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಿದೆ.

ಸದ್ಯ ನಾನು ಪುಣೆಯಲ್ಲಿ ಮೆಡಿಕಲ್ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಓದುತ್ತಿದ್ದುದು ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದರೂ ಇದ್ದೀತು. ಈ ವ್ಯಾಸಂಗ ಮುಗಿಸಿ ನಾನು ಡಾಕ್ಟರಾಗುವೆನೊ ಇಲ್ಲವೊ ಹೇಳಲಾರೆ. ಯಾವುದೂ ನಿಶ್ಚಿತವಿಲ್ಲ.

ನಮ್ಮ ತಂದೆತಾಯಿ ಬೆಳಗಾವಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮುನವಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿರುವುದು ನಿನಗೆ ತಿಳಿದಿರಬಹುದು. ತಕ್ಷಣ ಕಾಲೇಜು ಬಿಟ್ಟು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರಬೇಕೆಂದು ಅವರು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲ. ನಾನಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ.

ನಾಳೆ ಎಂಟನೆಯ ತಾರೀಖು ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ ಎ. ಐ. ಸಿ. ಸಿ. ಸೇರುತ್ತಷ್ಟೆ. ಆಗ ನಾನೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. ಅದು ಮುಗಿಯುತ್ತಲೂ ಬೆಳಗಾವಿಯ ರೈಲು ಹತ್ತುತ್ತೇನೆ. ಇನ್ನು ಕಾಲೇಜೂ ಇಲ್ಲ, ಮುನವಳ್ಳಿಯೂ

ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಬರೀ ಹೋರಾಟ! ತೀವ್ರ ಹೋರಾಟ! ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದೆಡೆಗೆ ಸಾಗುತ್ತಿರುವ ಭಾರತದ ಕೊನೆಯ ಹೋರಾಟ! ತಾಯಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಕೂಗುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ತರುಣ ತರುಣಿಯರೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಹೌದು. ಭಾರತಮಾತೆ ನನ್ನನ್ನೂ ಕರೆಯುತ್ತಿದಾಳೆ. ಆ ಕರೆಯನ್ನು ಕೇಳಿಯೂ ಕೇಳದಂತೆ ಸುಮ್ಮನಿರಲೇ ನಾನು ?—

ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನ ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿನ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನೀನು ನನಗೆ ಬೆಟ್ಟಿಯಾಗಬೇಕು. ನಿನ್ನೊಡನೆ ಮಾತಾಡಬೇಕಾದ ವಿಚಾರ ತುಂಬ ಇದೆ. ಅಂದು ಬೆಳಗಾವಿಗೆ ಬರುತ್ತೀ ತಾನೆ ?

ನನಗೆ ಗೊತ್ತು. ನೀನು ಬಂದೇ ಬರುತ್ತೀಯ.

ನಿನ್ನ
ಶಾಂತಾ"

ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ತಾರೀಖಿನ ದಿನವೇ ಪತ್ರಿಕೆ ಸಮಾಚಾರ ತಂದಿತು.

ಗಾಂಧಿ, ನೆಹರು, ಆಜಾದ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಮುಖಂಡರನ್ನೆಲ್ಲ ಸರ್ಕಾರ ಬಂಧಿಸಿತ್ತು. ದೇಶದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಬಿರುಗಾಳಿ ಬೀಸಿದಂತಿತ್ತು. ಮುಖಂಡರನ್ನೆಲ್ಲ ಹಿಡಿದುಬಿಟ್ಟು ಸರ್ಕಾರ ಜನತೆಗೆ ಆಹ್ವಾನ ಕೊಟ್ಟಿತ್ತು. ಜನ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದೀತೇ ? ಆಗಲೇ ಮುಂಬಯಿಯಲ್ಲಿ ಗಲಾಟೆಗಾರಂಭವಾಗಿತ್ತು. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಕಿಚ್ಚು ಹಬ್ಬುತ್ತಿತ್ತು.

ಸ್ಪಷ್ಟ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಹೋಗಿದ್ದರು ಗಾಂಧೀಜಿ.

"ನಾವು ಹಿಂದುಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರಗೊಳಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಹೋರಾಡುತ್ತ ಹೋರಾಡುತ್ತ ಸಾಯಬೇಕು.

"ಇಂದಿನಿಂದ ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಸ್ವತಂತ್ರರೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಿ. ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಿಯೆ ವರ್ತಿಸಿ. ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿಯ ಬೇಡಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದಿರುವುದಾಗಿ ಇನ್ನೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಡಿ."

ಅಂಥವೇ ಸ್ಪಷ್ಟ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಜವಾಹರ್‌ಲಾಲ್ ಗರ್ಜಿಸಿದ್ದರು.

"ಬಿರುಗಾಳಿಯ ಸಾಗರಕ್ಕೆ ಧುಮುಕುತ್ತಿದೆ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್.

ಸ್ವತಂತ್ರ ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದೊಂದಿಗೆ ಅದು ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದೀತು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಮುಳುಗಿ ಹೋದೀತು.

ಹಿಂದಿನ ಹೋರಾಟಗಳಂತೆ ಇದು ಕೆಲದಿನಗಳ ಮಟ್ಟಿಗಿನ ಹೋರಾಟವಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಅದು ಕೊನೆಯುವರೆಗೂ ಸಾಗುವುದು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ದೊರೆಯುವವರೆಗೂ ಸಾಗುವುದು.

ಎಂದೂ ಹಿಂದೆ ಹೊರಳದಂತೆ ನಿರ್ಧರಿಸಿ ನಾವಿಂದು ಮುಂದಡಿಯಿಡುತ್ತಿದೇವೆ. ನಾವು ಮಾಡಬೇಕು. ಇಲ್ಲ ಮಡಿಯಬೇಕು."

ಆಗಲೇ ಕಲ್ಲಾಪುರದಲ್ಲಿ ಮೆರೆವಣಿಗೆಯೊಂದು ಹೊರಟಿತ್ತು. ಹುಡುಗರು, ಹುಡುಗಿಯರು, ತರುಣರು, ಎಲ್ಲರೂ ಉದ್ವೇಗದಿಂದ ಘೋಷಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

"ಮಾಡಿರಿ ! ಇಲ್ಲ—ಮಡಿಯಿರಿ !"

"ಚಲೇಜಾವ್ ! ಚಲೇಜಾವ್ !"

"ಬ್ರಿಟಿಷರೇ, ನಡೀರಿ ಹೊರಗೆ !"

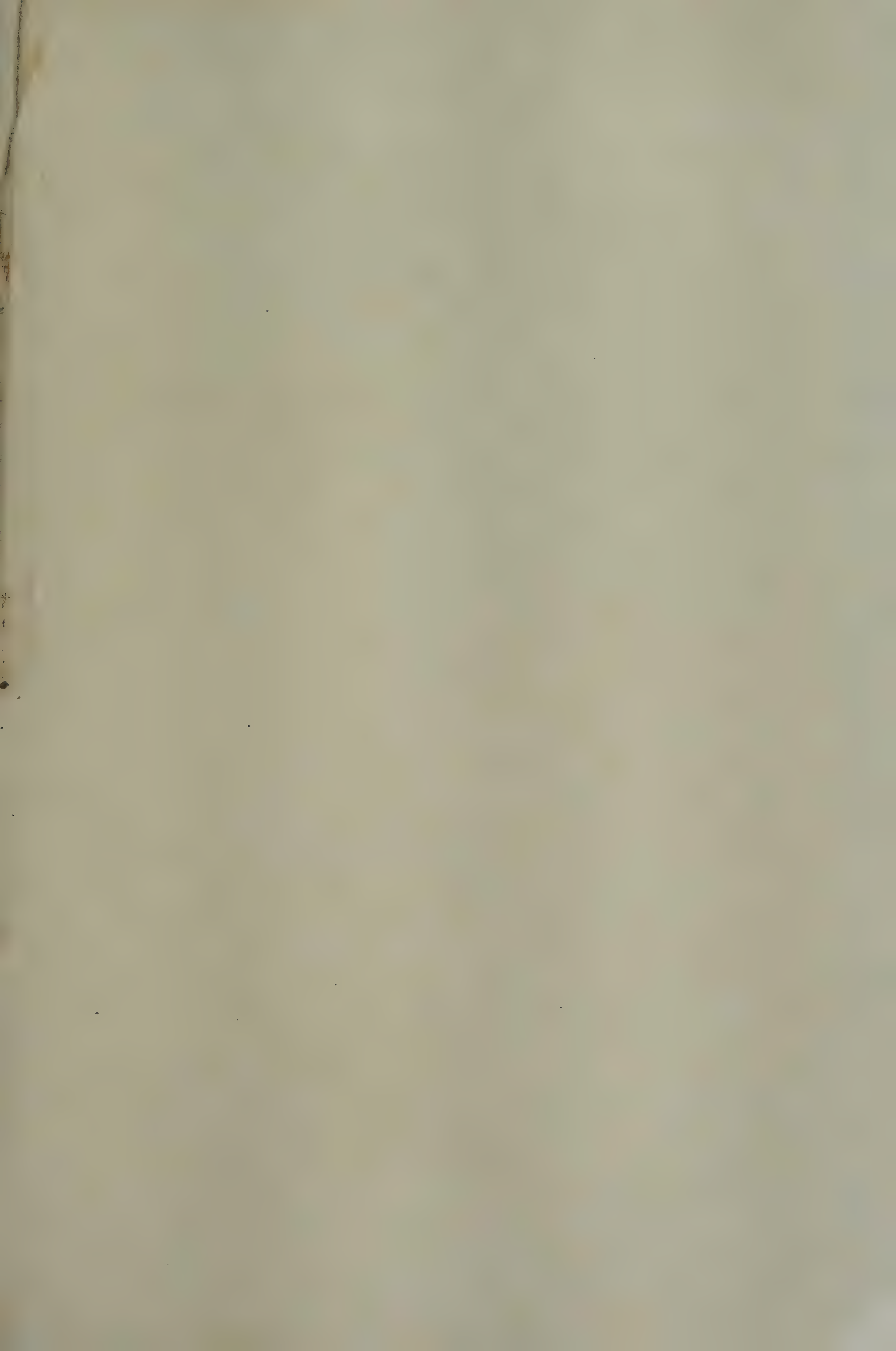
ಅನಂತರ–

"ಗಾಂಧಿ ಮಹಾರಾಜಕೀ ಜಯ್ !"

"ಜವಾಹರಲಾಲ್ ನೆಹ್ರೂಕೀ ಜಯ್ !"

"ಸ್ವತಂತ್ರ ಭಾರತಕೀ ಜಯ್"

———

ಶ್ರೀ ಬಸವರಾಜ ಕಟ್ಟೀಮನಿಯವರ

ಹೊಸರೀತಿಯ ೫೦೦ ಪುಟದ

ಕಾದಂಬರಿ

ಜ್ವಾಲಾಮುಖಿಯ ಮೇಲೆ

ಜುಲೈ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ

ಹೊರಬೀಳಲಿದೆ

